

ISSN (print) 2518-7600

ISSN (online) 2524-1060

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19>

Society. Document. Communication

Соціум. Документ. Комунікація

СЕРІЯ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»

Випуск 19, 2023

Society. Document. Communication (2023). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Volume 19. 296 p.

The collection publishes scientific articles on topical issues of historical science, archeology, historiography, source studies and special historical disciplines (original research results in the field of scientific discipline of documentation, library and publishing affairs, social communications and socio-humanitarianistic at the national and international levels) theory and practice of research in the field of modern educational and methodical technologies of specialists training are presented. Messages, opinions, reviews, information about scientific life are placed separately.

For researchers, teachers, postgraduate students, students.

SERIES «SOCIAL COMMUNICATIONS»

Editorial Board:

Vitalii V. Kotsur, Dr. Sc. in Historical Sciences, Professor (Editor-in-Chief);

Halyna H. Sitchkarenko, Dr. Sc. in Historical Sciences, Associate Professor (Managing Editor);

Alla M. Zlenko, Ph. D. in Historical Sciences, Associate Professor (Executive Assistant);

Oksana V. Pluzhnyk, Ph. D. in the Area of Education / Pedagogics (Technical Secretary);

Oksana O. Lutsyk, Ph. D. in the Area of Education / Pedagogics (Technical Secretary).

Responsible Editors:

Viktor P. Kotsur, Dr. Sc. in Historical Sciences, Professor;

Serhii H. Kuleshov, Dr. Sc. in Historical Sciences, Professor;

Oleksandra V. Borodiienko, Dr. Sc. in Pedagogical Sciences, Professor;

Oleksii M. Hontcharenko, Dr. Sc. in Historical Sciences, Professor;

Inna M. Levchenko, Dr. Sc. in Historical Sciences, Professor;

Yurii I. Palekha, Ph. D. in Historical and Cultural Sciences, Professor;

Olesia B. Skliarenko, Ph. D. in Philological Sciences, Associate Professor;

Yulia V. Kaluzhynska, Ph. D. in Philological Sciences;

Olena D. Isaikina, Ph. D. in Historical Sciences, Associate Professor.

International Editorial Board:

Elena H. Kazimianets, Doctor in Humanities, Associate Professor (Lithuania);

Dileta Iataugaite, Doctor in Humanities, Associate Professor (Lithuania);

Volodymyr V. Menshykov, Doctor in Sociology, Professor (Latvia).

For publication in the Collection, the authors must submit materials designed in accordance with the requirements for the Editorial Board of the collection. The authors of the materials bear full responsibility for the accuracy of the information covered in them, as well as for the compliance of the materials with the norms of legislation, morality and ethics. The materials provided by the authors must not contain insulting statements, manifestations of aggression or national, religious, racial and other discrimination, which can lead to interethnic and racial hatred, violate international legal norms and legislation. The authors are responsible for the views, opinions, results and conclusions presented in the articles, the accuracy of the information in the articles, the accuracy of titles, surnames and citations. Authors for publication

in the Collection should submit materials covering the original results of their own research on issues corresponding to the thematic focus of the collection «Society. Document. Communication». Plagiarism in all its forms is regarded as unethical behavior and is unacceptable. Authors are responsible for detecting plagiarism in submitted materials.

Recommended for printing by Scientific Council of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav (protocol № 11 of June 29, 2023).

By the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 dated 02.07.2020 and according to the resolution of the Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine a collection of scientific works «Society. Document. Communication» is included to the List of scientific professional publications of Ukraine, category «B».

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 894 (Appendix № 2) dated 10.10.2022, in accordance with the decision of the Certification Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the collection of scientific papers «Society. Document. Communication» (series «Social Communications») is included in the List of professional publications of Ukraine, category «B».

Address of the Editorial Board: 08400, Pereiaslav, 30, Sukhomlynskohoho Str., office 312.

E-mail: redkolegiasdk@gmail.com

Corrector: Maryna Navalna.

English accompaniment: Valentyna Krykun, Olesia Skliarenko.

Founder and issuer: Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
08400, Pereiaslav, 30, Sukhomlynskohoho Str.

Certificate on inclusion to the State Publisher Register: series KB, № 21860-11760 P dated 21.12.2015 p.; series KB, № 23991-13831 P dated 19.06.2019 p.; series KB, № 25192-15132 IIP dated 20.07.2022 p.

International information and scientometric data base: Google Scholar, Academic Resource Index – ResearchBib, ULRICHSWEB, National Library of Ukraine after V.I Vernadskiy, Ukrainian Scientific Journals.

**Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація. зб. наук. праць.
Переяслав: Домбровська Я.М. 2023. Вип. 19. 296 с.**

У збірнику публікуються наукові статті з актуальних питань історичної науки, археології, історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін (оригінальні результати досліджень у галузі документознавства, бібліотечної та видавничо-поліграфічної справи, соціальних комунікацій та соціогуманітаристики на національному та міжнародному рівнях), представлена теорія і практика досліджень у галузі сучасних навчально-методичних технологій підготовки фахівців. Особливо розміщуються повідомлення, рецензії, огляди, інформація про наукове життя.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів.

СЕРІЯ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»

Редакційна колегія:

Коцур В.В., доктор історичних наук, професор (головний редактор);
Січкаренко Г.Г., доктор історичних наук, доцент (заступник головного редактора);
Зленко А.М., кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар);
Плужник О.В., доктор філософії в галузі освіти/педагогіки (технічний секретар);
Луцик О.О., доктор філософії в галузі освіти/педагогіки (технічний секретар).

Відповідальні редактори:

Коцур В.П., доктор історичних наук, професор;
Кулешов С.Г., доктор історичних наук, професор;
Бородієнко О.В., доктор педагогічних наук, професор;
Гончаренко О.М., доктор історичних наук, професор;
Левченко І.М., доктор історичних наук, професор;
Палеха Ю.І., кандидат історичних та культурологічних наук, професор;
Скляренко О.Б., кандидат філологічних наук, доцент;
Калужинська Ю.В., кандидат філологічних наук;
Ісайкіна О.Д., кандидат історичних наук, доцент.

Міжнародна науково-редакційна рада:

Казімянец Є.Г., доктор гуманітарних наук, доцент (Литва);
Ятаутайте Д., доктор гуманітарних наук, доцент (Литва);
Меньшиков В.В., доктор соціологічних наук, професор (Латвія).

До публікації у Збірнику автори мають подавати матеріали, оформлені відповідно до вимог, що висуваються Редакційною колегією збірника. Авторі матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність інформації, що в них висвітлюється, а також за відповідність матеріалів нормам законодавства, моралі та етики. Надані авторами матеріали не повинні містити образливі висловлювання, прояви агресії чи національної, релігійної, расової та іншої дискримінації, які можуть призвести до міжнародної та расової ворожнечі, порушують міжнародні правові норми і законодавство. Авторі несуть відповідальність за погляди, думки, результати і висновки, викладені в статтях, достовірність інформації у статтях, точність назв, прізвищ та цитат. Авторі для публікації у Збірнику мають подавати матеріали, що висвітлюють оригінальні результати власних досліджень з питань, які відповідають тематичній спрямованості збірника «Соціум».

Документ. Комунікація». Плагіат у всіх його формах розцінюється як неетична поведінка і є неприйнятним. Автори несуть відповідальність за виявлення плагіату у наданих матеріалах.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Григорія Сковороди в Переяславі (протокол № 11 від 29 червня 2023 р.).

Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. відповідно до рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України збірник наукових праць «Соціум. Документ. Комунікація» внесений до Переліку фахових видань України, категорія «Б».

Наказом Міністерства освіти і науки України № 894 (Додаток № 2) від 10.10.2022 р. відповідно до рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України збірник наукових праць «*Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*» (серія «Соціальні комунікації») внесений до Переліку фахових видань України, категорія «Б».

Адреса редакційної колегії: 08400, м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 30, к. 312.

E-mail: redkolegiasdk@gmail.com

Коректор: Марина Навальна.

Англомовний супровід: Валентина Крикун, Олеся Склярєнко.

Засновник та видавець: Університет Григорія Сковороди в Переяславі
08400, м. Переяслав, вул. Сухомлинського, 30.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB, № 21860-11760 P від 21.12.2015 р.; серія KB, № 23991-13831 P від 19.06.2019 р.;
серія KB, № 25192-15132 PP від 20.07.2022 р.

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Academic Resource Index – Research Bib, ULRICHSWEB, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Українські наукові журнали.

CONTENT

SOCIAL COMMUNICATIONS

Barabash Viktoriia, Hliebova Liudmyla, Kolomiets Olena INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	10
Berezanska Iryna, Drok Pavlo, Shymchenko Liudmyla ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT OF INFORMATION UNITS OF STATE INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT.....	37
Boiko Vita, Kuleshov Serhii MOVABLE MONUMENTS OF HISTORY AND CULTURE IN THE STATE REGISTER OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE: A COMPARATIVE ANALYSIS.....	60
Dovzhuk Ihor DEVELOPMENT OF PHOTOGRAPHY IN UKRAINE IN THE XX CENTURY AND ITS INSTITUTIONALIZATION AS AN ARCHIVE DOCUMENT.....	81
Zlenko Alla, Perchuk Oksana, Lutsyk Oksana FORMATION OF A MODERN PERSONNEL MANAGEMENT ECOSYSTEM: SOCIAL CHALLENGES, COMMUNICATION TRENDS, INNOVATIVE APPROACHES.....	103
Palekha Yurii, Aliksieienko Kateryna INDUSTRY DOCUMENTATION SYSTEMS IN THE STRUCTURE OF DOCUMENT SCIENCE: STATUS AND PROSPECTS OF RESEARCH.....	132
Panchenko Svitlana THE SIGNIFICANCE OF PILGRIMAGE GUIDES AS A COMMUNICATION DURING SACRED JOURNEYS.....	174

Pluzhnyk Oksana, Drok Pavlo

ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT IN THE
SYSTEM OF MODERN LIBRARIES: EFFICIENCY,
SECURITY AND INNOVATION.....198

Khaletska Lesia

STRATEGIC DIRECTIONS, KEY INITIATIVES AND
ACTIVITIES OF THE INTERNATIONAL FEDERATION OF
LIBRARY ASSOCIATIONS AND
INSTITUTIONS (2019–2022).....213

Shymchenko Liudmyla, Levchenko Tetiana

CHARITY AS AN ELEMENT OF PROFESSIONAL AND
PEDAGOGICAL CULTURE IN THE SYSTEM OF
SCIENTIFIC AND RESEARCH TRAINING OF STUDENTS...255

Shynkar Tetiana, Levchenko Tetiana, Dudar Vasyl

MANIPULATIVE TECHNOLOGIES IN TERMS OF
INFORMATION SECURITY.....270

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Барабаш Вікторія, Глебова Людмила, Коломієць Олена
ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ.....10

Березанська Ірина, Дрок Павло, Шимченко Людмила
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ВІДДІЛІВ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ
РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....37

Бойко Віта, Кулешов Сергій
РУХОМІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ В
ДЕРЖАВНОМУ РЕЄСТРІ НАЦІОНАЛЬНОГО
КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ...60

Довжук Ігор
РОЗВИТОК ФОТОГРАФІЇ В УКРАЇНІ У ХХ СТ. ТА ІЇ
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ЯК АРХІВНОГО ДОКУМЕНТА.....81

Зленко Алла, Перчук Оксана, Луцик Оксана
ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЕКОСИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ,
КОМУНІКАЦІЙНІ ТРЕНДИ, ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ.....103

Палеха Юрій, Алексєєнко Катерина
СИСТЕМИ ГАЛУЗЕВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В СТРУКТУРІ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
ДОСЛІДЖЕНЬ.....132

Панченко Світлана
ЗНАЧЕННЯ ПАЛОМНИЦЬКИХ ПУТІВНИКІВ ЯК
ЗАСОБУ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС САКРАЛЬНИХ
ПОДОРОЖЕЙ.....174

Плужник Оксана, Дрок Павло ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В СИСТЕМІ РОБОТИ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК: ЕФЕКТИВНІСТЬ, БЕЗПЕКА ТА ІННОВАЦІЇ.....	198
Халецька Леся СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ, КЛЮЧОВІ ІНІЦІАТИВИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ АСОЦІАЦІЙ ТА УСТАНОВ (2019–2022 роки).....	213
Шимченко Людмила, Левченко Тетяна ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ.....	255
Шинкар Тетяна, Левченко Тетяна, Дудар Василь МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АСПЕКТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	270

УДК 027.7: 001. 895 (477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-10-36>

**INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF LIBRARIES OF
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

**ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕК
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Вікторія Барабаш,

*кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи*

E-mail: viktoria-k67@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8560-0851>

*Центральноукраїнський
національний технічний
університет,*

*пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006*

Viktoriia Varabash,

*Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Associate Professor of
Department of History,
Archeology, Informational and
Archival Affairs*

E-mail: viktoria-k67@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8560-0851>

*Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006*

Людмила Глебова,

*кандидат філологічних наук,
доценткафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи*

E-mail:

gleboval1980@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8865-7442>

*Центральноукраїнський
національний технічний
університет,*

Liudmyla Hliebova,

*Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor of the
Department of History,
Archeology, Informational and
Archival Affairs*

E-mail:

gleboval1980@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8865-7442>

*Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt*

*пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006*

*Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006*

Олена Коломієць,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи
E-mail:*

kolomietselena1964@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0085-7605>

*Центральноукраїнський
національний технічний
університет,*

*пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006*

Olena Kolomiets,

*Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Associate Professor of
Department of History,
Archeology, Informational and
Archival Affairs*

E-mail:

kolomietselena1964@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0085-7605>

*Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006*

ABSTRACT

The article examines the processes of evolution of the activities of libraries of higher education institutions under the influence of today's innovative transformations. The formation of an open information space in the libraries of higher education institutions, providing wide access to a variety of information, a complex combination of its types and types should contribute to the creation of a flexible infrastructure of information support for the activities of the institution of higher education, the satisfaction of the information needs of scientific and pedagogical workers and students of higher education, the activation of a modern range of services and services of the library as a cultural and educational center. Modern automated library and information systems (ABIS), which are used in the activities of library institutions of higher education institutions of Ukraine, are presented. Their role is

determined as a reliable tool for creating electronic resources of the libraries themselves, as well as an effective means of supporting the educational and scientific activities of higher education institutions. The library and information resources of the library of the Central Ukrainian National Technical University were analyzed. Attention is focused on the implementation of an automatic open access library system in the university library of the National Technical University, designed to support traditional library technological processes. Functional capabilities of this system, its advantages and disadvantages, problems of adaptation and implementation are defined. Proposals for improving the information of library users in the context of the functioning of automated information and search systems have been developed, as well as the prospects for the development of the library in the context of further informatization of society have been outlined.

***Keywords:** institution of higher education, library, automated library and information system, repository, electronic resources of libraries, innovative transformations.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах цифрової трансформації інформаційно-комунікаційного простору розвивається нова філософія освітньої бібліотеки. Сьогодні сервісна діяльність книгозбірень стає пріоритетним напрямком їх розвитку. Якісне, ефективне, своєчасне реагування на інформаційні запити та потреби, посилення інтегративних процесів в бібліотечно-інформаційному середовищі – ось ключові завдання, які покликані розв'язати бібліотеки України.

Бібліотека закладу вищої освіти є не тільки потужним ресурсним центром галузі, вона є значущою складовою інформаційної інфраструктури певного регіону та держави загалом.

Завдячуючи реалізації функцій накопичення, збереження та використання задокументованих знань університетська бібліотека відіграє досить потужну роль у сфері наукових комунікацій та у формуванні професійного середовища.

Безумовно, все це потребує інноваційного залучення, окрім традиційних, новітніх онлайн ресурсів.

Аналіз останніх публікацій. Проблема стратегічного розвитку сучасних бібліотек закладів вищої освіти – актуальна й затребувана, її ґрунтовно досліджують відомі вітчизняні вчені, як-от: О. Бруй (Бруй, 2018), О. Воскобойнікова-Гузева (Воскобойнікова-Гузева, 2012; Воскобойнікова-Гузева, 2014; Воскобойнікова-Гузева & Терещенко, 2021; Воскобойнікова-Гузева & Терещенко, 2021), Ю. Горбань, Л. Рибка, А. Рибка (Горбань, Рибка & Рибка, 2021), В. Барабаш, Л. Глебова (Барабаш & Глебова, 2021), В. Дригайло (Дригайло, 2021), В. Зотова (Зотова, 2014), О. Сербін, М. Ситницький (Сербін & Ситницький, 2018) та інші.

Особливо цінним у контексті заявленої теми є опис досвіду європейських бібліотек, зокрема новітні підходи до стратегічного управління бібліотекою університету, оприявлені у науковій статті О. Воскобойнікової-Гузевої та Н. Терещенко. Авторки комплексно і системно досліджують цінності, які є підосновою стратегії розвитку низки бібліотек закладів вищої освіти країн Європи (зокрема, і України). На особливу увагу заслугоує виокремлення групи цінностей етичних, комунікативних, соціально-економічних. До таких віднесено професіоналізм, відкритість, доступність, відповідальність, науковість, інновації, партнерство та ін. У науковій розвідці здійснено системний аналіз документів (програми, плани розвитку, стратегії та концепції) університетських бібліотек Європи з урахуванням основних наративів корпоративної культури вишів, до структури яких входять бібліотеки. Здійснене дослідження дозволило стверджувати, що основною цінністю як зарубіжних, так і вітчизняних бібліотек ЗВО є відкритість, при цьому спостережено певну відмінність в ціннісних акцентах аналізованих університетів: в українських – це «сервісність», а в зарубіжних – «традиції» (Воскобойнікова-Гузева & Терещенко, 2021).

Проблему розвитку бібліотек ЗВО досліджує Ю. Горбань, вчений визначає пріоритетні напрями удосконалення діяльності університетської бібліотеки в умовах безперервної модернізації. Проаналізовані основні напрями роботи, зокрема, культурно-просвітницької, інформаційних технологій, збереження фондів тощо засвідчили активне впровадження нових форм бібліотечної діяльності, які успішно реалізують підготовку висококваліфікованих спеціалістів (Горбань, 2019).

Здійснюючи аналіз ефективності роботи наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв, Ю. Горбань, Л. Рибка, А. Рибка узагальнили досвід віддаленої роботи університетської бібліотеки як видавничого центру з формування наукових комунікацій. Автори слушно зауважили, що бібліотека університету, швидко адаптуючись до нових умов, докладає максимум зусиль для безперервного функціонування, активно використовуючи електронні ресурси, що сприяє підвищенню ефективності інформування, підтримки наукової та освітньої діяльності закладів вищої освіти та інтеграції вітчизняної освіти і науки у світовий інформаційний простір (Горбань, Рибка & Рибка, 2021).

О. Бруй, І. Баньковська, О. Малецька з урахуванням нових реалій цифрового суспільства уклали програму навчального модуля для підвищення кваліфікації працівників бібліотек за темою «Міжнародні стандарти для створення електронних каталогів». Основні акценти зроблено на таких важливих темах, як «Бібліотечні продукти і стандарти»; «Бібліотечні стандарти каталогізації»; «FRSAD (функціональні вимоги до предметних авторитетних даних, 2010); IFLA LRM – IFLA Library Reference Model, 2017»; «Комунікативні MARC-формати (MARC 21; WorldCat; BIBFRAME); «Правила каталогізації (стандарти змісту)»; «Бібліотечні стандарти каталогізації».

Висвітленню сучасних тенденцій розвитку та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечних установах провідних країн світу присвячено

розвідку науковців Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України (Бородай, Татарчук & Підгайна, 2021). У статті окреслено пріоритетні завдання зарубіжних бібліотек, зазначено лідерство США в розробці комунікаційних технологій, визначено завдання створення інтегрованих глобальних інформаційних ресурсів на основі корпоративної діяльності бібліотек, розробки ефективних пошукових систем та сервісів.

У дослідженні В. Зотової зроблено аналіз нових форм інформаційно-комунікаційної роботи закладу вищої освіти (Зотова, 2014). Авторка детально розглянула важливі напрямки функціонування електронного науково-навчального простору бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка та даного ЗВО загалом.

Мета дослідження – аналіз сучасних інформаційних процесів бібліотек закладів вищої освіти, висвітлення досвіду впровадження автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем у діяльність бібліотек ЗВО; визначення факторів, забезпечення успішного впровадження інноватики в бібліотечну роботу, зокрема на прикладі книгозбірні Центральноукраїнського національного технічного університету.

Виклад основного матеріалу. В усі часи, за всіх соціально-політичних трансформацій діяльність бібліотеки закладу вищої освіти виступала важливим чинником накопичення та перетворення в просторі та часі набутих людством і зафіксованих у документальній формі знань, що сприяло піднесенню інтелектуального та морального потенціалу суспільства, безумовно, мало значний вплив на формування світогляду, задоволення різноманітних інформаційних потреб особистості.

Документні ресурси книгозбірень закладів вищої освіти сформовані нині з урахуванням потреб освітньої, наукової, соціально-гуманітарної діяльності навчальних закладів, а також задля забезпечення дистанційної безперервної освіти.

Проте й вони потребують оновлення та модернізації. На думку дослідниці О. Воскобойнікової-Гузевої, актуальними напрямками інноваційних здійснень бібліотек закладів вищої освіти є технологічна, інституційна та соціальна модернізація. Технологічна модернізація передбачає впровадження новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій у бібліотечні процеси із застосуванням сучасного програмного забезпечення; інституційна модернізація має на меті реформування розуміння про бібліотеку як соціальний інститут; а соціальна модернізація пов'язана із трансформацією основних засад освітньої та наукової сфер діяльності відповідно до попередніх напрямків (Воскобойнікова-Гузева, 2012; Воскобойнікова-Гузева, 2014).

Дедалі частіше інформаційні установи вдаються до вирішення технологічних завдань інформаційного забезпечення у віддаленому режимі. Йдеться про виконання цілого комплексу технологічних операцій, що включає такі веб-послуги: функціонування електронної читальної зали, надання віртуальної довідки, проведення фахового дистанційного консультування, організація електронної доставки документів тощо. Позитивний досвід такої роботи мають бібліотеки Києво-Могилянської академії, Національного університету «Львівська політехніка», Хмельницького національного університету та ін.

Потужним засобом інформаційного обслуговування віртуальних користувачів є веб-сайт. Це – інформаційний ресурс бібліотеки власної генерації, який надає можливість не лише презентувати себе та свої здобутки, а й забезпечувати підтримку науково-освітньої діяльності шляхом доступу до світових джерел інформації. Веб-сайти бібліотек є зручними у користуванні, вони забезпечують швидкість та надійність в отриманні інформації. Погоджуємося з науковцями, котрі зазначають, що розширення інформаційного простору за допомогою веб-технологій створює умови для оперативного інформування щодо тенденцій у наукових дослідженнях світу, а також сприяє активізації використання наукової інформації (Електронні інформаційні ресурси бібліотек..., 2011).

Важливою складовою сучасного бібліотечного простору є АБІС – автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи. Вони представляють собою комплекс програмних, інформаційних, технічних, лінгвістичних засобів, функцією яких є збирання, оброблення, зберігання, пошук й отримання даних у заданій формі для вирішення завдань професійного чи особистого характеру користувачами системи. На думку науковців, «АБІС складається з реляційної бази даних, програмного забезпечення, що взаємодіє з базою даних, і двох графічних інтерфейсів користувачів (один – для читачів, інший – для персоналу)» (Костенко, 2008). Більшість АБІС є повністю завершеними модулями. Це стосується формування фондів, обігу документів, процесу каталогізації, функціонування зали періодичних видань, модуля для користувачів тощо. Відстеженню руху різноманітних документів та дій користувача сприяє унікальність ідентифікаторів у базі даних. Зазвичай бібліотеки України використовують різні АБІС, зокрема, ІРБІС, MARC, ALEPH, LIBER, «УДФ/Бібліотека» та ін.

Очевидно, що бібліотеки ЗВО мають надавати доступ до необхідних і передбачених навчальними цілями ресурсів:

- доступ до електронних каталогів бібліотеки;
- доступ до електронних та навчальних матеріалів закладів вищої освіти у структурованому вигляді;
- доступ до різноманітних баз даних (SCOPUS, Web of Science);
- доступ до навчальних порталів;
- доступ до е-журналів;
- віртуальні виставки й ін. (Новальська, 2015).

Таким чином, завдяки впровадженню процесів автоматизації бібліотеки закладів вищої освіти забезпечують високий рівень задоволення інформаційних потреб користувачів.

Бібліотека Центральноукраїнського національного технічного університету, як й провідні бібліотеки світу, реалізує

стратегію переходу від традиційної книгозбірні до сучасного динамічного центру інформації. Пріоритетним напрямком здійснення цієї стратегії є широкомасштабне впровадження новітніх інформаційних технологій та послідовний перехід до так званого «комплексного» або «комплектного» обслуговування користувачів. Йдеться про використання традиційних друкованих та новітніх електронних документів із застосуванням їх автоматизованого пошуку, а також пошуку по карткових каталогах, довідково-пошуковому апарату бібліотеки, віддалених електронних ресурсів.

Сьогодні інформаційні ресурси бібліотеки Центральноукраїнського національного технічного університету зазнають значних змін: альтернативою друкованим джерелам виступають електронні документи, які стають миттєво доступними завдяки глобальним мережам передачі даних і можуть бути відтворені в необмеженій кількості.

Традиційні функції бібліотеки ЗВО – пізнавальну, виховну, інформаційну, культурно-освітню, меморіальну, комунікаційну – суттєво посилює цифровізація, яка стимулює тенденцію перетворення бібліотек на своєрідні лабораторії комплексної обробки всіх видів інформації та на всіх її носіях.

Нашвидкий розвиток ІТ-технологій докорінно трансформує основні сфери суспільного буття – наукову, культурну, освітню, виробничу. Суспільство знань потребує докорінної зміни системи комунікацій базових інформаційних установ, серед яких і бібліотека. Саме нині триває активний процес переходу до «парадигми інформаційної супермагістралі», що «характеризується інтенсивним впровадженням у роботу бібліотек засобів телекомунікації, появою електронних повнотекстових видань, створенням власних електронних зібрань, розвитком корпоративних бібліотечних систем тощо». Дослідники справедливо акцентують увагу на тому факті, що «нові форми й засоби збирання, обробки, подання та поширення знань раніше за всіх

відчули наукові бібліотеки» (Желай, 2021). Додамо, що у цьому процесі одними із перших є також і бібліотеки закладів вищої освіти, які активно використовують у своїй діяльності інноваційні форми і методи роботи, трансформуються відповідно до вимог часу, оперативно реагують на потреби та запити здобувачів вищої освіти.

Як слушно зазначає О. Желай, «Сьогодні бібліотекам важливо, здійснюючи цифрову модернізацію, урізноманітнювати і підкреслювати унікальність своїх послуг, формувати сервісну складову, що відповідає вимогам сучасної користувачької аудиторії» (Желай, 2021).

Інформаційно-комп'ютерні технології на даному етапі досить активно застосовуються при комплектуванні бібліотечних фондів та їх організації, під час методичної, краєзнавчої роботи та загалом у процесі обслуговування користувачів. Більше того, робота сучасної бібліотечної установи наразі неможлива без використання сучасних ІКТ. «Створення вебпорталів, електронних каталогів і бібліотек, доступ до повнотекстових баз даних у рамках дистанційного обслуговування – це лише невеликий перелік електронного сервісу сучасних бібліотечних закладів, що вдосконалюють свою діяльність для того, щоб більш повно розкрити свої фонди, надати користувачу увесь можливий обсяг інформації» (Желай, 2021).

У попередніх публікаціях ми аналізували інформаційний ресурс бібліотеки ЦНТУ, визначивши основні вектори його формування та функціонування. Нині значно доповнено і розширено Електронний каталог (ЕК), який був впроваджений за допомогою АБІС «ІРБІС» у 2002 р. Сьогодні ЕК містить практично весь фонд книгозбірні, його база даних налічує 131370 записів. Здобувачі вищої освіти, науково-педагогічні працівники мають змогу замовити необхідну літературу, зокрема навчальні посібники, підручники, методичні вказівки, автореферати, дисертації, аудіовізуальні матеріали, статті періодичних видань фахового спрямування тощо. WEB-ресурс

бібліотеки представляє перелік наявних літературних джерел до кожної спеціальності. Університетський Репозитарій бібліотеки Центральноукраїнського національного технічного університету діє з 2016 року.

У 2022 році в бібліотеці ЦНТУ продовжувалося наповнення Електронного каталогу (ЕК) на базі АБІС «ІРБІС», вводились бібліографічні описи статей всіх нових надходжень, здійснювалась також поточна реєстрація періодичних видань. Бібліографи проводили технічне та методичне редагування баз ЕК (перевірка внесення даних повноти відображення документа в каталозі, редагування бібліографічних описів статей, внесення та підкріплення статей посиланнями на ресурси відкритого та локального доступу, редагування словників, списання та видалення з фонду ЕК статей з газет та журналів і т.п.). Списання 2022 року було чималим, з БД «Періодичні видання КНТУ, статті з періодики та збірників» було видалено 10841 запис.

Електронний каталог бібліотеки ЦНТУ складається із окремих баз даних, організованих за видами документів. З 2002 до 2022 року до баз даних введено 163242 бібліографічних записів. Бібліографами інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки ЦНТУ активно наповнюються чотири бази даних : «Періодичні видання КНТУ, статті з періодики та збірників», на кінець 2022 р. налічує 82858 бібліографічних описів статей; «Наукові праці співробітників та викладачів КНТУ», на кінець 2022 р. – 2732 записів; «WEB ресурси» – 2448 записів та «Електронні ресурси», на кінець 2022 р. – 1195 записів.

У 2022 р., вищезгадані БД Електронного каталогу, поповнились на 944 бібліографічних описів (таблиця 1):

*Таблиця 1.***Статистика поповнення електронного каталогу за
2020 –2022 рр.**

Електр. каталог	2020	2021	2022
Бази даних поповнення	2570	3521	944
Звернення користувачів до ЕК	483	450	355

Бібліотека ЦНТУ є дійсним членом Центрально-Українського Корпоративного Каталогу (ЦУКК), вчасно виконує зобов'язання учасника. За договором про співпрацю по обміну електронними записами кожна сторона опрацьовує по 6 журналів.

Продовжується робота з розвитку та наповнення інституційного репозитарію CUNTUR <http://dspace.kntu.kr.ua/> – його адміністрування, наповнення, редагування продовжується робочою групою в яку входять бібліотекари та бібліографи бібліотеки ЦНТУ. За 2016 – 2022 роки внесені, перевірені та затверджені до розміщення в архів – 11909 записів.

Впродовж року проводилась активна робота з авторами – надавались консультації, постійно ведеться робота з модераторами кафедр. З найбільш активними користувачами проведені консультації щодо самоархівування та надання прав модераторів. На кінець 2022 року – 318 зареєстрованих користувачів з унікальною ІР-адресою, яким надано дозвіл розміщувати наукові праці в електронний архів. Інституційний репозитарій є вагомою складовою системи наукових комунікацій, своєрідною площадкою у глобальному просторі, де зберігаються з наданням необмеженого у часі вільного доступу наукові напрацювання колективу технічного університету.

В 2022 році продовжується наповнення фонду «Випускні кваліфікаційні роботи», підтримуючи політику академічної

добročесності згідно із статутом університету та для боротьби з плагіатом і покращенням якості вищої освіти.

У 2022 році бібліотекою ЦНТУ була продовжена робота з координації, адміністрування та наповнення інституційного депозитарію (таблиця 2):

Таблиця 2.

Статистика поповнення інституційного депозитарію ЦНТУ за 2020 –2022 рр.

Репозитарій CUNTUR	2020	2021	2022
Кількість зареєстрованих користувачів	191	283	318
Внесено документів	1234	1025	654
Всього документів в репозитарії	10055	11080	11909

До сайту CUNTUR були внесені деякі незначні модифікації для налаштування автоматичної роботи поштового серверу Google, через зміну політики безпеки.

Відключення світла, які мали місце у 2022 році, негативно впливали, як на роботу серверу, на якому знаходиться сайт репозитарію, так і на збір статистичних даних (рисунок 1).

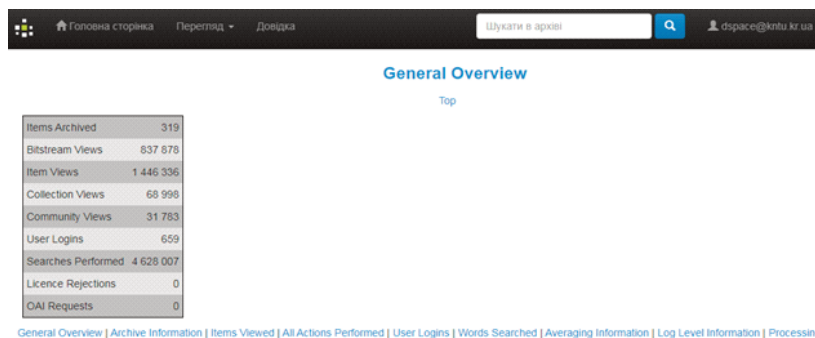

Рисунок 1. Результат роботи серверу у 2022 р.

Версія DSpace 5.4 потребує великого об'єму пам'яті для збереження статистичних даних, тому при запусках, після аварійних відключень світла в місті, адміністратору серверу доводиться прибирати деякі дані.

Наприклад, відрізняється кількість заархівованих документів (319) у статистиці та реальна цифра 829.

Продовжує поповнюватися та оновлюватися контент бібліотечного сайту, який розташовано в університетському доменному імені за адресою <http://library.kntu.kr.ua>. Протягом 2022 року відділ автоматизації опубліковував віртуальні виставки на сайті <http://library.kntu.kr.ua>, додавав актуальні новини та оповіщення. Також були внесені деякі зміни у навігаційне меню, модифіковані та модернізовані деякі розділи та контент в них, а також було додано новий розділ у меню.

Підтримується та поповнюється електронний каталог бібліотеки на базі АБІС «ІРБІС», продовжується штрих-кодування нової літератури, підтримуються в актуальному стані та ведуться 11 баз даних. Але ця програмна платформа на сьогоднішній день є дуже застарілою. Було внесено деякі актуальні зміни до інтерфейсу АБІС «Ірбіс» 32 (за допомогою модифікацій у файлах-словниках).

Протягом 2022 року проведено діагностику з усуненням проблем, пов'язаних з програмним (наприклад, внесення змін у фронт-енд та бек-енд обох сайтів бібліотеки) та апаратним (наприклад, було списано 1 HDD 500GB, і замінено на 2 HDD * 80GB) забезпеченням бібліотеки.

Традиційно директором та працівниками бібліотеки ЦНТУ здійснювалась організація та забезпечення проведення онлайн-конференцій та вебінарів. Також проводилась індивідуальна навчальна робота з персоналом бібліотеки щодо покращення роботи з ПК, а також покращення створення та оформлення електронних документів.

Актуальною залишається проблема модернізації комп'ютерної техніки у відділах бібліотеки. За 2022-й рік до комп'ютерного парку бібліотеки було додано 1 моноблок,

списано 5 ПК, також було списано 1 HDD 500GB, і замінено на 2 HDD * 80GB.

У зв'язку з відключеннями електричної енергії, постала проблема доступу до сайтів бібліотеки. Тому працівники та дирекція бібліотеки планують віднайти можливість використання хостингів або хмарних сховищ для забезпечення доступу 24/7 до ресурсів бібліотеки розміщених на серверах.

У 2022 році в університетській бібліотеці ЦНТУ у тестовому режимі було зроблено спробу впровадження автоматичної бібліотечної системи Коha. Погоджуємося із думкою директора бібліотеки ЦНТУ, що використання програмного продукту ІРБІС 32 є недоцільним, але перехід на відкрите програмне забезпечення, наприклад КОХА, вимагає певних фінансових та кадрових ресурсів. Після тестування даної програми виявилось, що конвертація баз даних електронного каталогу з ІРБІС 32 неможлива або потребує додаткового програмного продукту. Можливо, для вирішення питання відмови від російського ПЗ ІРБІС бібліотечній спільноті потрібно об'єднуватись та працювати над суспільним проектом по впровадженню АБІС КОХА.

Розроблена у 1999 році в Новій Зеландії, Коha – вільна АІС, інстальована у січні 2000 р.

«Призначена для підтримки традиційних бібліотечних технологічних процесів. Коha створена на основі бібліотечних стандартів і протоколів, що забезпечує можливість взаємодії між Коha та іншими бібліотечними системами і технологіями» (Інформаційні ресурси бібліотек..., 2022).

Основними функціями АБІС Коha, що забезпечують інформаційні потреби користувачів, визначено у першу чергу, онлайнний доступ до електронного каталогу, другою важливою функцією є можливість електронного замовлення документів, необхідних споживачеві, також дана автоматична інформаційна бібліотечна система здатна реалізувати каталогізацію наявних інформаційних ресурсів книгозбірні університету. По-третє, АБІС Коha дозволяє формувати базу

даних користувачів бібліотеки. Ще однією важливою властивістю є видача, або повернення книг. Застосування аналізованої АБІС реалізує можливість швидкого та якісного зв'язку між відділами та філіями в нашому випадку університетської бібліотеки. Слід зазначити, що перевагою даного програмного забезпечення з відкритим кодом дозволяє працівникам бібліотеки, а також викладачам кафедри безкоштовно його використовувати.

Коґа дозволяє зробити опис збірників та журналів, статей; створювати посилання на електронні адреси документів з цифрового репозитарію та сайтів інших бібліотек; розміщувати фотографії документів, книг, періодики тощо.

Коґа, завдяки відкритості та поліфункціональності гармонійно узгоджена з версією Бібліотека 2.0., основоположними принципами якої є відкритий доступ до наявних у фондах бібліотеки книг; можливість отримувати онлайн послуги; віртуальне довідкове обслуговування здатність управляти електронною підпискою; функціонування відкритого каталогу, до якого можна додавати книги, включати коментарі; технології RSS, що дозволяють автоматичне розповсюдження інформації; включеність у соціальні мережі, що передбачає створення блогів, вікі та ін. Питанням переваг та прогресивних можливостей Бібліотеки 2.0, а також порівняння її з Бібліотекою 1.0. присвячено дослідження Д. Солов'яненка (Солов'яненко, 2007), Т. Ярошенко (Ярошенко, 2011).

Розглянемо можливості АБІС Коґа. Споживачі бібліотечної інформації, як ми вже зазначали, працюють з електронним каталогом, тобто, за допомогою зручного веб-інтерфейсу вони можуть легко виконувати простий і розширений пошук. Система дозволяє як комплексний пошук за ключовими словами, так і пошук за автором, назвою, темою, рубрикою тощо. Можливість зворотнього зв'язку дозволяє запропонувати бібліотеці купити книгу, журнал, документ. Можливість вибору мови інтерфейсу робить каталог зручним

для іноземних користувачів. Цікава можливість збагатити бібліографічний опис інформації з Google, Amazon.com та інших сайтів. Інтерфейс ЕС легко інтегрується на веб-сайт бібліотеки.

Важливою складовою функціонування АБІС Kooha є можливість модуля обігу постійно відстежувати рух книг бібліотеки, що обумовлює детальну повсякденну інформацію про стан читацького рахунку та виданих чи повернутих матеріалів. Можливе продовження та бронювання замовлення. Йдеться не тільки про обмін книгами між відвідувачами, а й про передачу книг у межах самої бібліотеки. За допомогою інформаційної технології RSS, про яку ми вже згадували, читачі завжди в курсі оновлень бібліотечних фондів.

Стрижневим є модуль каталогізації. Професійно розроблений редактор MARC підтримує MARC 21, UNIMARC та їхні похідні. У Kooha записи MARC можна отримати, виконавши пошук на серверах, які підтримують протокол Z39.50, або імпортувавши колекцію записів у форматі ISO 2709. Крім того, шляхом швидкої каталогізації записи з репозиторію Kooha доповнюються необхідними локальними даними про екземпляри а також підтримує ведення авторитетних списків і тезаурусів.

Особливістю Kooha є можливість експортувати записи із Amazon та WorldCat.

Опрацювавши, переваги та недоліки Kooha узагальнимо їх зміст:

До переваг відносимо: спільний досвід і розробки (понад 15 000 бібліотек світу); міжнародний досвід та обмін даними, робота над звітами, модулями тощо; можливість формування спільного бюджету кількох бібліотек для розвитку нового функціоналу; можливість самостійного оновлення, налаштування, перепрограмування за наявності штатних спеціалістів; можливість інтеграції з іншими системами через протоколи або плагіни – RFID, системи доступу; чітке розуміння структури даних у системі (з відкритим кодом); за

наявності помилок в кодї системи швидка можливість їх виправити.

Недолікам даної системи є те, що відповідно до українських законодавчих реалій спостерігається непридатність до певних процесів; відсутність перекладу системи.

В Україні АБІС Копа була адаптована упродовж 2005–2006 рр.

Як свідчать наведені фахівцями дані, значна кількість українських університетських бібліотек успішно використовує систему Копа, до таких ЗВО належать: «Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Гадацьке училище культури імені І. П. Котляревського, Київська духовна семінарія; Київський університет імені Бориса Грінченка; Львівська духовна семінарія, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя» (Інформаційні ресурси бібліотек..., 2022).

Інноваційні трансформації у бібліотечно-інформаційному середовищі накладають відбиток на усі аспекти роботи та функції сучасної бібліотечної установи. Бібліотеки загалом, а бібліотеки ЗВО особливо, є традиційними сховищами знань, зберігачами і ретрансляторами інформації. Особливо актуальним це виявляється у сучасну цифрову епоху.

Значні за обсягом фонди, тривалий досвід аналітико-синтетичного опрацювання інформації, наявність висококваліфікованого персоналу – це лише частина факторів, що забезпечать, на нашу думку, успішне впровадження інноватики у бібліотечну роботу та забезпечать у подальшому майбутні перспективи розвитку бібліотек. Очевидно, що результативне функціонування бібліотечної установи в епоху цифровізації можливе лише за умови потужної державної підтримки, кооперації бібліотечних установ, творчої плідної співпраці кваліфікованих кадрів.

Висновки. Аналіз сучасних інформаційних процесів бібліотек ЗВО засвідчив їх активну модернізацію, що включає впровадження автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем та їх ефективне використання з метою забезпечення сервісної складової, що включає створення веб-порталів, формування електронних каталогів, забезпечення доступу до повнотекстових баз даних тощо.

Інноваційний компонент бібліотечної діяльності значною мірою залежить від технічної основи даного процесу. Ця робота потребує докорінної зміни науково-практичних засад діяльності сучасної бібліотеки закладу вищої освіти, пошуку нових механізмів реалізації стратегічних векторів її розвитку.

До чинників успішного впровадження інноватики у бібліотечну роботу ЗВО зараховуємо такі: запровадження автоматизованої бібліотечної системи відкритого доступу, наявність значних за обсягом фондів, використання досвіду аналітико-синтетичного опрацювання інформації, висококваліфікований персонал та творча плідна співпраця, потужна державна підтримка, кооперація бібліотечних установ. Досвід впровадження у роботу бібліотеки ЦНТУ АБІС Коха засвідчив додаткову необхідність залучення фінансових та кадрових ресурсів, тож пропонуємо для вирішення питання відмови від російського ПЗ ІРБІС бібліотечній спільноті об'єднатися для створення та реалізації суспільного проекту з впровадження Коха.

Вдосконалення функціональних можливостей бібліотеки під впливом інноваційних технологій, на наше переконання, сприятиме інформаційному забезпеченню потреб науки, освіти, культури та інших сфер життєдіяльності. Специфіка автоматизації роботи бібліотек потребує подальших досліджень щодо реалізації стратегії комплексного процесу автоматизації бібліотечної діяльності з метою забезпечення відповідності його рівня міжнародним стандартам якості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш, В., Глебова, Л. Прогресивні напрями інформатизації бібліотек закладів вищої освіти (2015–2020 рр.). *Соціум. Документ. Комунікація*. 2021. Вип. 11. С. 226–245.
2. Бородай І., Татарчук Л., Підгайна Т. Інформаційні технології в діяльності провідних бібліотек світу та їх використання за умов сучасних комунікацій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. №9. С. 80–91.
3. Бруй О. М. Міжнародні стандарти для створення електронних каталогів: програма навчального модулю підвищення кваліфікації працівників бібліотек / розробник Бруй О. М. 2018. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24924>.
4. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації: визначення базових складових. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2012. Вип. 33. С. 7–30.
5. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно- інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація: монографія / наук. ред. Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.
6. Воскобойнікова-Гузєва О. В., Терещенко Н. М. Вектори стратегічного розвитку наукових бібліотек закладів вищої освіти України, Литви, Польщі. *Науково-педагогічні студії*. 2021. Вип. 5. С. 145–160.
7. Воскобойнікова-Гузєва О.В., Терещенко Н.М. Ціннісні орієнтири у стратегічному розвитку бібліотек закладів вищої освіти. *Питання культурології*. 2021. № 38. С. 39–53.
8. Горбань Ю.І., Рибка Л.А., Рибка А.Т. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв: модернізація і стратегія в умовах сьогодення. *Питання культурології*. 2021. Вип. 37. С. 137–149.

9. Горбань Ю. І. Розвиток університетської бібліотеки: комплекс стратегічних рішень. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 180–184.

10. Дригайло В. Проблеми управління бібліотекою університету в сучасному періоді/ Наукова бібліотека імені М. Максимовича. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2011t/101.pdf.

11. Желай О. П. Електронний сервіс сучасної бібліотеки: монографія / Желай Оксана ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2021. 208 с.

12. Звіт про роботу бібліотеки Центральноукраїнського національного технічного університету за 2022 рік. Кропивницький: ЦНТУ, 2022. 14 с.

13. Зотова В. А. Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка в інформаційному просторі університету. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського*. Київ, 2014. Вип. 4. С. 294–300.

14. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: [монографія]/ [О.С. Онищенко та ін.]; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2011. 247 с.

15. Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання: практ. посіб./ НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; [Григоревська О.В., Матвійчук О.Є., Вараксіна Н.В., Кропочева Н.М., Бойко С.Т. ; наук. ред.: Пономаренко Л.О.]. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2022. 181 с.

16. Костенко Л. Й. Бібліотечні електронні інноваційні технології/ Л.Й. Костенко, О.І. Жабін. *Бібл. вісник*. 2008. №6. С. 25–27.

17. Новальська Т. В. Вища бібліотечна освіта в Україні: сторінки історії, шляхи модернізації. *Наукові праці Кам'янець-*

Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2015. Вип.4. С. 97–101.

18. Ріжняк Р.Я. Розвиток інформатики та інформаційних технологій у вищих навчальних закладах України у др. половині ХХ – на поч. ХХІ ст.: монографія [за заг.ред. В.М. Орлика]. Кіровоград: «КОД», 2014. 426 с.

19. Сербін О.О., Ситницький М.В. Оцінювання стратегії розвитку наукової бібліотеки дослідницького університету в контексті практичної реалізації та окреслення подальших перспектив. *Бізнес Інформ*, 2018. № 1. С. 117–127.

20. Соловяненко Д. Бібліотека 2.0: концепція бібліотеки другого покоління. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 5. С. 10–20.

21. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: схвалено розпорядженням КМУ від 23.04.2013 № 219-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 26. Ст. 1047.

22. Ярошенко Т. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0: виклики часу. *Бібліотечна планета*. 2011. № 1. С. 17–22.

23. CUNTUR. Репозитарій Центральноукраїнського національного технічного університету. URL: <http://library.kntu.kr.ua/repozit.html>.

REFERENCES

1. Barabash, V., Glibova, L. (2021). Prohresyvnii napryamy informatyzatsiyi bibliotek zakladiv vyshchoyi osvity (2015–2020 rr.) [Progressive directions of informatization of libraries of higher education institutions (2015–2020)]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiya*, 11, 226–245 [in Ukrainian].

2. Boroday I., Tatarchuk L. & Pidhayna T. (2022). Informatsiyini tekhnolohiyi v diyal'nosti providnykh bibliotek svitu ta yikh vykorystannya za umov suchasnykh komunikatsiy. [Information technologies in the activities of the world's leading libraries and their use under the conditions of modern communications]. *Ukrayins'kyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk*, 9, 80–91 [in Ukrainian].

3. Bruy O. M. (2018). Mizhnarodni standarty dlya stvorennya elektronnykh katalogiv: prohrama navchal'noho modulyu pidvyshchennya kvalifikatsiyi pratsivnykiv bibliotek [International standards for the creation of electronic catalogs: the program of the educational module for improving the qualifications of library workers]/ rozrobnyk Bruy O.M. *ela.kpi.ua*. Retrieved from <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24924> [in Ukrainian].

4. Voskoboynikova-Huzyeva O. V. (2012). Modernizatsiyni modeli rozvytku biliotechno-informatsiynykh ustanov u period hlobalizatsiyi: vyznachennya bazovykh skladovykh [Modernization models of the development of library and information institutions in the period of globalization: definition of basic components]. *Naukovi pratsi Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V.I. Vernads'koho*, 33, 7–30 [in Ukrainian].

5. Voskoboynikova-Huzyeva O. V. (2014). *Stratehiyi rozvytku bibliotechno-informatsiynoyi sfery Ukrayiny: henezys, kontseptsiyi, modernizatsiya* [Strategies for the development of the library and information sphere of Ukraine: genesis, concepts, modernization]: monohrafiya/ nauk. red. H.I. Koval'chuk ; NAN Ukrayiny, Nats. b-ka Ukrayiny im. V.I. Vernads'koho. Kyyyiv : Akadempriodyka [in Ukrainian].

6. Voskoboynikova-Huzyeva O. V., Tereshchenko N. M. (2021). Vektory stratehichnoho rozvytku naukovykh bibliotek zakladiv vyshchoyi osvity Ukrayiny, Lytvy, Pol'shchi [Vectors of strategic development of scientific libraries of higher education institutions of Ukraine, Lithuania, Poland]. *Naukovo-pedahohichni studiyi*, 5, 145–160 [in Ukrainian].

7. Voskoboynikova-Huzyeva O.V., Tereshchenko N.M. (2021). Tsinnisni oriyentyry u stratehichnomu rozvytku bibliotek zakladiv vyshchoyi osvity [Value guidelines in the strategic development of libraries of higher education institutions]. *Pytannya kul'turolohiyi*, 38, 39–53 [in Ukrainian].

8. Horban' Yu. I., Rybka L. A. & Rybka A. T. (2021). Naukova biblioteka Kyyyivs'koho natsional'noho universytetu kul'tury i mystetstv: modernizatsiya i stratehiya v umovakh s'ohodennya

[Scientific library of the Kyiv National University of Culture and Arts: modernization and strategy in today's conditions]. *Pytannya kul'turolohiyi*. 2021, 37, 137–149 [in Ukrainian].

9. Horban' Yu. I. (2019). Rozvytok universytets'koyi biblioteky: kompleks stratehichnykh rishen' [Development of the university library: a complex of strategic decisions]. *Visnyk Nats. akad. kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv*, 2, 180–184 [in Ukrainian].

10. Dryhaylo V. (2011). Problemy upravlinnya bibliotekoyu universytetu v suchasnomu periodi / Naukova biblioteka imeni M. Maksymovycha. *library.univ.kiev.ua*. Retrieved from http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2011t/101.pdf [in Ukrainian].

11. Zhelay O. P. (2021). *Elektronnyy servis suchasnoyi biblioteky [Electronic service of the modern library]: monohrafiya / Zhelay Oksana ; nauk. red. V.M. Horovyy ; NAN Ukrayiny, Nats. b-ka Ukrayiny im. V.I. Vernads'koho. Kyiv* [in Ukrainian].

12. *Zvit pro robotu biblioteky Tsentral'noukrayins'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu za 2022 rik [Report on the work of the library of the Central Ukrainian National Technical University for 2022]. Kropyvnyts'kyi: TsNTU* [in Ukrainian].

13. Zotova V. A. (2014). Biblioteka Kyivsk'koho universytetu imeni Borysa Hrinchenka v informatsynomu prostori universytetu [Borys Grinchenko Kyiv University Library in the information space of the university]. *Naukovi pratsi Derzhavnoyi naukovopedahohichnoyi biblioteky Ukrayiny imeni V.O. Sukhomlyns'koho*. Kyiv, 4, 294–300 [in Ukrainian].

14. Onyshchenko O.S. [et al]. (2011). *Elektronni informatsiyni resursy bibliotek u pidnesenni intelektual'noho i dukhovnoho potentsialu ukrayins'koho suspil'stva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society] : [monohrafiya] / [O.S. Onyshchenko ta in.]; Nats. akad. nauk Ukrayiny, Nats. b-ka Ukrayiny im. V.I. Vernads'koho. Kyiv: NBUV* [in Ukrainian].

15. Ponomarenko L. O. (Ed.). (2022). *Informatsiyni resursy bibliotek zakladiv osvity: formuvannya ta vykorystannya*

[Information resources of libraries of educational institutions: formation and use] : prakt. posib. / NAPN Ukrayiny, DNPB Ukrayiny im. V.O. Sukhomlyns'koho; [Hryhorevs'ka O.V., Matviychuk O.Ye., Varaksina N.V., Kropocheva N.M., Boyko S.T. ; nauk. red.: Ponomarenko L.O.]. Vinnytsya : Nilan-LTD [in Ukrainian].

16. Kostenko L. Y. (2008). Bibliotechni elektronni innovatsiyni tekhnolohiyi [Library electronic innovative technologies] / L.Y. Kostenko, O.I. Zhabin. *Bibl. Visnyk*, 6, 25–27 [in Ukrainian].

17. Noval's'ka T.V. (2015). Vyshcha bibliotechna osvita v Ukrayini: storinky istoriyi, shlyakhy modernizatsiyi [Higher library education in Ukraine: pages of history, ways of modernization]. *Naukovi pratsi Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo*, 4, 97–101 [in Ukrainian].

18. Rizhnyak R.Ya. (2014). *Rozvytok informatyky ta informatsiynykh tekhnolohiy u vyshchykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny u dr. polovyni XX – na poch. XXI st. [The development of informatics and information technologies in higher educational institutions of Ukraine in the second half of the 20th century – at the beginning 21st century]: monohrafiya [za zah.red. V.M. Orlyka]. Kirovohrad: «KOD» [in Ukrainian].*

19. Serbin O.O., Sytnyts'kyy M.V. (2018). Otsinyuvannya stratehiyi rozvytku naukovoyi biblioteky doslidnyts'koho universytetu v konteksti praktychnoyi realizatsiyi ta okreslennya podal'shykh perspektyv [Evaluation of the development strategy of the scientific library of the research university in the context of practical implementation and delineation of further prospects]. *Biznes Inform*, 1, 117–127 [in Ukrainian].

20. Solovyanenko D. (2007). Biblioteka 2.0: kontseptsiya biblioteky druhooho pokolinnya [Library 2.0: the concept of the second generation library]. *Bibliotechnyy visnyk*, 5, 10–20 [in Ukrainian].

21. Stratehiya rozvytku bibliotechnoyi spravy na period do 2025 roku «Yakisni zminy bibliotek dlya zabezpechennya staloho

rozvytku Ukrainy» [Library business development strategy for the period until 2025 «Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine»] (2016). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, 26 [in Ukrainian].

22. Yaroshenko T. (2011). Biblioteka, bibliotekari ta korystuvachi bibliotek v epokhu Veb 2.0: vyklyky chasu [Library, librarians and library users in the era of Web 2.0: challenges of time]. *Bibliotekna planeta*, 1, 17–22 [in Ukrainian].

23. CUNTUR. Repozytariy Tsentral'noukrayins'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu [CUNTUR. *dspace.kntu.kr.ua*. Repository of the Central Ukrainian National Technical University]. Retrieved from <http://library.kntu.kr.ua/repozit.html> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто процеси еволюції діяльності бібліотек закладів вищої освіти під впливом інноваційних трансформацій сьогодення. Формування в бібліотеках ЗВО відкритого інформаційного простору, надання широкого доступу до різноманітної інформації, комплексне поєднання її типів і видів має сприяти створенню гнучкої інфраструктури інформаційного забезпечення діяльності закладу вищої освіти, задоволенню інформаційних потреб науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, активізації сучасного спектру сервісів і послуг бібліотеки як культурно-освітнього центру.

Представлено сучасні автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС), які використовують у своїй діяльності бібліотечні установи закладів вищої освіти України. Визначено їх роль як надійного інструмента створення електронних ресурсів самих бібліотек, а також ефективного засобу підтримки навчальної та наукової діяльності ЗВО.

Проаналізовано бібліотечно-інформаційні ресурси бібліотеки Центральноукраїнського національного технічного

університету. Акцентовано увагу на запровадженні в університетській бібліотеці ЦНТУ автоматичної бібліотечної системи відкритого доступу, призначеної для підтримки традиційних бібліотечних технологічних процесів. Визначено функціональні можливості цієї системи, її переваги та недоліки, проблеми адаптації та впровадження.

Розроблено пропозиції щодо удосконалення інформування користувачів бібліотеки в умовах функціонування автоматизованих інформаційно-пошукових систем, а також окреслено перспективи розвитку бібліотеки в умовах подальшої інформатизації суспільства.

Ключові слова: заклад вищої освіти, бібліотека, автоматизована бібліотечно-інформаційна система, репозитарій, електронні ресурси бібліотек, інноваційні трансформації.

УДК 002.1-028.27:35.07

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-37-59>

**ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT OF
INFORMATION UNITS OF STATE INSTITUTIONS IN
THE CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY
DEVELOPMENT**

**ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДДІЛІВ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ
В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Ірина Березанська,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності
E-mail:*

*berezanska.iryana@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>*

*Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Iryna Berezanska,

*Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of Social
Communications,
Documentation and Information
Activity*

*E-mail:
berezanska.iryana@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>*

*Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,
30, Sukhomlynskooho Str.,
Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401*

Павло Дрок,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності*

Pavlo Drok,

*Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of Social
Communications,
Documentation and Information*

E-mail: drok_pavlo@ukr.net Activity
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-3711> E-mail: drok_pavlo@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-3711>
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Hryhorii Skovoroda University
вул. Сухомлинського, 30, in Pereiaslav,
м. Переяслав, Київська обл., 30, Sukhomlynskooho Str.,
Україна, 08401 Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401

Людмила Шимченко, **Liudmyla Shymchenko,**
кандидат філософських наук, Ph.D., Associate Professor,
доцент, доцент кафедри Associate Professor of the
соціальних комунікацій, Department of Social
документознавства та Communications,
інформаційної діяльності, Documentation and Information
E-mail: ShymchenkoL@ukr.net Activity,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377> E-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>,
Університет Григорія Hryhorii Skovoroda University
Сковороди в Переяславі, in Pereiaslav,
вул. Сухомлинського, 30, 30, Sukhomlynskyi Str.,
м. Переяслав, Київська обл., Pereiaslav, Kyiv region,
Україна, 08401 Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article deals with the problem of implementing electronic document management systems for the efficient operation of information departments of state institutions. Modern electronic document management involves the use of advanced technologies and tools to automate and optimize the document processing process. The main components of the electronic document management process are: document creation, which can be carried

out using word processors, spreadsheets, presentation programs, specialized programs; preservation of electronic documents, which is important for the security and availability of information through backup, which includes regular backup of data and their storage on various media, such as external hard drives, cloud storage or other media.

Modern electronic document management systems used in government agencies are described: Atlas DOC, Megapolis, DOC PROF, ASKOD, FossDoc, which accompany all cycles of a document's life: from creation to archival storage. These systems allow for efficient document management, control over their condition, and contribute to increasing the transparency and efficiency of government agencies. Implementation of electronic document management systems in the work of information departments of government agencies has the following advantages: efficiency and speed of document transfer; control over document flow, reduction of costs for stationery and document transfer, a single database, the effect of a search system. The disadvantages of electronic document management include the cost of technical equipment and its support, ensuring the confidentiality, integrity and availability of information, and the reluctance of employees to switch to new technologies.

The main components of the electronic document management system in Ukraine are electronic digital signature (EDS), electronic documents and electronic exchange, document management systems (DMS), information bases and registers, and electronic archives.

The article defines the legal framework for electronic document management in Ukraine, which includes a number of legislative acts regulating the use of electronic documents, electronic signatures and other aspects of electronic document management. The state regulation of the electronic document management sphere is aimed at implementing a unified state policy on electronic document management; protecting the rights and interests of electronic document management entities; and

regulating the technology of processing, creation, transmission, storage, use and destruction of electronic documents.

The author examines the stages of transition from paper to electronic document management: the initial stage, which is characterized by the introduction of an automated document management system (ADMS), including primary processing of a document, creation of an electronic document registration card; the extended stage, during which the image of electronic document management is created; the developed stage, when electronic document management is introduced.

Keywords: *electronic document management, paper document management, information departments, government agencies, electronic digital signature, management documentation.*

Постановка проблеми. З розвитком інформаційного суспільства зростає потреба у швидкій та якісній підготовці документообігу установ та організацій. Через інформаційні відділи державних установ проходить великий обсяг паперових документів, робота з якими передбачає значні затрати часу співробітників, витрати на канцтовари та поштові відправлення документів. Для ефективного управління рухом документів інформаційних відділів державних установ необхідно запроваджувати електронну систему управління документообігом, що дозволить контролювати рух документів, працювати з електронним архівом, здійснювати швидкий пошук документів.

Заміна паперового документообігу на електронний супроводжується застосуванням кваліфікованого електронного підпису, який необхідний для ідентифікації особистості, дозволяє підписувати будь-які електронні документи, подавати звітність онлайн до державних органів. У теперішніх умовах важливо мати кваліфікований електронний підпис, користуватися ним, що свідчить про професійність фахівців інформаційних відділів державних установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Впровадження електронного документообігу в державних установах є досить актуальною проблемою. Значну увагу вивченню цього питання приділяли вітчизняні науковці. Системи електронного документообігу та перешкоди, які виникають у процесі їх запровадження в установах представлені в дослідженні М. Б. Величкевич, Н. В. Мітрофан, Н. Е. Кунанець (Величкевич & Мітрофан & Кунанець, 2010); проблема нормативно-правового регулювання електронного документообігу порушена в наукових розвідках Н. Новицької (Новицька, 2006), Л. А. Шимченко (Шимченко, 2021); переваги та недоліки запровадження систем електронного документообігу окреслено в публікаціях С. А. Гаркуші (Гаркуша, 2020), Т. Кручиніної (Кручиніна, 2014), Л. О. Маланчук, Ю. В. Жакун (Маланчук & Жакун, 2021).

Метою дослідження є комплексний аналіз впровадження систем електронного документообігу в інформаційних відділах державних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток інформаційного суспільства диктує нові вимоги до ведення документообігу інформаційних відділів державних установ, які спрощують систему створення, передачі та пошуку документів. З цією метою в багатьох державних установах запроваджується автоматизована система документообігу, яка може бути продуктом розробки вітчизняних виробників чи зарубіжного програмного забезпечення, зокрема на платформі Lotus Notes/Domino від компанії IBM. Ринок українських виробників представлений системами електронного документообігу: Атлас ДОК, Мегаполіс, ДОК ПРОФ, АСКОД і FossDoc та ін.

Система електронного документообігу в Україні – це комплекс інформаційних технологій та процесів, які використовуються для створення, обробки, обміну, зберігання та транспортування документів з використанням електронних засобів. Методом цієї системи є спрощення та автоматизація

документообігу, забезпечення ефективності та зручності роботи з документами, а також гарантування їхньої цільності, автентичності та безпеки.

Система електронного документообігу (СЕД) пропонує користувачам різноманітні функції, зокрема зберігання і пошук документів, підтримку функціонування відділу канцелярії, рух і контроль за виконанням документів, аналітичну звітність, інформаційну безпеку та ряд додаткових функцій (Карпенко, 2021: 37).

Головним завданням СЕД є організація захищеного зберігання інформації в електронному вигляді та робота з нею. СЕД спрямована на забезпечення доступу користувачів до електронних документів. Забезпечення розмежування прав користувачів може відбуватися на таких рівнях: сервера (доступність системи та її функцій); папок, як елемента платформи; виконуваних функцій (Клименко & Линьов, 2006: 15).

У вітчизняних державних установах та організаціях існують такі системи електронного документообігу, як:

1. Атлас ДОК – відповідає за автоматизацію основного процесу в сучасному діловодстві, зокрема розгляд вхідних документів, виконання рішень, перегляд вихідних документів, контроль за виконанням документів, створення документів, обробку, тиражування, збереження, пошук, авторизований доступ.

2. Мегаполіс – система електронного документообігу розроблена консорціумом українських ІТ-компаній, яка забезпечує прозорість і повну контрольованість електронного документообігу будь-якої сфери діяльності та форми власності. Система охоплює всі цикли життєдіяльності документа: від створення до забезпечення архівного зберігання. Мегаполіс надає зручні шаблони, що супроводжують підготовку, відправлення і реєстрацію документів, із здатністю спостерігати за їх проходженням певними підрозділами. Користувачі, які працюють у даній системі, можуть

здійснювати підготовку, узгодження та реєстрацію документів; проводити моніторинг і контроль за виконанням завдань; користуватися конструктором звітів; працювати з електронним архівом; зручно і швидко здійснювати пошук документів (Мегаполіс в університеті, 2023).

3. ДОК ПРОФ є спеціалізованою системою електронного документообігу, яка використовується в Україні для автоматизації робочих процесів, пов'язаних з обробкою та обігом документів. Її запропонували харківські розробники для підприємств та організацій різних галузей діяльності з метою підвищення ефективності роботи, зменшення часу використання документів та покращення комунікації між співробітниками.

Завдяки системі ДОК ПРОФ формується електронний архів документів; реалізується корпоративний документообіг; здійснюється автоматизація бізнес-процесів підприємств, установ і організацій. Призначення системи полягає в автоматизації всіх аспектів діловодства: утворення реєстраційно-контрольних карток, адресацію доручень, ведення обліку паперових оригіналів документів завдяки спеціальним журналам, контроль за виконанням документів, підготовку рішень, роботу з електронно-цифровим підписом, підготовку звітної документації (Микитенко, 2019: 216).

4. АСКОД – розроблена компанією «ІнфоПлюс» для автоматизації процесу обробки документів будь-якого підприємства чи установи від створення до зберігання або знищення документа. Система АСКОД підтримує роботу територіально-віддалених користувачів системи через WEB-доступ. Завдяки WEB-інтерфейсу системи АСКОД територіально віддалені, мобільні користувачі мають доступ до центральної бази даних системи, для здійснення необхідних дій у сфері документообігу, зокрема ведення власного документообігу, враховуючи надані права і повноваження. Користувачі, працюючи в системі АСКОД через WEB-доступ, можуть використовувати різноманітні браузери: Mozilla

Firefox, Google Chrome, Internet Explorer, Safari, Opera (Ситник, 2015: 177).

5. FossDoc – система електронного документообігу завдяки якій можна створити електронний архів документів, організувати корпоративний документообіг (workflow), автоматизувати бізнес-процеси підприємств, установ і організацій будь-якої сфери діяльності. Система дозволяє автоматизувати всі етапи діловодства: створення реєстраційно-контрольних карток (РКК), відправлення доручень, підрахунок паперових оригіналів завдяки спеціальним журналам, контроль за виконанням документів, підготовку рішень, роботу з електронно-цифровим підписом (Електронний документообіг..., 2021: 24).

Основними перевагами електронного документообігу в інформаційних відділах є:

1. Ефективність обробки документів. Електронний документообіг допомагає автоматизувати багато рутинних процесів, таких як реєстрація, маркування, підписання та розсилка документів. Це зменшує час та витрати, пов'язані з обробкою документів вручну.

2. Зручний доступ до інформації. Електронний документообіг дозволяє легко розміщувати та отримувати доступ до необхідної інформації. Відділ може структурувати та зберігати документи в електронному форматі, забезпечуючи швидкий пошук за ключовими словами, категоріями або іншими параметрами.

3. Колективна робота та співпраця. Завдяки електронному документообігу можна легко обмінюватися документами та повідомленнями між співробітниками відділу. Він підтримує коментування, рецензування та спільну роботу над документами, що покращує комунікацію та співпрацю.

4. Безпека та контроль доступу. Електронний документообіг дозволяє встановити рівні доступу до документів та інформації відповідно до ролей та прав доступу співробітників. Це забезпечує конфіденційність та захист важливої інформації.

5. Архівування та збереження документів. Електронний документообіг допомагає зручно зберігати та архівувати документи, а також полегшує пошук та відновлення документів при потребі.

Принципами системи електронного документообігу є разова реєстрація документа, завдяки якій можна ідентифікувати документ; паралельне виконання операцій, скорочення рух документів і підвищення оперативності їх виконання; безперервний рух документа, що сприяє ідентифікації відповідальної особи, яка слідує за виконанням документа (завдання) в будь-який момент часу життя документа; єдина база документаційної інформації, що унеможливорює дублювання документів; ефективна система пошуку документа, що дозволяє швидко знайти документ, маючи при цьому мінімальну інформацію про нього; розвинута система звітності по різних атрибутах документів, що сприяє контролю руху документів (Ситник, 2015: 176).

Основні складові системи електронного документообігу в Україні включають:

1. Електронний цифровий підпис (ЕЦП). Цифровий підпис є основним механізмом забезпечення автентичності електронних документів. Він дозволяє встановити, що документ був підписаний конкретним суб'єктом та не піддавався змінам після підписання.

2. Електронні документи та електронний обмін. У рамках системи електронного документообігу існують спеціальні формати документів (наприклад, PDF, XML) та інструменти для обміну документами між учасниками процесу.

3. Системи управління документами (СУД). Ці системи дозволяють структурувати, охороняти та впорядковувати документи, забезпечуючи зручний доступ до них для відповідних користувачів.

4. Інформаційні бази та реєстри. Ці бази використовують для зберігання важливої інформації, зокрема договори, довідкові матеріали, статистичні дані тощо.

5. Електронний архів. Цей компонент системи дозволяє довгостроково зберігати документи.

Передумовами для впровадження електронного документообігу в інформаційних відділах державних установ повинно бути:

- прагнення до запровадження нової системи документообігу з боку керівника установи, який буде здійснювати ефективні управлінсько-організаційні кроки в установі, щодо її роботи;

- аналіз існуючих процесів документообігу, які потрібно переглянути, спростити та оптимізувати процедуру їх опрацювання. Електронний документообіг суттєво відрізняється від паперового.

Відмінності полягають у процесі доставки документів виконавцям, спільного опрацювання документів та їх проходження всередині організації; перегляді внутрішніх положень щодо організації документообігу, посадових інструкцій діловодів, виконавців, керівників; здійсненні комплексного дослідження адміністративних процесів; належній практичності системи електронного документообігу.

Ефективне впровадження системи електронного документообігу залежить не лише від волі керівника і готовності персоналу, але й від розвинутої телекомунікаційної інфраструктури, серверного обладнання (або застосування «хмарних технологій»); дієвої ІТ-служби підтримки системи електронного документообігу, яка забезпечуватиме щоденну підтримку системи, постійне консультування користувачів, методичну допомогу; отримання електронних цифрових підписів працівниками установи на безкоштовній основі в акредитованому центрі сертифікації ключів Державної фіскальної служби України через відповідні представництва у регіонах або за певну плату в інших акредитованих центрах; програми впровадження електронного документообігу, яка передбачає певні етапи; забезпечення усіх працівників комп'ютерною технікою та ліцензованим програмним

забезпеченням; постійне навчання персоналу (Електронне урядування та електронна демократія, 2017: 14-15).

Перехід від паперового до електронного документообігу установи повинен пройти такі етапи:

I етап (початковий) – упровадження автоматизованої системи документообігу (АСД), що передбачає первинну аналітико-синтетичну обробку документа, а саме створення електронної реєстраційної картки документа, завдяки якій здійснюється пошук документа. Основним завданням АСД є закріплення етапів проходження документів та їх поточний статус в спеціальній базі даних. Крім того, система повинна формувати звіти, в яких містяться відомості про стан виконання документа.

II етап (розширений) – створення образу електронного документообігу. За допомогою розширеного рівня автоматизації можна долучити до електронної реєстраційної картки електронне іконічне відтворення документа (скановану копію). Таким чином, рівень АСД, у якому діє електронний образ документа, умовно називають образом електронного документообігу, створення якого здійснюється завдяки скануванню документів. Отримання електронної версії документів через сканування, розпізнання та друку документа дозволяє швидше перейти від паперової версії документів до електронної.

III етап (розвинутий) – електронний документообіг. Електронний документообіг забезпечує рух електронних документів, як основу взаємодії держави та суспільства. Кожен документ повинен супроводжуватися набором реквізитів, зокрема, підписом – як елементом, що засвідчує авторство документа. Призначення підпису в електронному документі здійснює електронно-цифровий підпис (Електронний документообіг: конспект лекцій, 2021: 64-66).

Документообіг інформаційних відділів може бути регламентований окремими положеннями або внутрішніми нормативними актами організацій, які мають інформаційні

відділи. Конкретні правила і процедури документообігу можуть відрізнятися залежно від специфіки діяльності та потреб організації. Однак, загальні принципи документообігу, які можуть зберігатися в інформаційних частинах, включають наступне:

1. Прийом документів. На цьому етапі документи, що надходять від зовнішніх джерел (клієнти, партнери, постачальники тощо) або від внутрішніх підрозділів організації, реєструються та класифікуються для подальшої обробки.

2. Обробка документів. Етап передбачає проходження документів через процеси розгляду, аналізу, виконання відповідних процедур або перенаправлення на відповідальних працівників для подальшої роботи. Цей етап може включати підготовку відповідей, формування звітів, розсилку інформації тощо.

3. Зберігання та архівування. Документи, що вже оброблені, можуть бути збережені для майбутнього використання або архівовані згідно з внутрішніми правилами організації або зовнішніми правовими вимогами.

4. Розповсюдження. Завершеними документами потрібно поділитися з відповідними зацікавленими сторонами в організації або надіслати їх зовнішнім отримувачам. Етап може включати розсилку електронною поштою, передачу через внутрішню мережу, поштову доставку тощо.

5. Моніторинг та контроль. Інформаційні відділи можуть вести моніторинг та контроль за документообігом для забезпечення своєчасності та якості обробки документів. Це може включати ведення журналів, створення звітів про продуктивність, контроль за строками виконання завдань тощо.

Впровадження електронного документообігу в організаціях та установах має такі цілі:

- підвищити ефективність управлінської діяльності;
- пришвидшити рух документів у організації;
- зменшити час на опрацювання документів (Електронний документообіг: конспект лекцій, 2021: 48).

Нормативно-правова база електронних документів в Україні включає ряд законодавчих актів, які регулюють застосування електронних документів, цифровий підпис, електронний підпис та інші аспекти електронного документообігу. Основними нормативними актами, які стосуються електронних документів в Україні, є:

1. Закон України «Про електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV, який визначає правові засади створення, обігу, зберігання та використання електронних документів у діловодстві.

2. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. № 852-IV, який встановлює правові засади використання цифрового підпису як безкоштовне забезпечення цілісності, автентичності електронних документів.

3. Закон України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII, що регулює правові відносини, пов'язані з використанням електронних засобів та електронних комунікацій при здійсненні електронної комерції.

4. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI, який встановлює правові норми, що стосуються обробки та захисту персональних даних, включаючи електронні документи, що містять такі дані.

5. Закон України «Про електронні підписи» від 22 травня 2003 р. № 852-IV, який регулює використання електронних підписів, які забезпечують цілісність та автентичність електронних документів.

Крім того, функціонування систем електронного документообігу регулюється Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законами України «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про державну таємницю», «Про зв'язок», «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», а також іншими нормативно-правовими актами. Державна політика електронного документообігу реалізується Кабінетом

Міністрів України та іншими органами виконавчої влади в межах повноважень, які визначає закон (Новицька, 2006: 78).

З листопада 2018 р. вступив у дію Закон України «Про електронні довірчі послуги». Відбулось оновлення нормативних актів у сфері електронного документообігу, що забезпечують діяльність державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної форми власності, замінено поняття електронний цифровий підпис (ЕЦП) на кваліфікований електронний підпис (КЕП) (Шимченко, 2021: 301).

Перевагами впровадження системи електронного документообігу, на думку М. Маланчук, Ю. Жакун (Маланчук & Жакун, 2021: 77), є:

- створення єдиної бази всіх документів для їх централізованого зберігання;
- персональний кабінет документів;
- запровадження єдиного шаблону документів;
- швидкість процесу передачі та погодження інформації;
- історія редагування документу;
- швидкий процес пошуку документів в єдиному архіві;
- економія витрат на папір;
- кваліфікований електронний підпис.

Незаперечними перевагами електронного документування є і впорядкування діловодного процесу завдяки присвоєнню порядкового номера вхідним чи вихідним документам; спостереження за станом виконання документа; швидкість отримання документа працівником; можливість віддаленого доступу до документа у разі відпустки чи відрадження.

До недоліків електронного документообігу Т. Кручініна відносить: затрати на придбання програм і самої системи; впровадження та обслуговування; можливість втрати інформації. Виникає потреба захисту комп'ютерів, мережевого середовища, каналів по передачі даних. Одним із недоліків є довготривалий перехід на електронний документообіг, який

супроводжується запровадженням нових стандартів під час роботи з документами. Для ефективного впровадження системи електронного документообігу необхідно навчити працівників працювати з відповідними програмами і апаратним забезпеченням (Кручініна, 2014: 30).

Запровадження системи електронного документообігу на підприємстві повинно супроводжуватися введенням у штат установи посади адміністратора, обов'язком якого буде спостереження за функціонуванням системи, забезпечення сервісного обслуговування, допомога користувачам (Гаркуша, 2020: 262).

Для впровадження електронного документообігу потрібно зробити такі кроки:

- узгодити вітчизняне законодавство про електронний документообіг з міжнародним, в тому числі з європейським;
- законодавчо закріпити юридичну самостійність електронного документа;
- електронний цифровий підпис має отримати статус особливого реквізиту електронного документа;
- бізнесові структури, фізичні особи в процесі обміну документами мають отримати право вільно обирати довільну систему реалізації електронного підпису (Новицька, 2006: 81).

При впровадженні систем електронного документообігу можуть виникнути такі проблеми:

- консерватизм колективу;
- недостатній рівень знань в сфері інформаційних технологій;
- відсутність бажання навчатись і підвищувати кваліфікацію;
- страх прозорості діяльності працівника для керівництва, через запровадження системи електронного документообігу;
- часті структурні перетворення в організації;

- одночасне існування паперових і електронних систем документообігу (Електронний документообіг: конспект лекцій, 2021: 51-52).

В умовах повномасштабної війни росії проти України виникли проблеми пов'язані з підписанням документів, їх архівуванням та ін. З даної ситуації в Україні намагаються вийти досить поетапно, уніфікуючи рішення з європейськими та міжнародними нормами. Оскільки певна частина працівників змушена була в умовах війни працювати віддалено, то з жовтня 2022 року були внесені зміни до «Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання». Рекомендується користуватися не лише КЕП, а й використовувати інший вид електронного підпису за домовленістю сторін, (наприклад, використання програми DocuSign, Adobe Acrobat). Міністерство цифрової трансформації рекомендує державним установам користуватися комунікаційною системою СЕВ з поетапним переходом на Стандарт АSIC. Як відзначають фахівці, позитивною стала зміна з прибранням вимоги щодо обов'язкового погодження створених документів підприємства з кадрових питань (стосується особового складу) з архівною установою. Установлено норму по документах тимчасового зберігання (до 10 років включно): паперовий їх варіант для зберігання не є обов'язковим.

Висновки. Електронний документообіг інформаційних відділів державних установ сприяє удосконаленню процесу управління документами, забезпеченню ефективності та безпеки роботи відділу, а також покращенню комунікацій та обміну інформацією в межах внутрішньої та зовнішньої взаємодії.

Електронний документообіг в інформаційних відділах державних установ має численні переваги, які сприяють поліпшенню роботи та ефективності цих відділів: оптимізація адміністративних процесів шляхом автоматизації таких завдань, як маршрутизація документів, погодження та

повідомлення; швидкий пошук документів; підвищення продуктивності праці; зниження витрат на друк та доставку документів; здатність відстежувати рух документів як в межах установи, так і за поза нею; зниження ризиків втрати документа чи його підробки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гаркуша С. А. Електронний документообіг: переваги та недоліки впровадження. *Інфраструктура ринку*. Вип. 50. 2020. С. 259-262.

2. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. К., 2017. Частина 9: Електронний документообіг. Реінжиніринг адміністративних процесів в органах публічної влади / [С. П. Кандзюба, Р. М. Матвійчук, Я. М. Сидорович, П. М. Мусієнко]. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017. 64 с.

3. Електронний документообіг: конспект лекцій для здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 073 «Менеджмент» денної форми навчання / Уклад.: Шебаніна О. В., Клочан В. П., Клочан І. В. та ін. Миколаївський національний аграрний університет. 2021. 69 с.

4. Електронний документообіг. URL: <https://fossdoc.com/elektronniy-dokumentoorot#naznachenie-sed> (дата звернення: 16.04.2023).

5. Карпенко М. Ю. Електронний документообіг у професійній діяльності : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання освітнього рівня «бакалавр» спеціальностей 126 – Інформаційні системи та технології, 151 – Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 67 с.

6. Карпенко М. Ю. Системи електронного документообігу : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 122 – Комп'ютерні науки. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва

ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 68 с.

7. Клименко І. В., Линьов К.О. Системи електронного документообігу в державному управлінні: Навч. метод. пос. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 32 с.

8. Кручініна Т. Переваги та недоліки електронного документообігу. *Секретарь-референт*. № 10 (141). 2014. С. 26-31.

9. Маланчук М., Жакун Ю. Аналіз системи електронного документообігу в державних установах та шляхи її вдосконалення. *Вісник НУВГП*. Серія Економічні науки. Вип. 3(95) 2021. С. 73-81.

10. Мегаліс в університеті. URL: <https://kpi.ua/megapolis> (дата звернення: 22.04.2023).

11. Микитенко Н. Системи електронного документообігу як імператив сучасних тенденцій інформатизації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». № 12(40), березень. 2019. С. 213-217.

12. Новицька Н. Електронний документообіг та електронний цифровий підпис як елементи інформаційної культури. *Правова інформатика*. № 4 (12). 2006. С. 76-81.

13. Ситник І. П., Мельниченко А. І. Системи електронного документообігу в електронному бізнесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 4. 2015. С. 174-178.

14. Шимченко Л. Електронний документообіг як інноваційний механізм організації публічного адміністрування в умовах удосконалення децентралізаційних процесів. *Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей*. Вип. 12. Серія «Історичні науки» / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. Переяслав-Хмельницький, 2021. С. 294-311.

REFERENCES

1. Harkusha S. A. (2020). Elektronnyy dokumentoobih: perevahu ta nedoliky vprovadzhennya [Electronic document

management: advantages and disadvantages of implementation]. *Infrastruktura rynku*. Vyp. 50. 259-262. [in Ukrainian].

2. Elektronne uryaduvannya ta elektronna demokratiya: navch. posib.: u 15 ch. [E-governance and e-democracy: training. help.: at 3 p.m.] / za zah. red. A. I. Semenchenka, V. M. Dreshpaka. K., Chastyna 9: Elektronnyy dokumentoobih. Reinzhyrnirynh administratyvnykh protsesiv v orhanakh publichnoyi vlady / [S. P. Kandzyuba, R. M. Matviychuk, Ya. M. Sydorovych, P. M. Musiyenko]. K.: FOP Moskalenko O. M. 64. [in Ukrainian].

3. Elektronnyy dokumentoobih: konspekt lektsiy dlya zdobuvachiv osvith'oho stupenya «Bakalavr» spetsial'nosti 073 «Menedzhment» dennoyi formy navchannya [Electronic document flow: summary of lectures for holders of the Bachelor's degree, specialty 073 «Management», full-time study] / Uklad.: Shebanina O.V., Klochan V.P., Klochan I.V. ta in. Mykolayivs'kyy natsional'nyy ahrarnyy universytet. 69. [in Ukrainian].

4. Elektronnyy dokumentoobih [Electronic document management]. URL: <https://fosdoc.com/elektronniy-dokumentoorot#naznachenie-sed> (data zvernennya: 16.04.2023). [in Ukrainian].

5. Karpenko M.Yu. (2020). Elektronnyy dokumentoobih u profesiyiniy diyal'nosti : konspekt lektsiy dlya studentiv usikh form navchannya osvith'oho rivnya «bakalavr» spetsial'nostey 126 – Informatsiyini systemy ta tekhnolohiyi, 151 – Avtomatyzatsiya ta komp'yuterno-intehrovani tekhnolohiyi [Electronic document flow in professional activities: a summary of lectures for students of all forms of education at the «bachelor» level, majors 126 - Information systems and technologies, 151 - Automation and computer-integrated technologies]. Kharkiv. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova. 67. [in Ukrainian].

6. Karpenko M. Yu. (2021). Systemy elektronnoho dokumentoobihu : konspekt lektsiy dlya studentiv usikh form navchannya pershoho (bakalavrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity spetsial'nosti 122 – Komp'yuterni nauky [Electronic document

management systems: a summary of lectures for students of all forms of education at the first (bachelor) level of higher education, specialty 122 - Computer Science]. Kharkiv. nats. un-t mis'k. hospva im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova. 68. [in Ukrainian].

7. Kly'menko I. V. & Ly'n'ov K. O. (2006). Sy'stemy` elektronnoho dokumentoobigu v derzhavnomu upravlinni: Navch. metod. posibny`k [Systems of electronic document circulation in the state administration: Study. method. manual]. K.: Vy`d-vo NADU. 32. [in Ukrainian].

8. Kruchinina T. (2014). Perevahy ta nedoliky elektronnoho dokumentoobihu [Advantages and disadvantages of electronic document management]. Sekretar'-referent. № 10 (141). 26-31. [in Ukrainian].

9. Malanchuk M. & Zhakun Yu (2021). Analiz systemy elektronnoho dokumentoobihu v derzhavnykh ustanovakh ta shlyakhy yiyi vdoskonalennya [Analysis of the electronic document management system in state institutions and ways to improve it]. Visnyk NUVHP. Seriya Ekonomichni nauky. Vyp. 3(95). 73-81. [in Ukrainian].

10. Megapolis v universyteti [The metropolis at the university]. URL: <https://kpi.ua/megapolis> (data zvernennya: 22.04.2023). [in Ukrainian].

11. Mykytenko N. (2019). Systemy elektronnoho dokumentoobihu yak imperatyv suchasnykh tendentsiy informatyzatsiyi [Systems of electronic document circulation as an imperative of modern informatization trends]. Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Ekonomika». № 12(40), berezen'. 213-217. [in Ukrainian].

12. Novyts'ka N. (2006). Elektronnyy dokumentoobih i ta elektronnyy tsyfrovyy pidpys yak elementy informatsiynoi kul'tury [Electronic document circulation and electronic digital signature as elements of information culture]. Pravova informatyka. № 4 (12). 76-81. [in Ukrainian].

13. Sytnyk I. P. & Mel'nychenko A. I. (2015). Systemy elektronnoho dokumentoobihu v elektronnomu biznesi [Systems of electronic document circulation in electronic business]. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Vyp. 4. 174-178. [in Ukrainian].

14. Shymchenko L. (2021). Elektronnyy dokumentoobih yak innovatsiynyy mekhanizm orhanizatsiyi publichnoho administruvannya v umovakh udosoknalennya detsentralizatsiynykh protsesiv [Electronic document circulation as an innovative mechanism for organizing public administration in conditions of perfecting decentralization processes]. Sotsium. Dokument. Komunikatsiya: zbirnyk naukovykh statey. Vyp. 12. Seriya «Istorychni nauky» / [red. kolehiya: Kotsur V. P. (holov. red.) ta in.]. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu. 294-311. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблему впровадження систем електронного документообігу для ефективної роботи інформаційних відділів державних установ. Сучасний електронний документообіг включає в себе використання передових технологій та інструментів для автоматизації та оптимізації процесу обробки документів. Основними складовими процесу електронного документообігу є: створення документів, яке може бути виконано за допомогою текстових процесорів, електронних таблиць, презентаційних програм, спеціалізованих програм. Збереження електронних документів є важливим для безпеки та доступності інформації завдяки здійсненню резервного копіювання, яке включає регулярне створення копій даних і зберігання їх на різних носіях, таких як зовнішні жорсткі диски, хмарні сховища або інші засоби зберігання.

Розкрито сучасні системи електронного документообігу, які використовуються в державних установах: Атлас ДОК, Меганоліс, ДОК ПРОФ, АСКОД, FossDoc, що супроводжують всі цикли життєдіяльності документа: від створення до

забезпечення архівного зберігання. Ці системи дозволяють ефективно управляти документами, забезпечують контроль їхнього обслуговування і сприяють забезпеченню прозорості та ефективності роботи державних установ. Впровадження систем електронного документообігу в роботу інформаційних відділів державних установ має такі переваги: ефективність та швидкість передачі документів, контроль роботи з документами, зменшення витрат на канцелярські товари та передачу документів, єдину базу, ефективну систему пошуку. До недоліків електронного документообігу можна віднести: витрати на технічне обладнання та його підтримку, забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, небажання працівників переходити на нові технології.

Основними складовими системи електронного документообігу в Україні є кваліфікований електронний підпис (КЕП), електронні документи та електронний обмін, системи управління документами (СУД), інформаційні бази та реєстри, електронний архів. Кваліфікований електронний підпис використовується при підписанні будь-яких електронних документів, сприяє організації електронного документообігу.

Визначено нормативно-правову базу електронного документообігу в Україні, яка включає ряд законодавчих актів, які регулюють використання електронних документів, електронний підпис та інші аспекти електронного документообігу. Державне регулювання електронного документообігу спрямоване на впровадження єдиної державної політики щодо електронного документообігу; захист прав та інтересів суб'єктів електронного документообігу; нормативно-правове регулювання технології обробки, створення, передачі, збереження, використання та знищення електронних документів.

Досліджено етапи переходу від паперового до електронного документообігу: початковий етап, який характеризується запровадженням автоматизованої системи

документообігу (АСД), що включає первинну обробку документа, створення електронної реєстраційної картки документа; розширений етап – під час якого відбувається створення образу електронного документообігу; розвинутий етап – запровадження електронного документообігу.

Ключові слова: електронний документообіг, паперовий документообіг, інформаційні відділи, державні установи, електронний цифровий підпис, документаційне забезпечення управління.

УДК 351.852:[930.25+02+069

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-60-80>

**MOVABLE MONUMENTS OF HISTORY AND CULTURE
IN THE STATE REGISTER OF NATIONAL CULTURAL
HERITAGE: A COMPARATIVE ANALYSIS**

**РУХОМІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ В
ДЕРЖАВНОМУ РЕЄСТРІ НАЦІОНАЛЬНОГО
КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АНАЛІЗ**

Віта Бойко,

*кандидатка історичних
наук, заступниця директора з
наукової роботи,
E-mail: vitaminzik5@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5725-9641>
Український науково-
дослідний інститут архівної
справи та документознавства*

Vita Boiko,

*Ph.D. in Historical
Sciences, Deputy Director,
E-mail:
vitaminzik5@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5725-9641>
Ukrainian Research Institute of
Archival Affairs and Records
Management*

Сергій Кулешов,

*доктор історичних наук,
професор, завідувач відділу
документознавства,
E-mail: posena@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-9651>
Український науково-
дослідний інститут архівної
справи та документознавства*

Serhii Kuleshov,

*Doctor of Historical Sciences,
Professor, Head of the
Department of Records
Management,
E-mail: posena@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-9651>
Ukrainian Research Institute of
Archival Affairs and Records
Management*

ABSTRACT

The article, a comparative analysis of the sections of the State Register of National Cultural Heritage containing movable historical and cultural monuments is carried out, and the problems of their formation are identified. The comparative analysis proved the best state in terms of entering and displaying unique documents in the National Archive Fund of Ukraine, including their description and presentation of digitized copies. There are certain problems of this work, in particular, related to the clarification of the concept of «unique document of the National Archive Fund» from the point of view of legal certainty, the introduction of unique sets of documents (cases, funds, collections) to the State Register of National Cultural Heritage, the need to remove from the composition of unique documents of the NAF representatives of the Russian culture. Another example of moving monuments of history and culture, which contains the State Register of National Cultural Heritage, are the unique objects of the Museum Fund of Ukraine. Most of the descriptions of the unique objects of the Museum Fund of Ukraine are not very informative. Movable monuments such as coins and hanging seals are not represented at all. The list of objects available in this part is only a small part of the unique objects of national museums. It is desirable to present to the State Register of National Cultural Heritage unique items stored in the Odesa Archaeological Museum of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Bohdan and Varvara Khanenki Art Museum, the National Art Museum of Ukraine, and the private Sheremetev's Museum. Examples of items that could be included in the State Register of National Cultural Heritage are given. Despite the considerable work of the major libraries of Ukraine, in particular the National Library of Ukraine named after V. Vernadskyi, in preparing materials for the inclusion of particularly valuable and rare book monuments in the State Register of National Cultural Heritage, this section is missing. In our opinion, the main obstacle to creating a register of book monuments is the excessive number of objects to be included in the State Register of National Cultural

Heritage. The authors of the article propose to determine the phasing in time of the formation of this section of the State Register of National Cultural Heritage and to significantly limit the number of included objects and grant them the status of «unique book monument».

Keywords: *State Register of National Cultural Heritage, unique documents of the National Archive Fund, unique objects of the Museum Fund of Ukraine, State Register of Book Monuments, archives, libraries, museums.*

Постановка проблеми. Архіви, бібліотеки і музеї України є хранителями її культурної та історичної пам'яті. Державний реєстр національного культурного надбання (далі – ДРНКН), нормативно створений у 1992 р., мав облікувати об'єкти матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості Українського народу і визначають його вклад у всесвітню культурну спадщину. Саме архіви, бібліотеки і музеї України зберігають такі рухомі пам'ятки та мають презентувати їх у ДРНКН. Який наразі стан цієї діяльності та з якими проблемами стикаються зазначені установи є питаннями, що розглядаються у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним напрямом законопроектної роботи щодо удосконалення охорони культурної спадщини в Україні присвятив свою публікацію І. Міщак. Сутність унікальних документів Національного архівного фонду (далі – НАФ) та внесення їх до ДРНКН розглядали у статтях С. Кулешов, Л. Кисельова, Л. Попова, А. Хромов. Щодо питань відбору книжкових пам'яток до ДРНКН писали Г. Ковальчук, О. Греськів, В. Вергунов, Ю. Горбань.

Мета статті. Здійснити порівняльний аналіз різних розділів, що містять рухомі пам'ятки в ДРНКН, та виявити проблеми їх формування.

Виклад основного матеріалу. Таким рухомим унікальним пам'яткам як унікальні документи НАФ та внесення їх до ДРНКН присвячено незначну кількість праць. Нами зафіксовано три публікації. Перша – це стаття С. Кулешова «До проблеми віднесення документів Національного архівного фонду України до унікальних» (Кулешов, 2008), у якій зроблено невеликі огляди виокремлення категорій архівних документів за ціннісними ознаками в радянському архівознавстві та визначення категорій архівних документів НАФ й історичних пам'яток за ціннісними ознаками в незалежній Україні; розглянуто грошове оцінювання архівних документів та інших пам'яток культури як метод визначення їх цінності; стисло охарактеризовано процеси організації віднесення документів НАФ до унікальних. Друга стаття – Л. Кисельової «До проблеми формування Державного реєстру унікальних документів Національного архівного фонду» (Кисельова, 2011), в якій розглянуто проблемні питання віднесення документів НАФ до унікальних, що поставали перед Центральною експертно-перевірною комісією Державного комітету архівів України (нині – Державна архівна служба України), відповідно до затвердженої 2008 р. Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних (далі – Методика) (Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, 2008); проаналізовано приклади відхилення пропозицій державних архівів щодо внесення окремих документів до ДРНКН; виокремлено недоліки у складенні державними архівами анотованих переліків унікальних документів НАФ; надано найпомітніші зразки характеристик унікальних документів НАФ. Третя стаття за авторством Л. Попової та А. Хромової «Проблема правової визначеності унікальних документів Національного архівного фонду» (Попова & Хромов, 2021) хоча і написана з позицій правознавства, але порушує низку питань, що стосуються архівознавчих проблем віднесення документів НАФ до

унікальних та визначення поняття «унікальний документ Національного архівного фонду».

Зупинемось на стислому аналізі цієї статті, оскільки пропозиції, висловлені в ній, кардинально змінюють усталені норми сучасної архівної справи в Україні. Зокрема, автори пишуть, що відповідно до нормативно-правового акта, який регламентує визначення унікального документа НАФ і внесення його до ДРНКН, можуть бути віднесені лише окремі документи НАФ, а це фактично унеможлиблює одноразове віднесення до унікальних цілої архівної справи чи групи одиниць зберігання, які логічно є пов'язаними та в комплексі формують критерії своєї унікальності (Попова & Хромов, 2021: 9). З цією позицією потрібно погодитись. Офіційною відмовою щодо віднесення до унікальних комплексів документів (за аналізом анованих переліків унікальних документів НАФ) було те, що державні архіви відносять до унікальних документи НАФ, які, переважно, є особливо цінними (Кисельова, 2011: 93). Це зумовило прийняття рішення про перегляд критеріїв віднесення документів до унікальних, відмови щодо віднесення до унікальних цілих справ, фондів або колекцій та внесення відповідних змін до Методики (Зміни до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, 2008). Але насправді була більш вагома і напрочуд банальна причина – недостатність коштів у державних архівах. Річ у тім, що графа 14 «Відомості про страхування» анованого переліку унікальних документів НАФ засвідчує необхідність страхування унікального документа, на що потрібні кошти, а страхування сукупностей (справ, фондів, колекцій) – чималі.

Це і зумовило внесення до Методики змін, однією з яких було вилучення норм віднесення сукупностей документів НАФ (справ, фондів, колекцій) до унікальних. Реальна причина відмови (недостатність коштів) щодо віднесення до унікальних сукупностей документів не може бути перепорою до наукового визначення унікальності об'єктів. До того ж, наявними є

постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, в яких затверджено переліки наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та до яких, зокрема, внесено архів рукописних фондів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, архівні наукові фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії імені М. Т. Рильського НАН України (Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання, 2004). Крім того, після формування у державних архівах колекцій документів ініціативного документування фактів російсько-української війни однозначно буде виявлення серед них унікальних сукупностей документів. Постає також питання віднесення до унікальних окремих актових книг XVI–XVII ст. (обліковують як справи), що є фактично сукупностями документів.

Інший аспект, якого торкнулися автори статті і який, на їх думку, може сприяти правовому вирішенню питання щодо віднесення комплексів документів НАФ до унікальних, є поняттєвий. Вони вважають, що «вирішення проблеми правової визначеності поняття «унікальний документ Національного архівного фонду» може стати впровадження нової дефініції, яка б увібрала в себе історичні передумови розвитку архівної справи та сучасні підходи доступу до інформаційних ресурсів. Ним може стати поняття «унікальна пам'ятка Національних архівних інформаційних ресурсів», як така, що найбільш чітко, але в той же час широко окреслює специфіку зазначеної категорії архівного надбання» (Попова & Хромов, 2021:9). Автори надають таке визначення унікальної пам'ятки Національних архівних інформаційних ресурсів: «єдиний у своєму роді особливо цінний інформаційний ресурс, документ, артефакт у складі Національних архівних інформаційних ресурсів, що відіграє особливо важливе значення у формуванні національної самосвідомості Українського народу та визначає його внесок у всесвітню культурну спадщину» (Попова & Хромов, 2021: 9). По-перше,

у назві поняття недоцільно вживати словосполучення «пам'ятка», оскільки, як переконливо ще у 1999 р. написав відомий український архівознавець К. Новохатський: «... документи НАФ є пам'яткою культури, а термін «документальна пам'ятка» слід вивести з архівної терміносистеми ...» (Новохатський, 1999: 33). По-друге, навряд чи унікальний документ можна визначати через особливо цінний, це різні категорії. Особливо цінний документ, виходячи з історії термінологічних досліджень попередньої доби розвитку архівознавства, за своїми ціннісними ознаками є категорією документів менш цінною, ніж унікальний документ. Хоча, безперечно, оскільки наразі в українському законодавстві та нормативній базі особливо цінний архівний документ не визначено, то це питання потребує вирішення. По-третє, саме поняття «Національний архівний інформаційний ресурс» має бути більш ґрунтовно досліджено і окреслено (Климова, 2021) враховуючи, що ці ж автори складовими Національних архівних інформаційних ресурсів вважають архівні фонди, зібрання, колекції, інші систематизовані масиви (комплекси) документів, а також окремі документи, на паперових і аналогових носіях інформації; науково-технічну, науководослідну та проектно-конструкторську документацію; електронні документи, масиви електронних документів, метадані; інформаційні продукти засобів масової інформації, відеограми та фонограми; бази та банки даних і знань, дані; реєстри, кадастри, класифікатори, інформаційні системи та програмні продукти, що забезпечують їх функціонування; інформацію у матеріальній формі та віртуальному просторі, соціальних мережах, телекомунікаційних системах; системні і прикладні програмні засоби з технічною документацією до них; вебсайти, вебсторінки, вебсервіси; інформаційні ресурси інших видів (Хромов & Левченко & Попова, 2021: 256). Тому зазначені термінологічні дослідження, де об'єктом є документація, не лише архівознавчі, а й документознавчі, хоча цьому протирічить у назві поняття «Національний архівний інформаційний ресурс» слово «архівний».

Із часу затвердження у 2008 р. Методики, останні зміни до неї були внесені в 2016 р., але вони стосувалися не ключових її позицій, а назви центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства. Нині кількість унікальних документів НАФ, внесених до ДРНКН, становить 450 одиниць. З цього числа 298 (66 %) внесені за критерієм походження, тобто час створення документів до XVI ст. Причому значна частка цих документів належить Центральному державному історичному архіву, м. Львів (254 документа). Найдавніші – це три берестяні грамоти XII ст., окрім давності часу створення та унікального носія вони також є найдавнішими документами, що були у вжитку на території середньовічної України.

В умовах російсько-української війни постає питання доцільності внесення до ДРНКН представників російської культури і науки таких як М. Цветаєва, Л. Толстой, Ф. Шаляпін, М. Булгаков, Д. Менделєєв.

Перевагою частини ДРНКН з унікальними документами НАФ є його наочність. За посиланням можна прочитати стислий опис документа, зокрема, за яким критерієм його віднесено до унікального та побачити і скопіювати оцифровану копію документа.

Іншим прикладом рухомих пам'яток історії і культури, внесених до ДРНКН, є унікальні предмети Музейного фонду України згідно з Порядком занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання (далі – Порядок) (Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, 2001). На час написання статті нами не було виявлено жодної проблемної публікації із цього питання. Незважаючи на те, що Порядок було прийнято ще в 2002 р., внесення цих предметів відбувалося лише упродовж 2020–2021 рр. Усього внесено 236 предмети. Третину їх (85) представляють скіфські пластини VII ст. до н.е. із зображенням оленя (47 пластин), гірського козла (29 пластин) і грифона

(9 пластин). Всі вони зберігаються у Національному музеї історії України. Описи предметів малоінформативні. Не зрозуміло з якого вони металу, в чому унікальність кожної з такої кількості пластин із подібним сюжетом та яка їх функційна приналежність. Зокрема, ці пластини були аплікативними прикрасами вбрання скіфів, входили до складу спорядження коня, окуттям зброї, знаходяться на очах (наочники) та на губах (нагубники) померлого скіфа тощо. Більш інформативні внесені окремо скіфські пластини IV ст. до н.е. за №№ 72, 73, 74. Як зазначено в описанні предметів перша – це прикраса головного убору із зображенням культових сцен (хоча можна було б написати, наприклад, золота пластинка зі сценою «офірування» барана), друга – пластинка з окуття горита (футляр для лука і стріл), третя – ажурна пластинка-прикраса голови коня. Не позначено метал та інших предметів – чаш, сережок, браслетів, гривень, інших прикрас, що належали до культури бронзової доби (тут за аналогією виготовлені мабуть із бронзи), кіммерійських, скіфських, сарматських племен, київської культури (мабуть бронзові) тощо. Винятками є всесвітньо відома пектораль – золота нагрудна скіфська прикраса, зроблена майстрами Північного Причорномор'я, та срібні візантійські глеки (датовані 400 роками н.е.) з сюжетними фризами (хоча сюжети не описані).

Значну частину предметів представляють ікони (44), найдавнішою з яких є ікона XIV ст. Галицько-Волинського князівства. Крім ікон також є інші предмети християнського культу – фелони, накладка на фелон, панагія, потіри, дарохранительниця, плащаниця тощо. Є два предмети позначені як «воздух», тобто антими́нс, – особливий лляний чи шовковий плат із відпечатаним на ньому зображенням покладеного до гробу Спасителя із зашитою частинкою мощів святих на престолі, у православних церквах, без якого не можна служити літургії. Дивно, що в ДРНКН не представлена ікона із зображеннями Святих Сергія та Вакха VI ст. н.е., що

зберігається у Музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, оскільки ікон раннього візантійського періоду після іконоборства у Візантії залишилося дуже мало – у світі їх 12. У ДРНКН усього шість картин, хоча можна було б представити унікальні картини з того ж Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків та Національного художнього музею України. У Національному історичному музеї України зберігається унікальна сокира X–XI ст. з інкрустованим сріблом зображенням тризуба і вона, безперечно, має бути зафіксована в ДРНКН.

На нашу думку, представлений у цій частині ДРНКН перелік предметів є лише незначною часткою унікальних предметів вітчизняних музеїв. Зовсім не представлено такі рухомі пам'ятки як привисні печатки чи монети, зокрема, так звані два «златники» Володимира Великого (кінець X ст.), що зберігаються у Музеї історичних коштовностей України та Одеському археологічному музеї НАН України.

Констатуємо, що серед унікальних предметів Музейного фонду України, представлених у ДРНКН, відсутні їх унікальні сукупності. Хоча норма їх унесення є у нормативно-правовому акті (наприклад, скарби як єдиний комплекс).

Наявна проблема несанкціонованого обігу стародавніх унікальних предметів в Україні. Йдеться про предмети так званої «чорної археології», виставлені для визначення на аукціоні «Віоліті». Зрозуміло, що їх переважна кількість була знайдена під час аматорського металодетекторного пошуку. Безперечно, що такі пошукові роботи потребують або тотальної заборони, або певного дозвільного правового регулювання. На нашу думку, доцільно врахувати позитивний досвід співпраці між пошуковцями та археологами, що має місце в Англії, Данії, Німеччині, інших країнах. Зважити також треба на те, що фінансування археологічних робіт в Україні фактично зведено до мінімуму. Іноді на визначення та обговорення виставляють унікальні предмети світового значення. Як приклад наведемо знайдений на Волині комплекс сакральних предметів антського

жерця V–VI ст. н.е. І це не єдиний випадок. Були відомості про знайдені золоті прикраси гунського періоду, срібні коштовності часів Київської Русі, про долю яких нам нічого не відомо. Можливо їх продали за кордон, не виключно, що навіть у росію. Коли буде вирішено питання правового регулювання аматорського металодетекторного пошуку, потрібно прийняти рішення щодо пріоритетного придбання музеями унікальних предметів світового рівня. Така практика (щодо усіх значних пам'яток мистецтва та старовини) існувала в Україні ще в 1921 р. (Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних цінностей, 1970). Наприклад, у Норвегії на деякі предмети, зокрема, окремі ранні середньовічні норвезькі монети, існує заборона продажу їх за кордон і взагалі коли норвезькі монети цього періоду продають на аукціоні закордонному покупцеві, продавець має отримати дозвіл (ліцензію на експорт) департаменту культури Норвезького музею історії культури в Осло.

Треба також сказати про приватне музейництво, зокрема про відомий Музей Шереметьєвих (далі – Музей), що зберігає фонд українських печаток 1000 літньої їхньої історії (Музей Шереметьєвих. URL: <https://antikvar.ua/magiya-pechatky/> (дата звернення: 25.05.2023). Найвагомішою частиною цієї сфрагістичної колекції є унікальне зібрання печаток періоду Української державності 1917–1921 рр. При Музеї на громадських засадах функціонує Інститут спеціальних історичних дисциплін – об'єднання фахівців, які здійснюють наукові дослідження колекцій Музею, вивчають печатки доби Київської Русі, часів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, періоду Козацької державності, часів Української революції 1917–1919 рр. Музей опублікував два каталоги – «1000 років української печатки» та «Українське коло», регулярно організовує міжнародні сфрагістичні конференції та видає за їх матеріалами наукові збірки. Його експонати періодично демонструються у різних закладах, зокрема Національному художньому музеї України на виставці «Знак

Соборності». У Музеї Шереметьєвих зберігаються дві унікальні привисні печатки київського князя Святослава Хороброго (945–972 рр.) і вони разом з унікальною колекцією печаток періоду Української державності 1917–1921 рр. мають посісти гідне місце в ДРНКН. Держава має підтримати діяльність патріотичного Музею Шереметьєвих та приділити увагу створенню приватних музеїв, що зберігають і пропагують унікальні предмети української історії у протистоянні із загарбницькою історико-культурною політикою ворожої Московії.

Третьою частиною рухомих пам'яток історії та культури, що мають бути внесені до ДРНКН, є книжкові пам'ятки. Але, на жаль, на сьогодні цієї частини немає. Хоча ще у 2004 р. у своїй фундаментальній монографії (Ковальчук, 2004) відома українська книгознавчиня Г. Ковальчук проаналізувала проблеми створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини ДРНКН, розвиток понять «рідкісна книга» і «цінна книга» та їх трансформацію у бібліотечній справі, різні аспекти роботи з цими пам'ятками в бібліотеках тощо. Безперечно, у великих бібліотеках постійно проводиться робота щодо виявлення та організації матеріалів у вигляді списків книжкових пам'яток відповідно до Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання (Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, 2016). Однак, існує низка проблем щодо визначення об'єктів такого відбирання. Про них написала Г. Ковальчук у статті, яку б ми назвали програмною (Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток?, 2012). Зупинимось на аналізі цієї статті, в якій окреслено межі унікальності книжкових пам'яток та визначена приблизна їх кількість за групами. Як наголошує авторка, все, що зберігається у державних фондах України, становить її національне надбання незалежно від країни створення. Йдеться, зокрема, про книги, написані й видані на

українських землях у XVI–XVIII ст. польською мовою або навіть у Польщі, але за змістом вони явно українські (Ковальчук, 2012: 4). (За аналогією унікальні золоті та срібні предмети, визначені як скіфські, оскільки були у вжитку у скіфському суспільстві, але були виготовлені майстрами античних грецьких міст Північного Причорномор'я). Г. Ковальчук наводить перелік основних груп книжкових пам'яток за Інструкцією про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання (Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання, 2001 р.) (нормативно-правовий акт 2016 р. не змінює їх), що є дуже значним як за складом груп, так і за їх кількістю. Як відзначає авторка статті, в бібліотеках України є приблизно 700 000 особливо цінних книжок, що підлягають внесенню до ДРНКН і значну їх частину зберігає Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Вона зазначає: «НБУВ виставляє окремим ресурсом на сторінці «Історико-культурні фонди» на власному порталі «Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання» (Ковальчук, 2012: 8). Нині на сайті НБУВ (Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_rkpu/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=RKPU&P21DBN=RKPU&S21CNR=20&Z21ID= (дата звернення: 25.05.2023)) розміщено перелік колекцій рукописних книг, колекцій стародруків і рідкісних видань НБУВ, а також бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Одних тільки інкунабул назв видань – 488 (525 примірників видань, із них 35 – фрагменти видань), загальна кількість палеотипів НБУВ становить більше 2500 примірників, а бібліотечних зібрань та історичних колекцій – 19. Бібліотеки планують унесення до ДРНКН сукупностей книжок (бібліотечних зібрань та історичних колекцій) на відміну від архівів і музеїв (хоча в нормативно-правовому акті для музеїв ця норма наявна).

Головною перепоною для створення реєстру книжкових пам'яток, на нашу думку, є надмірна кількість об'єктів для внесення до ДРНКР. Раціонально, по-перше, визначити етапність унесення пам'яток до ДРНКН, наприклад, для видань обмежитись інкунабулами та палеотипами, а для рукописних книг – до 1500 р. (за західно-європейською історіографією – кінцем середніх віків). Ми не вправі надавати рекомендації бібліотекознавцям та бібліографознавцям, однак, на нашу думку, на початкових етапах потрібно дещо звужити склад категорій – цінні і рідкісні пам'ятки мають надто широке представництво, сформулювати критерії та ознаки для категорії «унікальна книжкова пам'ятка». Особливо це стосується об'єктів XVIII–XX ст.

Висновки. Порівняльний аналіз унесення до ДРНКН рухомих пам'яток історії та культури засвідчив найкращий стан щодо внесення до ДРНКН і презентації у ньому унікальних документів НАФ, зокрема з їх описування та представлення оцифрованих копій. Хоча, безперечно, існують певні проблеми цієї роботи, зокрема, пов'язані з уточненням поняття «унікальний документ Національного архівного фонду» з позицій правової визначеності, внесення до ДРНКН унікальних сукупностей документів (справ, фондів, колекцій), необхідністю вилучення зі складу унікальних документів НАФ представників російської культури. Наявний перелік унікальних предметів Музейного фонду України у своїх описах є малоінформативним, а його склад свідчить про відсутність у ньому низки унікальних предметів, що зберігають як державні, так і приватні музеї. Незважаючи на значну роботу великих бібліотек України, зокрема НБУВ, щодо підготовки матеріалів для внесення особливо цінних та рідкісних книжкових пам'яток до ДРНКН, цей розділ у ньому відсутній. Автори статті пропонують визначити етапність у часі щодо формування цього розділу ДРНКН та суттєво обмежити кількість об'єктів внесення за рахунок надання їм статусу «унікальна книжкова пам'ятка».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вергунов В. Проблеми збереження фондів наукових бібліотек // Бібліотечний вісник. 2007. № 1. С. 25–31.
2. Горбань Ю. І. Зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей в національних бібліотеках України: дис... канд. культурології: 26.00.01. Київ, 2013. 200 с.
3. Греськів О. Книжкові пам'ятки в ретроспективному фонді бібліотеки як об'єкти Державного реєстру національного культурного надбання: нормативно-правові та організаційно-методичні засади // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В Стефаніка. 2017. Вип. 9 (25). С. 342–360.
4. Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом Мін-ва культури і мистецтв України від 20 листоп. 2001 р. № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01#Text> (втратила чинність).
5. Кисельова Л. А. До проблеми формування Державного реєстру унікальних документів Національного архівного фонду // Архіви України. 2011. № 1. С. 90–98.
6. Климова К. І. Національні архівні інформаційні ресурси: закріплення поняття в архівному законодавстві // Інформація та соціум : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 04 черв. 2021 р.). Вінниця : Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса, 2021. С. 28–30.
7. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. Київ: НБУВ, 2004. 644 с.
8. Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? // Бібліотечний вісник. 2012. № 6. С. 3–10.
9. Кулешов С. До проблеми віднесення документів Національного архівного фонду України до унікальних // Студії з архівної справи та документознавства. 2008. Т. 16. С. 15–29.
10. Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : затв. наказом Держ. комітету

архівів України від 19 лют. 2008 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-08#Text> (втратила чинність).

11. Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : затв. наказом М-ва юстиції України від 16 серп. 2016 р. № 2505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text>.

12. Мишак І. М. Основні напрямки законопроектної роботи щодо удосконалення охорони культурної спадщини в Україні // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 3. С. 12–18.

13. Новохатський К. Є. Документ Національного архівного фонду – документальна пам'ятка історії та культури: співвіднесення понять // Архіви України. 1999. № 1/6. С. 26–34.

14. Попова Л., Хромов А. Проблема правової визначеності унікальних документів Національного архівного фонду // Наше право. 2021. № 1. С. 5–12.

15. Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом М-ва культури України від 14 черв. 2016 р. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text>.

16. Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання : затв. наказом М-ва культури і мистецтв України від 25 жовт. 2001 р. № 653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02#Text>.

17. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2004 р. № 73-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-2004-p#Text>.

18. Про затвердження Змін до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : наказ Держ. комітету архівів України від 25 листоп. 2008 р.

№ 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-08#Text> (втратили чинність).

19. Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних цінностей : Декрет РНК України від 11 берез. 1921 р. // Законодавство про пам'ятки історії та культури : зб. норматив. актів / під ред. Н. Якименка. Київ : Вид-во політ. літ. України, 1970. С. 399–40.

20. Хромов А., Левченко Л., Попова Л. Національні архівні інформаційні ресурси: правові засади реформування архівної справи // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2021. Т. 1, № 93. С. 249–263.

REFERENCES

1. Verhunov V. (2007) Problemy zberezhennia fondiv naukovykh bibliotek [Problems of preservation of scientific library collections]// Bibliotechnyi visnyk. 2007. № 1. S. 25–31 [in Ukrainian].

2. Horban Yu. I. (2013) Zberihannia knyzhkovykh pamiatok yak kulturnykh tsinnosti v natsionalnykh bibliotekakh Ukrainy [Preservation of book monuments as cultural values in national libraries of Ukraine]: dys... kand. kulturolohii: 26.00.01. Kyiv, 200 s. [in Ukrainian].

3. Hreskiv O. (2017) Knyzhkovi pamiatky v retrospektyvnomu fondi biblioteky yak obiekty Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia: normatyvno-pravovi ta orhanizatsiino-metodychni zasady [Book monuments in the retrospective collection of the library as objects of the State Register of National Cultural Heritage: regulatory, legal, organizational and methodological principles] // Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy im. V. Stefanyka. Vyp. 9 (25). S. 342–360 [in Ukrainian].

4. Instruktsiia pro poriadok vidboru rukopysnykh knih, ridskykh i tsynnykh vydan z bibliotechnykh fondiv do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia

[Instruction on the procedure for selecting manuscripts, rare and valuable publications from library collections to the State Register of National Cultural Heritage]: zatv. nakazom Min-va kultury i mystetstv Ukrainy vid 20 lystop. 2001 r. № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01#Text> (vtratyla chynnist) [in Ukrainian].

5. Kyselova L. A. (2011) Do problemy formuvannia Derzhavnogo reiestru unikalnykh dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu [To the problem of formation of the State Register of Unique Documents of the National Archival Fond] // *Arkhivy Ukrainy*. № 1. S. 90–98 [in Ukrainian].

6. Klymova K. I. (2021) Natsionalni arkhivni informatsiini resursy: zakriplennia poniattia v arkhivnomu zakonodavstvi [National archival information resources: consolidation of the concept in archival legislation] // *Informatsiia ta sotsium: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Vinnytsia, 04 cherv. 2021 r.)*. Vinnytsia: Donets. nats. un-t im. Vasylia Stusa, S. 28–30 [in Ukrainian].

7. Kovalchuk H. I. (2004) Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v bibliotechnykh fondakh [Book monuments (rare and valuable books) in library collections]. Kyiv: NBUV, 644 s. [in Ukrainian].

8. Kovalchuk H. (2012) Chy potriben Ukraini Derzhavnyi reiestr knyzhkovykh pamiatok? [Does Ukraine need the State Register of Book Monuments?] // *Bibliotechnyi visnyk*. № 6. S. 3–10 [in Ukrainian].

9. Kuleshov S. (2008) Do problemy vidnesennia dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu Ukrainy do unikalnykh [The problem of classifying documents of the National Archival Fond of Ukraine as unique] // *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. T. 16. S. 15–29 [in Ukrainian].

10. Metodyka vidnesennia dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu do unikalnykh [Methodology of classification of documents of the National Archival Fond as unique]: zatv. nakazom Derzh. komitetu arkhiviv Ukrainy vid 19 liut. 2008 r. № 34. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0202-08#Text> (vtratyta chynnist) [in Ukrainian].

11. Metodyka vidnesennia dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu do unikalnykh [Methodology of classification of documents of the National Archival Fond as unique]: zatv. nakazom M-va yustytzii Ukrainy vid 16 serp. 2016 r. № 2505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text> [in Ukrainian].

12. Myshchak I. M. (2017) Osnovni napriamky zakonoproiektnoi roboty shchodo udoskonalennia okhorony kulturnoi spadshchyny v Ukraini [Main directions of legislative work on improvement of cultural heritage protection] // Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 3. S. 12–18 [in Ukrainian].

13. Novokhatskyi K. Ye. (1999) Dokument Natsionalnoho arkhivnoho fondu – dokumentalna pamiatka istorii ta kultury: spivvidnesennia poniat [Document of the National Archival Fond – a documentary monument of history and culture: correlation of concepts] // Arkhivy Ukrainy. № 1/6. S. 26–34 [in Ukrainian].

14. Popova L., Khromov A. (2021) Problema pravovoi vyznachenosti unikalnykh dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu [The problem of legal certainty of unique documents of the National Archival Fond] // Nashe pravo. № 1. S. 5–12 [in Ukrainian].

15. Poriadok vidboru rukopysnykh knyh, ridkisnykh i tsinnykh vydan do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia [Procedure for selection of manuscripts, rare and valuable editions to the State Register of National Cultural Heritage]: zatv. nakazom M-va kultury Ukrainy vid 14 cherv. 2016 r. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text> [in Ukrainian].

16. Poriadok zanesennia unikalnykh pamiatok Muzeinoho fondu Ukrainy do Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia [Procedure for recording unique monuments of the Museum Fund of Ukraine in the State Register of National Cultural Heritage]: zatv. nakazom M-va kultury i mystetstv Ukrainy vid

25 zhovt. 2001 r. № 653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0144-02#Text> [in Ukrainian].

17. Pro vidnesennia naukovykh ob'ektiv do takykh, shcho stanovliat natsionalne nadbannia [On the classification of scientific objects as constituting the national heritage]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 liut. 2004 r. № 73-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-2004-r#Text> [in Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennia Zmin do Metodyky vidnesennia dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu do unikalnykh [On approval of Amendments to the Methodology for classifying documents of the National Archival Fond as unique]: nakaz Derzh. komitetu arkhiviv Ukrainy vid 25 lystop. 2008 r. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-08#Text> (vtratylы chynnist) [in Ukrainian].

19. Pro kupivliu dlia derzhavnykh muzeiv u pryvatnykh osib muzeinykh tsinnosti (1970) [On the purchase of museum values from private individuals for state museums]: Dekret RNK Ukrainy vid 11 berez. 1921 r. // Zakonodavstvo pro pamiatky istorii ta kultury: zb. normatyv. Aktiv / pid red. N. Yakymenka. Kyiv: Vydvo polit. lit. Ukrainy, S. 399–40 [in Ukrainian].

20. Khromov A., Levchenko L., Popova L. (2021) Natsionalni arkhivni informatsiini resursy: pravovi zasady reformuvannia arkhivnoi spravy [National archival information resources: legal basis for reforming archival affairs] // Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. T. 1, № 93. S. 249–263 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено порівняльний аналіз розділів Державного реєстру національного культурного надбання, що містять рухомі пам'ятки історії і культури, та визначено проблеми їх формування. Порівняльний аналіз засвідчив найкращий стан щодо внесення до ДРНКН і відображення у ньому унікальних документів НАФ, зокрема їх описування та представлення оцифрованих копій. Існують певні проблеми цієї

роботи, зокрема, пов'язані з уточненням поняття «унікальний документ Національного архівного фонду» з точки зору правової визначеності, внесення унікальних сукупностей документів (справ, фондів, колекцій) до ДРНКН, необхідність вилучення зі складу унікальних документів НАФ представників російської культури. Іншим прикладом рухомих пам'яток історії та культури, що містить ДРНКН, є унікальні предмети Музейного фонду України. Більшість описів унікальних предметів Музейного фонду України малоінформативні. Рухомі пам'ятки, такі як привисні печатки та монети, взагалі не представлено. Наявний у цій частині ДРНКН перелік об'єктів є лише незначною частиною унікальних предметів вітчизняних музеїв. Бажано представити в ДРНКН унікальні предмети, що зберігаються в Одеському археологічному музеї НАН України, Художньому музеї імені Богдана та Варвари Ханенків, Національному художньому музеї України, приватному Музеї Шереметьєвих. Наведено приклади предметів, які б могли бути внесені до ДРНКН. Незважаючи на значну роботу великих бібліотек України, зокрема НБУВ, щодо підготовки матеріалів для внесення особливо цінних та рідкісних книжкових пам'яток до ДРНКН, цей розділ відсутній. Основною перешкодою для створення реєстру книжкових пам'яток, на нашу думку, є надмірна кількість об'єктів, що підлягають унесенню до ДРНКН. Автори статті пропонують визначити поетапність у часі формування цього розділу ДРНКН та суттєво обмежити кількість унесених об'єктів із наданням їм статусу «унікальної книжкової пам'ятки».

Ключові слова. Державний реєстр національного культурного надбання, унікальні документи Національного архівного фонду, унікальні предмети Музейного фонду України, Державний реєстр книжкових пам'яток, архіви, бібліотеки, музеї.

УДК 77(477)«19»(091):930.25

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-81-102>

**DEVELOPMENT OF PHOTOGRAPHY IN UKRAINE IN
THE XX CENTURY AND ITS INSTITUTIONALIZATION
AS AN ARCHIVE DOCUMENT**

**РОЗВИТОК ФОТОГРАФІЇ В УКРАЇНІ У ХХ СТ. ТА ЇЇ
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ЯК АРХІВНОГО ДОКУМЕНТА**

Ігор Довжук,

*доктор історичних наук,
професор кафедри соціальних
комунікацій,*

*документознавства та
інформаційної діяльності,*

E-mail: i.v.dovzhuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6941-6336>

*Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Ihor Dovzhuk,

*Doctor of Historical Sciences,
Professor of the Department of
Social Communications,*

*Documentation and Information
Activity*

E-mail: i.v.dovzhuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6941-6336>

*Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav, 30,
Sukhomlynskooho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

ABSTRACT

The article examines the development of photography, photo affairs, and the chemical-photographic industry in Ukraine in the 20th century, as well as the institutionalization of photography as an archival document.

Already from the beginning of the 20th century we can talk about the high level of development of photography in Ukraine, the formation of its infrastructure, the rapid expansion of development directions in many Ukrainian regions. The expansion of the functional and instrumental characteristics of photography, the

development of photomechanical printing processes became prerequisites and catalysts for the formation of professional photo art, photojournalism, the formation and enrichment of the system of its genres, and the expansion of the circle of photography specialists.

The level of perception of photography and photography is changing, there is a need for generalization and scientific understanding of it, creation of a theory of photography. So, since 1914, there were already many photographers-artists and professional scientists in Kyiv. Active photo activity brought to life and the emergence of specialized periodicals. During the short time of the development of photo circles in Kharkiv, specialized magazines were founded.

It is noted that at the beginning of 1930, on the initiative of Professor Oleksa Balytskyi and doctor Stepan Dmochovskyi, the Ukrainian Photographic Society was created in Lviv (with branches in Stanislav, Ternopil, and Rohatyn). The society had more than 200 members, its own premises and a library.

In the 1960s and 1980s, a network of specialized archives of film, photo, and audio documents emerged, including archives of the Union level and archives of the Union republics, including of Ukraine. In the state archives, special archival funds are created for the transfer, storage and research of photo documents, their institutionalization takes place, which has received a new development since the beginning of the 1990s.

Keywords: *Ukraine, photography, photography, photo education, Ukrainian photographic societies, photo documents.*

Постановка проблеми. Датою винаходу фотографії, що стала офіційною, став день 7 січня 1839 р., коли відомий французький фізик і астроном Франсуа Араго (1786–1853) зробив доповідь на засіданні Паризької Академії наук, членом якої він був з 1809 р., про загальні принципи дагеротипії – способу отримання стійкого зображення в камері-обскури, що

була винайдена Луї Дагером¹ у 1835 р. Ф. Араго ознайомив членів Академії з першим фотографічним процесом, а також дав пояснення принципу утворення прихованого зображення. У серпні 1839 р. опубліковано технічний опис дагеротипії, і з цього часу фотографічний процес став надбанням людства, а 7 січня почали відзначати як день народження фотографії. Одразу після офіційного оприлюднення методу дагеротипії фотографія стала поширюватися в Європі, особливо активно у ХХ ст. Ці процеси стали базовими для розповсюдження фотографії і фотографування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цією проблемою в різний час займалися вчені та професіонали-практики, серед яких можна назвати таких, як С. Горевалов, Н. Зикун, І. Грушицька, Т. Ємельянова, О. Федотова та ін.

Метою дослідження є розглянути розвиток вітчизняної фотографії, фотографічної техніки, діяльність фотографічних студій і товариств, а також інституалізацію фотографії як архівного джерела у ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Оскільки українські землі були поділені між двома імперіями, фотографування тут розвивалося різними шляхами. Це обумовило певну різницю у завданнях фотографічних товариств, у технологіях та суспільній ролі фотографії в Україні.

Улітку 1839 р. фотографія з'явилася в Західній Україні. Професор Львівського університету, анатом Йозеф Беррес (1796–1844) проводив численні досліди з друком відбитків із дагеротипів за методикою офорту. У квітні 1840 р. він описав свій винахід у «Віденській газеті», а пізніше, у липні цього року, видав у Відні окрему брошуру (Groushitska, 2021).

У Наддніпрянщину фотографію принесли в 1840-х рр. іноземні фотографи, учасники щорічних міжнародних київських ярмарків («контрактів»), які часто залишалися в місті. Першими фотографами-поселенцями стали французи

¹ **Дагер Луї Жак Манде** (1787–1851) – французький художник, хімік і винахідник, один із творців фотографії.

Жак і Шарль-Поль Гербсти, останній відкрив у Києві дагеротипну студію. Згодом ініціативу перехопили місцеві поціновувачі нових технологій. У першій половині 40-х років перші фотографи з'явилися в Одесі, у 1851 р. – в Харкові та інших українських містах. Перше фотоательє в Харкові відкрив у 1858 р. купець Василь Досекін (1829–1900), а у 1880–1890-х рр. у місті діяло вже понад 30 фотоательє.

Серед відомих харківських фотографів можна назвати О. Іваницького², М. Лещинського³ та інших, які отримали визнання не лише в Україні, а й представляли український світлопис на фотовиставках у Європі. Перші фотостудії у Миколаєві виникли у 1868 р., власниками яких були Фрідріх Дюрнбек та Микола Короєдов (Groushitska, 2021).

Зазначимо, що створення вітчизняної мережі професійних фотоустанов відбувалося ще у другій половині ХІХ ст. Окрім звичайної побутової зйомки портрету та пейзажу, з'явилися паростки документальної та наукової фотографії. Підтвердженням цього є праці чернігівського митця А. Муренка (1837–1875) «Від Оренбурга через Хиву до Бухари» та «Світлопис підпоручника А. Муренка». Почала виходити й вітчизняна фотолітература. Так, одеський майстер Й. Мигурський у 1859 р. видав перший в Україні «Практичний підручник з фотографії та новітніх удосконалень і застосувань», а в 1865 р. побачила світ книга харківського професора М. Бекетова⁴ «Розвиток та сучасний стан світлопису». Набула актуальності й фотоосвіта – ще 1863 р. Й. Мигурський почав викладати теорію і практику мистецтва,

² **Іваницький Олексій Михайлович** (1854–1920) – фотохудожник, дійсний член Російського фотографічного товариства (з 1905 р.), член музейної комісії Харківського художньо-промислового музею (1892–1895 рр.). Широку популярність отримав завдяки серії фотографій з місця аварії імператорського поїзда Олександра ІІІ 17 (29) жовтня 1888 р. біля станції Борки під Харковом.

³ **Лещинський Михайло Якович** (1872–1927) – харківський фотограф, засновник фотоательє «Русская Светопись» (після 1917 р. «Красная Светопись»).

⁴ **Бекетов Микола Миколайович** (1827–1911) – український і російський фізикомімік, член Петербурзької академії наук (з 1886 р.).

намагався створити фотоінститут, але одержав відмову від губернатора. Піонерами української фотографії на території західноукраїнських земель були А. Карпюк, В. Шухевич – у Львові, С. Дмоховський, Є. Любович у Перемишлі, Ф. Величко у Станіславові (сучасний Івано-Франківськ) (Федотова, 2020: 435–436).

У 1895–1897 рр. відкрито фотокурси у Києві та Львові, а 1903 р. – художньо-ремісничу майстерню друкарської справи в Києві, де викладали фотографічні дисципліни. За словами українського вченого в галузі фотографії Миколи Олександровича Петрова (1875–1940), це була «єдина в Росії школа фотографічної справи». Важливу роль у розвитку фотоосвіти відіграв II з'їзд російських діячів з фотографічної справи, що відбувся в Києві 1908 р. З 1895 р. у Львові розпочали видавати перший фотожурнал (Введенський, 2004).

М. Петров після закінчення сільськогосподарського відділення Ризького політехнічного інституту, з 1900 до 1903 року «вдосконалювався в науках» у Німеччині, причому не лише за здобутим там фахом, а й у галузі фотографії. У 1904 р. він отримав звання члена-кореспондента Фотографічного товариства в Карлсруе, а 1905 р., відразу після влаштування на роботу в Київський політехнічний інститут (КПІ), почав читати лекції та вести практичні заняття з фотографії – першим у вищих навчальних закладах Російської імперії. Пізніше цей перший загальний курс з фотосправи розвинувся в кілька спеціалізованих: у різні роки в різних навчальних закладах М. Петров викладав «Історію фотографії», «Енциклопедію фотографії», «Практичну фотографію», «Технічну фотографію» тощо. Крім того, у перший же рік своєї роботи в КПІ він узявся створювати при Механічних майстернях інституту спеціальну фотографічну лабораторію, яку невдовзі було визнано однією з найкращих у країні. З часом тут не лише отримували практичні навички студенти, а й проводилася науково-дослідна робота, результатом якої стало розроблення нових методів дослідження речових доказів за допомогою їх

фотографування для потреб судової експертизи в інфрачервоних, ультрафіолетових та рентгенівських променях; технології прочитання вицвілих, стертих або витравлених написів тощо. Таким чином завдяки М. Петрову більш ніж на два десятиліття КПІ став центром розвитку фотографічних технологій в Україні (Грушицька, 2014, 41: 288)

Варто зазначити, що в 1906 р. М. Петрова було обрано головою Київського товариства фотографів-аматорів «Дагер». Цю посаду він обіймав до 1912 р. Товариство об'єднувало спочатку любителів фотографії лише Києва, а згодом – Київської та інших українських губерній. За його головування Товариство «Дагер» стало відомим в усьому світі, адже фотороботи його членів неодноразово визнавалися найкращими на виставках, що проводилися не лише в Російській імперії, а й далеко за її межами.

М. Петров був добре знаний не лише як фотохудожник, дослідник і викладач – він мав високий авторитет і як теоретик фотомистецтва. Його роботи друкувалися регулярно. Писав і видавався він, до речі, кількома мовами і всіляко пропагував вітчизняну фотографію за кордоном. Так, у 1912 році в Німеччині видрукував книжку «Художня фотографія в Росії», у 1913-му – в Англії «Пікторіальна фотографія в Росії». У 1916 р. М. Петрова відрядили в розпорядження Кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати. Після 1917 і до 1934 р. він працював у Науково-дослідному інституті судових експертиз, де очолював спочатку секцію, а згодом відділ фотографічних досліджень. Проте не полишав і викладацької роботи: до 1920 р. читав спеціальні курси в КПІ, з 1921-го по 1923-й – у новоствореному Київському фотографічному інституті, потім до 1930 р. – у Київському художньому інституті, а з 1930 р. – у Київському державному інституті кінематографії, отримавши звання професора (Янковий & Стефанович, 2010).

На західноукраїнських землях перші організації фотолюбителів були створені при Пресовій Квартирі УСС

(Українського Січового Стрільцтва) наприкінці 1914 р. у Карпатах, у містечку Ворохта. Перші фотографії «в полі» робили І. Іванець⁵, Ю. Буцманюк⁶, Б. Гнатевич⁷, М. Угрин-Безгрішний⁸, та інші (організували 1916 р. виставку у Відні, повторили її 1934 р. у Львові). У 1915 р. при тій же Пресовій Квартирі УСС В. Бобинський⁹ та Л. Гец¹⁰ уклали перший збірник «Стрільцька Антологія», який містив 36 творів, проілюстрованих 144 роботами військових фотографів (Трачун, 2014: 72).

Змінюється рівень сприйняття фотографії і фотодіяльності, з'являється потреба її узагальнення і наукового осмислення, створення теорії фотосправи. Так, з 1914 р. у Києві було вже чимало фотографів-митців і професіоналів-науковців: М. Бобир, І. Гаас, А. Губчевський, І. Єзерський, К. Парчевський; уже названий нами М. Петров і дослідник мікрофотографії В. Фаворський¹¹ (Трачун, 2014: 19).

Активна фотодіяльність викликала до життя і виникнення спеціалізованих періодичних видань. За короткий час розвитку фотогуртків у Харкові заснуються журнали «Фото-Кіно», «Фотожурнал» (1924 р.), «Фото для всіх» (1928–1930 рр.) і

⁵ **Іванець Іван Йосипович** (1893–1946) – український художник, редактор, видавець, фотограф.

⁶ **Буцманюк Юліан** (1885–1967) – український і канадський художник-монументаліст.

⁷ **Гнатевич Богдан Петрович** (1894–1968) – український військовий і політичний діяч, командант УВО, член ОУН, історик, редактор.

⁸ **Угрин-Безгрішний Микола** (1883–1960) – український прозаїк, поет, драматург, видавець, фотограф, педагог.

⁹ **Бобинський Василь Петрович** (1898–1938) – український поет, журналіст, перекладач. Член літературної організації «Західна Україна» та ВУСПП. Один із представників розстріляного відродження.

¹⁰ **Гец Лев (Леон) Львович** (1896–1971) – український графік і живописець, педагог, громадський діяч.

¹¹ **Фаворський Василь Іванович** (1880–1935) – український криміналіст, професор (з 1934 р.). Навчався в Київському університеті (фізико-математичний факультет, природознавче відділення). Від 1911 р – приват-доцент Київського університету, читав курси лекцій з ботаніки, загальної біології, а згодом і «наукової фотографії».

«Фото – соцбудівництву» (1932–1934 рр.) (Горевалов & Зикун, 2015: 39).

Слід зазначити, що до 1917 р. фотографічна та кінематографічна промисловість у Російській імперії була відсутня, а все фотографічне обладнання, фотоматеріали й фотохімікати ввозилися з-за кордону. Тому основною перешкодою в розвитку фотографічної науки в країні була відсутність належної матеріальної бази.

У серпні 1919 р. РНК РСФРР прийнято декрет «Про перехід фотографічної і кінематографічної торгівлі та промисловості у відання Народного комісаріату з освіти». Відповідно до цього декрету була ліквідована приватна власність на фотопідприємства. Для забезпечення керівництва націоналізованими підприємствами у вересні 1919 р. при Наркомосі організовано Всеросійський фотокіновідділ.

У грудні 1925 р XIV з'їзд ВКП (б) проголосив курс на індустріалізацію країни. Одним із завдань політики індустріалізації було забезпечення економічної незалежності держави та зміцнення її обороноздатності. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. у СРСР розпочато створення вітчизняної хіміко-фотографічної промисловості. У цей період радянська промисловість не володіла технологією виробництва ні основи, ні світлочутливих шарів фотоплівки. Найбільші фірми Eastman Kodak (США) і Agfa (Німеччина), що володіли тоді майже всім світовим ринком кінофотоматеріалів і суворо охороняли секрети своєї технології, відмовили Радянському Союзу у технічній допомозі. Тому перед радянською фотографічною наукою постало завдання створення технологічної бази молодій хіміко-фотографічній промисловості.

Ще з 1918 р. в Москві почав дослідження в галузі фотографії науково-дослідний відділ Аерофотопарка. У Петрограді (з 1924 р. – Ленінград) засновано Вищий інститут фотографії і фототехніки, який проіснував через фінансові труднощі тільки до 1923 р. й був перетворений у Ленінградський кінофототехнікум. 1931 р. на базі цього

технікуму організовано Ленінградський інститут кіноінженерів (ЛКІ). 1926 р. створено Науково-дослідний інститут фізики в Одесі¹². 1929 р. почав діяти Науково-дослідний кінофотоінститут у Москві (НДКФІ, пізніше ДержНДІХІМФОТОПРОЕКТ), в якому були об'єднані дослідження як хіміко-фотографічних процесів, так і кінотехнічних проблем. Цього ж року розпочато роботи в галузі фотографії у Науково-дослідному фізико-хімічному інституті ім. Л. Я. Карпова (Москва). У зв'язку зі збільшенням науково-фотографічних завдань і необхідністю підготовки фахівців у цій галузі 1927 р. заснована кафедра фотохімічної технології в Московському вищому технічному училищі (МВТУ). У цих установах стали проводитися роботи для потреб хіміко-фотографічної промисловості.

Роботи в галузі вивчення дії світла на фотографічні шари й на окремі кристали галогенідів срібла, механізму утворення прихованого зображення в СРСР були зосереджені головним чином у трьох наукових центрах – ленінградському, московському та одеському. У НДІ фізики Одеського університету дослідження з наукової фотографії проводились під керівництвом професора Є. А. Кирилова¹³, який у 1920-х рр. поклав початок роботам в Україні з вивчення оптичних властивостей галогенідо-срібних кристалів і фотографічних шарів і став засновником одеської школи наукової фотографії (Грушицька, 2014, 39: 286).

На початку 1930 р. з ініціативи професора Олекси Балицького і лікаря Степана Дмоховського було створене Українське фотографічне товариство¹⁴ у Львові (з філіями у

¹² З 1933 р. – Науково-дослідний інститут фізики Одеського університету.

¹³ **Кирилов Єлпідіфор Анемподистович** (1883–1964) – фізик, доктор фізико-математичних наук, професор.

¹⁴ **Українське фотографічне товариство** (УФОТО або UFT) – спілка українських фотоаматорів Західної України, створена у Львові з метою об'єднати українських фотографів і пропагувати мистецтво та техніку фотографії серед українського населення. Існувало з 1930 до 1939 року. Діяльність товариства відновлено 9 листопада 2021 р.

Станіславі, Тернополі й Рогатині). Товариство мало понад 200 членів, власне приміщення і бібліотеку. У 1933-1939 рр. видавало журнал «Світло й Тінь», головними редакторами якого були Олександр Мох¹⁵, Степан Щурат¹⁶. УФОТО влаштовувало щомісячні внутрішні виставки і щорічні репрезентативи на Всеслов'янській мистецькій фотовиставці¹⁷, брало участь у фотоконкурсах «Кодака»¹⁸, «Філіпса»¹⁹ та ін.

У середині 1930-х рр. А. І. Кіпріанов²⁰ у Харкові поряд з педагогічною діяльністю в університеті активно проводив наукові дослідження, одночасно працюючи в Українському інституті прикладної хімії (УПХ) (1924–1936 рр.), де він організував та очолював лабораторію органічного синтезу й почав займатися барвниками, що мали властивості фотосенсибілізаторів. Найефективнішим з них виявився барвник з порядковим номером 11у (3,3/-диетил-9-метилтіакарбоціанін-йодид) – перший сенсибілізатор, використаний ще 1934 р. у вітчизняній промисловості для виробництва чутливих кіно- й фотоплівок. Подібні роботи майже одночасно проводилися у Всесоюзному НДКФІ у Москві. З 1936 по 1941 р. дослідження ціанінових барвників

¹⁵ **Мох Олександр Іванович** (1900–1975) – український поет, публіцист, перекладач, журналіст, видавець.

¹⁶ **Щурат Степан Васильович** (1909–1990) – український учений-літературознавець.

¹⁷ У 1935 р. відбулася Перша Всеслов'янська виставка мистецької фотографії у Загребі, Хорватія.

¹⁸ **Eastman Kodak Company** – американська компанія, всесвітньо відомий виробник фототехніки та фото- і кінотоварів. Штаб-квартира – у місті Рочестер, штат Нью-Йорк (США).

¹⁹ **Концерн «Філіпс»** засновано в 1891 р. братами-інженерами Герардом і Антоном Філіпсами, які відкрили у Ейндговені (місто на півдні Нідерландів) невелику фабрику з виробництва електроламп. Через декілька років «Електролампові заводи Філіпс» стали відомими в країні та вже у 1916 р. королева Нідерландів Вільгельміна надала підприємству Філіпсів право називатися королівським – з приставкою «Конінклек». У 1999 р. у Нідерландах брати посмертно отримали звання «найкращі підприємці ХХ століття».

²⁰ **Кіпріанов Андрій Іванович** (1896–1972) – український радянський хімік, академік АН УРСР (з 1945 р.).

А. І. Кіпріанов проводив в Інституті хімії при Харківському університеті. У 1945 р. А. І. Кіпріанов був призначений директором Інституту органічної хімії АН України в Києві, керував організованою тут лабораторією органічного синтезу (Грушицька, 2014, 41: 289).

Суспільний інтерес і зацікавленість сприяли формуванню в Україні системи навчання фахівців із фотосправи. У 1920–1930-х рр. до підготовки фототехніків-лаборантів і фотографів долучалися мистецько-промислові школи. Мистецтво фотографії викладали й у Київському художньому інституті та Київському інституті кінематографії²¹. А вже після Другої світової війни фотографію було включено до навчальних планів підготовки кінооператорів Київського театрального інституту ім. Карпенка-Карого; техніку фотографії – у Львівському поліграфічному інституті, а для побутових потреб у великих містах періодично влаштовували курси фотографії, які випускали фотографів-техніків. При Міністерстві культури в Києві створили експериментальну фотостудію.

Цей час на українських землях ознаменувався і розвитком фототехніки. Українські підприємства стали флагманами цієї справи. До перших плівкових портативних фотоапаратів, які вироблялися на території України, належать фотоапарати серії «ФЕД», що випускалися Харківським машинобудівним заводом «ФЕД», заснованим у 1927 р. У повоєнні роки на заводі тривав випуск фотоапаратів серії «ФЕД», припинений 1990 р. (Горевалов & Зикун, 2015: 54).

Особливою сторінкою в історії розвитку фотосправи є діяльність легендарного українського заводу спеціального приладобудування «Арсенал» у м. Київ. Усі космічні старти колишнього СРСР і Росії забезпечувалися з використанням оптично-електронних систем орієнтування виробництва «Арсеналу». Значним досягненням став створений у 1970-х роках комплекс імітаторів зовнішньої візуальної обстановки,

²¹ Сьогодні – Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого.

які формують повну ілюзію маневрування і керування космічним кораблем при наземній підготовці космонавтів. Імітаторами, виготовленими на заводі, укомплектовані моделювальні стенди та тренажери, центри підготовки космонавтів та космодром «Байконур»²².

Фототехніка, створена арсенальцями, використовувалась при фотозйомці з борту космічних кораблів серії «Восток», «Союз», місячних кораблів серій «Луна» та «Зонд», орбітальної станції «Салют», а також у відкритому космосі. Унікальні зйомки з космосу, зроблені арсенальськими фотокамерами «Київ-10», космонавтами Олексієм Леоновим²³ та Георгієм Береговим²⁴, обійшли всю світову пресу (Трачун, 2014: 146).

Після війни на «Арсенал» було доставлено обладнання заводу відомої фірми «Carl Zeiss Jena» (виробник фототехніки та оптичних приладів), вивезене з Німеччини в рахунок репарацій. Це визначило подальший профіль виробництва. З 1946 р. завод перепрофілювався на випуск оптичних, оптико-механічних і оптико-електронних приладів військового призначення. «Арсенал» став режимним підприємством військово-промислового комплексу СРСР.

Зазначимо, що одним з найвідоміших видів цивільної продукції заводу була фототехніка, історія якої почалась з першої масової фотокамери «Київ-2» (1949 р.). Далекомірні фотоапарати «Київ» – перша фототехніка, яку почав виготовляти «Арсенал». Моделі «Київ-2» і «Київ-3» були точними копіями німецьких камер Contax-II та Contax-III. До налагодження лінії виробництва на заводі «Арсенал», фотоапарати «Київ» виготовлялися на заводі Цейсса в Йені (НДР). Пізніше всю документацію та обладнання вивезли до

²² **Байконур** – космодром у Казахстані, перший і найбільший у світі. Збудований у СРСР 1955 р.

²³ **Леонов Олексій Архипович** (1934–2019) – радянський космонавт, перша людина, яка вийшла у відкритий космос.

²⁴ **Береговий Георгій Тимофійович** (1921–1995) – український радянський льотчик-космонавт, генерал-лейтенант авіації, двічі Герой Радянського Союзу.

Киева та почалося виробництво фотокамер на «Арсеналі». Далекомірні фотоапарати «Киев» (35 мм) – моделі «Киев-2» і «Киев-3» відрізнялися один від одного наявністю експонетра в останньому. У 1956 р. з'явилися нові модифікації «Киев-2А» і «Киев-3А», до яких додали Х-синхроконтакт для фотоспалаху. На більшості апаратів назва писалася російською («Киев»), але були також випуски з написанням назви українською («Київ») (Етапи розвитку отечественного фотоапаратостроения. «Киев-2»).

У 1957–1958 рр. «Арсенал» модернізував «Киев-2» і «Киев-3», замінивши їх на «Киев-4А» та «Киев-4» відповідно. У нових моделях була оновлена задня стінка, дещо змінений корпус та експонетр. Ці моделі вироблялися на заводі доволі довго: «Киев-4» – до 1979 р., «Киев-4А» – до 1980. Існували також модифікації «Киев-4М» (1976 р.) та «Киев-4АМ» (1980 р.), в яких доданий центральний контакт, модифікована голівка взводу затвора та перероблено механізм перемотування плівки на «рулетку». Ці модифікації виготовлялися на заводі до 1985 р. Останнім новим далекомірним фотоапаратом був «Киев-5». За технічними даними він подібний до «Киева-4», але зовнішній вигляд камери був перероблений, зокрема верхня частина «Киев-5» мала курковий взвод затвора, автоматичний компенсатор паралакса, рулетку для перемотування плівки. Далекомірні камери «Киев» комплектувалися такими штатними об'єктивами: «Юпитер-8» 2/50 (всі моделі), «Гелиос-94» 1,8/50 (Киев-5), «Гелиос-103» 1,8/50 (Киев-4М, Киев-4АМ). Далекомірні фотоапарати «Киев» мали свій байонет – Contax-Киев (або Contax RF).

Перші дзеркальні камери, які почав серійно виготовляти «Арсенал», мали оригінальний байонет «Автомат» власної розробки. До цієї лінійки входять такі фотокамери: «Киев-10» (1965–1974 рр.); «Киев-15ТЕЕ» (1974–1980 рр.); «Киев-15ТТЛ» (1980-ті рр.) (Етапи розвитку отечественного фотоапаратостроения. «Киев-10»).

У 1970-х рр. на заводі «Арсенал» для заміни попередніх моделей була розроблена нова лінійка дзеркальних фотокамер із байонетом Н, що фактично являв собою байонет F фірми Nikon. До цієї лінійки входять такі фотокамери: «Київ-17» (1975–1984 рр.); «Київ-18» (1978–1988 рр., серійно не випускалася); «Київ-19» (1985–1991 рр.); «Київ-19М»; «Київ-20» (1983–1986 рр.).

У 1980-х рр. завод «Арсенал» почав виробляти шкальну фотокамеру «Київ-35», прототипом якої є німецький фотоапарат «Minox 35». Камера «Київ-35» існувала у двох модифікаціях: «Київ-35А»; «Київ-35АМ». До середньоформатних камер належали: «Київ-6С»; «Київ-6С TTL»; «Київ-60». Модульні середньоформатні камери представлені такими моделями: «Салют»; «Салют-С»; «Київ-88»; «Київ-88СМ»; «Київ-90». Користувалися популярністю в Україні й за кордоном камери «Київ-19М» і середньоформатні камери «Київ-60 TTL» та «Київ-88 СМ» (Етапи розвитку отечественного фотоапаратостроения. «Київ-35А»).

Виробництво фотоматеріалів було організовано в Україні на ВАТ «АК «Свєма» (колишнє ВО «Свєма») – українському підприємстві з виробництва кіно-, фото- та рентгеноплівки, фотопаперу, магнітофонних стрічок та касет, заснованому 1 жовтня 1931 р. та розташованому в місті Шостка (Сумська область). У 1934 р. на фабриці почали виготовляти плівку для звукозапису та рентген-плівку. Вже у 1937 р. на плівку, виготовлену на цьому підприємстві, був знятий фільм «Великий громадянин» – перший радянський художній фільм повністю знятий на власну кіноплівку. 1938 р. почали виготовляти кольорову плівку. Також суттєвий внесок у галузь внесло підприємство «Фотон» у м. Київ. Воно випускало понад 400 найменувань фотопаперу, серед яких універсальний фотопапір «Унібром», «Фотобром», «Бромпортрет» та ін. (Горевалов & Зикун, 2015: 54–55).

Усе це забезпечувало популярність фотосправи в Україні, якість фотозображень, розширення діапазону функцій прес-фотографії.

Зазначимо, що в Україні питання організації архівного зберігання фотодокументів на державному рівні було порушено у 1925 р. Так, 16 грудня 1925 р. ВУЦВК та РНК УСРР прийняли постанову «Про єдиний державний архівний фонд УСРР» (Нариси історії архівної справи в Україні), до якого вперше було включено кіно- і фотодокументи. Наступним кроком стало створення 20 червня 1932 р. Всеукраїнського центрального фотокіноархіву в м. Києві²⁵. Упродовж багатьох років він був і залишається найбільшим в Україні центром, що забезпечує збирання, збереження та запровадження в науковий і культурний обіг аудіовізуальних документів.

Серйозні зрушення у джерелознавчих дослідженнях фотодокументів відбулися в 1960–1980-х рр. У цьому контексті слід відзначити праці М. Тихомирова, М. Черноморського, Н. Єрмакової, І. Ковальченка, С. Шмідта, Ф. Шевченка, А. Санцевича та ін. Про необхідність спеціальних досліджень інформаційних можливостей фотодокументів та введення їх до наукового обігу писала О. Медушевська. Важливим чинником у розвитку вітчизняного фотодокументознавства стала розгорнута в 1960–1970-х рр. на сторінках радянських фахових часописів «Вопросы архивоведения» і «Советские архивы» дискусія щодо джерелознавчих проблем фотодокументів. Її учасники Л. Крюкова, І. Фесуненко, Л. Рошаль, Л. Пушкарьов, В. Магідов та ін., порушуючи питання про роль і значення фотодокументів як історичних джерел, насамперед намагалися розвіяти скептицизм істориків щодо цих документів як джерел узагалі та зламати домінуючий стереотип щодо можливостей їхнього використання лише як ілюстративного матеріалу до історичних фактів.

13 серпня 1958 р. постановою Ради Міністрів СРСР затверджено «Положення Про Державний архівний фонд СРСР», згідно з яким у кожній установі, організації та підприємстві, що займалося виробництвом чи експлуатацією

²⁵ З 1943 р. – Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР, нині – Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного.

кінофотофонодокументів, повинні створюватися відповідні архіви. Після п'яти років з моменту виготовлення кінофотофонодокументи мали передаватися на зберігання до архіву: союзні – до державного архіву КФФД СРСР, республіканські – до республіканського архіву КФФД, а місцеві – до державних обласних архівів.

У 1967 р. Центральний державний архів кінофотофонодокументів СРСР було поділено на два архіви – Центральний державний архів кінофотодокументів і Центральний державний архів звукозаписів СРСР. Протягом 60–70-х років завершилося формування кінофотофоноархівів республіканського рівня. Кінофотофоноархіви були створені в Азербайджані, Естонії, Латвії, Литві, Молдові. Наприкінці 70-х років почали діяти кінофотофоноархіви у Москві й Ленінграді.

У процесі подальшого архівного будівництва відбувалися зміни в діяльності архівних установ. Так, у зв'язку з ухвалою у квітні 1980 р. постанови Ради Міністрів СРСР «Про затвердження Положення про Державний архівний фонд СРСР і Положення про Головне архівне управління при Раді Міністрів СРСР» Уряд України 6 червня 1980 р. затвердив нове положення про Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР і мережу центральних державних архівів (Нариси історії архівної справи в Україні). Відповідно до нового «Положення про Державний архівний фонд СРСР» склад кінофотофонодокументів поповнювався відеозаписами.

У 1990-х рр. радянська мережа кінофотофоноархівів фактично перестала існувати. Тепер в Україні функціонує Центральний державний архів кінофотофонодокументів ім. Г. С. Пшеничного та Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів, але об'єктами зберігання кінофотофонодокументів є й інші архіви, зокрема обласні, міські та відомчі. Активно почали формуватися приватні архіви, де зберігаються матеріали про сім'ю, родовід тощо. Кінофотофонодокументи створюються в результаті діяльності

видавництв, преси, громадських організацій, науково-дослідних установ, радіостанцій, кінофабрик та інших підприємств й організацій, збирають їх і приватні особи. До архівів кінофотофонодокументи від приватних осіб надходять лише за їхнім бажанням у результаті дарунків або продажу.

На початку 1990-х років уперше у вітчизняній історіографії кінофотознавство розглядалось як спеціальна історична дисципліна, що займається вивченням кіно- і фотодокументів. Згодом назва дисципліни була замінена більш точним терміном «фотодокументознавство». На сучасному етапі розвитку науки фотодокументознавство розглядається як окремий напрям аудіовізуального документознавства. Завдяки студіям М. Базанової, Л. Маркітан, Н. Слончак, Н. Топішко та інших були виявлені, досліджені та введені до наукового обігу значні комплекси фотодокументів. Дослідження фотоджерел включає: їхнє виявлення, вивчення часу й обставин створення фотодокументів; відбір джерел з їхньою подальшою класифікацією і систематизацією, зовнішньою та внутрішньою критикою. Критеріями відбору джерел є значимість зафіксованих у них подій чи фактів, ступінь атрибутивності цих документів, їхній технічний стан, наявність супровідної документації тощо (Смельянова, 2013: 318).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Таким чином, уже з початку ХХ ст. можемо говорити про високий рівень розвитку в Україні фотосправи, сформованість її інфраструктури, швидке розширення напрямів розвитку в багатьох українських регіонах.

Розширення функціонально-інструментальних характеристик фотографії, розвиток фотомеханічних процесів друку стали передумовами й каталізаторами становлення професійного фотомистецтва, фотожурналістики, формування і збагачення системи її жанрів, розширення кола фахівців фотосправи. Доведена визначальна роль українських майстрів у виробництві й удосконаленні фототехніки й існування фотоіндустрії.

У 1960–1980-х рр. виникла мережа спеціалізованих архівів кінофотофонодокументів, що включала архіви як союзного рівня, так і архіви союзних республік, у т.ч. України. У державних архівах створюються спеціальні архівні фонди для передачі, зберігання і дослідження фотодокументів, відбувається їхня інституалізація, що отримала новий розвиток з початку 1990-х рр.

Розглядувана проблематика має перспективи подальшого дослідження, передусім щодо архівного зберігання фотодокументів на початку ХХІ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Арсенал (завод). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Арсенал_\(завод\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Арсенал_(завод))
2. Введенський О. Історія львівської фотографії. *Поступ*. 2004. 17 травня. URL: <http://portal.lviv.ua/digest/2004/05/17/122648.html>
3. Горевалов С., Зикун Н. Єдність слова і зображення. *Фотожурналістика в системі засобів масової комунікації*. Київ, 2015. 287 с.
4. Грушицька І. Б. Розвиток фотографії в Україні (1839 – І пол. ХХ ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 285-291.
5. Грушицька І. Б. Школа наукової фотографії Є. А. Кирилова. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 39. С. 283-288.
6. Ємельянова Т. О. Фотодокументознавство. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.* Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10 : Т-Я. 2013. 784 с.
7. Нариси історії архівної справи в Україні / за заг. ред. І. Б. Матяш та К. І. Климової. Київ: КМ Академія, 2002. 612 с.
8. Трачук О. Золотий вік української фотографії. URL: <http://primetour.ua/uk/company/articles/1.html>

9. Трачун А. История украинской фотографии XIX-XXI вв. Киев: Балтия-Друк, 2014. 255 с.

10. Федотова О. О. Становлення та розвиток фотографії на українських землях у дорадянський період. *Topical issues of the development of modern science*. Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference Sofia, Bulgaria, 11-13 March 2020. С. 435-440.

11. Этапы развития отечественного фотоаппаратостроения. «Киев-35А». URL: <http://photohistory.ru/1207248177836584.html>

12. Этапы развития отечественного фотоаппаратостроения. «Киев-10», «Киев-11». URL: <http://photohistory.ru/1207248179443786.html>

13. Этапы развития отечественного фотоаппаратостроения. «Киев-2», 1947-1955, «Киев-2А» и др. URL: <http://photohistory.ru/index.php?pid=1207248177935906>

14. Янковий В., Стефанович Д. Віртуоз фотографії, або ім'я, повернуте із забуття. *Українське слово*. 27.04.2010. URL: <https://web.archive.org/web/20130825010845/http://www.interesniy.kiev.ua/znamenitye-kievlyane/uchyonye/virtuoz-fotografiyi-abo-imyа-povernute-iz-zabuttyа>

15. Groushitska I. B. The development of photography in Ukraine (1839 – I half of XX century). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. № 1(41). P. 285-291. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/1252>

REFERENCES

1. Arsenal (zavod) [*Arsenal (factory)*]. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Арсенал_\(завод\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Арсенал_(завод)) [in Ukrainian].

2. Vvedens'kyu, O. (2004). Istoriya l'vivs'koyi fotohrafiiy [History of Lviv photography]. Postup, 17 травня. URL: <http://portal.lviv.ua/digest/2004/05/17/122648.html> [in Ukrainian].

3. Horevalov, S., Zykun, N. (2015). Yednist' slova i zobrazhennya. Fotozhurnalistyka v systemi zasobiv masovoyi komunikatsiyi [*Unity of word and image. Photojournalism in the system of mass communication*]. Kyiv, 287 [in Ukrainian].

4. Hrushyts'ka, I.B. (2014). Rozvytok fotohrafiiyi v Ukrayini (1839 – I pol. KhKh st.) [*Development of photography in Ukraine (1839 – 1st half of the 20th century)*]. Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu, 41, 285-291 [in Ukrainian].

5. Hrushyts'ka, I.B. (2014). Shkola naukovoyi fotohrafiiyi Ye. A. Kyrylova [*E. A. Kyrylov School of Scientific Photography*]. Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu, 39, 283-288 [in Ukrainian].

6. Yemel'yanova, T.O. (2013). Fotodokumentoznavstvo [*Photodocumentary studies*]. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: u 10 t. / redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, T. 10 : T-Ya. 2013, 784 [in Ukrainian].

7. Narysy istoriyi arkhivnoyi spravy v Ukrayini (2021) [*Essays on the history of archival affairs in Ukraine*] / za zah. red. I. B. Matyash ta K. I. Klymovoyi. Kyiv: KM Akademiya, 612 [in Ukrainian].

8. Trachuk, O. Zolotyy vik ukrayins'koyi fotohrafiiyi [*The golden age of Ukrainian photography*]. URL: <http://primetour.ua/uk/company/articles/1.html> [in Ukrainian].

9. Trachun, A. (2014). Ystoryya ukrayns'koy fotohrafiiyi XIX-XXI vv. [*History of Ukrainian photography of the XIX-XXI centuries*]. Kyev: Baltyya-Druk, 255 [in Russian].

10. Fedotova, O.O. (2020). Stanovlennya ta rozvytok fotohrafiiyi na ukrayins'kykh zemlyakh u doradyans'kyi period [*Formation and development of photography in Ukrainian lands in the pre-Soviet period*]. Topical issues of the development of modern science. Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference Sofia, Bulgaria, 11-13 March, 435-440 [in Ukrainian].

11. Etapu razvytyyya otechestvennoho fotoapparatostroenyia. «Kyev-35A» [*Stages of development of the domestic camera industry. «Kyiv-35A»*]. URL: <http://photohistory.ru/1207248177836584.html> [in Russian].

12. Etapu razvytyyya otechestvennoho fotoapparatostroenyia. «Kyev-10» [*Stages of development of the domestic camera industry. «Kyev-10»*].

«Kyiv-10»). URL: <http://photohistory.ru/1207248179443786.html> [in Russian].

13. Etapu rozvytyya otechestvennoho fotoapparatostroenyia. «Kyev-2», 1947-1955, «Kyev-2A» y dr. [*Stages of development of the domestic camera industry. «Kyiv-2», 1947-1955, «Kyiv-2A» and others*]. URL: <http://photohistory.ru/index.php?pid=1207248177935906> [in Russian].

14. Yankovyy, V., Stefanovych, D. (2010). Virtuoz fotohrafii, abo im'ya, povernute iz zabuttya [*A virtuoso of photography, or a name, brought back from oblivion*]. Ukrayins'ke slovo, 27.04. URL: <https://web.archive.org/web/20130825010845/http://www.interesniy.kiev.ua/znamenitye-kievlyane/uchyonye/virtuoz-fotografii-abo-ymya-povernute-iz-zabuttya> [in Ukrainian].

15. Groushitska, I.B. (2021). The development of photography in Ukraine (1839 – I half of XX century). Zaporizhzhia Historical Review, 1(41), 285-291. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/1252> [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання розвитку фотографії, фотосправи та хіміко-фотографічної промисловості в Україні у ХХ ст., а також інституалізація фотографії як архівного документа.

Уже з початку ХХ ст. можемо говорити про високий рівень розвитку в Україні фотосправи, сформованість її інфраструктури, швидке розширення напрямів розвитку в багатьох українських регіонах. Розширення функціонально-інструментальних характеристик фотографії, розвиток фотомеханічних процесів друку стали передумовами й каталізаторами становлення професійного фотомистецтва, фотожурналістики, формування і збагачення системи її жанрів, розширення кола фахівців фотосправи.

Змінюється рівень сприйняття фотографії і фотодіяльності, з'являється потреба узагальнення і наукового

її осмислення, створення теорії фотосправи. Так, з 1914 р. у Києві було вже чимало фотографів-митців і професіоналів-науковців. Активна фотодіяльність викликала до життя і виникнення спеціалізованих періодичних видань. За короткий час розвитку фотогуртків у Харкові засновуються профільні журнали.

Зазначено, що на початку 1930 р. з ініціативи професора Олекси Балицького і лікаря Степана Дмоховського було створене Українське Фотографічне Товариство у Львові (з філіями у Станіславі, Тернополі й Рогатині). Товариство мало понад 200 членів, власне приміщення і бібліотеку.

У 1960-1980-х рр. виникла мережа спеціалізованих архівів кінофотофонодокументів, що включала архіви союзного рівня та архіви союзних республік, у т.ч. України. У державних архівах створюються спеціальні архівні фонди для передачі, зберігання і дослідження фотодокументів, відбувається їхня інституалізація, яка отримала новий розвиток з початку 1990-х рр.

Ключові слова: Україна, фотографія, фотосправа, фотоосвіта, українські фотографічні товариства, фотодокументи.

УДК 331.108

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-103-131>

**FORMATION OF A MODERN PERSONNEL
MANAGEMENT ECOSYSTEM: SOCIAL CHALLENGES,
COMMUNICATION TRENDS, INNOVATIVE
APPROACHES**

**ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЕКОСИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: СОЦІАЛЬНІ
ВИКЛИКИ, КОМУНІКАЦІЙНІ ТРЕНДИ,
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ**

Алла Зленко,

*кандидат історичних наук,
доцент, завідувач кафедри
соціальних комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності,
E-mail: zlenko.am@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5586-3984>*

*Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Alla Zlenko,

*Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor, Head of
Department of Social
Communications,
Documentation and Information
Activity,*

*E-mail: zlenko.am@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5586-3984>*

*Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav, 30,
Sukhomlynskooho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401*

Оксана Перчук,

*кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри
обліку, оподаткування та
бізнес-управління,
E-mail: oksi011279@gmail.com*

Oksana Perchuk,

*Ph.D. in Economical
Sciences, Associate
Professor, Associate Professor of
the Department of Accounting,
Taxation and Business
Management,*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6484-7011> **Університет Григорія Сковороди в Переяславі,**
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

E-mail: oksi011279@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6484-7011>
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30,
Sukhomlynskoho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401

Оксана Луцик,
доктор філософії, старший викладач кафедри соціальних комунікацій,
документознавства та інформаційної діяльності,
E-mail:
lutsyk.oksana.95@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1818-7366>
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Oksana Lutsyk,
Ph.D. in Educational Sciences,
Senior Lecturer of Department of Social Communications,
Documentation and Information Activity,
E-mail:
lutsyk.oksana.95@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1818-7366>
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30,
Sukhomlynskoho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання формування екосистеми управління персоналом організації. Досліджуються поняття екосистема, цілі, завдання та ключові елементи системи управління персоналом.

Обґрунтовано, що сучасна екосистема управління персоналом організації передбачає формування стратегії розвитку організації, HR-стратегії, які містять цінності організації; дає можливість розвитку корпоративної культури та позиціонування кожного працівника відносно розвитку організації; включає соціальну відповідальність, управлінську

та комунікаційну єдність; інноваційні підходи у підборі методів навчання та розвитку персоналу; нові системи винагород; переваги залучення до співпраці різних поколінь, в тому числі розширення рамок традиційного «робочого віку»; добробут та стабільність персоналу; важливість персоналу в епоху діджиталізації; розвиток потенціалу особистості та планування кар'єри і т.д.

Встановлено, що на формування і розвиток сучасної екосистеми управління персоналом організації мають вплив глобалізаційні та геополітичні аспекти, демографічні фактори, міграція кадрів і боротьба за найкращих кандидатів, рівень розвитку технологій, проблеми з комунікаціями, пандемія COVID-19, а зважаючи на українські реалії, військові дії на території країни.

Проведено аналіз трендів HR-управління, серед яких можна виокремити наступні: активне використання штучного інтелекту; розвиток електронних офісів та електронних портфоліо; запровадження методів змішаного навчання та гейміфікації в управлінні та підвищенні кваліфікації персоналу; виявлення талантів та їх ефективне використання. Доведено, що нова управлінська парадигма повинна враховувати сучасні тренди розвитку технологій управління та формувати сучасну систему мотивування персоналу. Такий підхід дозволяє розглядати сучасні технології управління персоналом відповідно основним підфункціям. Серед них: стратегічне планування робочої сили; пошук, підбір персоналу; навчання та розвиток персоналу; управління ефективністю роботи персоналу; мотивація персоналу через визнання та винагороди; кар'єрний розвиток персоналу, мотивація до лідерства. Зазначено, що соціальна відповідальність організації у сфері кар'єрного розвитку та професійного підвищення кваліфікації працівників передбачає виконання наступних кроків: відповідно до корпоративної стратегії визначити необхідні плани для потреб у навчанні персоналу; рівноправні можливості для всіх категорій

персоналу, щодо навчання та професійного розвитку; формування актуальних методів та форм розвитку персоналу; визначення особливо перспективних працівників, та розробці індивідуальних програм розвитку та кар'єрного зростання. Сьогодні концепція корпоративної соціальної відповідальності поступово розвивається та впроваджується в системи корпоративного управління провідних українських організацій.

***Ключові слова:** менеджмент, управлінські комунікації, соціальна відповідальність, технології управління, управлінська екосистема, HR-стратегія, корпоративна культура, компетенції персоналу, лідерство, розвиток персоналу, інформаційна система управління персоналом.*

Problem statement. By analyzing a large number of publications on HR trends, we can focus on issues such as digitalization of management processes, mobility, new reward systems, new directions proposed for communication and teamwork, staff selection and development, etc. This system is based on current and future plans aimed at building a team of employees with a high level of creativity and self-motivation. It can be argued that stimulating talent and developing human potential can only be realized if there is a sufficient level of social security. In order to achieve innovative changes in the content and nature of labor, it is necessary to take measures to «stimulate the potential for human development, especially the intellectual component». All this involves the formation and development of a management ecosystem that actively uses modern information technologies and various tools for planning, organizing and controlling personnel (Kovalenko & Denysiuk & Ostapiv, 2018). The use of management characteristics of the ecosystem and information technologies in personnel management will help to identify «white spots» in the organization's personnel management system and form a strategic plan for its improvement. The HR management ecosystem involves the development of employee talent networks, participation of employees in many projects, the formation of an end-to-end

incentive system from the organizational mission to the mission of each employee and its further successful implementation in certain business processes. Such a system implies the existence of an organization's mission and maximum involvement of each employee in information and communication processes.

Analysis of the latest research and publications. Among the domestic and foreign scientists whose works are devoted to the study of various aspects of the formation of the modern ecosystem of personnel management, as well as to the study of innovative human resources management tools, new approaches, methods and technologies, such scientists should be named as Martynenko I.O. (2013), Tkachenko K.A., Marchenko A.M. (2014), Voronina A.V., Nikolaieva K.M. (2016), Hetman O.O., Bilodid A.O. (2017), Doronina O.A. (2018), Shaulska L.V., Karpenko A.V. (2018), Kovalenko O.O., Denysiuk A.V., Ostapiv D.V. (2018), Zastavniuk L.I., Lypovetska T.R. (2019), Mavlidinov O. (2021), Sivolap L.A., Havalits S.S., Nikolayenko R.B. (2021), Klymuk O. (2023). However, this problem remains relevant in the future.

The purpose of this article is to identify the most effective indicators of the formation of a modern HRM ecosystem, which allow organizations to respond quickly to changes in the socio-economic environment, thereby avoiding possible losses and steadily increasing the efficiency of HRM.

Presentation of the main material. Reorientation of the organization's goals and objectives to new challenges of the market environment puts forward new requirements for modern specialists. The staff must be highly educated, able to solve complex tasks and practical problems on a professional level, and have a high level of culture, strategic thinking and knowledge.

At the same time, modern organizations are becoming more flexible and teamwork-oriented as the business environment becomes more competitive and digital transformation continues to evolve. Given the significant limitations of the capabilities of a single employee, delegation of responsibilities – a certain distribution of work stages among colleagues – is becoming more

and more common. Delegation can be carried out either vertically on a supervisor-subordinate basis or between members of the same team, creating a team-based distribution of tasks. Thus, the desire of a modern person to work efficiently has given rise to a real trend for «effective team players».

Many employers today are looking for «team players», and the ability to work well in a team with colleagues is considered a significant advantage in the competition between job seekers. Teamwork as a concept refers to a certain number of people with a certain goal orientation and interaction at each stage of work.

To better understand the nature of teamwork, it is necessary to highlight its main characteristics and principles on which it is based, namely: mutual responsibility (when each team member understands his or her part of the work and that the effectiveness of the team as a whole depends on its completeness and timeliness); complementary skills (when the skills and abilities of each member are unique and complement each other's work rather than replace it); common goals are consistent with their own goals (each member has common goals and their own goals, and the working However, teamwork has its advantages and disadvantages.

It is worth noting that teamwork will be effective only under certain conditions:

1. In the presence of an experienced leader. Despite the need to maintain equality between team members and the necessary tolerance for the opinions of colleagues, successful teamwork requires the presence of a true leader in the team. It's good when everyone understands what needs to be done, but when difficult and «non-standard» situations arise, the leader will be able to go one step further to lead the team, organize the work and direct the team in the right direction.

2. Have clear work goals and distribute tasks reasonably. Without this rule, even the work of experienced professionals would not be effective teamwork. In most cases, without goals and a clear division of tasks, teamwork becomes chaotic, with employees interfering with each other.

3. Genuine mutual respect in the team. When it comes to working together, professional ethics and mutual respect should come first, and although we may have different attitudes towards a colleague, we still respect their professional opinion and work for a common result.

4. A single «vision» for all team members to achieve the desired result. Proper motivation of the team should not only «fill» its members with energy and confidence, but also create a common vision of what, when and in what form they should do as a team. Failure to do so can lead to a mismatch between work and employee expectations, a false sense of belonging, and a loss of motivation and trust in the leader.

When all these aspects are perfectly combined, teamwork will produce truly excellent results and become a good «calling card» for their work, with many benefits for each team member.

It is believed that one of the important advantages of teamwork is the possibility of a «new perspective» on a common task. Even if one person automatically makes a mistake, those working next to him or her will be able to notice it, correct it without stopping the work and improve the process and productivity.

Another advantage of working in a team is the development of interaction and team communication skills, a quality that helps not only at work but also in building a career and in various situations in personal life. One of the most important qualities a person should have when working in a team is excellent communication skills. Communication is very important for clear and understandable transfer of information. An equally important aspect is the ability to listen to the interlocutor. It is important for a person to be able to listen to others, seek understanding and compromise, accept their own mistakes and the help and experience of other colleagues. By the way, the possibility of constant exchange of experience is another independent advantage of teamwork, which allows people working together to constantly learn from each other (Mavlidinov, 2021).

To summarize, teamwork has the following advantages: faster and more productive completion of tasks compared to the time spent by a single employee; unique and effective experience in building interpersonal interaction and communication; respect for the opinions and points of view of colleagues; the possibility of mutual control due to external «fresh» views; assistance in building an effective workforce; the ability to share knowledge and experience that will be useful to each employee in the team; the ability to find compromises, the ability to resolve conflicts

At the same time, don't forget about the negative aspects of teamwork. Don't try to work in a team without a worthy leader. His or her absence will make it difficult for the group to establish a common rhythm of work, as well as to organize the work process itself. It should be remembered that it takes some time to understand and coordinate actions in a team that is trying to work as a team (different personal characteristics, temperament, skills).

Teamwork increases the risk of conflict situations, so you should always be prepared for such negative situations and be able to resolve issues in a timely and dignified manner in a purely peaceful manner.

In addition, when there is a lack of organization in teamwork, not every team member can fully and equally contribute to the overall result and workflow. This not only leads to possible conflicts, but also seriously hinders the ability to get the most out of this type of work. However, it is not easy to quickly figure out who is overworking and who is just «imitating» teamwork.

Therefore, we can safely talk about the numerous benefits of teamwork, but it will be more effective only if it is well-organized and all aspects are coordinated. Important aspects are: having an authoritative leader, understanding of common goals, sincere communication, mutual respect between team members, clear motivation and division of responsibilities. If at least one of these elements is missing, the process of teamwork itself takes longer or «stalls», otherwise, only the «appearance of work» is shown.

The task of every manager and employee responsible for

teamwork is to understand in a timely manner whether the team is working in a given situation when certain tasks need to be completed. Whether you have an experienced team in terms of teamwork and whether you chose this type of work will also determine whether you will improve your work results or just waste such precious working time.

It is noteworthy that the modern workforce has evolved into a dynamic ecosystem. Organizations are predominantly composed of full-time employees, but employers expect to see a dramatic increase in reliance on contract workers, freelancers, and gig workers in the coming years.

The diversity of the labor market requires active collaboration between HR and business leaders to formulate comprehensive strategies and programs to manage different types of workers and optimize the entire workforce ecosystem. As alternative employment models become more widespread, HR departments are forced to respond to these changes, plan and build a workforce ecosystem that, in addition to the core functions of the HR system, includes new areas, thereby expanding and supplementing it, on the one hand, through the adoption of different employment models, and on the other hand, through the development of new areas and services for managing different categories of personnel. Divisions and/or subsidiaries are created to provide these services or perform any work.

The HR management system is transformed into an HR ecosystem that includes hired specialists and gig workers, organization managers and service providers. Compared to the traditional HR system, it is characterized by greater flexibility, other human resource management capabilities and potential, the use of many economic models, talent search, etc. (Trends in Human Resources Management, 2018.).

The attractiveness of hiring contractors quickly, outsourcing technological work and taking advantage of new HR ecosystems also creates a number of challenges that organizations must be prepared for. Therefore, the goal of developing an HR ecosystem is

first and foremost to tactically find a sufficient number of people with the necessary qualifications to perform certain tasks at a certain time, and only then to form a mechanism for managing personnel of various employment models. Employees in the new ecosystem have different views and understandings of the organization's goals, strategy, and corporate culture. Currently, the management of freelancers and gig workers is tactical and haphazard. The most that an organization can do is to monitor the fulfillment of contracts with these workers and the quality of their functions.

In view of the above, we can trace a number of problems in personnel management in modern organizations.

1. Crowdsourcing and outsourcing (attracted from outside, to solve one or more tasks) employees who do not know the overall development strategy of the organization and are not interested in it, so they need clear leadership, setting goals and objectives, and operational management. Only in this case will the work of such employees be effective for the organization.

2. Tools and methods that allow organizational management to manage crowdsourced workers are rarely developed and researched.

3. The presence of such employees in organizations creates legal risk problems: they are associated with the possible disclosure of confidential information, security and reputational risks (Sivolap & Havalits & Nikolayenko, 2021).

The formation of a modern HR ecosystem is aimed at solving these and other problems of attracting employees under new employment models.

1. The HR department should work closely with the legal department and the IT department to develop specific performance indicators for outsourced staff. It is also necessary to organize initial corporate training and support for such employees so that they can effectively perform their functional duties and meet the goals and objectives of the organization.

2. The HR department should be fully involved in the search and selection of outsourced personnel. Currently, these functions are performed by departments that require employees with alternative

employment models. Therefore, when hiring outsourced personnel, there is practically no qualified selection system based on professional qualities, personal and communication skills. Qualified selection is replaced by interviews and filling out standardized questionnaires.

3. The organization should organize further training and development of the «ecosystem» staff. The vast majority of employers do not see the need for training and development of outsourced employees, considering it an unnecessary waste of time and money. If the qualifications of such personnel no longer suit the organization, the employees are replaced.

4. It is necessary to develop special incentive plans for employees of different forms of employment. It is important to improve the system of motivation and incentives, as well as to show that the organization is interested in outsourcing staff and will be ready to provide them with development opportunities (Sivolap & Havalits & Nikolayenko, 2021).

In general, the success of a company largely depends on the quantitative and qualitative characteristics of its personnel, namely: the correct selection of personnel and their compliance with the needs of the organization; the abilities and competencies of employees; high quality of work performed; the desire to work in a coordinated manner and for results, etc.

The key to the efficient functioning of modern HR management ecosystems of organizations is an effective motivation system that can be used to encourage employees to work effectively to ensure the achievement of personal and corporate goals. The incentive system of domestic organizations is dominated by material forms, the main focus of which is salary.

Employee motivation is a set of measures to encourage and create conditions for conscientious, efficient and productive work of employees. The way managers build relationships with their subordinates determines the extent to which they benefit the organization. In turn, such a system has its advantages: it creates a positive social and psychological atmosphere in the team; reduces

staff turnover, creates a talent pool and allows you to build long-term relationships with the best employees; increases team loyalty and responsible attitude to work; and allows you to form a corporate culture. Most managers agree that the best form of motivation is monetary reward. Of course, it is important. However, salaries, bonuses, and fines are not enough to get a 100% effective team. For this purpose, more motivational tools are needed.

Economists, experienced HR managers, and executives agree that the most important criterion is the type of motivational impact on employees. For example, direct means a precise impact on each individual employee. The latter knows that they are expected to perform or not perform certain actions. These are the rewards, bonuses, bonuses, or fines that they seek to receive or avoid.

Direct motivation can take the form of tangible and intangible incentives. Material incentives are all monetary incentives used by the organization: salaries, bonuses, bonuses, paid business trips, vouchers, social packages and any other monetary incentives. Intangible incentives are all non-financial ways of rewarding employees: career advancement, improved office conditions, certificates, diplomas, letters of appreciation, etc. This type of motivational influence is the most popular, but not the only one (Doronina, 2018).

Indirect motivation does not have a specific impact on individuals, but helps to create a certain atmosphere, indirectly improve the quality of work, stimulate interest and create satisfaction from work. Indirect motivation can make you feel part of a group by creating a sense of unity and excitement about belonging to a group. This includes: career opportunities, educational prospects, opportunities for development.

Monetary rewards and fines are two sides of the same coin. Both affect the financial well-being of employees. However, bonuses, bonuses and other types of additional payments create incentives for achievement, while fines and withholding encourage avoidance of failure. Any psychologist will tell you that achievement motivation is more effective than avoidance

motivation. Therefore, first try to develop a desire to be rewarded in the team, rather than the fear of not receiving a certain part of the salary.

The most pleasant components of financial motivation are bonuses, scholarships, bonuses, life and health insurance, social packages, financial assistance, and other payments. Every organization should have its own financial rewards. It is very important to study the opinion of the team from time to time and modernize the incentive system for improvement (Zastavniuk & Lipovetska, 2019).

Almost every organization has a system of fines. There are many reasons for their introduction: work not completed on time; overdue performance; lateness; absences from work; violation of labor discipline. However, we would like to emphasize that you should create such conditions at work that you would resort to fines as little as possible. Daily practice shows that purely material motivation is far from enough. If you receive financial assistance often enough, your needs and expectations grow and cannot be met indefinitely.

In this case, it becomes necessary to use additional means of encouragement – non-financial incentives. This is a way to prevent further growth of cash payments and an opportunity to convey to employees that management appreciates them, protects and respects their interests.

The most typical methods of non-financial incentives are:

Creating a favorable social and psychological climate in the team. Corporate culture, joint events and activities create a sense of belonging to the team and improve the conditions for interpersonal interaction and communication.

Creating comfortable working conditions. We're talking about personal comfort in the workplace, we're talking about flexible working hours, we're talking about the freedom to work in a way that produces productive results. Instead of fines for being late, you should try to organize a flexible work schedule. With the ability to earn more rewards, many people's performance will also increase.

The same goes for mixed types of work – there is no need to be in the office every day if possible. For many, remote work will be a step towards increasing motivation.

Moral motivation is traditionally and for a long time used in the practice of staff incentives by domestic organizations. Recognition of personal achievements, gratitude for the implementation of a plan, a record in the workbook of exceptional work successes – all this motivates no less than monetary rewards. Everyone likes to be recognized for their achievements – don't neglect it. Certificates and medals are only meaningful if employees have no questions about how to pay for their commute and how to provide for their families (Zastavniuk & Lipovetska, 2019).

Undoubtedly, only those who do their job well should be rewarded. Inadequate motivation can reduce the desire of those who deserve to be thanked to work diligently and productively. Therefore, an individual approach to evaluating each employee is also very important.

In recent years, it was only in Western companies that non-traditional approaches to staff motivation were widespread. Now, fortunately, domestic business is also on the path of change. More and more often, you can see pets in the workplace, organize a workplace at home, or have a flexible work schedule. These measures work – the feeling of freedom, self-worth and dignity far outweighs fear, fines and reprimands (Staff motivation: add efficiency to your business, 2019).

Thus, a deep understanding of the internal components of staff incentive systems allows managers to implement an effective policy in the field of labor relations. Taking into account the existing forms and methods of incentives, the incentive system should be formed in the following order: to diagnose the existing system, to formulate the main policy objectives and the main structural elements of the incentive system; to formulate indicators of the system of material and non-material incentives for personnel; to develop internal regulatory documents on the system of incentives for personnel.

At the same time, the formation of a talent incentive system should be based on the principles of comprehensiveness, systematicity, normativity, purposefulness, result orientation, simplicity, openness and objectivity. One of the key factors in increasing labor productivity is optimizing the staff incentive system. The use of an effective incentive model in an organization can ensure that employees are interested in increasing productivity and fully realizing their labor potential (Zastavniuk & Lipovetska, 2019: 166–172).

Building a career in the 21st century is characterized by an employee's existing experience and ability to develop and learn. The ability of an organization to continuously improve the professionalism of its employees is one of the most important factors in ensuring its competitiveness in the market. Today, the social and economic situation in the country is extremely complex and uncertain, and employees face new career challenges that require constant development and transformation. The staff that develops always remains competitive and can meet the current needs of the labor market.

In this regard, there are five main factors that affect the development of personnel, namely:

1. Dynamic changes in the operating environment. Any production organization is exposed to changes in the surrounding socio-economic environment and internal business conditions. As a result, it is necessary to permanently bring the qualifications of the organization's personnel, especially its management, in line with the dynamic changes in its activities.

2. A balanced system of strategic management of the organization. From the point of view of the modern systemic concept of organization management, the function of personnel development is an integral part of the balanced system of strategic management of the organization and implements the adopted social strategy aimed at retaining personnel and increasing labor productivity. In this sense, the objectives of the organization's personnel development system are not only to cover the shortage

of personnel with the necessary qualifications, but also to stimulate the increase in employee productivity by implementing measures that are in line with their personal expectations, professional and career plans.

3. The need for employees to be competitive in today's dynamic operating environment. The system of personnel development implements an important educational function of the organization, which is emphasized by many modern economists. In the modern world, the position of a person is broadly determined by his or her specialty and level of qualification, so an employee is forced to continuously improve his or her professionalism and qualifications throughout his or her working life to adapt to the rapidly changing needs of the time. Corporate personnel development systems should help to maintain the social status of a person.

4. Competitive position of the organization in the market. The organization's constant readiness for successful competition and the possibility of business expansion are largely determined by the qualifications of its employees. Studies show that such constant readiness is ensured by systematic work in the field of personnel development. Thus, an effective model of personnel development is a kind of guarantee of increasing the competitiveness of an organization.

5. A wide range of applicants for a vacant position. An organization that promotes the development of its own personnel may allow to invite applicants who do not yet have the required qualifications, but whose potential capabilities are sufficient to achieve the required qualifications through appropriate in-house training activities (retraining, re-profiling or advanced training) (Voronina & Nikolaeva, 2016).

Training is one of the most effective ways to develop the staff of any organization. In addition to traditional methods, there are innovative methods of staff training. Modern methods of employee training include the following (Martynenko, 2013., Tkachenko & Marchenko, 2014) :

Video training is a visual training provided by providing staff with audio and video programs, electronic documents, etc.

Distance learning is the use of telecommunication technologies for remote training of employees (the most common types are training via Skype or listening to webinars).

Modular training is full-time (on the basis of a training center) training consisting of separate thematic blocks (modules) aimed at achieving a specific result (solving a specific business problem, developing a specific competence, etc.) The training course should include mastering theoretical material, practical work and a final project. The duration of the modular training depends on the amount of knowledge to be acquired and the competencies to be mastered.

Case study – real situations from the experience of different companies are studied, including analysis and group discussion of hypothetical or real situations. This approach develops the ability to analyze, diagnose and make informed decisions. This approach is effective for managers of different levels.

Training – the main focus is on acquiring practical skills, minimizing theoretical materials. The purpose of the training is to simulate situations close to reality in order to develop certain practical skills, learn new behaviors, change attitudes towards performing tasks, etc. The difference between this approach is the set of tools: business, role-playing and simulation games, discussions, debates, etc. Business games involve the development of training topics based on situations and materials that model a particular aspect of the trainee's professional activity. Simulation games are designed to develop new competencies, behavioral attitudes, formulate solutions in non-standard situations, and involve choosing a metaphor as a problem situation, finding solutions, and then translating effective solutions into real practice. Role-playing games simulate real or typical situations by defining the roles of participants in order to find effective solutions to problem situations. This method is very effective for acquiring interpersonal communication skills, especially for employees in management positions (Martyntenko, 2013., Tkachenko & Marchenko, 2014).

Brainstorming is a method of generating a large number of ideas to solve problem situations within a limited time, as well as further analyzing and selecting the most appropriate management solutions. This method works best for teamwork.

The behavioral modeling method is aimed at developing a specific model of employee behavior in standard and non-standard situations. The method is based on finding examples («behavioral models») to follow, analyzing them, and reproducing them in practice. The model should reflect the real situation as closely as possible so that the knowledge gained can be immediately applied in practice.

Storytelling (motivational storytelling) is a method of training new employees of an organization with the organizational structure in order to familiarize them with the corporate culture, statutory and regulatory documents, etc. The training starts from the moment of selection until the employee is fully adapted, and is conducted by the direct supervisor (mentor), providing information about the organization and its characteristics for the purpose of control during the probationary period (internship).

Action learning is a method of training that solves practical problems in the process of performing an employee's functional duties. The method is based on the creation of a working group to solve the task. The training period can last from several weeks to a year. This approach can help improve strategic planning capabilities, decision-making, and the ability to solve specific production problems.

The basketball method is a method of modeling a «management activity» scenario in which an employee takes on the role of a manager. This method is intended for employees who will apply for managerial positions (Martynenko, 2013., Tkachenko & Marchenko, 2014).

Shadowing – provides employees who are being promoted, retrained, rotated, or promoted with the opportunity to shadow the current employee for at least two days. In this way, the nominee is «immersed» in the specifics of the job and can determine the nature

and scope of his or her required knowledge, skills and competencies.

Secondment (a type of «business trip») is a rotation that involves the temporary transfer of an employee to another duty station or other unit of the organization with subsequent return to perform the same duties.

Buddying is a method of appointing a partner (buddy) whose task is to provide constant feedback on the behavior and decisions of the assigned employees to identify bottlenecks in their work. Participants are equal, which is different from mentoring.

Coaching is a method of counseling in which a person called a «coach» (trainer) helps the employee with whom he or she works to achieve his or her career goals through some supervision and training, sharing his or her experience.

Master classes are one of the most effective forms of professional, active learning, during which leading (recognized) experts demonstrate how new technologies or methods can be applied in practice. (Hetman & Bilodid, 2017: 556–561).

Staff training and professional development thanks to modern technologies, approaches and innovative methods opens up a wide scope for creativity. In fact, modern leaders of organizations can implement any idea in the field of training and professional development of staff. It is important that the chosen method meets the learning objectives and is used systematically. After all, practice has proven that talent development should not be viewed as an end in itself, but as an integral part of the internal organization system that forms a system of employee loyalty to the company they work for. The availability of highly qualified personnel is an important condition for the successful operation of any business. Highly qualified personnel can be trained in several ways and methods.

The increasing life expectancy and aging of the global workforce present organizations with unprecedented challenges and untapped opportunities. The conventional wisdom that education ends at 20, career development at 40, and work at 60 has lost its accuracy and relevance. Organizations that can get rid of stereotypes

and turn the increasing working age of employees into an untapped asset have an advantage. Organizations that ignore current trends will face potential problems with fulfilling obligations and a lack of specialized professional competencies (Trends in Human Resources Management, 2018).

As the workforce becomes more diverse, it is more important than ever to be able to break down communication barriers between people from different cultures, generations and regions. Regardless of what type of organization you represent – a small company looking to strengthen its team or a large company trying to expand the potential of its employees – it is important to understand the capabilities of different groups of employees and how to ensure effective communication between them. To do this, it is necessary to know the characteristics of representatives of different generations, since society is a combination of different generations and people.

We can clearly say that the conflict between generations exists and will exist in the future, but there is a shift. Because in synergy, all generations ensure the explosive development of societies and organizations. All the inconsistencies between different generations are due to different environments, habits, and new conditions of existence (Klymuk, 2023).

For example, Generation X (born in 1963–1985), or as they are also called the «Unknown Generation», is distinguished by the ability to work solely on their own abilities, alternative thinking, world awareness, and consistency in work plans. This is a generation that is used to building its career in stages, staying in one place for a long time and gaining experience over the years. This is a strong pillar in the organization. On the one hand, these employees can give rise to bureaucracy, but on the other hand, they will be the backbone and foundation of a good organization, because stability is the key to success.

Generation Y (born between 1983 and 2000), Millennium, Generation Next, or millennials are characterized by: deep involvement in digital technologies, no hurry to start an independent

life, get married and buy their own house. This generation is used to valuing their freedom and ability to manage their personal time. Representatives of this generation are not limited to just one organization and can often change jobs and image because success and results are important to them. They are innovators, «movers and shakers» in the organization, they are quick to get involved and are not afraid of change. Thanks to this generation, remote work and freelancing are available (Klymuk, 2023).

The new Generation Z, born after 2000, differs from the above-mentioned generations in that they are more technologically savvy, multitasking, power and prestige-oriented, and need recognition.

It's also important to note that Generation Z is all about creativity and a creative approach to work organization. They don't need comfort and stability, they are looking for something new and unknown. They are travelers who don't care where they spend the night or what they ride, the main thing is emotions and new experiences. More and more companies are recruiting employees, especially Generation Z. To achieve the best results in working with them, you need to take into account their characteristics and motivation. Z-ers need attention to their personality and reactions to their actions, whether positive or negative. Despite their individualism, Z-types like to work in groups and perform creative tasks that interest them. To successfully engage with Generation Z, it's important to make sure they understand the benefits of their activities for the environment.

Managers need to talk in detail (as much as possible) about the global plans of the organization, departments, and individual employees so that the younger generation understands the scale of the project, the scope of tasks, their responsibilities, and the development of the industry. This is especially important for Generation Z, as they love the scale, functionality, and implementation of cool ideas and initiatives in projects. The second point to consider is maximizing good communication with all employees, especially the younger generation, and how to ensure

feedback between employees. The key to building a strong and motivated team is to understand the unique needs of each generation and provide an environment where everyone feels comfortable and can work productively at their own pace (Klymuk, 2023).

In the era of social mission and responsibility, stakeholders are paying close attention to the impact of business on society. How well a product meets people's needs, how production affects the health of society, and whether an organization creates wealth for its employees. As stakeholder expectations rise, failing to fulfill your social responsibility obligations in good faith or in a timely manner can quickly damage your reputation, affect sales, and limit your ability to recruit. Society is a mirror image of business and its essence.

The functioning of modern organizations is influenced by the active implementation of corporate social responsibility (CSR) principles. The most common interpretation of CSR is that organizations rationally respond to the conflicting expectations of stakeholders in order to achieve sustainable development of the enterprise. Those who make business decisions are accountable to those to whom these decisions are intended. In essence, corporate social responsibility is a certain type of social obligations (mostly voluntary) fulfilled by the company's management to employees, partners, public social institutions and the entire society. According to research, one of the main issues of corporate social responsibility is staff training.

Thus, the social responsibility of the organization in the field of career development and professional development of employees involves the following steps: in accordance with the corporate strategy, to determine the necessary plans for staff training needs; equal opportunities for all categories of staff in terms of training and professional development; formation of relevant methods and forms of staff development; identification of particularly promising employees and development of individual development and career growth programs. Today, the concept of corporate social responsibility is gradually evolving and being implemented in the

corporate governance systems of leading Ukrainian companies (Sivolap &, Havalits & Nikolayenko, 2021).

It's also worth noting that the very nature of the digital business environment creates 24/7 continuity. Over 40% of employees face a high workload, which negatively affects their productivity, health, and family stability. Employee well-being ensures the well-being of the company, which is an element of the performance strategy. Despite the fact that organizations are investing heavily in this area, our research shows that there is often a large gap between what organizations provide and what employees value and expect.

For effective HR management, it is important for organizations to include additional support programs aimed at ensuring employee health in an evolving HR ecosystem (Trends in Human Resources Management, 2018).

Corporate employee health includes: professional knowledge and skills that allow employees to perform their job duties comprehensively, efficiently and effectively; career opportunities, professional achievements, recognition; formation of employee benefits; health; communication with colleagues and friends; hobbies and creativity.

One of the trends in building an effective people management ecosystem is the use of artificial intelligence, robotics and automation, which are becoming indispensable assistants in work faster than expected. The potential of using artificial intelligence and robotics is to disrupt routine tasks to create value and uniqueness of employees' «human» skills. As a result, organizations are fundamentally rethinking the structure of work to maximize the value of people and machines. The importance of humans in the digital age, the potential of artificial intelligence and robotics to disrupt routine tasks and create value for the «uniquely human» skills of employees (Shauleska & Karpenko, 2018).

The ability to communicate productively and without conflict is not only an important professional quality of any employee, but also a necessary element of human culture. Universal norms of

behavior are closely linked to the recognition of the values and uniqueness of each individual. Recognition of personal self-esteem is achieved through appropriate, equal and partnership communication in everyday life. The variety of communication tools is constantly growing, and they all promise to increase employee efficiency and productivity. To fulfill this promise, organizations are reorganizing work, as changing work environments and new approaches to leadership are ways to understand the limits of initiative and productivity.

Conclusions. To summarize, the development of various models of staff employment in organizations is a new way of distributing functions, as well as a new type of relationship between employers and employees.

A modern HR ecosystem is necessary for organizations to take full advantage of the modern labor market. Managers of the HR department and the entire organization must actively cooperate in formulating a HR strategy, create a unified system for searching and hiring personnel, and adopt several models of development, motivation, and employment.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна А.В., Ніколаєва К.М. Передумови та особливості розвитку персоналу підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. Вип. 4(04). С. 200 –204.
2. Галузеві тренди. URL: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-kbd-trends-2018-09/\\$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-kbd-trends-2018-09/$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf)
3. Гетьман О.О., Білодід А.О. Інноваційні методи розвитку персоналу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 17. 2017. С.556 –561.
4. Дороніна О.А. Трансформація підходів до мотивування персоналу в умовах новітньої управлінської парадигми. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2018. Вип.3. С.23-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2018_3_5.

5. Заставнюк Л.І., Липовецька Т.Р. Проблематика системи мотивації персоналу в сучасному менеджменті підприємства. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 3(14). 2019. С.166 –172.

6. Климук О. (2023). Як працювати та взаємодіяти з різними поколіннями? URL:<https://www.linkedin.com/pulse/як-працювати-та-взаємодіяти-з-різними-поколіннями-aleksandra-klumuk>

7. Мартиненко І.О. Місце професійного навчання у процесі розвитку персоналу. *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 418–422. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/businessinform-2013-4_0-pages-418_422.pdf;

8. Коваленко О.О., Денисюк А.В., Остапів Д.В. Моделі програмного забезпечення системи обліку та моніторингу результатів діяльності працівників. *Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки*. 2018. № 2. С. 216 –221.

9. Моделювання стратегічних карт розвитку організації: монографія / Г.В. Блакита, Л.О. Чорна, О.О. Коваленко, О.Д. Зачоса, Н.Ю. Чорна, А.В. Петровська. Вінниця : Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2013. 364 с.

10. Мотивація персоналу: додайте бізнесу ефективності. URL: <https://eduhub.in.ua/news/motivaciya-personalu-dodayte-biznesu-efektivnosti>)

11. Мавлідінов О. (2021) Плюси і мінуси роботи в команді. URL: <https://jobs.ua/articles/plyusi—mnusi-roboti-v-komand>

12. Сиволап Л.А., Хавалиць С.С., Ніколаєнко Р.Б. Аналіз розвитку персоналу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*. № 12. 2021. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/15.pdf

13. Тенденції у сфері управління персоналом – 2018. URL:<https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/human-capital-trends2018.html>

14. Ткаченко К.А., Марченко А.М. Професійний розвиток персоналу – нагальне завдання сьогодення. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 1. С. 194–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2014_1_32.]

15. Управління персоналом в умовах економіки знань: монографія / колектив авторів; за заг. ред. д.е.н., проф. Л.К. Семів. К.: УБС НБУ, 2011. 406 с.

16. Шаульська Л.В., Карпенко А.В. Соціальна політика як передумова розвитку інтелектуальних складових людського потенціалу. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2018. Вип. 4. С. 33–45. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2018_2_2.

REFERENCES

1. Voronina A.V., Nikolaieva K.M. (2016). *Peredumovy ta osoblyvosti rozvytku personalu pidpriumstva* [Prerequisites and features of the development of enterprise personnel]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriumstvamy*. Vyp. 4(04). S. 200–204.

2. *Haluzevi trendy* [Industry trends]. URL: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-kbd-trends-2018-09/\\$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-kbd-trends-2018-09/$FILE/ey-kbd-trends-2018-09.pdf)

3. Hetman O.O., Bilodid A.O. (2017). *Innovatsiini metody rozvytku personalu*. [Innovative methods of staff development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vypusk 17. S. 556–561.

4. Doronina O.A. (2018). *Transformatsiia pidkhodiv do motyvuvannia personalu v umovakh novitnoi upravlinskoï paradyhmy*. [Transformation of approaches to staff motivation in the conditions of the newest management paradigm]. *Menedzhment ta pidpriumnytstvo: trendy rozvytku*. Vyp. 3. S. 23–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2018_3_5.

5. Zastavniuk L.I., Lypovetska T.R. (2019). *Problematyka systemy motyvatsii personalu v suchasnomu menedzhmenti pidpriumstva*. [Problems of the personnel motivation system in modern enterprise management]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*. Vypusk 3(14). S. 166–172.

6. Klymuk O. (2023). Yak pratsiuvaty ta vzaïemodiiaty z riznymy pokolinniamy? [How to work and interact with different generations?] URL:<https://www.linkedin.com/pulse/як-працювати-та-взаємодіяти-з-різними-поколіннями-aleksandra-klymuk>

7. Martynenko I.O. (2013). Mistse profesiinoho navchannia u protsesi rozvytku personalu. [Place of professional training in the process of personnel development]. *Biznes Inform.* № 4. S. 418–422. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/businessinform-2013-4_0-pages-418_422.pdf;

8. Kovalenko O.O., Denysiuk A.V., Ostapiv D.V. (2018). Modeli prohramnoho zabezpechennia systemy obliku ta monitorynhu rezultativ diïalnosti pratsivnykiv. [Software models of the system of accounting and monitoring of employees' performance]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Tekhnichni nauky.* № 2. S. 216–221.

9. Modeliuvannia stratehichnykh kart rozvytku orhanizatsii: monohrafiia [Modeling of strategic maps of organization development: monograph] / H.V. Blakyta, L.O. Chorna, O.O. Kovalenko, O.D. Zachosa, N.Iu. Chorna, A.V. Petrovska. Vinnytsia : Tsentr pidhotovky naukovykh ta navchalno-metodychnykh vydan VTEI KNTEU, 2013. 364 s.

10. Staff motivation: add efficiency to your business. URL: <https://eduhub.in.ua/news/motivaciya-personalu-dodayte-biznesu-efektivnosti>

11. Mavlidinov O. (2021) Pros and cons of teamwork. URL: <https://jobs.ua/articles/plyusi—mnusi-roboti-v-komand>

12. Sivolap L.A., Havalits S.S., Nikolayenko R.B. (2021). Analysis of the development of enterprise personnel in modern economic conditions. *Effective economy.* №12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/15.pdf

13. Tendentsii u sferi upravlinnia personalom – 2018. [Trends in Human Resources Management – 2018]. URL:<https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/human-capital-trends2018.html>

14. Tkachenko K.A., Marchenko A.M. (2014). Profesiinyi rozvytok personalu – nahalne zavdannia sohodennia. [Professional development of personnel is an urgent task of the present]. Ekonomichnyi visnyk Donbasu. № 1. S. 194–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2014_1_32].

15. Upravlinnia personalom v umovakh ekonomiky znan: monohrafiia [Personnel Management in the Knowledge Economy: monograph] / kolektyv avtoriv; za zah. red. d.e.n., prof. L.K. Semiv. K.: UBS NBU, 2011. 406 s.

16. Shaulska L.V., Karpenko A.V. (2018). Sotsialna polityka yak peredumova rozvytku intelektualnykh skladovykh liudskoho potentsialu. [Social policy as a prerequisite for the development of intellectual components of human potential]. Menedzhment ta pidpriemnytstvo: trendy rozvytku. Vyp. 4. S. 33–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mmnt_2018_2_2.

ABSTRACT

The article deals with the issues of formation of an organization's HR management ecosystem. The concepts of ecosystem, goals, objectives and key elements of the system are studied.

It is substantiated that the modern ecosystem of HR management of an organization involves the formation of an organization's development strategy, HR strategy, which contains the values of the organization; enables the development of corporate culture and positioning of each employee in relation to the development of the organization; includes social responsibility, managerial and communication unity; innovative approaches to the selection of methods of training and development of personnel; new reward systems; advantages of involving different generations in cooperation: expanding the scope of the traditional «working age».

It is established that the formation and development of a modern organization's HR management ecosystem is influenced by globalization and geopolitical aspects, demographic factors, staff migration and the struggle for the best candidates, the level of

technology development, communication problems, the COVID-19 pandemic, and, given the Ukrainian realities, military actions.

The author analyzes the trends in HR management, among which are the following: active use of artificial intelligence; development of electronic offices and electronic portfolios; introduction of blended learning and gamification methods in the management and advanced training of personnel; identification of talents and their effective use. The new management paradigm should take into account current trends in management technologies and form a system of staff motivation. This approach allows us to consider modern HR management technologies according to the main sub-functions. These include: strategic workforce planning; search and selection of personnel; training and development of personnel; performance management of personnel; motivation of personnel through recognition and rewards; career development of personnel, motivation for leadership. It is noted that the social responsibility of an organization in the field of career development and professional development of employees involves the following steps: in accordance with the corporate strategy, to determine the necessary plans for the training needs of staff; equal opportunities for all categories of staff in terms of training and professional development; formation of relevant methods and forms of staff development; identification of particularly promising employees, and development of individual development and career growth programs. Today, the concept of corporate social responsibility is gradually being developed and implemented in the corporate governance systems of leading Ukrainian organizations.

Keywords: *management, management communications, social responsibility, management technologies, management ecosystem, HR strategy, corporate culture, staff competencies, leadership, staff development, HR information system.*

УДК 930.22:372.8

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-132-173>

**INDUSTRY DOCUMENTATION SYSTEMS IN THE
STRUCTURE OF DOCUMENT SCIENCE: STATUS AND
PROSPECTS OF RESEARCH**

**СИСТЕМИ ГАЛУЗЕВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В
СТРУКТУРІ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА: СТАН І
ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Юрій Палеха,

*кандидат історичних наук,
професор кафедри
інформаційно-аналітичної
діяльності та інформаційної
безпеки
E-mail: paleha_yu@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8060-8590>
Національний транспортний
університет
вул. М. Омеляновича-
Павленка, 1, Київ, Україна,
01010*

Yurii Palekha,

*Ph.D. in Historical Sciences,
Professor of Information and
Analytical Activities and
Information Security
E-mail: paleha_yu@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8060-8590>
National Transport
University 1, M. Omelianovycha-
Pavlenka Str., Kyiv, Ukraine
01010*

Катерина Алексєнко,

*старший викладач кафедри
інформаційно-аналітичної
діяльності та інформаційної
безпеки
E-mail: km.alexon@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2184-7513>
Національний транспортний
університет
вул. М. Омеляновича-
Павленка, 1, Київ, Україна,
01010*

Kateryna Aliksieienko,

*Senior Lecturer Department of
Information Analysis and
Information Security
E-mail: km.alexon@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2184-7513>
National Transport University
1, M. Omelianovycha-
Pavlenka Str., Kyiv, Ukraine
01010*

ABSTRACT

The differentiation of documentation systems in accordance with management functions and its branch affiliation allows for the division of service documentation systems into two main components: infrastructural and branch, which reflect the functioning of the business entity both at the level of the organization and at the level of the branch in the information space. The study of these documentation systems is handled by a special document science, whose place, despite the differences in the concepts of leading scientists, is clearly defined in the structure of document science.

The article presents the author's view on the block structure of industry documentation systems, taking into account the latest publications of scientists. The purpose of this or that system of industry documentation is detailed, the number of which is determined by the number of areas of social activity, the emergence of new areas of it, which is accompanied by the appearance of new types of documentation. The division of blocks of industry documentation systems into sub-blocks, systems and subsystems of documentation is proposed. On the basis of the qualification scheme of blocks of branch documentation systems developed by the author, a quantitative and qualitative analysis of protected dissertations in the field of document studies for obtaining the corresponding scientific degree was carried out.

In order to consolidate the efforts of scientists in the direction of the effective development of industry documentation, rational selection and further development of dissertation topics by specialty, the need to organize and intensify the processes of preparation and protection of high-quality and relevant dissertations of industry documentation systems for the modern digital society is proposed.

Keywords: *document science, industry, field of activity, scientific article, documentation systems*

Постановка проблеми. Відповідаючи на виклики сучасного життя, що характеризується стрімким розвитком та

впровадженням ІТ в усіх сфери та галузі життєдіяльності країни, активно розроблюються різноманітні програмні документи щодо якісного документаційного забезпечення стратегічного планування та управління: стратегії, концепції, програми. З розвитком документознавства визначаються нові вектори наукових досліджень, включаючи студіювання систем спеціальної галузевої документації, свідченням чого є поява з даної тематики статей, дисертаційних досліджень, посібників, навчальних курсів у закладах вищої освіти.

В повоєнному розвитку країни важливу роль мають відігравати дослідження галузевих систем управлінської документації, що відображали б стан еволюційних змін в країні. Зазначене потребує розробки і опрацювання вже досягнутих в цьому питанні результатів, послідовного проведення подальших наукових розвідок систем (підсистем) управлінської документації, зумовлене нагальними потребами практичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження спеціальних, в тому числі галузевих систем документації, їх склад та місце в структурі науки про документ, розглядали в своїх публікаціях провідні вчені документознавці С.Г. Кулешов, Г.М. Швецова-Водка, М.С. Слободяник, В.В. Бездрабко. Наукові дослідження українських вчених, які присвячені зазначеній проблемі, оприсутнені в бібліографічних покажчиках (Українське документознавство, 2012), навчальних посібниках проф. С.Г. Кулешова, Н.М. Кушнарєнко, М.В. Комової, Г.М. Швецової-Водки, Ю.І. Палєхи та інших. Аналізу дисертаційних робіт з документознавчої проблематики присвятили публікації Л.Я. Філіпова (Філіпова, 2014: 49–51), І.О. Петрова та Ю.М. Ткач (Петрова & Ткач, 2015: 69–74).

У працях науковців відображені різні підходи до визначення складу та назв спеціальних систем документації, разом з тим єдине бачення питань диференціації систем документації, віднесення їх до того чи іншого виду відсутнє, на чому неодноразово слушно наголошувала в своїх

публікаціях, присвячених дискусійним питанням видової класифікації документації доц. К.І. Климова (Климова, 2021, 2022).

Мета дослідження – визначити та науково обґрунтувати місце та складники галузевих систем документації в складі спеціального документознавства, систематизувати наукові праці вітчизняних дослідників за блоками галузевих систем документації, виокремивши розвідки в соціально-політичному, господарському, фінансовому та праводіловому блоках.

Виклад основного матеріалу. Пізнання науки має розпочинатись з внутрішньої організації змісту, аналізу структури та дослідження взаємозв'язку його складників. Незважаючи на різні погляди провідних вчених щодо структури документознавства та запропоновані ними відмінні концепції його розвитку, всі науковці згоджуються з традиційним поглядом на виділення в його структурі загального і спеціального документознавства. Загальне документознавство поміщає теоретичні питання створення і функціонування документа у соціумі в єдності його матеріальної та інформаційної складової, закономірності його еволюції, загальні проблеми функціонування, практики створення і роботу з ними, включаючи електронні (технікокодовані). Спеціальне документознавство, застосовуючи первинними об'єкт й предмет загального, має свої особливості у досліджуванні окремих видів документів у залежності від ознаки змісту, характеристик інформації, галузі, носія, жанру тощо.

Важливу роль в розвитку спеціального документознавства мають відігравати розвідки систем галузевої документації (СГД), що потребує своєчасної розробки і уведення вже досягнутих в цьому питанні результатів, неухильного проведення наукових розвідок систем (підсистем) документації та зумовлене потребами практичної діяльності об'єднання їх у блоки.

Об'єднання в блоки систем документації офіційного походження за тими чи іншими ознаками вперше було запропоновано проф. С.Г. Кулешовим в його посібнику «Управлінське документознавство» (Кулешов, 2003: 20). Так, за сферою соціальної діяльності вчений виділив *базовий* блок, з віднесенням до нього наукової, навчальної, виробничо-експлуатаційної, економічної, законодавчої, військово-оборонної, громадсько-політичної, судової, нотаріальної, цивільно-реєстраційної документації, а також документації системи охорони здоров'я, органів внутрішніх та зовнішніх справ, мотивуючи тим, що вони являють собою найбільш усталені форми документів. За цією ж ознакою, сферами соціальної діяльності, кожна з яких відповідає за змістом певній науковій галузі знань, науковець виокремив *дисциплінарний* блок документації, включивши до нього технічний, гуманітарний та природничий підблоки й зауваживши при цьому, що питання побудови класифікаційних систем не вирішені, а їх об'єднання зумовлюється потребами практичної діяльності та усталеністю вже розроблених.

Спробуємо підійти до поділу СГД за головними локаціями їх створення – керуючими соціальними суб'єктами (міністерствами, державними і національними службами та агентствами, інспекціями, іншими органами виконавчої влади), що діють в межах автономних сфер (галузей) суспільства, й забезпечують їх функціонування, уніфікацію та управління підвідомчими структурами. Саме за допомогою управлінської документації, що відбиває зміст дій управління в соціумі, потоки управлінської інформації спрямовуються від об'єктів вищого рівня до об'єктів нижчого, реалізуючи тим самим процеси керування соціальними процесами в тій чи іншій галузі.

Терміни «галузь» і «сфера» зближає в даному випадку спільна дефініція, тобто певне поєднання фактів, справ, явищ чи занять, що відносяться до окремої сторони людських інтересів, фаху чи сумісної діяльності працюючих. Галузь –

сукупність виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності, зазначено в Господарському Кодексі. В економіці галузь означає сукупність організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності, з поділом її на сфери: а) сферу матеріального виробництва, де створюють, відновлюють, матеріальні блага чи продовжують виробництво у сфері реалізації б) сферу нематеріального виробництва або невикористану.

Суспільство, як відомо, є багатосаровою й багаторівневою системою, яка виявляється, через певні, відносно автономні сфери, які настільки взаємопов'язані та підпорядковані одна одній, що говорити про їх самостійність можна лише в контексті системного аналізу. Оскільки суспільство є складною системою, дослідники по-різному виокремлюють її складники, погоджуючись на наявності в ній політичної, соціальної, економічної, а також фінансової та правової сфер.

Так, політична сфера накопичує в собі все, що стосується політики: політичні структури, політичні відносини, політичну діяльність, політичну свідомість і т. ін. Політика (від грец. *πολιτική* – діяльність самоуправління у полісі (місті-державі), «мистецтво управління» державою і суспільством, діяльність з вирішення питань життя суспільства чи певної його частини.

До систем документації політичних структур відносять документацію політичних інституцій держави (законодавчу, сфери державного управління і органів місцевого самоврядування, зовнішньо-політичну, судову) та громадянського суспільства (системи документації політичних партій і суспільно-політичних організацій), що відображають напрям їх діяльності або засади, на яких ця управлінська діяльність стратегічного рівня здійснюється.

Системи документації, що відображають діяльність соціальної сфери акумулюють все, що відбувається в галузі соціальної інфраструктури та діяльність щодо забезпечення

ефективної зайнятості населення із соціального забезпечення та соціального захисту, із забезпечення споживання, форм і способів їх задоволення, охорони здоров'я, освіти, торгівлі та громадського харчування, житлового та комунального господарства, культури і мистецтва, релігій, туризму, спорту та фізичної культури, екологічного захисту громадян.

Документацію соціальної сфери ведуть суб'єкти вищого рівня управління: Міністерство праці та соціальної політики України, Державна служба зайнятості, Державний Фонд сприяння зайнятості та відповідні інспекції, страхові фонди, Головна державна податкова інспекція та державні податкові інспекції за місцем постійного проживання громадян, інститути громадянського суспільства та національної безпеки і оборони; Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і науки, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Держпродспоживслужба, Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту, Державна туристична адміністрація України та їх підвідомчі локації.

Блок систем документації в господарчій (економічній) сфері поділяється на дві складові: системи документації щодо виробництва товарів і надання послуг у виробничій та невиробничій сфері, які тісно зв'язані між собою системою фінансових та правовідлових відносин оскільки відносини власності є правовими відносинами, а держава є центральним елементом політичної системи й може впливати на економічні процеси, контролюючи обсяги фінансових ресурсів в економіці, встановлюючи різні банківські ставки, підтримуючи за допомогою податків одні галузі чи збільшувати навантаження на інші, формувати зовнішню економічну політику, фінансувати наукові дослідження, забезпечувати мінімальний рівень зарплати і пенсій тощо.

До суб'єктів вищого рівня управління в національній економіці, що відповідають за створення, функціонування, в т.ч. уніфікацію видів галузевої документації відносимо міністерства, відомства та їх підрозділи, тобто всі інститути-локації, що входять до господарського комплексу країни.

У фінансовому блоці СГД важливою складовою є система банківської документації – документації банків, інститутів, кредитних установ і структурних механізмів, що діють у межах єдиного загальнодержавного фінансово-кредитного механізму, а також не менш вагомою – система документації податкової і страхової сфер.

Праводіловий блок систем документації відсвічує сукупність норм та діяльність інститутів й підгалузей права, спрямовану на регулювання певної сфери якісно однорідних суспільних відносин. До праводілової документації віднесемо документацію основних галузей права (включаючи документацію профільюючих та спеціальних галузей права), документацію нотаріальної, цивільно-реєстраційної, патентної сфер, сфери інтелектуальної власності та пристосовану до інших сфер.

Чинники впливу на формування, організацію, функціонування банківської, нотаріальної та процесуальної систем документації, запропоновані та проаналізовані К. Климовою (Климова, 2021), будемо вважати властивими для всіх СГД, основними з яких є: діяльність інституцій-локацій, що супроводжується створенням відповідної документації; відомче законодавчо-нормативне регулювання роботи з документами (на всіх історичних етапах); характер діловодства в локаціях, що визначає склад, форму, зміст документів та способи їх організації; наукові дослідження (документознавчі, правознавчі та архівознавчі), що направлені на поліпшення нормативної бази документаційних систем, їх класифікацію, проведення експертизи цінності документів, забезпечення збереженості; впровадження ІТ, формування СЕД.

Блоки систем галузевої документації подано на рис.1

БЛОКИ СИСТЕМ ГАЛУЗЕВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

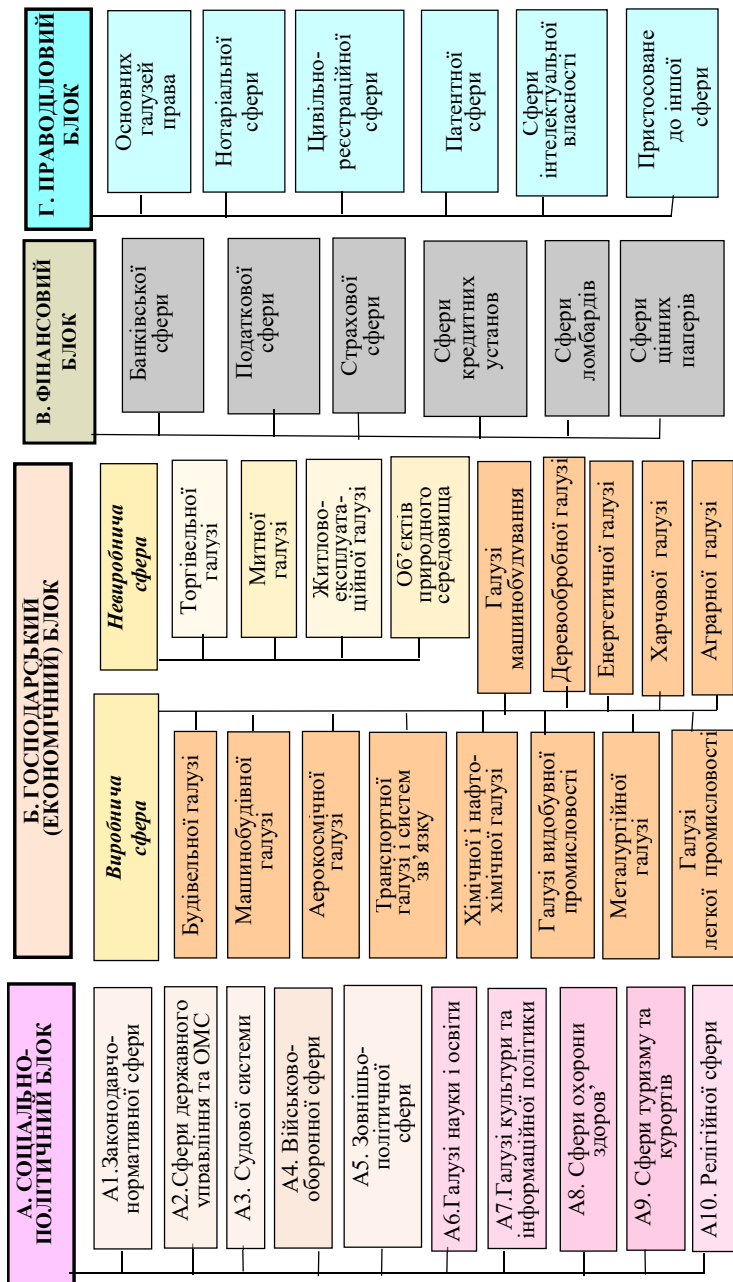

Рис. 1 Блоки систем галузевої документації

В кожному з зазначених на рис.1 блоках СГД виділені свої підблоки, які, також, можуть виступати як самостійні системи документації щодо своїх структурних складових в тій чи іншій сфері чи галузі діяльності. У взаємопов'язаних галузях соціальної інфраструктури можуть створюватись міжгалузеві підблоки систем документації, як то: культурно-освітній, рекреаційний, соціально-побутовий, ринковий тощо.

Розглянемо наявні документознавчі розвідки науковців в тій чи іншій галузі й спробуємо поблочно їх систематизувати та проаналізувати, виділивши наявні дослідження СГД.

А. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ БЛОК СИСТЕМ ГАЛУЗЕВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Серед наукових досліджень галузевої документації, що належать до соціально-політичного блоку можна виділити документознавчі розвідки в законодавчо-нормативній сфері, сфері державного управління та органів місцевого самоврядування, військово-оборонній, внутрішньо- та зовнішньо-політичній сфері, судовій системі, галузі науки і освіти, галузі культури і мистецтва, сфері охорони здоров'я, сфері туризму, а також в релігійній сфері.

А1. Документознавчі розвідки в законодавчо-нормативній сфері

До документознавчих розвідок в законодавчо-нормативній сфері можна віднести дослідження нормативно-правових актів в комунікаційному середовищі сучасної України. У вузькому значенні під терміном «законодавство» розуміють систему законів України, що формується ВРУ як єдиним органом законодавчої влади. У широкому значенні – систему законів та інших нормативних актів, що приймаються вищими органами виконавчої влади, розвивають, конкретизують відповідні закони і не мають їм суперечити.

До законодавчо-нормативної сфери як базова відноситься документація з базових норм права, в першу чергу з конституційного права. Окрім того, незважаючи на те, що

кожна сфера регулюється певними законами та своєю нормативно-правовою базою, існують законодавчо-нормативні акти, що регулюють окремі сторони життєдіяльності суб'єктів господарювання в установах всіх гілок влади, незалежно від сфери чи галузі їх діяльності, як то документація з охорони праці і навколишнього природного середовища, техніки безпеки, протипожежної та екологічної безпеки, нормативно-правові акти з деяких питань документування управлінської діяльності, ведення архівів, утримання інформаційних систем тощо.

A1.1 Нормативно-правові акти (НПА) в комунікаційному середовищі сучасної України розглянула в своїй роботі *Маріанна Вилегжаніна* (1)*, в якій зазначила, що в зв'язку з наявністю в комунікаційному середовищі великої кількості цих актів необхідно здійснювати їх чітке класифікування, як важливого інструмента забезпечення офіційною правовою інформацією державних і громадських структур, що зрештою сприятиме формуванню єдиного інформаційно-правового простору держави, а також підвищенню рівня правової культури.

Потреба в класифікуванні НПА, на думку дослідниці, зумовлюється: постійним розвитком суспільства, що сприяє появі нових видів актів, у зв'язку з чим варто визначити місце кожного з них в системі правової документації; створенням, реорганізацією чи ліквідацією окремих державних органів і органів місцевого самоврядування (ОМС), компетенцією яких є видання НПА; потребою наукового аналізу документів із ціллю з'ясування відмінності правових норм для елімінації правотворцями їх недоліків; появою нових електронних носіїв інформації, у зв'язку з чим виникає необхідність чіткої їх типологізації.

A1.2 Запитами науково-методичного забезпечення роботи зі службовими документами, їх класифікацією, розробкою

* Тут і далі під номером в круглих дужках розуміємо порядковий номер джерела в табл.1.

нормативів ведення діловодства в Україні багато років професійно займається с.н.с. Олена Загорецька (2), тема дисертаційної роботи якої тісно пов'язана з проблематикою плану НДР Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД).

В дослідженні Олени Загорецької дано ґрунтовний аналіз теоретичних засад діловодства, як галузі наукових знань і сфери практичної діяльності, його понятійний апарат. Розглянуто еволюцію засад діловодства, виявлені чинники, що впливають на цей процес, охарактеризовано на прикладі центральних органів виконавчої влади сучасний стан та проблеми організації систем управлінської документації.

Досліджено дієвість, зміст та особливості нормативного і науково-методичного забезпечення ведення діловодства, розкрита роль, місце службової документації в інформаційній інфраструктурі на різних етапах розвитку суспільства, означено основні перспективні шляхи його формування в державі, визначено головні напрями державного регулювання сфери діловодства, підготовки методичних розробок, проведення подальших напрацювань з метою підвищення ефективності роботи з документами.

A2. Документознавчі розвідки в сфері державного управління та ОМС

Державне управління в широкому його розумінні можна подати як сукупність усіх видів внутрішньо-політичної діяльності держави, всіх форм реалізації державної влади в цілому, а у вузькому розумінні як діяльність держави в особі органів виконавчої влади та ОМС, й розглядається як діяльність, спрямована на виконання законів і нормативно-правових актів шляхом різних форм владного впливу на об'єкти управління.

A2.1. Багатосторонньою розвідкою стану документаційного забезпечення роботи органів державної влади та ОМС постає робота *Володимира Савицького* (3), яка містить науково-теоретичні положення, пропозиції та

рекомендації щодо практичної побудови в них систем документації. Об'єктом дослідження є практика роботи органів державної влади та ОМС, пов'язана з документуванням та організацією роботи з документами, а предметом – теоретико-методологічні та організаційно-правові засади їх забезпечення, а також шляхи вдосконалення державного управління й практична реалізація основних засад їх документаційного забезпечення.

В роботі досліджена практика документаційного забезпечення управлінської діяльності, визначено його статус у системі державного управління, окреслені перспективи вдосконалення, проаналізовано понятійно-термінологічний апарат, систематизовано принципи побудови структури; дана оцінка стану нормативно-правового регулювання сфери документного забезпечення; охарактеризовано галузі архівної справи та діловодства.

A2.2. До питань вивчення сучасного стану та перспектив піднесення рівня документаційного забезпечення роботи органів місцевого самоврядування в Україні звернулась в своїй дисертації *Ірина Петрова* (4), що присвячена дослідженню сучасного стану роботи в них з документацією. На базі розвідок архівних джерел, нормативно-методичних документів і наукових публікацій дослідницею встановлено та проаналізовано основні напрями розвитку діловодства та систем документації в ОМС.

Авторкою визначено організаційні засади та технологічні процеси, що стосуються документаційного забезпечення практики роботи ОМС в Україні, окреслено основні перспективні напрями їх розвитку, до яких вона віднесла: упровадження новітніх КТ шляхом запровадження у діловодну практику автоматизованої системи аналізу управлінських документів; посилення контролю за їх виконанням; підвищення якості документування завдяки шаблонам, які зберігаються у пам'яті ПК; використання інформаційних ресурсів, зокрема веб-ресурсів органів державної влади та засобів інтернет.

A2.3. До документознавчих розвідок в сфері державного управління галуззю культури в Україні звернулась в своєму дослідженні **Вікторія Добровольська** (5), в роботі якої комплексно з теоретико-методологічних позицій розглядається стан документознавчої реальності багатоаспектного соціо-комунікаційного простору культури за умов цифровізації та репрезентації нової концепції, її цілісного інформаційно-документаційного забезпечення, що стосується узвичаєної сутності трактування понять *систем документації* та управління ними.

Складником частки інтегрованої комунікаційної системи управління культурою в Україні дослідниця запропонувала системно-комунікаційну модель її СГД, взаємопов'язані елементи якої подані як рівнозначні за ознакою їх необхідності та достатні для відображення реального об'єкта. В науковій роботі дослідниці набули подальшого розвитку питання узагальнення міжнародного досвіду державного регулювання культурної політики і створення цифрового фонду документації культурної спадщини, що свідчить про розвиток цифрового суспільства з застосуванням мережевих технологій, формування інтегрованих ресурсів в мережі Інтернет.

A3. Документознавчі розвідки судової системи

A3.1. Теоретико-методичним засадам комунікаційної складової судочинства, електронному діловодству, в судових органах влади присвячена наукова розвідка **Олени Вдовіної** (6), яка скориставшись комплексом загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а також соціо-комунікаційним, інформаційним, системним та функціональним підходами, проаналізувала його залежність від змін у судовій системі, що базується на Законі України «Про судоустрій та статус суддів» та інструкціях з діловодства.

Дослідницею встановлено, що на відміну від країн Європейського Союзу та США в Україні, попри прогрес останніх років у судочинстві й судовій системі, зберігається значне відставання у впровадженні електронного

документообігу. Необхідно включення судочинних і діловодних функцій до функціональних характеристик е-діловодства, застосування новітніх ІКТ. Авторкою запропонована стратегія розвитку е-діловодства в судових установах – створення інтегрованої системи е-документообігу, автоматизація колективного створення й використання е-документації в судоустрої.

A4 Документознавчі розвідки у військово-оборонній сфері

A4.1. До документознавчих розвідок у військово-оборонній сфері певною мірою можна віднести наукову роботу *Тетяни Білуцак* (7), що стосується дослідження джерел військової справи у Львові другої пол. XIV–XVIII століть. В роботі проаналізована документація перевірок міською та королівською владою стану міських укріплень, забезпечення зброєю та боєприпасами арсеналів, інспекцій та люстрації фортів міста. Плоди перевірок зійшлися в актах ревізій, переліках боєприпасів та військового спорядження міських арсеналів та в інших документах щодо наявності, збереження та догляду за матеріалами озброєння тих часів.

Високий джерелознавчий потенціал поданої документації надав можливість розкрити кількісне співвідношення вогнепальної, стрілецької, холодної зброї і артилерії, стан забезпечення міста порохом на протязі окресленого періоду дослідження. В якості допоміжного джерела дослідження стану військової оборони у Львові другої половини XV–XVIII ст. наведені реєстри збору податків із населення на військові потреби, з зазначеними в них списками городян, пов'язаних із військовою справою.

A5. Документознавчі розвідки в зовнішньо-політичній сфері

A5.1. Документознавчі дослідження, що стосуються зовнішньо-політичної сфери проводились *Юрієм Палехою* спільно з *Валерієм Пристайком* (8) й нашли своє відображення в рекомендованому до видання МОНУ посібнику

«Документування в дипломатичній діяльності», в якому структуровано види дипломатичних документів й запропонована кваліфікаційна схема *систем дипломатичної документації*.

З урахуванням порад, зауважень та міркувань послів, дипломатів і працівників Міністерства закордонних справ України дана характеристика різного роду міжнародних договорів, розкриваються особливості укладання їх окремих видів, деталізовані питання підготовки заключних документів міжнародних переговорів та візитів.

Наведену в дослідженні документацію дипломатичного листування та статусну документація подано як важливий аспект дипломатичної практики, розкрито особливості складання традиційних, а також нестандартизованих дипломатичних офіційних та неофіційних документів: нот, заяв, послань, виступів, приватних листів тощо. Розглядаються питання складання довідково-інформаційної, звітно-облікової документації, а також документи протокольних заходів, особливості складання візових документів.

A5.2. Об'ємний історичний матеріал джерелознавчих розвідок в зовнішньо-політичній сфері розглянув у своїй дисертації *Ферхад Туранли* (9), який на основі вивчення широкого спектра залученої до наукового обігу османсько-турецької архівної *документації*: історіографічних творів, літописів, переписки османських султанів з володарями інших країн тощо, уперше всебічно дослідив інформаційний потенціал, специфіку та значення названої документації в процесі дослідження історії козацько-гетьманської України другої половини XVI – першої чверті XVIII століття.

На основі вивчення османсько-турецької та кримсько-татарської *документації* вперше комплексно проаналізовано значення цих ресурсів для історичних досліджень зазначеного періоду. Методологічні підходи до відбору, систематизації, класифікації османсько-турецьких документів, наукової критики їх оригінальних текстів дозволили заповнити

прогалини джерельної бази історії козацько-гетьманської держави.

Виокремлено і досліджено рукописну османсько-турецьку документацію стосовно постаті гетьмана Богдана Хмельницького як політика, дипломата та ініціатора союзних відносин з Османською імперією й Кримським ханством. Автором систематизовані свідчення про спільні воєнні кампанії українських козаків та кримськотатарського війська, до наукового обігу введено ряд джерел, щодо чорноморських орієнтирів політики гетьмана Івана Мазепи, а також українсько-турецьких взаємин часів гетьмана Пилипа Орлика.

А6. Документознавчі розвідки в сфері науки і освіти.

Поступальний розвиток сфери науки і освіти завжди є запорукою утвердження нації. Сучасні реалії підтверджують той факт, що наука і освіта завжди виступають чи не найпершою сферою, яка зіткнулась з важкими випробами: з одного боку як забезпечити під час війни з рашистами якість життя і здоров'я особистості, з іншого – надати їй можливість отримувати добротну освіту та зрозуміти, в якому напрямі розвивати свої знання.

А6.1. До перших документознавчих *напрацювань в сфері науки* можна віднести історико-типологічний аналіз документальних джерел наукової інформації, розпочатий ще у 80-х роках минулого століття тоді ще доцентом кафедри науково-технічної інформації Київського державного інституту культури *Сергієм Кулешовим* (10). Під документальними джерелами наукової інформації вчений мав на увазі документи, що містять виклад результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи.

У 1995 р. науковець видав монографію «Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми», а ще через два роки захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук «Типологія наукових документів: історія та сучасний стан».

Одним з результатів проведених досліджень став підготовлений в 2004 р. Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства нормативно-методичний документ – Стандарт «Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Структура та основні напрями функціонування». Прийняття зазначеного нормативного акту зарадило підвищенню якості наукової документації, досконалості виконання науково-дослідних робіт і методичних розробок з документознавства та суміжних галузей знань, сприяло діяльності архівних установ, їх методичному забезпеченні.

А6.2. Дослідженням *навчальної документації закладу вищої освіти (ЗВО)* в інтегрованому інформаційно-комунікаційному просторі присвячена наукова розвідка *Анни Шелестової* (11), в яких авторка аналізує зміст понять «навчальна документація» та «інформаційне середовище вищого навчального закладу» й пропонує перспективну модель («сутність – зв'язок») функціонування навчальної документації закладу за умов впровадження в освітній процес новітніх ІКТ. Виділивши в системі *навчальної документації* навчально-організаційну, програмно-методичну, навчально-методичну, навчаючу (освітню), навчально-дослідну, навчально-допоміжну та навчально-контрольну документації дослідниця розкриває домінуючі документопотоки навчальних документів й прораховує відсоток кожного виду в системі документації сучасного університету.

До особливостей електронної документної комунікації сучасного ЗВО, дослідницею віднесено процеси диджиталізації документопотоків; забезпечення прямого зв'язку між здобувачем освіти й викладачем завдяки впровадженню е-комунікацій не зважаючи на місце їх знаходження на планеті, інтерактивності, інтегрованості та оперативності цих зносин завдяки застосуванню новітніх засобів ІКТ, навчальних додатків, платформ та курсів, які

доступні в будь-який час; зменшення видатків на підтримку комунікаційного процесу, використання веб-сайтів; підвищення ефективності навчального процесу; доступності результатів навчання не тільки для співробітників закладу й студентів, а й суспільства загалом.

А6.3. Розвідкою сукупності теоретичних та організаційних аспектів роботи комунікаційної системи інформаційно-документаційного забезпечення керування закладом вищої освіти в єдності його матеріальної та інформаційної складових займалась **Юлія Якимюк** (12). В опрацьовуваннях дослідниці вмотивована необхідність переходу від діловодства до комплексної системи документаційного забезпечення управління закладом освіти (КСДЗУ), використання останньої як знаряддя для забезпечення ефективного його розвитку на основі формування єдиного документаційного простору. Систематизовано структурні обмеження, які можуть з'явитись у зв'язку з формуванням КСДЗУ та потребою переходу на е-носії документованої інформації; досліджено особливості документаційної системи закладу вищої освіти, види навчальної документації, складності й тривалості процесу діалектичної взаємодії підсистем формування і поширення документів.

Авторка подала структуру КСДЗУ як цілісну документально-інформаційну систему, що містить свої підсистеми з особливостями формування їх інформаційного ресурсу, урахуванням специфіки діяльності та необхідності забезпечення взаємодії його підрозділів. Значимість результатів дослідження полягає у доведенні теоретичних положень до рівня практичного використання в ЗВО під час створення відповідних КСДЗУ та застосуванні методичних рекомендацій з впровадження уніфікованих стандартних форм документів, пристосованих до е-комунікацій, які забезпечують їх обіг.

А7. Документознавчі напрацювання в галузі культури та інформаційної політики

Культура, як відомо, є самостійною галуззю соціально-культурного будівництва, що включає до себе значну кількість державних та громадських установ, організацій, підприємств та закладів культури. До зазначеної галузі відносяться: театральне, образотворче, музичне, хореографічне, декоративно-прикладне, естрадне, циркове мистецтво; інформаційні, бібліотечні та архівні установи, музеї та будинки культури, концертні організації, телебачення і радіомовлення; кінематографія та поліграфія; служба туризму і курортів.

Опускаємо, що в широкому розумінні культуру можна подати як сукупність ціннісних об'єктів, яка підсумовує результат людської діяльності, тобто маніфестує все те, що зроблено людиною, на відміну від природи.

До документознавчих напрацювань в галузі культури віднесемо наукові розвідки: з класифікації музичних документів; закономірностей функціонування фонодokumentів в комунікаційному просторі; застосування архівних фонограм на музичному радіо; організації доступу та використання інформації аудіовізуальних документів; дослідження зібрань образотворчих документів, функціонування системи управлінської документації бібліотек; архівних фондів глобальної інформаційної мережі Інтернет, забезпечення управління документацією в органах управління галузі культури.

А7.1. Питання *музичного документознавства* на науковому рівні були розглянуті в дисертації *Люції Тупчієнко-Кадирової* (13), головною метою якої стало розв'язання теоретичних та практичних документознавчих завдань щодо визначення, описування та класифікації музичних архівних фондів, створення єдиного архівного комплексу спадщини композитора Ю.С. Мейтуса та змісту музичних документів за умов інформатизації. Актуальність теми дослідження зумовлена нерозробленістю питань класифікації музичних документів, їх описування та необхідністю створення і збереження е-ресурсів за умов впровадженням сучасних інформаційних технологій.

В дослідженні Тупчієнко-Кадирової розглянуто ряд теоретичних питань, що стосуються музичного документа (МД): визначено поняття «музичний документ», досліджені його основні різновиди і складники. МД виокремлено як змістовний вектор архівних фондів, охарактеризовані ознаки описування та класифікації, а також розкрита дефініція «музична інформація» (МІ) та інші види інформації, пов'язані із музикою.

МІ, як зазначає дослідниця, – це інформація у формі емоційних музичних образних смислів, що виконується засобами співвідношень музичних звуків у часі та просторі у процесі її виконання й має різні форми існування, а саме: уявно звукова (внутрішній слух людини); звукова з безпосереднім звучанням, як природна (голос людини та звуки природи), так і штучна (за допомогою створених людиною музичних інструментів і/або технічних засобів, зокрема комп'ютерів); записана: запис звучання або нотний запис, що потребують, відповідно, відтворення та виконання.

На думку авторки МД – це запис музичної інформації на матеріальному носіїві у вигляді музичних звуків або графічних знаків у системі нотації, зокрема нотних знаків, для процесів збереження та передавання цієї інформації у часі та просторі. До системи музичної документації вчена відносить усі записи МІ, що існують у формі: звуко- або відеозапису (звуко-зображувальний запис); графічного запису.

А7.2. Розробкою цілісної концепції появи, функціонування та розвитку в світовому комунікаційному просторі фонодокумента цілісно займався *Олег Синєокий* (14), в докторській дисертації якого чітко простежується еволюція, сучасний стан та можливі напрями його трансформацій.

Проведене автором наукове дослідження має важливе соціокультурне і професійне значення, оскільки створює теоретичні підвалини для формування нових принципів функціонування фонодокумента, як засобу комунікації та гаранта збереження звукової культурної спадщини і світової

соціальної пам'яті в цілому, а також його інтеграції в якісно нове комунікаційне середовище. Ключовою метою дисертаційної розвідки стало вирішення проблеми об'єднання відокремлених елементів фонодокументування та інституцій звукозапису в цілісну систему фонодокументної комунікації, розв'язання якої уможливить умови переходу логічного абстрагування на вищий ступінь теоретизації у світлі пізнавальних можливостей ноокомунікології.

Наукова робота О. Синєокого стала першим комплексним дослідженням, в якому на підставі опрацьованих джерел розглянуто як засіб документної комунікації феномен фонодокумента, отримані фундаментальні результати щодо його створення, виробництва, тиражування, розповсюдження, використання і збереження, закладені теоретичні основи *фонографічного документознавства*, означені напрями та розкриті умови інтеграції фонодокументної комунікації до інформаційного цифрового простору.

А7.3. Архівні фонограми на музичному радіо, як *вид сервісних аудійних документів*, досліджував у своїй науковій роботі **Олександр Мазур** (15), в якій висвітлив питання застосування музичних радіофонограм як особливого виду сервісних аудійних документів, що мають специфічні ознаки за видами носіїв, особливостями зафіксованого звукового контенту, специфікою сервісу.

Архівні радіофонограми науковцем подано як особливий кластер комунікаційного простору, розглянуто історичні атрибути, зміст і талан фонодокументів даного типу, сформульовано основні закономірності формування та принципи класифікації радіо-фонограм. Обґрунтовано засоби відновлювання, реставрації та оцифрування музичних фондових фонограм суб'єктів радіомовлення, досліджено за допомогою яких програмних продуктів проводиться їх оцифрування. Закцентовано той факт, що засадою збереження і захисту *музичної документації* колекцій радіоархівів мусить стати досконала організація системи дублювання даних та їх резервне копіювання.

A7.4. Питанням використання інформації аудіовізуальних документів (АВД) в державних архівах України присвячено дослідження *Тетяни Ємельянової* (16). В роботі дослідниці розкриває особливості АВД, що зумовлюють специфіку та повноту їх відбору на постійне зберігання, дозволяючи визначити доступ та використання в них інформації: а) як додаткових джерел, що фіксують зовнішні прояви суспільних подій; б) як пріоритетних джерел перед документами з паперовою основою в окремих сферах суспільного життя; в) як основних джерел у висвітленні залежності людини від довколишнього осередку та її приватного життя.

До основних форм використання інформації АВД авторка відносить:

а) інформаційне обслуговування користувачів через ознайомлення їх з аудіовізуальною документацією НАФ шляхом перегляду або прослуховування її в читальному залі, приміщеннях, обладнаних технічними засобами; б) ініціативне інформування споживачів про *склад і зміст аудіовізуальної документації* та надання документної інформації за запитамі її видів; в) експонування документів або їхніх копій на виставках, інформація про проведення яких подається в періодичній пресі чи на веб-сайті архіву, г) публікаційну діяльність шляхом видання анотованих каталогів кінодокументів, що зберігаються в архівних фондах.

A7.5. Систему образотворчої документації, якими комплектують бібліотечну установу, як унікальну збірку іконічних видань, оригіналів творів вітчизняної та зарубіжної культури, зарисовок, світлин, обстежила *Марина Шатрова* (17). Дослідницею встановлено, що фонди образотворчих документів відділів обслуговування бібліотек документами з мистецтва в змозі задовольнити запити користувачів, які цікавляться живописом, декоративним мистецтвом, театром, архітектурою, скульптурою та кіно.

Документі фонди образотворчих документів мусять бути організовані таким чином, щоб користувач міг ознайомитися з

художньою творчістю, історією мистецтва та друку, з найважливішими аспектами образотворчих видань – художньо-образним відображенням дійсності у конкретних темах та видах мистецтва. До *системи образотворчої документації* віднесено альбоми, книги, брошури, комплекти листівок, репродукцій, зарисовок, каталоги виставок, відеокасети та CD-ROM диски.

Дослідницею з'ясовано, що саме від стану фондів в значній мірі залежить якість та оперативність обслуговування користувачів бібліотечної установи інформацією з образотворчого мистецтва, що є одним із її головних завдань. Встановлено, що робота відділів документів з мистецтва, документознавчі розвідки стану фондів, системи каталогів та картотек із питань образотворчого мистецтва та мистецтвознавства потребують продовження дослідження.

А7.6. Розвідку в сфері документаційного забезпечення управління бібліотекою, тенденції та перспективи його вдосконалення розглянуто в кваліфікаційній науковій праці *Наталії Ковальчук* (18). В роботі комплексно розглянуто запит щодо поліпшення стану документаційного забезпечення управління бібліотечною установою, вмотивована потреба його вирішення за умов глобальної інформатизації та застосування новітніх ІКТ.

За результатами аналізу документації бібліотечної установи дана характеристика основним видам її *управлінської системи документації* за специфічним змістовим і функціональним призначенням, включаючи організаційно-правову, розпорядчу, планово-звітну, бухгалтерсько-облікову, фінансову, договірну, інформаційно-довідкову та кадрову.

Авторкою розроблена концептуальна модель документаційного забезпечення управління бібліотечною установою, до пріоритетних напрямів підвищення ефективності якої віднесено удосконалення нормативно-методичної бази діловодства та цілісного захисту інформаційно-телекомунікаційних систем.

А7.7. Розробленню цілісної системи керування документацією в органах управління галузі культури присвячена наукова робота **Вікторії Добровольської** (19), за мету якого авторкою було визначено дослідження розвитку керування цією системою в сучасному цифровому оточенні.

Доведено, що оскільки система управління документацією виступає складником професійних комунікацій менеджерів культури, взаємодія комунікаційного і системного підходів дозволяє подати управління документацією як складну комунікаційно-орієнтовану систему, спрямовану на вивчення впливу зовнішнього середовища на комунікаційні процеси зазначеної системи. Застосування комплексного підходу, на думку вченої, дозволить органічно поєднати системно-функціональну та системно-комунікаційну моделі управління документацією в галузі культури.

До основних напрямів розвитку *системи керування документацією галузі культури* авторка відносить формування стратегії, яка включає розробку ефективної політики, цілей і нових напрямів розвитку цієї системи, а до обов'язкових елементів її формування – обґрунтування місії, забезпечення впливу останньої на систему управління галуззю, розробку та впровадження набору рішень, що забезпечують ефективну роботу з документацією.

А8. Документознавчі напрацювання в сфері охорони здоров'я.

Головним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, санітарного та епідемічного благополуччя населення, створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів і виробів медичного призначення є Міністерство охорони здоров'я.

А8.1. До документознавчих напрацювань в *галузі охорони здоров'я* відноситься наукова робота **Наталії Філіпкової** (20), в якій авторка ґрунтовно проаналізувала теоретичні та практичні аспекти документно-інформаційних ресурсів

медичного призначення. У колі ключових теоретичних проблем медичного документознавства дослідниця розкрила специфіку, властивості та ознаки медичного документа як джерела інформації і засобу комунікації; здійснила класифікаційний аналіз *системи медичної документації*; дала характеристику основних видів медичних документів та документоутворень; проаналізувала структуру і зміст медичних інформаційних потреб суспільства та особистості; визначила особливості документно-інформаційної діяльності в галузі медицини; проаналізувала закономірності і сутнісні значення медичної документної інфраструктури України; зробила комплексний аналіз медичної галузевої системи документальних комунікацій.

Серед прикладних проблем дослідження електронних медичних документів виокремлено організацію створення та руху е-документації галузі; дана регламентація процесів створення, реєстрації, обігу та її зберігання; визначені організаційно-технологічні засади формування галузевих електронних баз даних; проаналізовано управління процесами створення, збереження, розповсюдження і захисту медичних е-документів; досліджено правові аспекти функціонування галузевих систем е-документації.

А9. Документознавчі напрацювання в сфері туризму та курортів.

Органом державної виконавчої влади в галузі туризму і курортів виступає Державна служба туризму і курортів (Держтуризмкурортів).

А9.1. Документознавчі розвідки *в галузі туризму* викладено в праці українського науковця *Анатолія Матвієнка* (21), в якій всебічно досліджено питання документально-інформаційного забезпечення розвитку туристичної галузі в Україні за умов формування інтегрованої інформаційної культури туризму та розвитку інформаційного суспільства.

В роботі дослідник з урахуванням вітчизняного та світового досвіду узагальнив вимоги до сучасних документальних та інформаційних ресурсів управління туристичною сферою, подавши туристичний ресурс країни як складову інформаційної структури українського суспільства в мережі Інтернет. Автором запропонована модель веб-ресурсу з врахуванням *систем медичної документації*, що забезпечують галузь, та можливостей розвинутих інформаційних ресурсів з розширеними комунікаційними можливостями.

A10. Документознавчі напрацювання в релігійній сфері.

Серед документознавчих розвідок в релігійній сфері можна виокремити дослідження як православних релігійних організацій так і церковно-адміністративних органів греко-уніатської церкви.

A10.1. Розробленню теоретичних засад *документаційного супроводу діяльності православних релігійних організацій України*, їх удосконаленню за умов глобалізації е-комунікаційного простору присвятила своє дослідження **Юлія Коротецька** (22), в якому встановила особливості напрямів комунікаційної взаємодії релігійних організацій, складові системи документального забезпечення їх релігійної та позакультової діяльності; дослідила перспективи розвитку онлайн-документування функціонування релігійних організацій; визначила ефективні канали онлайн-комунікації, спрямовані на підвищення ефективності релігійних документів у суспільстві.

В роботі з'ясовано, що зазначена документація має специфічні властивості, обумовлені домінуючим ступенем унікальності, сакральності та автономності релігії як духовної сфери суспільного життя. Основні види документів відображають зміст діяльності релігійних закладів, виконання ними соціальних функцій включаючи церковні книги та виписки з них, шлюбні обшуки, сповідальні квитанції, журнали богослужінь, переписні списки священнослужителів та їх

дітей, документи про розкольників тощо. До цінних історичних джерел віднесено метричні книги, до яких записували акти реєстрації цивільного стану віруючих (хрещення, вінчання, відспівування).

A10.2. Джерелознавчому аналізу *документів церковно-адміністративних органів Греко-уніатської церкви* кінця XVIII – початку XIX століть на Правобережній Україні присвячена дисертація **Валентини Лось** (23), яка систематизувала та класифікувала наявну церковну документацію та здійснила спробу визначення її наукової цінності та достовірності.

Як результат класифікування дослідницею розроблена цілісна система церковно-адміністративної документації за ознаками походження, виду, проаналізовано зміст документів, особливо документованій інформації з таких малодосліджених та актуальних питань, як пастирська діяльність церкви, реалізація політики царату на місцях, релігійність населення тощо.

Б. ГОСПОДАРСЬКИЙ БЛОК СИСТЕМ ДОКУМЕНТАЦІЇ

До господарського блоку систем документації віднесено системи галузевої документації, що відображають діяльність галузей виробничої сфери і невиробничої сфери (сфери послуг).

До підблоку систем документації виробничої сфери включено підблок систем документації будівельної, машинобудівної, транспортної галузі та систем зв'язку, аерокосмічної, енергетичної, аграрної, видобувної, металургійної, нафто-хімічної, харчової галузі, галузі виробництва товарів, переробної промисловості, галузі інформаційних технологій тощо, які чекають на своїх дослідників.

До підблоку систем документації невиробничої сфери включаємо: торговельну, митну, житлово-експлуатаційну галузі та сферу, що об'єднує використання в господарських цілях об'єктів природного середовища.

Серед наявних наукових робіт цього блоку можна виділити документознавчі розвідки в промисловості, на транспорті, в торговельній галузі, а також в картографуванні. Склад документації в картографуванні визначається діяльністю Державної служби України з питань, картографії та кадастру, до складу якої входять територіальні органи Держгеокадастру, державних інститутів землеустрою, державні топографо-геодезичні підприємства, ДП «Центр Державного земельного кадастру».

Б1. Документознавчі напрацювання на промисловому підприємстві.

Одним із вдалих прикладів реалізації соціально-комунікаційного підходу в опрацюванні питань теорії документа для вирішення практичного завдання можна вважати дисертаційне дослідження *В'ячеслава Кудлая* (24), в якому автор подав документаційне забезпечення системи управління якістю (СУЯ) як різновид соціально-комунікаційної діяльності промислового підприємства.

В науковій роботі дослідник чітко обґрунтував результати системного осмислення значущості документації підприємства як основи його СУЯ, проаналізував сучасний стан дослідження теми та її джерельну базу, розробив *класифікаційну схему документації СУЯ підприємства*; розвинув концепцію змісту та структури IP веб-порталу «МК «Азовсталь» як каналу його документно-інформаційної комунікації, аргументував необхідність подальшої наукової розробки проблеми документаційного забезпечення в галузі якості.

Б2. Документознавчі напрацювання в транспортній галузі.

Формування системи електронного документообігу (СЕД) в транспортному комплексі країни поцінував в своєму дослідженні *Костянтин Корнійчук* (25). В своїй роботі науковець дослідив структурно-функціональні характеристики документопотоків галузі та стан документообігу в ній.

У науковій роботі автор провів порівняльний аналіз стану впровадження СЕД в різних видах транспортної галузі: система

«АС МЕСПЛАН» на Укрзалізниці, система «E-Freight» на авіатранспорті, система «Єдине вікно» на морському транспорті), на основі чого зауважив пріоритетність розробки інтегрованої мультимодальної СЕД для удосконалення існуючих систем.

Дослідник аргументував потребу формування спільного інформаційного середовища на базі корпоративної СЕД транспортних організацій, відкритого на принципах інтер- або мультимодальних документно-інформаційних комунікацій усіх учасників, охарактеризував головні організаційні блоки формування СЕД у інформаційному середовищі транспортної галузі, серед яких: організаційно-управлінський, документно-діловодний та інформаційно-технологічний блок; запропонував модель розбудови інтегрованої СЕД для всього транспортного комплексу України.

Б3. Документознавчі напрацювання в торговельній галузі. Місце торговельної документації у межах систем та підсистем галузевої документації, зокрема господарського блоку, визначила в своїй науковій роботі *Олена Шевченко* (26), яку присвятила розробленню теоретико-методологічних засад формування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України за умов глобалізації сучасного соціо-комунікаційного простору.

У роботі авторкою висвітлено розвиток наукових поглядів на систему документаційного забезпечення торговельної галузі, обґрунтовано методи і методологію дослідження, визначено термінологічні основи предметної сфери. У межах проблеми впорядкування та уніфікації документів дослідницею дана оцінка стану сучасного нормативно-правового забезпечення класифікації торговельної документації, досліджено різновиди торговельних документів. Проаналізовано особливості договірно-контрактних та інших *галузових е-документів* у *класифікаційних схемах торговельної документації*.

Б4. Документознавчі напрацювання в картографуванні.

Комплексне документознавче дослідження картографічних джерел та інформаційних можливостей карт і планів міста Києва XVII–XIX ст. здійснила **Тетяна Люта** (27), яка висвітлила в ньому основні етапи формування системи картографування території міста, дослідила закономірності розвитку цього процесу, представила історіографію та зробила огляд системи фондування, зберігання і використання картографічних пам'яток. Евристичний та археографічний аналіз карт і планів дав можливість авторці освітити закономірності процесу створення цих джерел, його історичні передумови, починаючи з давньоруських часів завдяки візантійській традиції та подальшого розвитку впродовж чотирьохсот років.

Тетяні Лютій вдалось дослідити різновиди *картографічної документації* починаючи від окомірних планів, які мали вигляд малюнків-пейзажів зі змальованими спорудами без яких-то небудь умовних позначень, й до адекватних інструментальних карт міста кінця XIX ст., проаналізувати їх інформаційну базу, що дало можливість виокремити різноманітні процеси розвитку Києва за видами будівель, проектами будовництв, заселенням тощо.

Дослідниця подала інструментальну картографічну зйомку в Україні як київську школу картографування, що була започаткована у Києво-Печерському монастирі початку XVII ст. Завдяки синтезу тогочасних зображень київських планів стала можливою реконструкція цілого ряду містобудівних процесів, дані відповіді на питання історії формування оборонної системи та всі пов'язані з нею зміни у структурі міста.

Б5. Документознавчі напрацювання з ґрунтознавства.

Питання еволюції наукової думки про картографування ґрунтів України підняв в своїй дисертаційній роботі **Олександр Ковтун** (28), яка присвячена проблемі виявлення основних закономірностей і тенденцій формування наукових знань з ґрунтознавства.

Автором сформульовано принципи розвитку цього напрямку науки, розроблена періодизація наукової думки про картографування ґрунту, що включає період накопичення знань про ґрунти, створення перших «ґрунтових» документів за статистичними даними (землекористувачів, землевласників, мандрівників та географів) методами опитування та візуальної оцінки ґрунтів.

Вченим з'ясовано особливості використання *ґрунтознавчої документації*, властивості і географічні межі; науково-природничі підходи у картографуванні ґрунтів; означені питання створення сучасних картограм ґрунтів з використанням засобів аерофотознімання, сучасної космічної навігаційної техніки, останніх досягнень природничих та інших наук.

В. ФІНАНСОВИЙ БЛОК ДОКУМЕНТАЦІЇ

До фінансового підблоку господарської документації включено банківську, страхову системи документації, документацію податкової сфери, кредитних установ, сфери ломбардів та сфери цінних паперів. Найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери будь-якої держави є банківська.

В1. Документознавчі напрацювання в банківській сфері. Систему банківської документації, проаналізувала в своєму науковому дослідженні *Катерина Климова* (29), в якому наголосила, що, її склад визначається функціями і специфікою діяльності банківських установ й має потужну законодавчу базу. Встановлено, що важливим сегментом документації є проекти законів щодо фінансової сфери, документи з підготовки і проведення грошової реформи; листування з питань грошової політики, розрахунки масштабу інфляції, документи про виготовлення національної валюти, документи щодо захисту банкнот. Ключовими банківськими операціями, в результаті яких створюється документація, є кредитні, депозитні, розрахунково-касові, інвестиційні, міжбанківські, емісійні.

Нормативні вимоги до створення та організації *системи банківської документації*, зокрема щодо видів, форм, оформлення реквізитів документів, організації роботи та їх зберігання, прийняті постановами НБУ й регламентовані відповідними положеннями, інструкціями, правилами, порядками.

Г. ПРАВОДІЛОВИЙ БЛОК ДОКУМЕНТАЦІЇ

Праводіловий (комплексний) блок систем документації містить: документацію профілюючих галузей права, включаючи адміністративно-правову, цивільну, кримінальну, цивільно-процесуальну і кримінально-процесуальну; документацію спеціальних галузей права (трудова, сімейна, земельна, фінансова); пристосовану до іншої сфери системи документації (господарське, екологічне); системи документації нотаріальної, цивільно-реєстраційної сфер, патентної сфери та сфери інтелектуальної власності.

Г1. Комплексним дослідженням документів як джерела доказів у цивільному судочинстві стала наукова розвідка **Юлії Павлової** (30), в якій розглянуто досвід вживання електронного документу (ЕД) в процесі доказування різноманітних джерел інформації в історичній ретроспективі.

Авторкою з'ясовано історико-правові передумови набуття електронними доказами характеру самостійних джерел, їх правова природа, деталізовано основні поняття, властивості та ознаки, визначено співвідношення електронного доказу із суміжними поняттями, його місце серед інших видів електронних доказів, диференційовано різноманіття е-документів в цивільному судочинстві та подана їх класифікація.

Г2. Потребою визначення поняття бухгалтерського документа як предмета злочину у сфері господарської діяльності враховуючи істотну суспільну небезпеку порушень в цій сфері опікується в науковому дослідженні **Максим Буртовий** (31). В роботі автор дає розширену класифікацію *системи бухгалтерської документації* залежно від походження і змісту документів: первинні облікові, зведені облікові,

реєстри бухгалтерського обліку, фінансова звітність, консолідована та зведена фінансова звітність. За видами недоброякісних бухгалтерських документів виділяє неправильно оформлені документи та документи, що відображають незаконні операції.

Автор наголошує, що незважаючи на те, що в Кримінальному кодексі не зазначається, що бухгалтерські документи можуть бути ознакою складу злочину, за змістом норм, про які йдеться в ньому, за порушення правил бухгалтерського обліку передбачається кримінальна відповідальність. Дослідник доводить, що бухгалтерські документи, не повинні виступати предметами злочинів у сфері господарської діяльності, а відображати економічну діяльність підприємств; діяння з ними мусять бути спрямованими на збереження майна (майнових зобов'язань) або інформації про нього.

Г3. Осмисленню нових концептуальних підходів до формування структури і змісту навчального курсу «Юридичне документознавство», аналізу існуючої моделі його викладання, присвячене наукове дослідження *Катерини Климової* (32), в якому авторка, проаналізувавши навчальні програми зазначеного курсу в юридичних університетах прийшла до висновку, що спроба поєднати в його рамках такі дисципліни як діловодство, лінгвістичні основи документознавства та юридичну техніку є невдалою. Правознавча парадигма потребує інших концептуальних підходів до змісту і структури юридичного документознавства.

Вважаємо за необхідне підтримати думку дослідниці в тому, що об'єктом студіювань мають бути не всі офіційні документи/юридичні акти, а лише окремі класи юридичної документації, зокрема, найпотужніша її ланка – закони та нормативно-правові акти, а також нотаріальна та процесуальна документація .

Зведена класифікаційна схема наукових розвідок СГД подана в табл.1.

Таблиця 1.
Класифікаційна схема наукових розвідок систем галузевої документації

№ п/п	Система документації	Авторство, назва дослідження чи джерело
1	2	3
А. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ БЛОК ДОКУМЕНТАЦІЇ		
A1. Законодавчо-нормативна сфера		
1	A1.1 Нормативно-правова документація	Вилегжаніна М. В. Нормативно-правові акти в комунікаційному середовищі сучасної України : автореф. дис. канд. наук із соц. ком. : 27.00.02. Київ, 2011.18 с.
2	A1.2 Нормативна та науково- методична документація	Загорецька О. М. Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у другій половині XIX – на початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 16 с.
A2. Сфера державного управління та ОМС		
3	A2.1 Документація органів державної влади та ОМС	Савицький В. В. Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Регіональний ін-т держ. управління Нац. академії держ. управ. при Президентові України. Львів, 2006. 216 с
4	A2.2 Документація органів місцевого самоврядування	Петрова І. О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.10. Київ, 2008.19 с.
5	A2.3 Документація органів управління культурою	Добровольська В. В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури України в епоху цифрового суспільства : дис. ...д-ра. наук із соц. комунікацій : 27.00.02 / Нац. бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2020. 442 с.
A3. Судова сфера		
6	A3.1 Діловодство в судочинстві	Вдовіна О. О. Електронне діловодство як комунікаційна складова судочинства в Україні : автореф. дис. ... канд. наук із соц. ком.: 27.00.02. Київ, 2018. 20 с.
A4. Військово- оборонна сфера		
7	A4.1 Документація військово-оборонної сфери (істор.аспект)	Білушак Т. М. Архівні джерела з військової справи у Львові другої половини XIV–XVIII ст. : класифікація, функції, інформаційний потенціал : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2015. 20 с.
A5. Зовнішньо-політична сфера		
8	A5.1 Документація зовнішньо-політичної сфери	Палеха Ю. І., Пристайко В. В. Документування у дипломатичній діяльності : навч. посібник. Київ: Ліра- К, 2012. 284 с.
9	A5.2 Документація зовнішньо-політичної сфери (історичний аспект)	Туранли Ферхад Гардашкан Оглу. Козацька доба історії України в османсько-гурецьких писемних джерелах (друга пол. XVI - перша чверть XVIII ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст.наук : 07.00.06. Київ, 2017. 37 с.
A6. Наукова і освітня сфера		
10	A6.1 Наукова документація	Кулешов С. Г. Типологія наукових документів: історія та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08. Київ, 1997. 46 с.

Продовження таблиці 1

1	2	3
11	А6.2 Навчальна документація	Шелестова А. М. Навчальна документація в інтегрованому інформаційно- комунікаційному просторі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2011. 20 с.
12	А6.3 Освітняська документація	Якимюк Ю. П. Комунікаційна система документаційного забезпечення управління вищим навчальним закладом : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.02. Київ, 2011. 20 с.
А7. Галузь культури і мистецтва		
13	А7.1 Музична документація	Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування (на прикладі творчої спадщини композитора Ю.С. Мейтуса (1903-1997) : автореф. дис. ... канд. наук : 07.00.10. Київ, 2005. 19 с.
14	А7.2 Фонографічна документація	Синеский О. В. Фонодokument у світовому комунікаційному просторі: еволюція, сучасний стан, напрями трансформацій : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Харків, 2016. 36 с.
15	А7.3 Аудіальна документація	Мазур О. Л. Музичні архівні фонди радіокомпаній в умовах цифровізації : дис. ... доктора філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи : 029 / Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистецтв. Київ, 2021. 225 с.
16	А7.4 Аудіовізуальна документація	Смельянова Т. О. Аудіовізуальні документи в державних архівах України : організація доступу та використання інформації, що міститься в них (1930–2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02. Київ, 2010. 18 с.
17	А7.5 Образотворча документація	Шатрова М. Б. Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996–2005): склад, зміст, особливості розвитку : автореф. дис. ... канд. наук : 27.00.03. Київ, 2010. 20 с.
18	А7.6 Документація бібліотеч. установи	Ковальчук Н. В. Тенденції та перспективи розвитку документаційного забезпечення управління бібліотекою : дис. ... канд. наук із соц. ком. : 27.00.02. / НБУ. Київ, 2020. 225 с.
19	А7.7 Документація органів управління культурою	Добровольська В. В. Керування документацією в органах управління культурою України: соціально-комунікаційний аспект : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02 / Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистецтв. Київ, 2012. 196 с.
А8. Сфера охорони здоров'я		
20	А8.1 Медична документація	Філіппова Н. П. Документно-інформаційні ресурси медичної галузі України: теоретичний та прикладний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2019. 20 с.
А9. Сфери туризму і курортів		
21	А9.1 Документація туристичної галузі	Матвієнко А. Т. Документально-інформаційне забезпечення туристичної галузі в Україні: соціально-комунікаційний аспект : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2012. 15 с.

Продовження таблиці 1

1	2	3
	A10. Релігійна сфера	
22	A10.1 Документація православної церкви	Коротецька Ю. Д. Сучасний документальний супровід діяльності православних релігійних організацій України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2019. 19 с.
23	A10.2 Документація греко-уніатської церкви	Лось В. Е. Історія Греко-уніатської церкви на Правобережній Україні кінця XVIII - першої половини XIX ст.: джерелознавчий аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Київ, 2007. 19с.
	Б. ГОСПОДАРСЬКИЙ БЛОК ДОКУМЕНТАЦІЇ	
24	Б1. Документація промислового підприємства	Кудлай В. О. Документальне забезпечення системи управління якістю на промисловому підприємстві : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2012. 20 с.
25	Б2. Транспортна документація (е-обіг)	Корнійчук К.С. Формування системи електронного документообігу в транспортному комплексі України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Київ, 2019. 20 с.
26	Б3. Торговельна документація	Шевченко О. В. Система документального забезпечення торговельної галузі України: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.02. Харків, 2016. 39 с
27	Б4. Картографічна документація	Люта Т. Ю. Картографування території Києва та інформаційні можливості карт і планів міста XVII-XIX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / УНДІАСД. Київ, 2003.183 с
28	Б5. Грунтознавча документація	Ковтун О.В. Еволюція наукової думки про картографування ґрунтів України : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07. Переяслав-Хмельницький, 2008. 20 с.
	В. ФІНАНСОВИЙ БЛОК ДОКУМЕНТАЦІЇ	
29	В1. Банківська документація	Климова К. І. Спеціальні системи та спеціальні види документації: мета і завдання навчальних дисциплін. <i>Інформація та соціальні комунікації сучасного світу: тренди глобалізації</i> . Матеріали Міжнар. круглого столу 12 травня 2021р., Київ, 2021. С.28-31. URL: https:// dut.edu.ua/uploads/ p_1525_41843598.pdf
	Г. ПРАВОДІЛОВИЙ БЛОК ДОКУМЕНТАЦІЇ	
30	Г1. Цивільно-процесуальна документація	Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2019. 19 с.
31	Г2. Кримінально-процесуальна документація	Буртовой М. О. Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2010. 20 с.
32	Г3. Юридичне документознавство	Климова К. І. Юридичне документознавство: поняття, зміст, структура та межі. <i>Термінологія документознавства та суміжних галузей знань</i> : зб. наук. пр. Вип. 9. Київ, 2016. С.75-86. URL: http://dn.dut.edu.ua/course/view.php?id=553

Аналіз поданих в таблиці 1 наукових праць дозволяє встановити, що робіт, безпосередньо присвячених СГД й тих, які створюють підґрунтя для подальшого вивчення видового складу 16 %; робіт, що висвітлюють окремі аспекти, дотичні до формування та функціонування таких систем 54 %; досліджень з детальним розглядом видової класифікації документів в СГД поки що одиниці; частина розглянутих праць (30 %) стосуються інших документознавчих аспектів: діловодство, джерелознавство і т.д.

Висновки: Узагальнивши проведені дослідження, можемо сформулювати такі висновки:

– запропоновані системи галузевої документації відображають діяльність тих чи інших міністерств, державних відомств чи підвідомчих ним організацій (локацій), й можуть складати єдину національну систему управлінської документації, яка необхідна як державі в політичних цілях так і суб'єктам господарювання для їх успішного функціонування та подальшого розвитку;

– кожній з розглянутих систем документації характерні не тільки взаємозв'язок і взаємна обумовленість, але й нерідко взаємопроникнення одна в одну, оскільки всі сфери і галузі, що ними обслуговуються тісно взаємопов'язані і підпорядковані одна одній, мають свої внутрішні механізми практичної життєдіяльності, структуру, особливості розвитку, специфічні зв'язки з іншими сферами;

– склад розглянутих блоків систем галузевої документації охоплює основну різноманітність сфер та галузей діяльності, які можуть бути доповнені новими номіналами, кожна з наведених систем документації має певні сукупності видів документів, можуть містити низку підсистем документації, а деякі з них можуть мати спільні і міжгалузеві системи галузевої документації;

– формування й організація систем галузевої документації зумовлені сукупністю чинників, серед яких структура галузі, її розвиненість, політичні відносини; нерідко об'єднання різних

блоків, систем документації викликано потребами практичної діяльності;

– факторами впливу на формування галузевої документації виступають:

– призначення та особливості діяльності інституцій – локацій створення систем документації; досконалість документального забезпечення управління галуззю, відомче нормативне регулювання роботи з документами; історичні аспекти формування систем; рівень наукових досліджень з удосконалення нормативної бази, класифікування; ступінь впровадження новітніх ІТ.

– аналіз документознавчих розвідок науковців в наведених сферах та галузях, дає можливість оцінити стан розвитку спеціального документознавства і документознавства в цілому й визначає можливість подальших напрацювань в цьому напрямі;

– з метою консолідації зусиль наукового загалу в дослідженні галузевих систем документації, розширення поля наукових досліджень з різнобічними аспектами вивчення спеціальних видів документації пропонується доручити науково-методичній раді МОН України зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» узгодження зі спеціалізованими вченими радами ЗВО країни наукових тем з галузевого документознавства, вироблення основних наукових критеріїв вибору та розробки дисертаційних напрацювань за фахом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Климова К.І. Системи спеціальної документації: чинники впливу на формування та організацію. *Соціум. Документ. Комунікація: зб. наук. праць*. Переяслав-Хмельницький, 2021. Вип. 11. С. 316-347. URL: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11>

2. Климова К.І. Дискусійні питання видової класифікації документації: відображення у структурі та змісті навчальних

дисциплін: *Соціум. Документ. Комунікація: зб. наук. праць*. Переяслав-Хмельницький, 2022. Вип. 17. С. 106-124.

3. Кулешов С.Г. Управлінське документознавство: навчальний посібник. Київ, 2003. 62 с.

4. Палеха Ю.І. Шляхи розвитку науки про документ. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2010. Том 18. С. 70-76.

5. Петрова І.О., Ткач Ю.В. Становлення та розвиток наукової спеціальності «Документознавство, архівознавство» в Україні. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2015. Вип. 2, ч. 3. С. 69–74.

6. Філіпова Л.Я. Сучасні дисертаційні дослідження зі спеціальності «Документознавство. Архівознавство» в Україні: деякі підсумки // *Вісн. Книжкової палати*. 2014. № 6. С. 49–51.

REFERENCES

1. Klymova, K. I. (2021). Systemy spetsial'noyi dokumentatsiyi: chynnyku vplyvu na formuvannya ta orhanizatsiyu. *Sotsium. [Systems of special documentation: influencing factors on formation and organization]. Society. Document. Communication [Society. Document. Communication]* Ed. 11. P. 316–347. [in Ukrainian].

2. Klymova, K.I. (2022). Dyskusiyni pytannya vydivoyi klasyfikatsiyi dokumentatsiyi: vidobrazhennya u strukturі ta zmisti navchal'nykh dystsyplin [Debatable questions of species classification of documentation: reflection in the structure and content of academic discipline] *Society. Document. Communication [Society. Document. Communication]* Ed. 17. P. 107–124. [in Ukrainian]. Kuleshov S.H (2007).

3. Kuleshov S.H (2003). Upravlins'ke dokumentoznavstvo [Management documentation]: navchal'nyy posibnyk: [study guide]. K. [in Ukrainian].

4. Palekha Y.I. (2010) Shlyakhy rozvytku nauky pro document [Ways of development of the science of the document] *Studiyi z arkhivnoyi. spravy ta dokumentoznavstva [Archival studies. cases and documentary studies.]* Vol. 18. P. 70–76. [in Ukrainian].

5. Petrova I.O, Tkach Y.U. (2015) Stanovlennya ta rozvytok naukovoyi spetsial'nosti «Dokumentoznavstvo, arkhivoznavstvo» v Ukraini [Formation and development of the scientific specialty «Documentology, archival studies» in Ukraine] *Nauk. zap. Ternop. nats. ped. un-tu im. Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Istoriya [Ternop scientific notes National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: Histor.]* Vyp. 2, part 3. pp. 69–74. [in Ukrainian].

6. Filipova L. YA. (2014) Suchasni dysertatsiyni doslidzhennya zi spetsial'nosti «Dokumentoznavstvo. Arkhivoznavstvo» v Ukraini: deyaki pidsumky [Modern dissertation studies in the specialty «Documentology. Archival studies» in Ukraine: some results] *Visnyk Knyzhkovoyi palaty [Bulletin of the Book Chamber]* №. 6. P. 49–51. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Диференціація систем документації відповідно до функцій управління та галузевої його належності дозволяє здійснити поділ систем службової документації на дві основні складові: інфраструктурну та галузеву, які відображають функціонування суб'єкта господарювання як на рівні організації, так і на рівні галузі в інформаційному просторі. Дослідженням зазначених систем документації опікується спеціальне документознавство, місце якого, незважаючи на відмінність концепцій провідних науковців, в структурі науки про документ чітко визначено.

В статті наведено авторський погляд на блокову структуру систем галузевої документації з врахуванням останніх публікацій науковців. Деталізовано призначення тієї чи іншої системи галузевої документації, кількість яких обумовлена кількістю напрямів суспільної діяльності, виникненням нових її напрямів, що супроводжується появою нових видів документації. Запропоновано поділ блоків систем галузевої документації на підблоки, системи та підсистеми документації. На підставі розробленої автором

кваліфікаційної схеми блоків систем галузевої документації здійснено кількісний та якісний аналіз захищених дисертацій документознавчого спрямування на здобуття відповідного наукового ступеня.

З метою консолідації зусиль науковців в напрямі ефективного розвитку галузевого документознавства, раціонального вибору та подальшої розробки дисертаційних тем за фахом, запропонована необхідність впорядкування й активізації процесів підготовки та захисту актуальних дисертацій з систем галузевої документації.

Ключові слова: *документознавство, галузь, сфера діяльності, наукова стаття, системи документації.*

УДК 007:655.05:291.37

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-174-197>

**THE SIGNIFICANCE OF PILGRIMAGE GUIDES
AS A COMMUNICATION DURING SACRED JOURNEYS**

**ЗНАЧЕННЯ ПАЛОМНИЦЬКИХ ПУТІВНИКІВ ЯК
ЗАСОБУ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС САКРАЛЬНИХ
ПОДороЖЕЙ**

Світлана Панченко,

*кандидат культурології,
доцент, докторант*

E-mail: dolga100@ukr.net

ORCID ID:

<http://orcid.org/0000-0001-8010-8318>

*Інститут журналістики
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка.*

*м. Київ, вул. Юрія Іллєнка,
36/1, Україна, 04119*

Svitlana Panchenko,

*Ph.D. in Cultural Studies,
Associate professor; Doctoral
student*

E-mail: dolga100@ukr.net

ORCID ID:

<http://orcid.org/0000-0001-8010-8318>

*Institute of Journalism, Taras
Shevchenko National University
of Kyiv 36/1, St. Yuriy Illienko,
Kyiv, Ukraine, 04119*

ABSTRACT

The article examines pilgrimage guides as a form of communication during sacred journeys. Different variants of international guidebooks are considered, examples of real memoirs, itineraries from the lives of pilgrims, examples of interviews, diaries are given. The study of this scientific theme shows its relation to the development of religious tourism at the current stages and the evolution of the tourism industry with its infrastructure, facilities, paths, and routes, starting with «praturism» (pilgrimage). The author gives specific examples and descriptions of pilgrimages, proposes to develop new pilgrimage routes along the paths of the

holy apostles, and focuses on the communicative function of guidebooks.

The scientific work also examines the structure of guidebooks, analyses the relevance of information about sacred sites, and describes the works of fiction about pilgrimages of real personalities who made and described their mandates on the pages of diaries, memoirs, and guidebooks. It also tells about the sacred places where the holy apostles preached and the significance of these paths, which are popular among pilgrims but do not have any relevant literature in the form of guidebooks for international travel. Perhaps they exist somewhere, but they are not widely distributed and openly available, and the information for the pilgrim is quite specific and requires detailed study. With the help of modern pilgrimage, which has been transformed by developed infrastructure and simplified routes to sacred sites, the field of descriptions of these journeys has also been transformed. This research also traces the scientific path from primary sources to contemporary works, descriptions, memoirs, and diaries. Therefore, in the author's opinion, the theme is quite relevant, has a logical continuation from history to the present, and requires a detailed study from the point of view of scientific pilgrimage, which can be traced and analysed on the example of specialised literature.

This research also traces the scientific path from primary sources to contemporary works, descriptions, memoirs, and diaries. Therefore, in the author's opinion, the theme is quite relevant, has a logical continuation from history to the present, and requires a detailed study in terms of a scientific pilgrimage that can be traced and analysed on the example of specialised literature. Moreover, this theme is in demand both in academic circles and in real sacred journeys, which are then described in guidebooks, diaries, novels, and stories by real pilgrims.

Keywords: *guidebook, communication, pilgrimage, sacred journey, tourism, holy paths, cultural practices.*

Постановка проблеми. У статті піднімаються питання паломницьких путівників, мемуарів, щоденників, інтерв'ю, ітінераріїв як необхідного засобу комунікації під час паломництва так і після сакральних подорожей. Значення цієї літератури описується у науковій розвідці, автор вважає, що завдяки паломницькому жанру в літературі можна досягти комунікаційної взаємодії між паломниками і різними соціальними сферами, а також завдяки путівникам можна здійснити не лише сакральні подорожі, а також прорекламувати об'єкти паломництва для позиціювання нашої країни на міжнародному рівні. Україна має стати туристично привабливою країною для паломників та релігійних туристів із усього світу при належній організації міжкультурної комунікації, а також завдяки паломництву як соціальнокомунікаційному інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою роботи є праці з соціальних комунікацій: Р. Паунд, К. Поппер, Е. Мейо, Ф. Тейлор, О. Голотін, Г. Почепцов, В. Різун, О. Холод; праці, які присвячені аналізу різних аспектів феномену «паломництво»: О. Любіцева, Я. Любивий, С. Романчук, П. Яроцький, З. Сапелкіна, І. Хроненко; дослідження, присвячені низці проблем, пов'язаних із релігійним туризмом та паломництвом: А. Бойко, О. Борисова, А. Колодний, С. Панченко, Л. Філіпович, П. Яроцький.

Мета статті проаналізувати феномен паломництва як складової соціальнокомунікаційного інституту крізь призму таких засобів комунікації як путівники, паломницький жанр в літературі, мемуарів, щоденників, художніх творів, інтерв'ю, ітінераріїв, сакральних шляхів, паломницьких маршрутів, які виступають мотиваторами створення паломницької літератури. Реалізація поставленої мети передбачає аналіз актуальної і перевіреної інформації, що стосується паломництва, а також інформативно простежити забезпечення міжкультурної комунікації між паломниками різних конфесій через розробку

спеціалізованих маршрутів, аналізу інтернет видань, путівників, спеціалізованої літератури відповідного напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

«Спочатку було Слово, І Слово було у Бога, і Слово було Бог. Воно було спочатку у Бога. Все через Нього почало бути, і без Нього ніщо не почало бути, що почало бути» (Новий Завіт, 2008).

Паломницькі путівники мають велике значення для здійснення паломництва так само як і спеціалізована художня література, документальні і художні фільми відповідної тематики, розповіді, інтерв'ю інших пілігримів про здійснення сакральних мандрівок. Тому висвітлення цієї теми є доречним із точки зору соціальної комунікації і саме в цій площині автор намагатиметься розкрити значимість цього засобу комунікації через спеціалізовану літератури, здійснивши її огляд. Для заохочення паломництва склалися численні путівники, ітінерарії – описи подорожей, багато з яких стали згодом важливими історичними джерелами (Панченко, 2019). У давнину люди подорожували до важливих релігійних чи язичницьких місць, щоб подякувати або попросити зцілення. У сучасному світі існують культурні фестивалі, одиночні квести та масові зібрання, де люди шукають відповідей на вічні запитання, здійснюють «прощі», отримують духовне збагачення. У сучасну епоху паломництво відродилося і багато людей розглядають його як шлях до віри або до самопізнання. Тому путівники та книги про паломництво дають достатньо інформації, натхнення та ідей, як організувати власну подорож або пройти її «чужими слідами».

Звісно, що без допомоги путівників не можливо було занотувати паломництво, враження, місцини перебування, емоції від пережитого. Про це свідчать відомості в таких друкованих джерелах, як: праця «Київ, його святині, стародавності та відомості, які необхідні для поціновувачів та мандрівників» (1871 р.); збірка «Земне життя Пресвятої Богородиці» (1898 р.); путівник «Паломник Київський» (1845 р.), «Києво-Печерський патерик» (XIII ст.).

Відомості очевидців про паломництва можна було отримати саме з путівників, які були надруковані в лаврській друкарні і продавалися в її книжкових крамницях, як правило, такі путівники писалися освіченими людьми. Відомі й доступні кілька таких видань, підготовлених П. Лебединцевим «Киев за 60 лет перед сим. Труды Киевской духовной академии», Ф. Тітовим «Путеводитель при обозрении святынь и достопримечательностей Киево-Печерской лавры и г. Киева», Л. Похилевичем «Монастыри и церкви Киева» та ін. У більшості путівників вказувалася не лише історична інформація, але й маршрути, якими можна потрапити до того чи іншого місця паломництва, де можна зупинитися на короткий час для ночівлі. Тому путівники це важлива історіографічна база, завдяки яким здійснюються паломництва до сьогоднішнього дня, вони мають історично важливе та комунікаційне значення.

Важливі свідчення і особисті враження від паломництва залишив нащадкам Данило Паломник у творі «Житъе и хождение Данила Руськия земли ігумена». Він першим описав своє пілігримство, яке здійснив в 1106-1108 рр., коли був ігуменом заможного монастиря й «ішов з великою дружиною». У його описах присутня не лише сакральна інформація, але й вміщено надзвичайно цікавий фактологічний матеріал географічного, історичного, етнографічного змісту. Вірогідно, за цей патріотизм та свіжий і різнобарвний паломницький колорит «Хождение Данила» було перекладене грецькою, німецькою, французькою мовами» (Релігієзнавство, 1997: с. 50-61).

У філософських творах Г. Сковороди зокрема «Розмови п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» розповідається про подорожі, паломництва «мандрівного філософа» по Україні, Угорщині, Італії, Німеччині (Панченко, 2019).

У книзі В. Григоровича-Барського «Мандри Василя Григоровича-Барського святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік» розповідається про релігійні мандри відомого українця,

зокрема про відвідання Венеції, Неаполя, Риму, монастиря Святого Пантелеймона (Григорович-Барський, 2000).

В. Григорович-Барський склав путівники найвідоміших святинь Сходу в Єрусалимі, Назареті, Віфлеємі, біля Мертвого моря й Тиверіадського озера, на горі Фавор, на Синаї. Мандрівник переказує відомі апокрифічні легенди: сказання про Лобне місце, про мощі Святої Катерини, про гробницю Мелхидесека біля Голгофи, про священні джерела на Синаї тощо. Географічні, історичні, етнографічні та археологічні нотатки у «мандрах» своєрідно переплітаються з розповідями про монастирі, храми, культові обряди, притулки для прочан, мощі, чудотворні ікони. Відвідавши всі найвідоміші місця, пов'язані з історією християнства, мандрівник описав їх значно докладніше і точніше, ніж його попередники (Григорович-Барський, 2000).

Необхідно згадати міжнародні паломницькі путівники, які мають міжнародне значення і відображають міжнародне паломництво. Зокрема такі: «Peregrinationes Terrae Sancte» (Венеція, 1491 р.), «Mirabilia urbis Romae» (Рим, 1140-1143 pp.), «The Pilgrim's Guide to Santiago de Compostella» (Przewodnik, 1995), «Путівник» до Компостелли ще був написаний у I-й половині XII століття під час хрестових походів, норвезький «Шляхами святого Олафа», німецький «Ходіння чужими слідами», шотландський «Fife Pilgrim Way».

Як жанр, путівники для прочан завжди передають відчуття, що людина «*йде чужими стопами*», визначаючи досвід прочанина і відокремлюючи його від досвіду «звичайного туриста», путівники готують до занурення в релігійне минуле, що переосмислюється і набуває сенсу як культурної так і релігійної спадщини в сьогоденні.

Вступ до німецького путівника окреслює досвід прогулянки «*Шляхами святого Олафа*» як зустріч із історією. «Ходіння чужими слідами» стало символічним для багатьох «нових» паломників «слідами інших» стало символічним аспектом багатьох «нових» паломництв, поєднуючи дуже

практичні наслідки для здоров'я, соціалізації та добробуту з «метарухами», поєднанням мобільності «з певним ступенем рефлексії щодо її значення, форми і функції». Хоча християнська віра більше не є обов'язковою вимогою, путівники для паломників все ще готують учасників до діяльності, яка значно відрізняється від тієї, яку здійснюють туристи чи звичайний мандрівник: бути паломником у Норвегії і слідувати офіційно позначеним промаркованими шляхами святого Олафа передбачає прогулянки маршрутами з прихованою історією. Тому рекомендовано вивчити через путівник товариство та значення паломництва, перш ніж їх планувати пройти (https://brill.com/view/journals/nu/67/5-6/article-p508_4.xml).

Бути паломником – це досвід навчання і руху вперед у духовному сенсі. Крок за кроком мандрівника скеровують до відкриття нових шляхів попередні паломники, порівняння власного досвіду із попереднім, співвідношення його з їхніми почуттями, і сигналізування про свій статус паломника, продовжуючи традиції попередників (Daniel H. Olsen, Dallen J. Timothy, 2021).

Не вивченими є питання паломницьких маршрутів святих Апостолів, які також потребують окремих путівників із описами маршрутів. Основну частину кожного путівника для паломника складають карти, списки адрес житла та магазинів, детальні описи, куди йти, та поради щодо того, як орієнтуватися на місцевості. На перший погляд, ці дуже схематичні частини можуть здатися маловажливими для вивчення динаміки сучасних паломницьких відроджень. Тим не менш, стислий формат, у якому представлена інформація, містить значні розширення наративу історії паломництва та закріплює його в реальному житті. Картинки, спонтанні історії під час паломництва або короткі історії постійно доповнюють зміст путівника. Вони визначають основні моменти кожного дня і дозволяють порівняти власний досвід із попереднім. Більш тонким є вплив неявних сценаріїв, наданих у самих

інструкціях. Облікові записи путівників є водночас описовими та директивними. Оскільки історичні маршрути паломників перетинають міста або ведуть через пересічну місцевість, покровові вказівки в першу чергу служать для того, щоб привернути увагу паломників (Tsang N., Chan G., Ho K., 2009).

Паломницькі маршрути святих Апостолів стають популярними релігійними маршрутами. А саме: «Шлях Скорботи» (Віа Долороза), «Шлях Святого Якова до Сантьяго-де-Компостела» (Camino de Santiago), «Священний Шлях» (Via Sacra), «Сумний шлях» (Via Dolorosa), «Хресний Шлях» (Via Crucis), «Аппієва дорога» (Via Appia), «Лікійська стежка», «Стежка Святого Павла» (The Saint Paul Trail). Тому автор вважає за необхідне акцентувати увагу на паломницьких місцях, а саме там, де перебувають мощі святих, які можуть стати місцями атракції, а їхні описи потрапити до новітніх путівників.

Місцями світового паломництва є міста та місця, де знаходяться мощі святих Апостолів. Мощі апостолів перебувають в Італії: Андрія – в Амальфі, Варфоломія – в Беневенто, Якова Алфеева і Пилипа – в Римі, Матвія-митника – в Салерно, Хоми – в Ортоні; у Ватикані: Симона (Петра), Левія прозваного Фаддеєм, Симона Кананіта; в Іспанії: Якова Зеведеева – у Сантьяго-де-Компостела; у Німеччині: Маттея – у Трірі. Мощі святого Павла, який зарахований 13 Апостолом за свої богоугодні проповіді і місіонерські подорожі, знаходяться в Римі. Мощі святих Апостолів та Євангелістів: Марка знаходяться у Венеції у соборі святого Марка, Луки знаходяться в Італії, у Венеціанському місті Падуя. У католицькій базиліці Святої Юстини (італійською Джустини) знаходиться гробниця святого Луки. Відомо, що череп святого Луки знаходиться на Грецькому Афоні в православному Пантелеймонівському монастирі. Але ще частина мощей знаходиться на Кіпрі за 80 км від міста Нікосія у монастирі Пангія-Кіккос. Монастир Богородиці ікони Кіккос вважається найкрасивішим і найбагатшим монастирем острова Кіпр. Мощі

апостола та євангеліста Матвія знаходяться у містечку Солерно, на Півдні Італії. Солерно зберігає мощі Матвія і відповідно є паломницьким містечком. У Солерно є гробниця і Собор святого Матвія, на цьому місці відбуваються справжні дива, на гробниці з'являється чудотворне і миро і прочани зцілюють свої недуги. Паломники йдуть сюди постійно, це свідчить про сакральність і чудотворність цього паломницького місця. У Туреччині могила апостола та євангеліста Іоанна Богослова називається «Аясолук» у перекладі – священне дихання, вважається, що Іоанн не помер, а заснув, на цій могилі виділяється священне миро (Релігієзнавство, 1997).

Апостол (грец. ἀπόστολος від ἀποστέλλω – відсилати) – посланець (URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=43114). Важлива роль, яку відіграли апостоли у формуванні християнського віровчення та їх місце на вершині ієрархії християнських святих, надавала особливого сакрального значення тим місцям, які в той чи інший спосіб були пов'язані з земним життям учнів Христа. Завдяки цій обставині використання в сфері туризму маршрутів апостольських подорожей як певних історичних шляхів дають можливість скомбінувати можливості екскурсійного та релігійного туризму. Варто також зазначити, що на сьогодні можливості маршруту частково реалізовані в пішохідному туристичному маршруті, проте, на нашу думку, запропонований варіант далеко не вичерпує всіх можливостей цього шляху.

У Старому Заповіті апостолами називають тих, хто отримав від Бога наказ донести до людей його повеління. У цьому розумінні Апостолами були Мойсей та пророки. У Новому Заповіті Апостолом виступає сам Ісус Христос. Зазвичай це слово вживається стосовно 12-ти учнів, яких Ісус виділив із середовища своїх послідовників для поширення християнського вчення. Існують 4 списки обранців Ісуса, подані в Новому Заповіті. Це – Симон (Петро), Андрій, Яків Заведеїв, Іоан, Пилип, Варфоломій (Нафанаїл у Євангелії від Іоана), Фома, Яків Алфеїв, Матфей, Леввій-Тадей, Симон Зилот

та Юда Іскаріот, який зрадив Ісуса і якого замінив інший апостол Матфей. Пізніше до них приєднався Павло – Апостол язичників. Апостолами ще називали особливо категорію харизматичних учителів, про яких ми знаємо з «Учення дванадцяти апостолів» – «Дідахе» – ранньохристиянського твору, що його відкрив грецький митрополит Врієнній у кінці XIX ст.

Апостолами оголошували й інших посланців-проповідників, що у різні часи християнізували певні народи. Так, святий Боніфацій – Апостол Німеччини, святий Григорій – Апостол Вірменії, святий Патрик – Апостол Ірландії, святий Кирило і Мефодій – Апостоли слов'ян тощо. Тому існують святі шляхи (Saint trails) цих апостолів, паломники масово йдуть до місць, де зберігаються мощі цих святих.

Близько до Апостолів наближені церковні письменники, що жили наприкінці I-II ст. і були учнями Апостолів. Вони отримали назву «Апостольські отці», або «Апостольські мужі». До них відносять Клементя Римського, Ігнатія Богоносця, Полікарпа (учня Іоана Богослова), Варнаву, Єрму, Папія Ієрапольського та автора «Дідахе» (URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=43114).

Історія Апостола Павла, якого зараховують до 13 числа першоверхових Апостолів є вражаючою, унікальною і насиченою подіями. Він написав 14 послань, які стали частиною Нового Заповіту, у цих місіонерських розповідях відбувається роз'яснення євангельського вчення (URL: https://ukrbible.at.ua/index/chitati_novij_zapovit_onlajn/0-9). Апостол Павло здійснив найбільше місіонерських подорожей за всіх апостолів разом взятих – 4 довгострокові подорожі. А саме основне, що він ніколи не бачив Ісуса при житті, він йому з'явився як видіння, коли Павло (Савл) знищував і переслідував християн. У гробниці в Римській базиліці виявлено мощі святого Апостола Павла. Згідно із переказами, тіло Апостола після його мученицької загибелі в 65 р. було поховано в катакомбах при Аппієвій дорозі (Via Appia), а потім перенесено

до церкви, освяченої на його честь. У 2006 році Ватиканські археологи виявили кам'яний саркофаг, після дослідження якого вдалося підтвердити приналежність мощей Апостола. До речі, саме з Аппієвої дороги (Via Appia) розпочався великий шлях Апостола Павла із проповідями Євангелія. У Діяннях апостолів 28: 13-16 сказано, що корабель, на якому Павло плыв до Італії, прибув у Пуतेолі (нині Поцуолі), що на березі Неаполітанської затоки. Звідти Павло відправився до Рима по мощеній дорозі, віа Аппія.

Цю дорогу назвали в честь римського державного діяча Клавдія Аппія Цекуса. Він почав будувати її 312 року до н.е. Аппієва дорога, 5-6 метрів завширшки, вимощена камінням із вулканічної породи. Вона простягалася на 583 ілометра на Південний-Схід від Рима і з'єднувала місто з портом Брундізії (сьогодні Бріндізі), з якого відкривався шлях на Схід. Кожні 20-25 кілометрів були заїзди, де подорожуючі могли купити їжу, переночувати або поміняти коней чи екіпаж.

Від Путеолі до Рима Павло ішов пішки. Аппієвою дорогою він подолав 212 кілометрів. Частина шляху пролягала через Понтинське болото. Один римський письменник, згадуючи цю багнисту ділянку, скаржився на сморід і хмари комарів. На півночі від Понтинського болота були Аппіїв ринок (65 кілометрів від Рима) і нічліг для подорожніх «Три Заїзди» (50 кілометрів від міста). Саме в цих місцях християни з Рима чекали Павла. Побачивши їх, він «подякував Богові та піднісся духом» (Діяння Апостолів 28:15) (URL: <http://osbm-buchach.org.ua/Bibliya/Diyannia.html>).

Цікавим для релігійних туристів на території Туреччини є маршрут під назвою «Лікійська стежка», який дозволяє ознайомитися з історією стародавньої Лікії. Лікійська стежка (в перекладі на турецьку – Likya Yolu) – туристичний маршрут довжиною майже 540 км, що з'єднує міста Анталія і Фетхіє. Переваги таких маршрутів пов'язані з можливостями одночасно поєднати декілька видів відпочинку, ознайомитися з історичними подіями на безпосередніх місцях подій, і таким

чином максимально наблизитися до минулого. Це вважається дорога, якою проходив апостол Павло. Мабуть, більшість мандрівників чи туристів вже чули про «Лікійську стежку», яка є найдовшим трекінговим маршрутом у Туреччині, але не так багато людей знають про інший довгий маршрут – Стежку Святого Павла (The Saint Paul Trail).

Довжина маршруту близько 540 км і складається він із двох гілок:

- перша починається у Perge (Aksu) і закінчується у Yalvac;
- друга починається у селі Beskonak перед входом у каньйон Корпулу та з'єднується з першою гілкою у колишньому римському місті Adada (зараз поблизу села Sagrak) (URL: <https://pohod-v-gory.com/likijska-stezhka/>).

Звісно для розповсюдження паломництва і відвідування паломниками цих країн і міст велась дуже сильна боротьба за мощі святих. Тому що ці землі ставала відразу бізнес привабливими і туристично багатими.

Німеччині із мощей святих апостолів дістались лише мощі святого Маттея, одного із апостолів, який прийшов на заміну Іуди Іскаріота після його зради. Ось трішки історії про Апостола Маттея. Цифра 12 має магічне і сакральне значення водночас. 12 колін Ізраїлю, 12 апостолів, тому після зради Іуди Іскаріота потрібно було доповнити це число, згідно кинутого жереба 12 апостолом став Маттій із числа 70 апостолів, в день П'ятидесятниці Маттея Господь хрестив Духом Святим і він поповнив ряди 12 апостолів.

У Західній Європі вважають, що мощі Маттея знаходяться у місті Трір і сама цариця Єлена їх туди привезла. Пілігрими-католики щороку йдуть до могили саме в місто Трір і вшановують пам'ять загадкового апостола Маттея. За переказами цариця Єлена привезла із Палестини мощі святого Маттея. Свята Єлена жила в Німеччині на іншому березі річки Моз, Афанасій Палаг, монах із міста Трір розповідає, що саме після приїзду Єлени знайшли ковчег із написом «Апостол Маттей» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ARNKyHBZ01k>).

На окрему увагу заслуговує паломницьке кладовище як об'єкт сакральної мандрівки «Акелдами» (Поле крові, Haceldama, Aceldama, Akeldama, Nakl-ed-damm, від араб. ٨٨٢ ٧ ٧٧). Ця ділянка землі в Єрусалимі, куплена на гроші отримані Юдою Іскаріотом від первосвящеників за зраду Ісуса Христа. Зараз це цвинтар для паломників, які приходять в Єрусалим на різні свята, подивитись Єрусалим, відвідати святині (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UeMzmtRhJXI>). Це кладовище також претендує на місце в паломницьких путівниках, оскільки раніше, коли паломники помирали на території Єрусалиму, їх ховали саме на цьому кладовищі, тому воно має багату трагічну історію і є об'єктом паломництва.

Також вважаємо за необхідне розглянути художні твори, щоденники, спогади, які сприймаються паломниками як путівники і духовними мотиваторами щодо здійснення паломницьких подорожей (URL: <https://libromaniacs.com/books-about-pilgrimages/>).

Пауло Коельо, бразильський письменник, написав роман «Щоденник мага або паломництво» (1987 р.) до Сантьяго-де-Компостела після публікації в 1987 році за ним пішло понад 500 000 пілігримів, а в 1986 року, коли автор здійснював сам паломництво, за ним прослідувало лише 400 осіб. Цей письменник детально описав простою мовою і подав звичайним людям доступно інформацію, що не потрібно бути дуже набожним, щоб здолати такий шлях, потрібно просто почати йти, вірити і все.

Максим Беспалов, український письменник, журналіст, мандрівник, блогер, автор книги «Шлях на край світу» (2016 р.) також здійснив маршрут до Сантьяго-де-Компостела. З 2012 року він пройшов маршрут більш ніж 10 разів. За спогадами першого походу він написав книгу «Шлях на край світу», в якій цікаво та легко для читача розповів детальну історію становлення шляху, цікаві історичні факти іспанських містечок та їх жителів, що трапляються йому на шляху, свої враження від походу, та про людей (пілігримів), з якими там

зустрівся. І, з рештою, сходиться на думці, що люди – це основна цінність Camino De Santiago.

Патрік Грей і Джастін Скісак (Patrick Gray and Justin Skeesuck) написали художній роман «Я підштовхну тебе: подорож на 500 миль, двоє найкращих друзів і один інвалідний візок» (2017 р.) («I'll Push You: A Journey of 500 Miles, Two Best Friends, and One Wheelchair»). Ця книга розповідає про пригоди Джастіна Скісака, людини з обмеженими здібностями і його товариша Патріка Грея по дорозі до Сантьяго-де-Компостели (Шлях Святого Якова). Шлях Каміно Франсез (The Camino Frances Way) починається в Сен-Жан-П'є-де-Порт (St. Jean Pied de Port) у Франції і простягається на 800 кілометрів через Іспанію до Сантьяго-де-Компостела. На маршруті є гірські хребти, скелясті пагорби, ґрунтові лісові стежки та спекотна рівнинна місцевість. Цей шлях подолати досить складно для фізично здорової людини, не говорячи про людей із обмеженими здібностями. Але це не зупинило героя цієї розповіді і він із другом вирушив в дорогу. Книга розповідає про людську доброту, пригоди, труднощі, пошук істини і віру в подолання шляху і досягнення духовної мети.

Тімоті Іген (Timothy Eagan) пропонує до уваги авторську книгу «Паломництво у вічність» («A pilgrimage to eternity: from Canterbury to Rome in search of faith») (2019 р.). Під впливом смерті матері та складної історії стосунків його ірландської католицької родини з церквою, Тімоті Іган вирішив піти слідами тих, хто протягом століть намагався змусити церкву рахуватися з його власними переконаннями. Він вирушив у тисячокілометрове паломництво через богословську колицку християнства, щоб дослідити релігію у світі, який вона створила. Іган вирушає вздовж Via Francigena, колись головної середньовічної дороги, що вела паломників, вірян до Риму, і подорожує суходолом через альпійські вершини та маленькі гірські містечка Франції, Швейцарії та Італії у супроводі паломників. Мета паломництва полягає в тому, щоб дійти до площі Святого Петра в надії зустрітися з Папою Римським,

який з усіх сил намагається втримати церкву під час найгіршої кризи за останні півтисячоліття. Майкл Вулф «Хадж: Паломництво американця до Мекки» (The Hadj: An American's Pilgrimage to Mecca) (1993 р.). Більшість книжок про паломництво описують маршрути, які може здійснити будь-яка людина, незалежно від її віри. Хадж – це паломництво, яке повинні здійснити всі мусульмани, але яке заборонено здійснювати іновірцям. Тож якщо ви не практикуючий мусульманин, але хочете дізнатися більше про шлях до Мекки, ці мемуари - чудове читання. Нещодавно прийнявши іслам, Вулф проводить першу частину своєї подорожі в Марокко, зупиняючись у друзів і звикаючи до культури Близького Сходу. Коли він починає своє паломництво до Мекки, книжка набуває стилю путівника, що описує його досвід, людей, яких він зустрічає, і повсякденне життя під час хаджу.

Тодд Вассе «Ходіння по колу: у пошуках щастя в загубленій Японії» (Walking in Circles: Finding Happiness in Lost Japan) (2020 р.). Через 10 років після закінчення школи Вассе все ще намагався зрозуміти, ким він хоче бути, коли виросте. Тож, як і всі добрі паломники, він вирушив у мандри. Його пригода повертає його до 750-мильного паломництва Сікоку Генро (Shikoku Henro pilgrimage) в Японії, яке він пройшов 10 років тому. «Ходячи по колу» навколо острова Сікоку, він зустрічає унікальних персонажів і відкриває для себе просвітлення. Ви отримуєте уявлення про те, як це – бути іноземцем в Японії, і мигцем бачите прекрасну японську сільську місцевість.

Ліза Демпстер «Неоновий пілігрим» (Neon Pilgrim) (2009 р.). Демпстер також пройшла стежкою Генро Мічі (Henro Michi trail in Shikoku) на острові Сікоку. Вона вирушила без жодної підготовки. Вона була не в формі, боролася з повзучою депресією і відчувала, що застрягла у власному житті. Вона долає шлях у важких умовах, ночуючи на вулиці і покладаючись на доброту незнайомих, які допомагають їй. Дарування подарунків є важливою частиною паломництва і

Демпстер намагається примиритися з цим поняттям. Вона розповідає свою історію з великою дозою невимушеної чесності, і виглядає скромною і людяною.

Філ Кузіно «Мистецтво паломництва: путівник для тих, хто шукає, як зробити подорож священною» (*The Art of Pilgrimage: The Seeker's Guide to Making Travel Sacred*) (2021 р.). Це чудова книга для завзятих мандрівників, які опинилися на роздоріжжі. Вона для тих, хто хоче наповнити свої мандрівки більшим змістом. Стародавні називали цей шлях «Шляхом паломника» (*the Way of the Pilgrim*), здійснюючи подорож заради відданості, зобов'язань, покаяння і сенсу – подорож, пов'язана з ризиком і оновленням. Книга цього автора – це своєрідний путівник, який допоможе вам спланувати ці подорожі для себе. Вона містить історії, цитати, оповідання, героїчні історії та практичні вправи, які розповідають про те, як, маючи намір, ми можемо перевтілитися та докорінно змінитись під час подорожі.

Тхіч Нхат Хан «Довга дорога обертається на радість» (*The Long Road Turns to Joy*) (2011 р.). У цій тоненькій книжечці буддійський монах Тхіч Нхат Хан пропонує поради, як перетворити свою прогулянку на медитацію, зробити її своєрідним «тихим паломництвом». За словами автора, це допоможе вам з'єднатися з енергією землі та віднайти мир, який існує в теперішньому моменті, заохочує нас насолоджуватися кожним кроком і кожним подихом, щоб відновити спокій у важкі моменти. Проста практика ходіння з увагою та усвідомленістю може привнести дух молитви в наше повсякденне життя.

Крістін Вальтерс Пайнтнер «Душа всередині: вісім практик для подорожі всередину» (*The Soul Within: Eight Practices for the Journey Within*) (2015 р.). Ця духовна книга зосереджена на внутрішньому паломнику. Вона досліджує, як споглядання, творче самовираження та розвиток духовної дисципліни можуть допомогти підготуватися до паломництва. У 8 розділах містяться поради та запропоновані практики на

такі теми, як: відчутти поклик, переступити поріг, зібрати легкі речі, відчувати незручності, відчутти таїнство і повернутися додому. Вісім етапів шляху паломника – від почутого поклику до повернення додому – супроводжуються розповідями зі Святого Письма про великі біблійні подорожі та унікальними творчими практиками авторки – молитвою, письмом і фотографією. Як і в «Правилі художника» та «Очах серця», автор книги знову допомагає читачам подорожувати до кордонів своєї душі, щоб відкрити приховану присутність Бога. У «Душі паломника» Пайнтнер виділяє вісім етапів шляху паломника і показує, як слідувати цим етапам, щоб здійснити цілеспрямовану, перетворюючу подорож до внутрішніх «незвиданих країв» читача. Пейнтнер показує, як розвинути уважність до божественного через глибоке слухання, терпіння та відкритість до дарів, що виникають посеред дискомфорту. Кожен із восьми розділів пропонує роздуми на теми, біблійну історію, запрошення до практики «*Lectio divina*» (з лат. Божественне читання), а також творче дослідження через фотографію та письмо.

Віл'ям Далримпл «Зі Святої гори: Подорож серед християн Близького Сходу» (*From the Holy Mountain: A Journey Among the Christians of the Middle East*), (1998 р.). Більшість цих спогадів про паломництво є дуже особистими розповідями про випробування і одкровення, які пережив той чи інший паломник. Автор використовує інший підхід. Він досліджує паломництво Іоанна Мосхоса та його помічника Софронія, які перетнули візантійський світ, від берегів Босфору до Єгипту в 587 році нашої ери. Далримпл використовує праці Мосхоса як натхнення для власної подорожі тим самим шляхом, досліджуючи давню християнську історію. Він відвідує монастирі та пустелі, бере інтерв'ю у священників, пустельників, науковців, тих, хто пережив масові вбивства, та журналістів, щоб скласти яскраву картину регіону. У книзі багато розповідається про давню історію та культуру регіону, а також автор не цурається політики та темних сторін історії регіону.

Пілігрим миру «Пілігрим миру: її життя і діяльність з її власних слів» (Peace Pilgrim: Her Life and Work in Her Own Words) (1994 р.). Ця книга – збірка її творів, що була зібрана після смерті у 1981 році. Ця жінка провела 28 років як паломниця без копійки в кишені і була прихильницею подолання зла добром, поширюючи просте і універсальне послання для досягнення внутрішнього і всесвітнього миру. Вона пройшла всі штати США, Мексику і Канаду, пройшовши понад 25 000 миль, перш ніж перестала рахувати. У книзі є інформація про її біографію. Але вона також містить її поради щодо духовного життя та кроків до внутрішнього миру, які включають підготовку, очищення, зречення та досягнення внутрішнього спокою. Після смерті кілька її друзів зібрали записи і розмови в цілу розповідь від першої особи про її досвід і переконання. Книга «Пілігрим миру» стала духовною класикою, вийшла накладом понад півмільйона примірників дев'ятьма мовами. Містить вирізки з газет, запитання та відповіді, фотографії, іменний покажчик (Peel V., Sørensen A.).

Бен Монтгомері «Прогулянка бабусі Гейтвуд: Надихаюча історія жінки, яка врятувала Аппалачську стежку» (Grandma Gatewood's Walk: The Inspiring Story of the Woman Who Saved the Appalachian Trail) (2014 р.). Емма Гейтвуд була першою жінкою, яка пройшла всю Аппалачську стежку самотужки, а також першою людиною, яка пройшла тричі, і все це у віці 67 років. Це перша і єдина біографія Бабусі Гейтвуд, як її називали репортери, яка стала знаменитістю серед мандрівників у 1950-х і 60-х роках. Вона з'являлася на телебаченні з Граучо Марксом та Артом Лінклетером, а також на сторінках журналу «Sports Illustrated». Увага громадськості, яку вона привернула до маловідомої стежки, була безпрецедентною. Її гостра критика недоглянутих, складних ділянок призвела до посилення догляду за стежкою і, цілком ймовірно, врятувала її від зникнення. Автор Бен Монтгомері отримав доступ до власних щоденників Гейтвуд, путівників і листів. Він також віднайшов історичні газетні та журнальні

статті та взяв інтерв'ю у членів родини та мандрівників, яких Гейтвуд зустрічала під час мандрівки. Натхненна історія Емми Гейтвуд ілюструє всю силу людського духу і рішучості. Пройти 2000-мильну Аппалачську стежку сьогодні досить складно. Але уявіть собі, що це було в 1955 році, коли не було розвиненої інфраструктури і не було жодного з сьогоднішніх практичних туристичних споряджень, що відводять піт. 67-річна Емма Гейтвуд зробила саме це. Народивши 11 дітей і покинувши чоловіка-кривдника, ця сувора жінка-першопроходець сказала своїм дітям, що збирається на прогулянку. Її дивовижна історія та адвокаційна діяльність допомогли привернути увагу до стежки, забезпечивши її збереження завдяки покращеній інфраструктурі.

Роберт Макфарлейн «Старі шляхи: Подорож пішки» (The Old Ways: A Journey on Foot) (2013 р.). Макфарлейн вирішив дослідити стародавні шляхи Великої Британії, але в процесі виявилось, що він звернув на стежки в Палестині, Іспанії та Гімалаях. Його привабили ці шляхи, він замислився над їхнім походженням. Він досліджує географію, флору, фауну та місцевих особистостей як ворота до історій, які вони розкривають. Аж поки нарешті не знаходить себе на цьому шляху. Подорожі автора ведуть його від Англії до пташиних островів на північному заході Шотландії, від Палестини до священних ландшафтів Іспанії та Гімалаїв. Він порівнює кроки зі слідами, зробленими людиною п'ять тисяч років тому поблизу Ліверпуля, пливе на відкритому човні далеко в Атлантику вночі та змішується з різними пішоходами, відкриваючи, що стежки є засобом не лише подолати простір, але й почуття, знання і мислення.

Розмарі Махоні «Самотній паломник: Подорожі по священній землі» (The Singular Pilgrim: Travels on Sacred Ground) (2004 р.). Це захоплива розповідь про особисте прагнення однієї жінки віднайти корінь віри серед сучасних релігійних паломників. Безстрашна Розмарі Махоні здійснює шість надзвичайних подорожей: відвідати англійську

святиню Святої Марії у Волсінгемі в Англії; пройти п'ятсотмильний шлях Каміно де Сантьяго на півночі Іспанії; відважно зануритися у крижану воду в Лурді; самотужки переплисти Галілейське море і заночувати в таборі під Голанськими висотами; побачити Варанасі, найсвятіше місто Індії, з гумового плоту на Гангу; пройти босоніж триденне покайне католицьке паломництво на ірландському острові Стейшн-Айленд. Несамовито спостережлива мандрівниця і прониклива письменниця, Махоуні пропонує дотепну і провокативну хроніку своїх пригод.

Вікторія Престон «Ми – паломники: Подорож у пошуках себе» (*We Are Pilgrims: Journeys in Search of Ourselves*) (2021 р.). Автор розглядає всі причини, чому люди вирушають у паломництво. Вона досліджує такі фактори, як спорідненість, виживання, віра, подив, розрада і вдячність. Книга містить конкретні приклади з різних місць і культур, таких як фестиваль Чун'юн у Сінгапурі, хадж, Дорога Святого Катберта, Волдонський ставок і прекрасні храми, які є маяками для віруючих. Щороку 200 мільйонів людей вирушають у паломництво. Автор пояснює, що незалежно від того, чи ми вирушаємо в дорогу в пошуках розради або звільнення, як вираз вдячності або віри, подорожі зі змістом і метою завжди є потужним нагадуванням про те, що кожен з нас є частиною чогось набагато більшого, ніж ми самі. Від паломників кам'яного віку в Анатолії до сучасних натовпів у Гластонбері, Паломництво – це спроба зрозуміти, що рухає цією багатою і різноманітною людською поведінкою, не обмеженою ні часом, ні простором, ні вірою, ні ідентичністю.

Висновки. У статті автор намагався розглянути значення паломницьких путівників, художніх творів, паломницьких маршрутів святих Апостолів з точки зору трансформації шляху від його історичного значення у вигляді фізичного шляху до засобів сучасних видів комунікації. Проаналізовані паломницькі шляхи та їхнє значення для світового паломництва: «Шлях Скорботи» (Via Долороза), «Шлях

Святого Якова до Сантьяго-де-Компостела» (Camino de Santiago), «Священний Шлях» (Via Sacra), «Сумний шлях» (Via Dolorosa), «Хресний Шлях» (Via Crucis), «Аппієва дорога» (Via Appia), «Лікійська стежка», «Стежка Святого Павла» (The Saint Paul Trail). Автором здійснена спроба проаналізувати авторські ітінерарії та художні твори, які стосуються паломництва та паломників, які вирушали у сакральні подорожі і здійснювали детальні описи, вели щоденники, путівники для передачі інформації наступним сподвижникам у цій сфері.

Ця наукова праця свідчить про спробу розглянути феномен паломництва крізь призму паломницької літератури: мемуарів, щоденників, інтерв'ю, путівників, оповідань, романів як засобу соціальної комунікації в площині соціальнокомунікаційного інституту. Автор вважає, що феномен паломництва заслуговує на статус соціальнокомунікаційного інституту із всіма його правилами, порядком і структурою. Соціальнокомунікаційний інститут є видом соціального інституту, для якого провадження комунікаційної діяльності в суспільстві (соціумі) є визначальним для свого статусу. Власне, будь-який соціальний інститут серед багатьох функцій виконує функцію забезпечення комунікації. Тому ця тема заслуговує на увагу, вивчення і подальше дослідження через культуру, мистецтво, журналістику та інші соціальнокомунікаційні площини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Григорович-Барський В. Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік. Київ: 2000. Основи. 768 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0010876>
2. Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа: з 4-го повного перекладу Біблії. Київ: Укр. Біблійне т-во, 2008. 317 с.
3. Панченко С. А. Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія. Київ: Автограф, 2019. 163 с.

4. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. Київ, 2011. URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (12. 02. 2011). Назва з екрана. 9 с.
5. Релігієзнавство: навч. посіб. Київ: 1997. Освіта. 239 с.
6. Яроцький П. Л. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні. Філософія туризму: навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. С. 143–150.
7. Tsang N., Chan G., Ho K. A holistic approach to understanding the use of travel guidebooks: Pre-, during, and post-trip behavior // *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 2011. Vol.28. Pp. 720- 735. doi: 10.1080/10548408.2011.611741.
8. Peel V., Sørensen A. Exploring the Use and Impact of Travel Guidebooks. Bristol: Channel View Publications, 2016. 264 p.
9. Iaquinto B.L. Fear of a Lonely Planet: author anxieties and the mainstreaming of a guidebook // *Current Issues in Tourism*. 2011. Vol.14. Iss.8. Pp. 705-723. doi: 10.1080/13683500.2011.555527.
10. Daniel H. Olsen, Dallen J. Timothy. *The Routledge Handbook of Religious and Spiritual Tourism*. Routledge. 2021. 490 p. <https://www.amazon.com/Routledge-Handbook-Religious-Spiritual-Tourism/dp/0367191954>
11. 23 Books About Pilgrimages: Memoirs, Fiction and the Quest for Self. URL: <https://libromaniacs.com/books-about-pilgrimages/> в (дата звернення: 12.04.2023).

REFERENCES

1. Hryhorovych-Barskyi V. (2000). *Mandry po Sviatykh Mistiakh Skhodu z 1723 po 1747 rik* [Travels to the Holy Places of the East from 1723 to 1747]. Kyiv: Osnovy. 768 s. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0010876> [in Ukrainian].
2. *Novyi Zavit Hospoda nashoho Isusa Khrysta* (2008): z 4-ho povnoho prekladu Biblii [The New Testament of our Lord Jesus Christ: from the 4th complete translation of the Bible]. Kyiv: Ukr. Bibliine t-vo. 317 s. [in Ukrainian]

3. Panchenko, S. A. (2019). *Relihiinyi turyzm v Ukraini: stan, potentsial, perspektyvy* [Religious tourism in Ukraine: status, potential, prospects]. Kyiv: Avtohrad, 163. (in Ukrainian) [in Ukrainian]
4. Rizun, V. (2011). *Outlines to the methodology of social communications research* [Sketches to the methodology of social communication research]. Kyiv. URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodo_logiyi.pdf (12. 02. 2011). The title from the screen. 9 p. [in Ukrainian].
5. *Relihiieznavstvo* [Religious Studies]: navch. posib. (1997). Kyiv: Osvita. 239 s. [in Ukrainian].
6. Yarotskyi P. L. (2004). *Filosofskyi aspekt palomnytskoho (relihiinoho) turyzmu v Ukraini* [A philosophical aspect of pilgrimage (religious) tourism in Ukraine]. *The Philosophy of Tourism* (pp. 143–150). Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
7. Tsang, N., Chan, G., & Ho, K. (2011). A holistic approach to understanding the use of travel guidebooks: Pre-, during, and post-trip behavior. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 28, 720-735. doi: 10.1080/10548408.2011.611741 [in English].
8. Peel, V., & Sørensen, A. (2016). *Exploring the Use and Impact of Travel Guidebooks*. Bristol: Channel View Publ [in English].
9. Iaquinto, B. L. (2011). Fear of a Lonely Planet: author anxieties and the mainstreaming of a guidebook. *Current Issues in Tourism*, 14(8), 705-723. doi: 10.1080/13683500.2011.555527 [in English].
10. Daniel H. Olsen, Dallen J. Timothy. (2021). *The Routledge Handbook of Religious and Spiritual Tourism*. Routledge. 490 p. <https://www.amazon.com/Routledge-Handbook-Religious-Spiritual-Tourism/dp/0367191954> [in English].
11. *23 Books About Pilgrimages: Memoirs, Fiction and the Quest for Self*. URL: <https://libromaniacs.com/books-about-pilgrimages/> в (дата звернення: 12.04.2023) [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті автор розглядає паломницькі путівники як форму комунікації під час здійснення сакральних подорожей. Розглядаються різні варіанти міжнародних путівників,

наводяться приклади реальних мемуарів, ітінерарії із життя паломників, приклади інтерв'ю, щоденників. Вивчення цієї теми свідчить про її відношення до розвитку релігійного туризму на сучасних етапах і еволюціонування туристичної галузі з її інфраструктурою, об'єктами, стежками, шляхами, починаючи з пратуризму (паломництва). Автор наводить конкретні приклади, описи паломництв, пропонує розробити нові паломницькі маршрути шляхами святих апостолів, зосереджує увагу на комунікативній функції путівників. Також у науковій праці розглядається структура путівників, аналізується актуальність інформації щодо сакральних об'єктів, детально описуються художні твори про паломництва реальних особистостей, які здійснили і розповіли про свої манди на сторінках щоденників, мемуарів, путівників. Розповідається також про сакральні місця, де проповідували святі Апостоли і про значення цих шляхів, які користуються популярністю серед паломників, але не мають ніякої актуальної літератури у вигляді путівників для здійснення міжнародних мандрівок. Можливо вони десь і є, але не мають масового поширення і відкритого доступу, а інформація для паломника є досить специфічною і потребує детального вивчення. За допомогою сучасного паломництва, яке перетворилось завдяки розвиненій інфраструктурі і спрощеним шляхам до сакральних об'єктів, відбулась трансформація і у сфері описів цих подорожей. У цій науковій розвідці простежується також науковий шлях від першоджерел до сучасних творів, описів, мемуарів, щоденників. Тому, на думку автора, тема є досить актуальною, має логічне продовження від історії до сучасності і потребує детального вивчення з точки зору наукового паломництва, яке можна простежувати і аналізувати на прикладі спеціалізованої літератури. Тим паче ця тема користується попитом як у наукових колах так і у реальних сакральних мандрівках, які потім описують у своїх путівниках, щоденниках, романах, повістях реальні паломники.

Ключові слова: путівник, комунікація, паломництво, сакральна подорож, туризм, святі шляхи, культурні практики.

УДК 021:002.1-028.27

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-198-212>

**ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT IN THE
SYSTEM OF MODERN LIBRARIES: EFFICIENCY,
SECURITY AND INNOVATION**

**ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В СИСТЕМІ
РОБОТИ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК: ЕФЕКТИВНІСТЬ,
БЕЗПЕКА ТА ІННОВАЦІЇ**

Оксана Плужник,

*доктор філософії, доцент
кафедри соціальних
комунікацій,*

*документознавства та
інформаційної діяльності,*

E-mail:

oks.pluzhnik1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8780-8288>

Researcher ID: ACO-8479-2022

Університет Григорія

Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав, Київська обл.,

Україна, 08401

Oksana Pluzhnyk,

Ph.D. in Educational

*Sciences, Associate Professor of
the Department of Social*

Communications,

Documentation and Information

Activity,

E-mail:

oks.pluzhnik1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8780-8288>

Researcher ID: ACO-8479-2022

Hryhorii Skovoroda University

in Pereiaslav, 30,

Sukhomlynskoho Str., Pereiaslav,

Kyiv region, Ukraine, 08401

Павло Дрок,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,*

документознавства та

інформаційної діяльності

E-mail: drok_pavlo@ukr.net

Pavlo Drok,

Ph.D. in Historical Sciences,

Associate Professor of the

Department of Social

Communications,

Documentation and Information

Activity

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-3711>

Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

E-mail: drok_pavlo@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4991-3711>

Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,30,
Sukhomlynskooho Str., Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine, 08401

ABSTRACT

The article emphasizes the relevance of research in the field of electronic document management in libraries due to the rapid development of technology and the growing requirements for data protection. The role of libraries as multifunctional centers offering a wide range of services and the need to adapt to new technologies to ensure relevance and competitiveness are defined. The main emphasis of the article is on electronic document management, which simplifies processing and ensures the speed and efficiency of document management. The use of cloud technologies, electronic data interchange systems and document management systems, as well as the application of artificial intelligence and automation, allow libraries to facilitate access to resources, promote cooperation with other institutions, and increase productivity.

The article discusses the advantages of electronic document management in modern libraries, such as automation of routine processes, convenient access to information, improved communication, analytics and reporting, and ensuring the security and confidentiality of documents. The article describes various information security systems used in libraries, such as data encryption, user authentication, access control, monitoring and auditing, and physical security. The use of these systems helps to ensure the security and confidentiality of documents in libraries.

The article raises the issue of improving information security in modern libraries. Several measures have been proposed to improve information security, including regular cybersecurity training for employees, the use of multi-level authentication,

network and data protection, software updates, implementation of the principle of least privilege, security audits, and partnerships with specialized vendors.

Keywords: *libraries, electronic document management, security and confidentiality of documents, information protection, innovations in document management, electronic document management systems.*

Постановка проблеми. Впровадження цифрових технологій у бібліотечну сферу має низку переваг і може суттєво покращити ефективність роботи та забезпечити безпеку даних. Дослідження в цій галузі дозволяють виявляти нові підходи та методи для оптимізації процесів документообігу, покращення систем безпеки, врахування потреб користувачів та удосконалення системи управління документами. Застосування електронного документообігу у бібліотеках сприяє підвищенню ефективності шляхом швидкої обробки та обміну документами, забезпечення легкого доступу до інформації та зниження витрат на паперові матеріали. Крім того, це дозволяє забезпечити безпеку даних, захищаючи їх від несанкціонованого доступу та втрати. Дослідження в галузі електронного документообігу також важливі для впровадження нових технологій у бібліотеки, таких як хмарні рішення, штучний інтелект та блокчейн. Це дозволяє розширити можливості та покращити функціональність систем документообігу. Зважаючи на швидкий розвиток технологій та зростання вимог щодо захисту даних та ефективного управління, дослідження в галузі електронного документообігу є надзвичайно актуальним і потребує подальшого вивчення та розробки. Це дозволить бібліотекам ефективно використовувати сучасні цифрові рішення та забезпечити надійний захист даних, зручний доступ до інформації та підвищення загальної продуктивності роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки дослідження, проведені авторами, що займаються

проблематикою електронного документообігу та цифрових технологій у бібліотеках, виявилися дуже актуальними і значущими для розвитку сучасних бібліотечних систем. Вилегжаніна Т. (*Вилегжаніна, 2017*), Загуменна В., Кузьменко О. та Дейч Д. (*Загуменна, Кузьменко & Дейч, 2020*) у своїх дослідженнях зосереджувались на методичній діяльності бібліотек у віртуальному просторі, визначаючи її важливість та розробляючи рекомендації для її вдосконалення. Влащенко Л. та Нікітенко О. (*Влащенко & Нікітенко, 2019*) досліджували ефективність використання віртуальних сервісів у наукових бібліотеках, використовуючи системний підхід та досвід застосування. Ковальчук Н. (*Ковальчук, 2019*) досліджувала інноваційність як складову успішної організаційно-управлінської діяльності бібліотеки, а Машталяр І. та Яворська Т. (*Машталяр & Яворська, 2023*) досліджували цифрові сервіси як основу дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів.

Ці дослідження мають важливе значення для розробки нових підходів та методів впровадження електронного документообігу, для покращення функціональності бібліотечних систем. Результати цих досліджень допомагають бібліотекам удосконалити свою роботу, забезпечити зручний доступ до інформації та підвищити загальну продуктивність роботи.

Мета статті визначити як використання електронного документообігу у сучасних бібліотеках забезпечує безпеку та конфіденційність документів; запропонувати заходи для покращення захисту інформації в сучасних бібліотеках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи швидкий розвиток технологій та зростання вимог щодо захисту даних та ефективного управління, дослідження в галузі електронного документообігу є надзвичайно актуальним і потребує подальшого дослідження та розробки.

Повсюдна інформатизація не оминула і бібліотечні установи, а комп'ютеризація та впровадження сучасних

інформаційних технологій у роботу бібліотечної установи спричинила до того, що бібліотека стає активним віртуальним посередником між користувачами та інформацією. Це твердження повністю стосується роботи бібліотек закладів вищої освіти. Інформатизація роботи забезпечує реалізацію функцій бібліотеки у межах інформаційного, культурного та наукового аспектів її діяльності у ці ж напрямки, на нашу думку, включаються і перспективні напрямки бібліотечної роботи (Барабаш & Глебова, 2021: 229).

У сучасному цифровому світі бібліотеки залишаються незамінними установами, що надають доступ до інформації і культурних ресурсів. Завдяки технологічному розвитку та цифровим технологіям, бібліотеки перетворюються на мультифункціональні центри, що пропонують широкий спектр послуг.

Зростаюча роль бібліотек у сучасному суспільстві вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових технологій. Впровадження ефективного документообігу є одним з ключових елементів, що допомагає бібліотекам залишатися актуальними та конкурентоспроможними в цифровій епосі.

Перш за все, доцільно визначити поняття документообігу. Документообіг – це процес обміну, обробки та контролю документів у бібліотеці. Він охоплює всі етапи життєвого циклу документа – від створення і реєстрації до зберігання та видалення. В сучасних бібліотеках документообіг здійснюється переважно в електронному форматі, що спрощує процес обробки та полегшує доступ до даних.

Однією з переваг електронного документообігу є швидкість та ефективність обробки документів. Всі етапи – від створення до розгляду та затвердження – можуть бути здійснені онлайн, що дозволяє прискорити робочі процеси. Наприклад, робочі групи можуть одночасно працювати над одним документом, редагуючи його в режимі реального часу. Це сприяє швидкому прийняттю рішень та підвищує продуктивність бібліотечного персоналу.

Однією з найбільш значущих інновацій у сфері документообігу є використання хмарних технологій. Бібліотеки можуть зберігати свої документи та ресурси в хмарних сервісах, що дозволяє зручний та безпечний доступ до них з будь-якого місця та пристрою. Це спрощує обмін документами між бібліотеками, співпрацю з іншими установами та забезпечує більшу гнучкість у роботі. Бібліотеки можуть використовувати електронні системи обміну даними, щоб обмінюватися документами, каталогами та іншою інформацією з іншими бібліотеками або партнерами. Це сприяє розширенню доступу до ресурсів і полегшує спільну роботу над проєктами та дослідженнями.

Крім того, електронний документообіг дозволяє забезпечити централізоване зберігання та керування документами. Бібліотеки можуть використовувати електронні системи керування документами (ЕСКД), щоб автоматизувати процеси зберігання, пошуку та контролю документів. Це спрощує роботу з великим обсягом інформації, дозволяючи швидко знаходити потрібні документи та використовувати їх для подальшої роботи.

Як зауважують Влащенко Л.Г., Нікітенко О.М., впровадження нових технологій в бібліотечну діяльність дозволяє автоматизувати роботу користувачів у бібліотеці та за її межами, що надає додаткові можливості для оптимальної організації бібліотечно-інформаційного обслуговування та впровадження нових послуг. Сьогодні бібліотека пропонує широкий спектр різноманітних послуг, однак через стрімкий розвиток інформаційного суспільства з потребами, які часто змінюються, бібліотеці необхідно шукати нові підходи до обслуговування. Одним з варіантів реагування бібліотек на зміни, що відбуваються в суспільстві, є впровадження в бібліотечні послуги віртуального обслуговування. Перевага такої форми обслуговування полягає в тому, що користувач може отримати необхідну інформацію з будь-якого місця і з будь-якого пристрою, що має вихід в Інтернет, та у будь-який зручний для нього час (Влащенко & Нікітенко, 2019).

Все більш значущу роль у документообігу сучасних бібліотек відіграє *штучний інтелект (AI)* та автоматизація. AI може використовуватися для автоматичного розпізнавання та індексування документів, рекомендаційного пошуку літератури для користувачів, аналізу популярності та використання ресурсів та багато іншого. Автоматизація документообігу дозволяє зменшити час на рутинні операції, такі як розсилка повідомлень, обробка запитів на доступ до ресурсів, оновлення баз даних тощо.

Дедалі більше набувають популярності і впроваджуються в різних сферах, включаючи документообіг у бібліотеках, *Blockchain технології*. Використання blockchain дозволяє забезпечити надійну і безпекову систему зберігання та обміну документами. Бібліотеки можуть використовувати blockchain для підтвердження автентичності ресурсів, ведення журналу транзакцій та контролю доступу до конфіденційної інформації.

Сучасний користувач бібліотеки живе у дуже мінливому, прискореному світі, тому постійно виникає потреба в інформації. Бібліотека має доводити користувачам, що якість та оперативність задоволення їх інформаційних потреб надійніша і релевантніша, ніж користування загальнодоступними інтернет-джерелами пошуку інформації. З цією метою бібліотекам слід суттєво розширити свою мережеву присутність шляхом застосовування всіх можливих каналів комунікації, як-от сайти, блоги, соціальні мережі. Завдяки цьому аудиторії віддалених користувачів забезпечується безперешкодність доступу до змістовного цифрового контенту 24/7 (Машталяр & Яворська, 2023).

Тож серед переваг електронного документообігу у сучасних бібліотеках можна виділити такі:

1. *Автоматизація рутинних процесів.* Системи документообігу дозволяють бібліотекам автоматизувати багато рутинних процесів, пов'язаних з обробкою документів. Наприклад, створення, розсилка та зберігання повідомлень, резервування книг та інших матеріалів, контроль доступу до

документів тощо. Це значно зменшує ручну працю бібліотечних працівників і відкриває можливість для більш швидкого та ефективного обслуговування користувачів.

2. *Зручний доступ до інформації.* Системи документообігу дозволяють створювати електронні бази даних, де зберігається вся необхідна інформація про книги, журнали, наукові статті та інші документи. Користувачі можуть швидко знаходити потрібні матеріали, здійснювати онлайн-замовлення та отримувати доступ до електронних ресурсів. Це значно полегшує пошук і замовлення літератури, а також забезпечує миттєвий доступ до актуальної інформації.

3. *Покращення комунікації.* Системи документообігу сприяють покращенню комунікації між бібліотекарями та користувачами. Вони надають засоби для швидкої взаємодії, такі як електронна пошта, онлайн-чати, форуми тощо. Користувачі можуть отримувати консультації щодо вибору літератури, задавати питання про доступні ресурси та отримувати оперативні відповіді. Це робить комунікацію з бібліотекою більш зручною та ефективною.

4. *Аналітика та звітність.* Системи документообігу надають можливість збирати та аналізувати дані про використання бібліотечних ресурсів. Бібліотеки можуть відстежувати популярність різних матеріалів, аналізувати читацькі запити та впроваджувати поліпшення у свою роботу. Це допомагає забезпечити більш ефективне управління ресурсами та задовольнити потреби користувачів.

5. *Забезпечення безпеки та конфіденційності.* Системи документообігу дозволяють бібліотекам забезпечити безпеку та конфіденційність документів. Вони можуть використовувати різні механізми захисту, такі як шифрування даних, автентифікація користувачів та контроль доступу до конфіденційних матеріалів. Це особливо важливо для бібліотек, які мають обробляти особисті дані користувачів або матеріали з обмеженим доступом.

Останню перевагу щодо забезпечення безпеки та конфіденційності документів розглянемо детальніше. Сучасні бібліотеки приділяють велику увагу захисту інформації, особливо тоді, коли йдеться про конфіденційні дані користувачів та обробку особистої інформації. Деякі з найпоширеніших систем захисту інформації, що використовуються в сучасних бібліотеках, включають:

1. *Шифрування даних*: бібліотеки використовують різні методи шифрування для захисту даних. Шифрування дозволяє перетворити інформацію в нечитабельний формат, який може бути розкодований лише з використанням спеціального ключа. Це забезпечує конфіденційність інформації, що зберігається в базах даних бібліотеки або передається по мережі.

2. *Аутифікація користувачів*: бібліотеки використовують різні методи аутифікації для перевірки ідентифікації користувачів та контролю доступу до конфіденційних ресурсів. Це може включати використання паролів, біометричних даних (таких як відбиток пальця або розпізнавання обличчя) або інших методів аутифікації.

3. *Контроль доступу*: бібліотеки можуть використовувати системи контролю доступу для обмеження прав доступу до різних ресурсів. Це дозволяє бібліотеці встановити рівні доступу для користувачів, забезпечити доступ тільки до тих ресурсів, які їм потрібні, і обмежити доступ до конфіденційної інформації лише авторизованим користувачам.

4. *Моніторинг та аудит*: бібліотеки можуть використовувати системи моніторингу та аудиту для відстеження активності користувачів, збору журналів подій і виявлення будь-яких ненормальних або підозрілих дій. Це допомагає виявити можливі загрози безпеці інформації та своєчасно прийняти заходи для їх запобігання.

5. *Фізична безпека*: бібліотеки також забезпечують фізичну безпеку своїх приміщень, де знаходяться сервери, комп'ютери та інші пристрої, що зберігають чи обробляють інформацію. Це може включати використання систем відеоспостереження, обмежений доступ до приміщень та інші заходи безпеки.

У сучасних бібліотеках системи захисту інформації постійно оновлюються та вдосконалюються, враховуючи зростаючі загрози та ризики. Бібліотеки приділяють велику увагу кібербезпеці та дотриманню законодавства щодо захисту персональних даних користувачів, щоб забезпечити конфіденційність інформації та довіру до своїх послуг.

Щоб покращити захист інформації в сучасних бібліотеках, можна запропонувати наступні заходи:

1. *Регулярне навчання та підвищення обізнаності:* забезпечення належного навчання співробітників бібліотеки щодо кібербезпеки і захисту інформації є важливим кроком. Працівники повинні бути ознайомлені з основними загрозами, методами фішингу та соціальної інженерії, а також повинні знати процедури безпеки, такі як складні паролі, регулярне оновлення програмного забезпечення тощо.

2. *Використання багаторівневої аутентифікації:* додаткові рівні аутентифікації, такі як двофакторна аутентифікація (2FA) або мультифакторна аутентифікація (MFA), можуть значно підвищити безпеку доступу до систем і ресурсів бібліотеки. Вони вимагають введення додаткового фактора, наприклад, одноразового пароля, смс-повідомлення або відбитку пальця, для підтвердження ідентифікації користувача.

3. *Захист мережі та даних:* бібліотеки повинні мати надійні системи захисту мережі, такі як брандмауери, антивірусне програмне забезпечення та системи виявлення вторгнень (IDS/IPS). Додатково, важливо шифрувати дані, які передаються по мережі, та забезпечити резервне копіювання та відновлення даних, щоб запобігти втраті в разі інциденту.

4. *Постійне оновлення програмного забезпечення:* важливо встановлювати оновлення і патчі для всього використовуваного програмного забезпечення, включаючи операційні системи, бібліотеки, бази даних тощо. Це допоможе закрити відомі вразливості та запобігти атакам на систему.

5. *Впровадження принципу найменшого привилегію:* застосування принципу найменшого привилегію означає, що

користувачам надаються лише необхідні права доступу для виконання їх робочих обов'язків. Це допоможе обмежити можливість несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації.

6. *Аудит безпеки*: регулярне проведення аудиту безпеки може допомогти виявити потенційні ризики і вразливості в системі, а також забезпечити дотримання норм безпеки. Аудит може включати перевірку системи на наявність оновлень, аналіз журналів подій, перевірку доступу та інші процедури.

7. *Партнерство зі спеціалізованими постачальниками*: бібліотеки можуть розглядати співпрацю зі спеціалізованими компаніями з кібербезпеки, які можуть надати консультації та підтримку у впровадженні найсучасніших практик захисту інформації.

Покращення захисту інформації є постійним процесом, і бібліотеки повинні постійно оновлювати свої підходи та практики, враховуючи нові загрози та ризики, щоб забезпечити безпеку і конфіденційність даних користувачів та своїх систем.

Важливою рушійною силою інноваційних процесів у бібліотечній галузі є готовність до змін і впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг, розроблення та реалізація новітніх інформаційних технологій, розвиток і підвищення кваліфікації персоналу, входження бібліотек у зовнішнє середовище, що можливо лише за їх ефективної організаційно-управлінської діяльності (Ковальчук, 2019).

Сьогодні метою науково-методичної діяльності в бібліотечній сфері є досягнення відповідності між наявними методами бібліотечної діяльності й тими, що потрібні для реалізації завдань установи. Слід постійно вдосконалювати роботу бібліотек, оскільки наразі показники її ефективності не збігаються з суспільними потребами, а отже актуальним є розроблення й впровадження інновацій. Саме методисти мають оперативно реагувати на зміни, активно використовуючи нововведення у діяльності, завдяки чому відбувається

впровадження досягнень теорії в практику, а практичні успіхи стають надбанням теоретичної думки (Загуменна, Кузьменко & Дейч, 2020; Вилегжаніна, 2017).

Сучасні бібліотеки впроваджують новітні інновації у сфері документообігу, що полегшує та прискорює роботу бібліотекарів, покращує доступ до ресурсів для користувачів та забезпечує безпеку документів. Інтеграція хмарних технологій, електронного підпису, штучного інтелекту та автоматизації, а також використання blockchain технологій перетворюють документообіг у сучасних бібліотеках на більш ефективний та інноваційний процес.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш, В., & Глебова, Л. (2021). Прогресивні напрями інформатизації бібліотек закладів вищої освіти (2015-2020 рр.). *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*, (11), 226-245. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-226-245>
2. Вилегжаніна Т. Методична діяльність бібліотек у віртуальному просторі. *Бібл. планета*. 2017. № 2. С. 4-6.
3. Влащенко, Л.Г., & Нікітенко, О.М. (2019). Ефективність функціонування віртуальних сервісів наукової бібліотеки ЗВО: системний підхід та досвід використання. *Бібліотечний Меркурій*, 2(22), С. 137–153. [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180333](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180333)
4. Загуменна В. В., Кузьменко О. І., Дейч Д. М. Науково-методична діяльність як важлива складова розвитку сучасної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 20–27.
5. Ковальчук Н. Інноваційність як вагомий складник ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати*, 2019, № 1. С. 23-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_1_9
6. Машталяр І. О., Яворська Т.М. Цифрові сервіси як основа дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування

користувачів. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Том 1 / ред. кол. І. А. Зайченко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. Вип. 15. Т. 1. С. 153.

REFERENCES

1. Barabash, V., & Hliebova, L. (2021). Prohresyvni napriamy informatyzatsii bibliotek zakladiv vyshchoi osvity (2015-2020 rr.) [Progressive directions of informatization of libraries of higher education institutions (2015-2020)]. Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia (11), 226-245. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-226-245> [in Ukrainian].
2. Vylehzhaniina T. Metodychna diialnist bibliotek u virtualnomu prostori [Methodological activities of libraries in the virtual space]. Bibl. planeta. 2017. № 2. S. 4-6 [in Ukrainian].
3. Vlashchenko, L.H., & Nikitenko, O.M. (2019). Efektyvnist funktsionuvannia virtualnykh servisiv naukovoï biblioteky zvo: systemnyi pidkhid ta dosvid vykorystannia [Efficiency of functioning of virtual services of a scientific library of a higher education institution: a systematic approach and experience of use]. Biblioteknyi Merkurii, 2(22), S. 137–153. [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180333](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180333) [in Ukrainian].
4. Zahumenna V. V., Kuzmenko O. I., Deich D. M. Naukovo-metodychna diialnist yak vazhlyva skladova rozvytku suchasnoi biblioteky [Scientific and methodological activities as an important component of the development of a modern library]. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. 2020. № 2. S. 20–27 [in Ukrainian].
5. Kovalchuk N. Innovatsiiniist yak vahomyi skladnyk efektyvnoi orhanizatsiino-upravlinskoi diialnosti bibliotek [Innovation as an important component of effective organizational and managerial activities of libraries]. Visnyk Knyzhkovoï palaty, 2019, № 1. S. 23-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_1_9 [in Ukrainian].

6. Mashtaliar I. O., Yavorska T.M. Tsyfrovi servisy yak osnova dystantsiinoho bibliotечно-informatsiinoho obsluhovuvannia korystuvachiv [Digital services as a basis for remote library and information services for users]. Visnyk studentskoho naukovooho tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Tom 1 / red. kol. I. A. Zaichenko (holova) ta in. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 2023. Vyr. 15. T. 1. S. 153 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті підкреслюється актуальність досліджень у галузі електронного документообігу в бібліотеках у зв'язку зі швидким розвитком технологій та зростанням вимог до захисту даних. Визначається роль бібліотек як мультифункціональних центрів, що пропонують широкий спектр послуг, та необхідність адаптації до нових технологій для забезпечення актуальності та конкурентоспроможності. Основний акцент статті зроблений на електронному документообігу, який спрощує обробку та забезпечує швидкість та ефективність управління документами. Використання хмарних технологій, електронних систем обміну даними та систем керування документами, а також застосування штучного інтелекту та автоматизації дозволяють бібліотекам полегшити доступ до ресурсів, сприяти співпраці з іншими установами та підвищувати продуктивність.

У статті розглядаються переваги електронного документообігу в сучасних бібліотеках, такі як: автоматизація рутинних процесів, зручний доступ до інформації, покращення комунікації, аналітика та звітність, а також забезпечення безпеки та конфіденційності документів. Описуються різні системи захисту інформації, які використовуються в бібліотеках, такі як: шифрування даних, аутентифікація користувачів, контроль доступу, моніторинг та аудит, а також фізична безпека. Застосування цих систем

допомагає забезпечити безпеку та конфіденційність документів у бібліотеках.

Піднімаються питання покращення захисту інформації в сучасних бібліотеках. Для поліпшення безпеки інформації запропоновано декілька заходів, включаючи регулярне навчання співробітників щодо кібербезпеки, використання багаторівневої аутентифікації, захист мережі та даних, оновлення програмного забезпечення, впровадження принципу найменшого привілею, проведення аудиту безпеки та партнерства зі спеціалізованими постачальниками.

Ключові слова: *бібліотеки, електронний документообіг, безпека та конфіденційність документів, захист інформації, інновації у сфері документообігу, електронні системи керування документами.*

УДК 061.1-027.543:02(045)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-213-254>

**STRATEGIC DIRECTIONS, KEY INITIATIVES AND
ACTIVITIES OF THE INTERNATIONAL FEDERATION
OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS
(2019–2022)**

**СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ, КЛЮЧОВІ ІНІЦІАТИВИ ТА
ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
БІБЛІОТЕЧНИХ АСОЦІАЦІЙ
ТА УСТАНОВ (2019–2022 роки)**

Леся Халецька,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та
документознавства,*

E-mail: lecenka@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8409-2138>

Researcher ID: [Lesia_Khaletska](https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru)

<https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru>

*Національний авіаційний
університет, проспект*

*Любомира Гузара, 1 м. Київ,
Україна, 03058*

Lesia Khaletska,

Ph.D.in Historical Sciences,

*Associate Professor of the
Department of History and
Documentary Science*

E-mail: lecenka@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8409-2138>

Researcher ID: [Lesia_Khaletska](https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru)

<https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru>

National Aviation

*University, 1, Liubomyra Huzara
ave. Kyiv, Ukraine, 03058*

ABSTRACT

The article highlights the role, initiatives and strategic directions of the International Federation of Library Associations and Institutions (hereinafter – IFLA) in 2019–2022. It has been established that this period has become a new stage in the activities of the organisation, which at that time held a number of important events and adopted strategic programme documents. For example,

in 2019, the World Information and Library Congress in Athens adopted the IFLA Strategy 2019–2024, which formulated four strategic areas of activity: strengthening the voice of libraries at the global level; development and improvement of professional practice; uniting and strengthening the professional field; and optimising the IFLA organisation. In 2020, an important document was adopted, the Statement on Libraries and Open and Effective Governance, which emphasises the role of libraries in effective public decision-making.

An attempt is made to analyse the activities of the International Federation of Library Associations and Institutions in implementing the main directions of the IFLA Strategy for 2019–2024. In 2020–2022, IFLA's efforts were focused on carrying out activities, either independently or in cooperation with international partners, aimed at implementing the UN Sustainable Development Goals, developing advocacy, expanding its presence in the work of international organisations and at international meetings (partnership with UNESCO, participation in UN meetings, sessions of the World Urban Forum, etc.). The active use of Internet platforms and resources was observed, the Federation's presence on social media (Instagram, LinkedIn) was expanded, and a new website was launched in 2021. Webinars, teleconferences, news updates on the website, and email correspondence played a significant role in IFLA's communications with its members. The main information platform for supporting the library movement and learning about the experience of libraries around the world is the Library World Map portal, which is constantly updated with new stories. On 17–19 August 2021, the World Library and Information Congress was held online for the first time, reviewing the implementation of the IFLA Strategy 2019–2024 and the relevance of its principles. Considerable attention was paid to the revision and creation of standards: revision of the manifestos of public and school libraries, 2020; approval of the IFLA Recommendations for Educational Programmes in Library and Information Science, 2022. During 2020–2021, the IFLA governance system was

reorganised to increase transparency, efficiency and partnerships; expand regional representation; improve financial and organisational sustainability; create more diverse opportunities for participation; and strengthen support for volunteers.

The main communication platform remained the World Information Library Congress, which resumed its annual holding in 2021 (it was not held in 2020 due to the COVID-19 pandemic). During its work in 2021 and 2022, the annual results of IFLA's activities in implementing its main strategic directions were presented. At the World Information and Library Congress, which took place on 26–28 July 2022 in Dublin, Ireland, Ukraine was represented by Oksana Boyarynova, a member of the Presidium of the Ukrainian Library Association. She spoke at three sessions of the IFLA Congress, introducing the participants to the Ukrainian experience of youth support and leadership development, cooperation of the Ukrainian Library Association with the Ministry of Digital Transformation of Ukraine in the national project to improve digital literacy «Diia. Digital Education», as well as the fate and activities of Ukrainian libraries in the context of Russia's large-scale war against Ukraine.

The study found that IFLA's activities in 2019–2022 demonstrate progress in the implementation of four strategic directions, contribute to the enhancement of the role of libraries in the modern world, more efficient use of their potential, and improve the educational and cultural level of the population.

Keywords: *association, library, congress, international organization, International federation of library associations and institutions, strategy.*

Постановка проблеми. Діяльність окремих бібліотечних установ, а відтак і їх об'єднань, як і інших суб'єктів життєдіяльності країн світу, відчуває на собі вплив багатьох визначальних чинників розвитку сучасного суспільства, до яких належать постійний розвиток інформації як явища, а звідси – опанування вміннями давати собі раду з її змінними та

зростаючими потоками (що є актуальним для фахівців бібліотечної та інформаційної галузі, для освітніх установ, які займаються підготовкою таких фахівців, для пересічних споживачів і користувачів інформаційними ресурсами), новими формами і умовами використання (йдеться про цифровий формат інформаційних ресурсів і віртуальне інформаційно-комунікаційне середовище), необхідність долучитися задля власної безпеки і майбутнього до вирішення глобальних проблем людства, що знайшло своє вираження у сформульованих ООН Цілях сталого розвитку. Глобальний характер сучасних викликів обумовлює необхідність об'єднання зусиль для надання ефективної відповіді. Центром об'єднання зусиль бібліотечних й інформаційних працівників упродовж уже майже 100 років є Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ – неурядова міжнародна організація, членами якої є бібліотеки, національні бібліотечні організації та інформаційні служби.

ІФЛА забезпечує всесвітній бібліотечній спільноті можливість регулярно зустрічатися для обміну думками з широкого кола питань бібліотечно-інформаційного обслуговування, підтримує співробітництво з міжнародними об'єднаннями та організаціями. Період 2019–2022 рр. став новим етапом у діяльності організації, яка провела низку важливих заходів та прийняла стратегічні програмні документи, серед яких: «Стратегія ІФЛА на 2019–2024 роки» (2019 р., Афіни, Всесвітній інформаційний та бібліотечний конгрес); «Заява про бібліотеки та відкрите та ефективне управління» (2020 р.), яка підкреслює роль бібліотек у прийнятті ефективних державних рішень; проведення у режимі онлайн Всесвітнього бібліотечного та інформаційного конгресу 17–19 серпня 2021 р., який розглянув хід виконання «Стратегії ІФЛА на 2019–2024»; проведення Всесвітнього бібліотечного та інформаційного конгресу 26–28 липня 2022 р., на якому Україну представила член Президії ВГО Українська бібліотечна асоціація (далі – УБА) Оксана Бояринова, повідомивши

учасників Конгресу про російський терор на території України, втрати бібліотек і культурної спадщини України, участь УБА та її партнерів у протидії дезінформації, дільність бібліотек тощо. Отже, організаційні та інформаційні заходи ІФЛА, розгляд основних чинних міжнародних документів організації з проблем бібліотечної сфери є актуальним, сприяє заохоченню високих стандартів бібліотечних послуг та інформації; поширенню передового розуміння цінності бібліотеки та інформаційних служб в умовах інформаційних викликів 20-х рр. ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема дослідження є цікавою й актуальною, однак, на наш погляд, ще недостатньо висвітлена українськими науковцями. Агаркова В. В., розкриваючи заходи бібліотек, спрямовані на впровадження Глобальних цілей сталого розвитку ООН, згадує основні стратегічні напрями, які були представлені ІФЛА у Стратегічному плані на 2016–2021 рр. (Агаркова, 2018). Коваль Т.М. та Лопата О.М. (Коваль & Лопата, 2020) проаналізували нормативно-правові заходи Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій, спрямовані на адаптацію бібліотек в умовах цифрового суспільства. Частково діяльність ІФЛА висвітлюється науковцем Пашковою В. у роботі, присвяченій проблемам інтелектуальної свободи та доступності інформації в демократичному суспільстві (Пашкова, 2012). Низка статей Прокопенко Л. С. присвячена різним аспектам діяльності ІФЛА, серед яких питання бібліотечно-інформаційної освіти (Прокопенко, 2017; 2015), джерельна база дослідження діяльності ІФЛА (Прокопенко, 2003), міжнародне бібліотечне співробітництво (Прокопенко, 2017), напрями діяльності відділу ІФЛА «Освіта та наукові дослідження» (Прокопенко, 2009), напрями діяльності секції бібліотечних журналів ІФЛА (1978–2005 рр.) (Прокопенко, 2009) тощо. Висвітлюючи питання впливу бібліотечних асоціацій на діяльність бібліотек в умовах глобалізації, Ускова Н.К. та Фоміна С.О. (Ускова & Фоміна, 2021)

підкреслюють значення ІФЛА як найбільш представницької глобальної бібліотечної організації у світі, результатом багатьох років діяльності якої стало, зокрема, включення доступу до інформації до цілі 16.10. Глобальних цілей сталого розвитку ООН; також дослідниками зазначено місію та певні напрями діяльності ІФЛА відповідно до «Стратегія ІФЛА на 2019–2024 рр.». Стратегічним міжнародним тенденціям розвитку безперервної інформаційно-бібліотечної освіти в проєктах ІФЛА присвячене дослідження Філіпової Л. Я. (Філіпова, 2016). Стисло характеристику основним напрямам і першим результатам «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 рр.» подано в публікації Халецької Л. П. (Халецька, 2022). Отже, наукові публікації українських учених із сучасних проблем діяльності ІФЛА практично відсутні, що підсилює актуальність проведеного дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні стратегічних напрямів, ключових ініціатив та діяльності з їх реалізації Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ протягом серпня 2019 – липня 2022 рр.

Виклад основного матеріалу. У серпні 2019 р. в Афінах відбувся Всесвітній інформаційний та бібліотечний конгрес (WLIC) ІФЛА. На ньому був наданий щорічний звіт організації за 2018 р., а також представлена «Стратегія ІФЛА на 2019–2024 роки», що позиціонується як важлива віха «на шляху від бачення до стратегії та дії» (IFLA Strategy 2019-2024: 2). Основою для переходу від «бачення» до дій у межах Стратегії став значний масив даних, зібраних під час реалізації проєкту ІФЛА «Глобальне бачення» (2017–2019 рр.) та створеного в його рамках Банку ідей – спеціального вебсайту для загального онлайн-опитування, за допомогою якого бібліотекарі світу отримали можливість поділитися власними ідеями. Зібрані дані були проаналізовані, представлені Правлінню ІФЛА та слугували головним орієнтиром для Правління під час розробки нової стратегії (IFLA Annual Report 2018: 11).

У відповідності до місії – «надихати, залучати, підтримувати та об'єднувати представників бібліотечного суспільства» – та незмінних цінностей ІФЛА, серед яких: підтримка принципів свободи доступу до інформації, ідей, художніх творів, свободи виразу ідей; переконаність у тому, що для власного соціального, освітнього, культурного, демократичного та економічного благополуччя люди, спільноти та організації потребують універсального та справедливого доступу до інформації, ідей і художніх творів; надання доброякісних бібліотечних та інформаційних послуг забезпечує такий доступ; зобов'язання надати можливість усім членам Федерації без будь-яких дискримінаційних обмежень за статтю, етнічним походженням тощо брати участь і отримувати користь від її діяльності (IFLA Strategy 2019-2024: 3), – сформульовані чотири стратегічних напрями діяльності (IFLA Strategy 2019-2024: 2): зміцнення голосу бібліотек на глобальному рівні; розвиток та вдосконалення професійної практики; об'єднання та зміцнення професійної галузі; оптимізація організації ІФЛА. У межах кожного напрямку виділено чотири ключових ініціативи, що забезпечують основу для проведення заходів, спрямованих на реалізацію Стратегії.

У межах першого стратегічного напрямку «Зміцнення голосу бібліотек на глобальному рівні» ключовими ініціативами є: демонстрація можливостей бібліотек у досягненні Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР); розширення присутності ІФЛА в якості важливого партнера у роботі міжнародних організацій і на засіданнях міжнародного рівня; співробітництво з бібліотечними асоціаціями з метою виявлення юридичних і фінансових перешкод щодо їх роботи та спонукання до вживання необхідних заходів; формування громадської думки та активна участь у розгляді питань відкритого доступу та бібліотечних цінностей, в тому числі інтелектуальної свободи та прав людини (IFLA Strategy 2019-2024: 4).

Другий стратегічний напрям «Розвиток та вдосконалення професійної практики» передбачає реалізацію наступних ключових ініціатив (IFLA Strategy 2019-2024: 5):

- розробку, передання та розповсюдження ключових ресурсів та матеріалів, що стимулюють розвиток професії. ІФЛА розглядає себе в якості центра авторитетних й оригінальних досліджень і джерел у інформаційно-бібліотечному середовищі;

- регулярне проведення ефективних кампаній, надання інформаційних та інших комунікаційних продуктів для стимулювання та активізації бібліотек;

- розробку стандартів, посібників, інших матеріалів для сприяння розвитку професійної практики, що дозволять бібліотекам адаптуватися до мінливого світу, упроваджувати нові технології, щоб відповідати очікуванням користувачів;

- надання інструментів та інфраструктури (платформ), що підтримують роботу бібліотек для сприяння ефективному наданню послуг та реалізації місій бібліотечних установ.

У межах третього стратегічного напрямку «Об'єднання та зміцнення професійної галузі» пропонуються ініціативи, спрямовані на укріплення бібліотечної сфери для надання високоякісних послуг, які відповідатимуть потребам спільноти та сприятимуть грамотності, інноваціям, збереженню спадщини та доступу до інформації для всіх користувачів: надання оптимальних можливостей для особистого спілкування та навчання; підтримка віртуального спілкування та зв'язків за допомогою інструментів мережевої взаємодії; зміцнення бібліотечної галузі на національному та регіональному рівнях; забезпечення цільового навчання та професійного розвитку (IFLA Strategy 2019-2024: 6).

Четвертий стратегічний напрям «Оптимізація нашої організації» пропонує для реалізації чотири ключові ініціативи, спрямовані на забезпечення стабільного зростання і розвитку ІФЛА за рахунок розширення та диверсифікації складу її членів, посиленню регіональної присутності, активного

залучення членів за допомогою ефективної професійної структури, а також надання можливостей для волонтерської роботи. Такими ключовими ініціативами виступають: забезпечення довгострокової фінансової стійкості та стабільності організації шляхом розробки фінансових стратегій і варіантів для забезпечення стійкого розвитку, основою якого є аналіз потенційних партнерств і здатності використання нових можливостей; ефективна мобілізація людських ресурсів і мереж організації; розширення географічних кордонів ІФЛА, збільшення складу її членів і залучення їх до активної роботи; привернення уваги до діяльності ІФЛА за допомогою ефективних та інноваційних комунікацій (IFLA Strategy 2019-2024: 7).

Важливою частиною реалізації «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 роки» є реорганізація системи управління ІФЛА. У зв'язку з цим, а також врахувавши ідеї, висловлені в межах проєкту «Глобальне бачення», інформацію, отриману в ході опитування, яке відбулося у жовтні 2019 р., 19 червня 2020 р. Правлінням ІФЛА був опублікований документ, у якому містилася низка пропозицій щодо оновлення її організаційної структури. Вони стосувалися більшої прозорості діяльності ІФЛА, підвищення ефективності та розвитку партнерських зв'язків; розширення регіонального представництва; підвищення фінансової та організаційної стійкості; створення більш різноманітних можливостей для участі; посилення підтримки волонтерів (Gerald Leitner IFLA..., 2020; Draft Proposal, 2020; IFLA GOVERNANCE REVIEW..., 2020). Виявивши проблеми, які характеризують існуючу організаційну структуру Правління, Професійного комітету, Регіональної ради, Стратегічних комітетів, запропоновано ввести зміни в структуру Правління; перейменувати Професійний комітет на Професійну раду, яка буде за своїм статусом дорівнювати Регіональній раді; модернізувати структуру Професійної та Регіональної рад; змінити назву «стратегічний комітет» на «консультативний комітет», кількість основних членів консультативних комітетів,

спосіб їх призначення стандартизувати (Draft Proposal, 2020; IFLA GOVERNANCE REVIEW..., 2020). Результатом опитування членів і волонтерів ІФЛА стосовно розробленого проекту, яке тривало з 22 червня до 14 липня 2020 р., стало схвалення основних напрямів перегляду системи управління ІФЛА. Враховуючи отримані відгуки, питання, пропозиції, ІФЛА підготувала та опублікувала другу версію робочого документа «Проект системи управління ІФЛА. Робочий документ. 11 серпня 2020» (IFLA Governance Proposal Working Paper, 2020). У підсумку було прийняте рішення про внесення правок до Статуту Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ, за яке висловилися більше, ніж 95 % членів Федерації під час проведення позачергової Генеральної Асамблеї ІФЛА в онлайн-форматі під керівництвом Президента ІФЛА Крістін Маккензі та Генерального секретаря ІФЛА Джеральда Ляйтнера 12 лютого 2021 р. (2021 Extraordinary General Assembly). Нова редакція Статуту набула чинності у серпні 2021 р. після закінчення терміну повноважень поточного Правління та комітетів, а також після необхідного перехідного періоду.

2020 р. став першим роком реалізації «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 роки» і виявився одним із найскладніших і в діяльності ІФЛА, і в діяльності бібліотечної сфери, і в житті та діяльності населення країн світу у зв'язку із тими викликами, які постали внаслідок пандемії COVID-19. Як зазначив Джеральд Ляйтнер, Генеральний секретар ІФЛА, відповіддю на виклики пандемії COVID-19 став перегляд способів досягнення цілей, визначених Стратегією. Була проведена значна робота зі збору, поширення інформації про заходи, вжиті бібліотеками у відповідь пандемію COVID-19. Штаб-квартирою ІФЛА було надано волонтерам віртуальні платформи та підготовлено докладні інструкції для їх ефективного використання, що призвело до значного збільшення їх популярності. Команда штаб-квартири перейшла до віддаленої роботи та забезпечила майже постійну підтримку

членам Федерації. Також були майже максимально задіяні можливості, надані вебсайтом та присутністю в соціальних мережах для ефективного обміну інформацією (IFLA Annual Report, 2020: 13-14).

Відбувся прогрес у реалізації чотирьох стратегічних напрямів діяльності ІФЛА, визначених Стратегією. У межах першого стратегічного напрямку «Зміцнення голосу бібліотек на глобальному рівні» (IFLA Annual Report, 2020: 19) тривала робота з досягнення ЦСР ООН, були спрямовані зусилля на підтримку національної участі у добровільних національних оглядах, які стосувалися виконання ЦСР урядами. Було проведено успішний супутній захід в межах Африканського регіонального форуму зі стійкого розвитку у лютому 2020 р., взято участь у сесіях Всесвітнього форуму міст і досягнуто зазначення у підсумковій декларації зустрічі того, що бібліотеки є постачальниками ключових культурних послуг.

Також ІФЛА взяла участь у роботі міжнародних організацій і на засіданнях міжнародного рівня. Зокрема, спільно з партнерами по кампанії «Культура 2030» (Culture2030Goal) ІФЛА виступила на засіданні Політичного форуму високого рівня ООН зі сталого розвитку (липень 2020 р.), де також були присутні представники президента Генеральної Асамблеї ООН, Всесвітньої організації охорони здоров'я та ЮНЕСКО, підкресливши необхідність інвестицій у бібліотеки та їх включення в стратегії довготривалого розвитку. Співпраця з ЮНЕСКО знайшла свій вияв у спільних зусиллях щодо боротьби з наслідками вибуху в Бейруті у серпні 2020 р., спільних заявах стосовно програми «Пам'ять світу» і пандемії COVID-19, активній участі у щорічному зібранні на підтримку грамотності та Глобального тижня медійної та інформаційної грамотності тощо.

ІФЛА продовжила успішну співпрацю з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. У цьому контексті зауважено, що заява ІФЛА про необхідність реформ у галузі авторського права для забезпечення безпеки в умовах змін

клімату отримала позитивні відгуки. В умовах зростання важливості наявності можливостей і навичок користування інтернетом, ІФЛА здійснювала публікацію нових досліджень, присвячених включенню бібліотек у стратегії розвитку широкосмугового зв'язку та цифрових навичок, а також забезпечила згадку бібліотек у визначенні терміну «значущий зв'язок», розробленого в рамках ініціативи «Альянс за доступний Інтернет». Ці кроки свідчать про реалізацію ініціатив, спрямованих на формування громадської думки, участь у розгляді питань відкритого доступу.

Приділяючи увагу моральним цінностям, ІФЛА зробила заяву про штучний інтелект, відкритий уряд і права на архівування, надала матеріали для Універсального періодичного огляду Ради з прав людини в Австралії, Бельгії, Грузії, М'янмі, а також для подальших тематичних оглядів. Було опубліковано дослідження про включення бібліотек до національних планів щодо забезпечення гендерної рівності та розвитку відкритого уряду.

Зважаючи на те, що ключовим напрямом адвокаційної роботи є надання підтримки членам Федерації, ІФЛА надала низку рекомендацій, а також зробила внесок у реформи і політичні процеси на національному рівні, приділивши головну увагу інструментам зі сприяння адвокації на місцях.

У межах другого стратегічного напрямку «Розвиток та вдосконалення професійної практики» (IFLA Annual Report 2020: 21), зважаючи на необхідність змін у методах роботи бібліотек у світовому масштабі, основні зусилля ІФЛА сконцентрувалися навколо активного використання інтернет-платформ і ресурсів. Для підтримки бібліотечного руху, ознайомлення з досвідом бібліотек світу головною інформаційною платформою є портал «Бібліотечна мапа світу», яка містить дані з 133 держав. Вона також виступає інструментом аналізу, наприклад, під час підготовки звітів про країни в межах проекту «Розвиток і доступ до інформації» (DA2I) тощо. Було збагачено колекцію оповідей про внесок

бібліотек у реалізацію ЦСР ООН, що надає водночас матеріали для підготовки бібліотечної адвокації. ІФЛА провела низку віртуальних семінарів, присвячених технікам оповіді, щоб заохотити практику надання історій про ЦСР, збільшити кількість асоціацій та організацій-учасників ІФЛА, стимулювати заповнення профілів країн як ключових елементів діяльності за підсумками регіональних семінарів.

2020 р. позначений також переглядом і створенням стандартів ІФЛА. Зокрема, досягнутий прогрес в області перегляду маніфестів публічних і шкільних бібліотек; для підтримки роботи запущений так званий «Простір імен» (Namespaces), який забезпечує доступ до зв'язаних даних, які стосуються різних стандартів ІФЛА.

У 2020 р. відбувся перезапуск Реєстру ризику, у якому було розміщено нову колекцію ресурсів, що нею можуть скористатися для управління ризиками менеджери зі збору даних. Протягом року йшла підготовка до публікації нової редакції Керівництва з відбору цифрового контенту в межах проєкту ЮНЕСКО/PERSIST. Головним інтернет-ресурсом залишився вебсайт ІФЛА. Було розширено його можливості, тривала робота над новим сайтом. Також була розширена присутність Федерації в соціальних мережах, зокрема, за рахунок акаунту в інстаграмі.

Не зважаючи на ускладнення, що виникли внаслідок пандемії, спостерігався прогрес і в реалізації третього стратегічного напрямку діяльності ІФЛА «Об'єднання та зміцнення професійної галузі», особливо завдяки підтримці віртуального спілкування та зв'язків за допомогою інструментів мережевої взаємодії (IFLA Annual Report 2020: 23). Вебінари та телеконференції посіли центральне місце в діяльності ІФЛА. Лише за останній квартал 2020 р. за технічної та комунікаційної підтримки штаб-квартири ІФЛА було проведено 75 зустрічей. Відбувалася підготовка до проведення онлайн WLIC 2021, оскільки у зв'язку із пандемією COVID-19 проведення Всесвітнього бібліотечного та інформаційного

конгресу в Дубліні (Ірландія) 15–21 серпня 2020 р. було скасоване. Тривала робота з підтримки ІФЛА своїх членів на національному рівні. У блозі IFLA from Home зібрані приклади роботи національних асоціацій, секцій ІФЛА, груп за інтересами зі «Стратегією ІФЛА на 2019–2024 роки» з метою збільшення впливу й охоплення. Ознайомлення з можливостями відбувалося за рахунок регулярних повідомлень новин на вебсайті Федерації, а також електронних листів. Відбувалася взаємодія з регіональними офісами та мовними центрами, які продовжують відігравати важливу роль в інформуванні про ІФЛА, залученні нових членів та підтримці вже існуючих.

Четвертий стратегічний напрям «Оптимізація нашої організації» (IFLA Annual Report 2020: 25) також характеризувався певними успіхами у реалізації його ключових ініціатив. Фінансову підтримку діяльності організації було забезпечено завдяки зусиллям членів Федерації, афілійованих членів, підтримці Фонду Білла та Мелінди Гейтс. Про укріплення ролі і репутації ІФЛА серед зовнішніх спонсорів свідчить успішне завершення проектів із Фондом Вікімедіа (допомога бібліотекам використовувати WikiData), Європейським Союзом (розвиток медіаграмотності в бібліотеках). Основою стійкості Федерації є принципи інклюзивного, ефективного та прозорого управління. Протягом року відбувалося обговорення пропозицій стосовно внесення змін до Статуту ІФЛА (результатом якого стало прийняття відповідного рішення 12 лютого 2021 р. під час проведення позачергової Генеральної Асамблеї ІФЛА).

2020 р. позначився, завдяки чіткому плануванню, переходом ІФЛА до віддаленої роботи, підтримки своїх співробітників, які, у свою чергу, допомагали членам Федерації. Було розширено взаємодію з волонтерами. Продовжила роботу мережа центрів ІФЛА зі збереження та консервації, здійснивши публікацію довідкової інформації, а також відповідей на питання відповідної тематики, які найчастіше ставляться.

Окупилися й інвестиції ІФЛА у розвиток системи комунікації завдяки ефективній роботі з вирішення невідкладних проблем, таких, як оголошення про скасування WLIC у квітні або організація першої прямої трансляції засідання Генеральної Асамблеї у листопаді 2020 р. ІФЛА показала здатність проводити багатоетапні компанії (IFLA From Home), організувати перегляд системи управління. Реалізація всіх проектів потребувала збільшення можливостей вебсайту Федерації, розширення її присутності на інших цифрових платформах, щоб охопити всю глобальну бібліотечну галузь і суміжні сфери.

Наприкінці 2020 р. ІФЛА опублікувала «Заяву про бібліотеки та відкрите та ефективне управління» (IFLA Statement on Libraries..., 2020), яка підкреслює роль бібліотек у прийнятті ефективних державних рішень. У ній зазначається, що ефективне, прозоре та інклюзивне управління є передумовою успіху будь-якої політики, спрямованої на покращення життя та покращення суспільства, як це визнається в Цілі сталого розвитку 16. Центральна роль у цьому належить інформації. Інформація допомагає тим, хто здійснює владні повноваження, приймати найкращі рішення від імені тих, ким вони керують; гарантує, що парламенти можуть притягувати уряди до відповідальності та брати участь у законодавчому процесі; дає громадянам ключовий інструмент для залучення до громадського та політичного життя. Підкреслюється важливість бібліотечних установ, які, надаючи основні послуги, допомагають людям отримувати інформацію в тому вигляді, в якому вони цього потребують. Заява пропагує відкритий доступ до публічних даних та інформації шляхом розміщення такої інформації у відкритому доступі, а також до всебічної політики управління, збереження та архівування (Making the Decisions..., 2021). Вона рекомендує відповідальним особам приймати ефективні закони про свободу інформації та працювати разом з бібліотеками над збільшенням обізнаності населення щодо можливостей, які

надають подібні закони. Закликає до вкладення інвестицій у доступ до правової інформації, бібліотечних послуг, бібліотечної освіти, щоб допомогти громадянам відстояти свої права (IFLA Statement on Libraries..., 2020). ІФЛА заохочує своїх членів та інших використовувати цю заяву у своїй власній адвокації (Making the Decisions..., 2021).

Протягом всієї своєї діяльності ІФЛА не припиняє наголошувати на першочерговій важливості забезпечення доступу до інформації. 29 січня 2021 р. ІФЛА опублікувала відповідь на опитування, яке проводить Експертний механізм ООН з права на розвиток (Expert Mechanism on the Right to Development) у зв'язку із вивченням, зокрема, питання взаємодії різних частин права з досягненням ЦСР, зазначивши, що доступ до інформації є пріоритетом для всіх ЦСР (International Federation..., 2021).

Відданість засадничим принципам своєї діяльності та готовність до прогресивних змін ІФЛА продемонструвала, організувавши та провівши перший в історії Федерації онлайн-конгрес 17–19 серпня 2021 р. (IFLA: World Library and Information Congress- Day 1..., 2021; IFLA: World Library and Information Congress- Day 2..., 2021; IFLA: World Library and Information Congress- Day 3..., 2021). Для проведення Всесвітнього бібліотечного та інформаційного конгресу комерційна компанія Delegate Connect розробила спеціальну платформу IFLA WLIC 2021 Conference Platform. На цьому майданчику були адаптовані традиційні формати конгресу, а саме: відкриття, закриття, президентські сесії, дискусійні панелі, виставка продукції та послуг для бібліотек, сесія стендових доповідей. Також були запропоновані нові формати: інтерв'ю з експертами, професійні чати. У конгресі взяло участь більше 2 750 зареєстрованих учасників зі 125 країн (WLIC Newsletter..., 2021). Генеральний секретар ІФЛА Джеральд Ляйтнер зупинився на ході реалізації «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 роки» та актуальності її принципів (New Opportunities..., 2021). Серед представлених ним 20 головних

тенденцій, які впливатимуть найближчим часом на розвиток бібліотечної галузі, шляхом голосування учасники сесії обрали п'ять найважливіших, а обраний Президент Барбара Лізон дала обіцянку, що ці ідеї будуть розглядатися пріоритетними завданнями під час її майбутнього президентства (2021–2023 pp.) (Libraries building..., 2021):

- віртуальний режим став нормою: надання користувачами переваги віддаленому доступу до бібліотечних послуг ставить під сумнів доцільність фізичного простору та цінність сервісів, що надаються у стінах бібліотеки;

- проблема етнічного та соціокультурного різноманіття сприймається серйозно: зростання усвідомлення існування дискримінації та її наслідків призводить до радикальної трансформації бібліотечних колекцій, послуг та підходів;

- розплата за економічну недалекоглядність: зміна клімату приносить нові загрози для бібліотек та населення, яке вони обслуговують, і змушує вживати радикальних заходів, щоб уникнути великих катастроф у майбутньому;

- безперервна освіта протягом життя: у зв'язку з цим бібліотеки повинні активізувати свою освітню діяльність;

- нерівність посилюється: якщо не будуть вжиті заходи, значна частина населення опиниться за межею бідності, оскільки посилюється розрив між тими, хто має доступ до нових можливостей, створюваних сучасними технологіями, та тими, хто його не має.

Своєрідним підсумком певного етапу діяльності ІФЛА стала Генеральна асамблея, засідання якої відбулося 25 серпня 2021 р. в Королівській національній бібліотеці Нідерландів у Гаазі. На ньому Генеральним секретарем ІФЛА Джеральдом Ляйтнером було представлено представив Річний звіт ІФЛА за 2020 р. (Celebrating success..., 2021).

У 2021 р. відбувся подальший прогрес із реалізації чотирьох стратегічних напрямів діяльності ІФЛА, що засвідчено звітом організації за 2021 р. (IFLA Annual Report 2021: 15-21). У межах першого стратегічного напрямку

«Зміцнення голосу бібліотек на глобальному рівні» ІФЛА взяла активну участь у найбільш важливих міжнародних процесах (IFLA Annual Report 2021: 15), зокрема продовжила роботу з реалізації ЦСР ООН. 2021 р. став рекордним для включення бібліотек у національні звіти щодо впровадження ЦСР на Політичному форумі високого рівня ООН, що підкреслює зростаюче визнання бібліотек у якості партнерів для розвитку. Відбулося подальше зміцнення відносин ІФЛА з ЮНЕСКО завдяки тісній співпраці над переглянутим Маніфестом ІФЛА-ЮНЕСКО про публічні бібліотеки (який був завершений у 2022 р.), переглянутому змісту ЮНЕСКО-PERSIST (Platform to Enhance the Sustainability of the Information Society Transglobally – Платформа для підвищення стійкості інформаційного суспільства в глобальному масштабі: спільний проєкт UNESCO, IFLA, ICA та інших партнерів щодо вирішення глобальних актуальних питань збереження цифрової інформації у відкритому доступі, пов'язаних із стратегіями, технологіями, проблемами вибору та обов'язками) «Керівні принципи відбору», а також завдяки провідній ролі ІФЛА в заходах, пов'язаних з Конвенцією ЮНЕСКО 2005 р. «Про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження». У Всесвітній організації інтелектуальної власності ІФЛА тісно співпрацювала з партнерами в обґрунтуванні практичних змін до законів про авторське право для бібліотек, а також у підтримці національної адвокації.

Спостерігалось зростаюче визнання ІФЛА у сфері управління інтернетом, зокрема, вона отримала запрошення взяти участь в основних сесіях Форуму Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, стала постійним учасником Форуму з управління Інтернетом. У цьому контексті ІФЛА взяла на себе провідну роль у підготовці нових звітів про вплив публічного доступу до інтернету в бібліотеках, а також про місце бібліотек у стратегіях розвитку широкосмугового доступу.

У 2021 р. ІФЛА долучилася до нових напрямів адвокації, включно з участю в численних заходах у COP26 у Глазго (Конференція ООН зі зміни клімату 2021 р.), підготовці до G20 зустрічі міністрів культури та зустрічі мерів міст світу U20 (U20 об'єднує мерів найбільших міст G20, щоб надати інформацію для дискусій національних лідерів на G20). ІФЛА зробила внесок у зміцнення зв'язків з організаціями місцевого самоврядування, особливо через Культурний саміт UCLG (United Cities and Local Governments – Об'єднані міста та місцеві влади – міжнародна організація, що об'єднує міста, місцеві та регіональні органи влади і муніципальні асоціації по всьому світі, та займається представництвом та захистом інтересів органів місцевого самоврядування на світовій арені) у вересні 2021 р., враховуючи ключову роль місцевої влади у прийнятті рішень щодо майбутнього бібліотек.

Нові перспективи пов'язано із запуском ІФЛА своїх регіональних комітетів (Regional Division Committees – RDC) у серпні 2021 р. Однією з підвалин зростання ефективності діяльності ІФЛА в 2022 р. визначено перше дослідження «Регіональні пріоритети ІФЛА в галузі адвокації», яке містить інформацію про ключові проблеми бібліотек у різних частинах світу, як з точки зору політики, так і з точки зору розвитку навичок розвитку.

У 2021 р. продовжився розвиток починань минулого року в межах другого стратегічного напрямку «Розвиток та вдосконалення професійної практики» (IFLA Annual Report 2021: 17). Зросла кількість країн, представлених у Бібліотечній мапі світу. Додано нові історії про ЦСР, які містять конкретні приклади того, як бібліотеки допомагають у їх досягненні.

Ключовою подією 2021 р. став запуск нового вебсайту ІФЛА. Він більшою мірою орієнтований на потреби волонтерів і новачків ІФЛА, пропонує привабливішу платформу для доступу до роботи користувачів. Новий вебсайт також став наріжним каменем для інших змін у способах обміну інформацією, зокрема для нового репозитарію ІФЛА і поточної

діяльності, спрямованої на спрощення роботи членів з ІФЛА. Подальші послуги та функції додаватимуться й надалі у 2022 р.

2021 р. став роком розробки низки нових стандартів ІФЛА, а також другого видання Керівництва ЮНЕСКО з відбору контенту для PERSIST. Цього року відбулося повне впровадження програми «Простір імен», яка полегшує роботу бібліотекарів по всьому світу зі стандартами ІФЛА. Також відбулися важливі оновлення ресурсів, що пропонуються в Реєстрі ризиків ІФЛА, спрямовані на надання більш потужної підтримки бібліотекам у їхній роботі зі збереження спадщини.

У 2021 р. ІФЛА у реалізації третього стратегічного напрямку діяльності ІФЛА «Об'єднання та зміцнення професійної галузі» зосередилася головним чином на втіленні у життя реформи управління, відповідно до якої існуючі регіональні секції ІФЛА були перетворені на відділи, очолювані комітетами регіональних відділів, до яких приєдналися нові відділи для регіонів Близького Сходу та Північної Африки, Європи та Північної Америки (IFLA Annual Report 2021: 19). Роботу регіональних відділів контролює нова Регіональна рада ІФЛА, голова якої входить до складу Керівної ради. Регіональні відділи включилися в роботу з розробки планів дій, що охоплюють адвокацію та інформаційно-просвітницьку діяльність, виконуючи зобов'язання Глобального бачення ІФЛА щодо забезпечення того, щоб робота Федерації ефективно реагувала на регіональні потреби.

Значні зусилля ІФЛА були спрямовані на розвиток нових потужних комунікацій. Традиційно, з метою зміцнення або налагодження як професійних, так і особистих зв'язків, протягом року ІФЛА пропонувала можливості для навчання: організацію формальних вебінарів та тренінгів, а також простих розмов та обміну думками. Наймасштабнішим об'єднуючим заходом для професіоналів галузі став Всесвітній бібліотечний та інформаційний конгрес ІФЛА, який вперше відбувся віртуально (про нього йшлося вище). Його проведення було продумане таким чином, щоб Конгрес став максимально

інклюзивним, контент був організований у різний час, щоб задовольнити різні частини світу, вартість реєстрації була надзвичайно низькою. Завдяки цим чинникам захід допоміг у відновленні старих зв'язків і налагодженні нових. Ключовою подією року став запуск нового веб-сайту ІФЛА; подальшого розвитку отримала присутність Федерації в соціальних мережах, зокрема в Instagram і LinkedIn; жовтень 2021 р. позначений запуском щомісячного Інформаційного бюлетеня ІФЛА, у якому представлено огляд роботи Федерації як для інформування існуючих членів, так і для ознайомлення потенційних членів та всіх, хто цікавиться роботою бібліотек у широкому сенсі.

Зусилля ІФЛА також були спрямовані на подальший розвиток пропозицій щодо підтримки сторітелінгу для адвокації: були проведені семінари та презентації, спрямовані на розбудову потенціалу. Також відбувалася робота з просування Стратегії ІФЛА як керівництва та інструменту для розробки сильніших стратегій на національному та регіональному рівнях. Успіхи у цьому напрямку засвідчені серією статей і дописів «IFLA From Home».

Спостерігався поступ і у реалізації ключових ініціатив четвертого стратегічного напрямку «Оптимізація нашої організації» (IFLA Annual Report 2021: 21). У 2021 р. ІФЛА вітала свого першого безпосередньо обраного скарбника Перрі Морі як члена Керівної ради на чолі з новообраним президентом Барбарою Лізон. Фінансову підтримку діяльності організації продовжив надавати Фонд Білла та Мелінди Гейтс. Поряд з цим, можливості розвитку діяльності Федерації були забезпечені фінансуванням Європейським Союзом роботи з медіаграмотності, а також участю ІФЛА в якості партнера у програмі «Права на знання 21» (Knowledge Rights 21 Programme – KR21), що має на меті зміцнення потенціалу з адвокації авторського права, завдяки щедрості Фонду Аркадії (благодійний фонд Лісбет Раузінг та Пітера Болдуїна, який підтримує роботу зі збереження культурної спадщини та

екосистем, що перебувають під загрозою зникнення, а також сприяє доступу до знань). Ця програма спрямована на внесення змін у законодавство і практику по всій Європі, що зміцнять право кожного на знання. Вона ґрунтується на переконанні про необхідність знань для освіти, інновацій та участі в культурному житті, а тому кожен повинен мати доступ до них, зокрема, через бібліотеки, архіви та в цифровому форматі, і користуватися ними.

Оновлення структури Професійного відділу мала своїм позитивним наслідком надання більшої підтримки волонтерським групам, а комітети регіональних відділів отримали чіткий мандат налагоджувати зв'язки з бібліотеками в різних куточках світу та співпрацювати з ними.

Протягом 2022 р. тривала робота Федерації з реалізації головних напрямів її діяльності відповідно до «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 роки». Проміжні підсумки роботи секцій були представлені на Всесвітньому інформаційному та бібліотечному конгресі (WLIC 2022), який відбувся 26–28 липня 2022 р. у Дубліні, Ірландія. На Конгресі були присутні 2000 делегатів зі 100 країн світу (WLIC 2022: Day one highlights), які були залучені до участі у 160 сесіях, виставці бібліотечних технологій, стендових доповідях, бібліотечних турах (The IFLA World Library..., 2022). Серед представлених напрацювань ІФЛА можна виокремити наступні.

Спеціальний семінар Секції освіти і навчання ІФЛА (SET) був спрямований на залучення професіоналів у галузі LIS (library and information science/studies), викладачів, студентів, асоціацій та зацікавлених осіб до використання нещодавно затверджених «Рекомендацій ІФЛА для освітніх програм з бібліотечної справи та інформології» (квітень 2022 р.). Вони замінюють «Рекомендації ІФЛА для професійних бібліотечних/інформаційних освітніх програм» 2012 р. Нові настанови, які тепер є стандартом ІФЛА, слугують основою для розробки освітніх програм з бібліотекознавства та інформології і сприяють підвищенню якості відповідних

освітніх програм на рівні бакалаврату, магістратури або безперервної освіти. Засновані на принципах рівності, різноманітності, інклюзивності та доступності, нові рекомендації будуть цікавими для керівництва освітніх програм з інформології, викладачів, студентів, фахівців-практиків, урядовців, професійних організацій та інших зацікавлених сторін, які мають відношення до знань і навичок, очікуваних від професіоналів у галузі інформології (WLIC 2022: Day one highlights).

Група спеціальних інтересів «Нові професіонали» (New Professionals Special Interest Group – NPSIG) ІФЛА провела спеціальний інтерактивний семінар з використання програм з відкритим вихідним кодом, які допомагають користувачам створювати цифровий контент. Учасники дізналися, як створювати, використовувати і ділитися деякими мультимедійними продуктами, такими як короткі анімації, рекламні відеоролики і трейлери до відеокниг. Також обговорювалося поширення синтетичних медіа-додатків, що використовуються для маніпулювання аудіовізуальним контентом – інструментів, які застосовуються для поширення неправдивої інформації або дезінформації та створення глибоких фейків; приділена увага питанням розвиватку навичок оцінки та перевірки інформації (WLIC 2022: Day one highlights).

Спеціальна сесія, спонсором якої виступила Секція бібліотечної історії ІФЛА, була присвячена глибокому зануренню в історію ІФЛА напередодні 100-річчя з дня її заснування. Була представлена презентація колишнього Генерального секретаря ІФЛА Пітера Лора під назвою «До сторіччя ІФЛА: історичні джерела і теми», в якій визначено багато опублікованих і неопублікованих джерел для дослідження. До 2027 р. планується випустити відредагований том глав з історії ІФЛА (WLIC 2022: Day one highlights).

Відбулися: тренінг з адвокації; дискусії на тему лідерства в бібліотечно-інформаційній сфері; обговорення 5-ти ключових

тенденцій для бібліотек, визначених на сесії новообраного Президента 2021 р. Під час останньої дискусії учасники розглянули вплив Covid-19 на нерівність та сталість у відповідних секторах, а також те, чого вони навчилися і що можуть застосувати для кращого вирішення цих питань. Серед основних дискусійних питань були важливість адвокації, локалізація видавничої справи та екологічні наслідки масового оцифрування та зберігання даних (IFLA WLIC 2022: Day two highlights). Окремі сесії були присвячені роботі бібліотек з ЦСР, представленню оновленого «Маніфесту ІФЛА-ЮНЕСКО про публічні бібліотеки», опублікованого і схваленого ЮНЕСКО та Керівною радою ІФЛА (18 липня 2022 р.), висвітлено його потенціал для адвокації на місцевому та національному рівнях (IFLA WLIC 2022: Day two highlights).

Слід зазначити, що Україна була представлена на WLIC 2022 Оксаною Бояриною, членкинею Президії ВГО Українська бібліотечна асоціація (далі – УБА). Її участь стала можливою завдяки спеціальному гранту від проєкту #EU4CULTURE, підтримці ІФЛА та Асоціації (The IFLA World Library..., 2022). Оксана Бояринова виступила на трьох сесіях Конгресу ІФЛА. Під час першого виступу, який відбувся на запрошення Президента CILIP Ніка Пула на сесії «Розширення можливостей лідерів бібліотек і різноманітності у всьому світі», Оксана Бояринова розповідала про український досвід підтримки молоді та розвитку лідерства УБА та її Молодіжною секцією. Другий виступ відбувся на Спеціальній сесії для бібліотечних асоціацій світу. Серед шести найкращих історій Оксаною Бояриною було представлено й успішний досвід співпраці ВГО УБА з Міністерством цифрової трансформації України у національному проєкті з підвищення цифрової грамотності населення «Дія. Цифрова освіта». Під час виступу вона наголосила на важливій ролі бібліотек-Хабів цифрової освіти (The IFLA World Library..., 2022). Наймасштабніший виступ відбувся 28 липня у День Державності України. Це був третій день роботи Конгресу і

його перша сесія мала назву «Європейські бібліотеки в умовах війни: відповідь на кризу в Україні». Сесію проводив Європейський регіональний відділ ІФЛА (EURDC), і вона була присвячена тому, як бібліотеки та бібліотечні асоціації можуть підтримати колег в Україні. Голова EURDC Стюарт Гамільтон представив роботу EURDC та членів його комітету. Оксана Бояринова розповіла про вплив конфлікту в Україні на сьогоднішній день. Делегати вшанували хвилиною мовчання всіх тих, хто втратив життя через війну. Оксана Бояринова повідомила, що станом на 28 липня 2022 р. – 155-й день конфлікту – було зруйновано понад 60 бібліотек, сотні інших пошкоджено (IFLA WLIC 2022: Day three highlights). Вона розповіла про терор, який здійснює Росія на території України, втрати бібліотек і культурної спадщини України, участь УБА та її партнерів у протидії дезінформації, діяльність бібліотек, які поряд із культурною й освітньою перебрали на себе важливу соціальну функцію (The IFLA World Library..., 2022). УБА також допомагає переселенцям, пропонуючи ресурси, тренінги та послуги, щоб допомогти тим, хто перемістився внаслідок конфлікту, особливо дітям (IFLA WLIC 2022: Day three highlights). Ісмет Овчіна з Університету Боснії і Герцеговини, розповів про втрати і руйнування бібліотек у своїй країні під час Боснійської війни, поставивши запитання: «Чому знову?». Тон ван Віммерен розповів про зусилля EBLIDA, спрямовані на підтримку біженців, переміщених з України, і звернувся до всіх делегатів із закликом надати їм допомогу. Було зазначено, що пожертви можна зробити через спеціальний сайт і подано посилання на спеціальний фонд для надання фінансової допомоги бібліотекарям, створений УБА (IFLA WLIC 2022: Day three highlights).

Необхідно зауважити позицію ІФЛА стосовно російської агресії та її трагічних, руйнівних наслідків для України. Українські бібліотекарі неодноразово зверталися до ІФЛА із вимогою виключити російські установи з її членів. 21 березня 2022 р. на офіційному вебсайті ІФЛА було розміщено «Відповідь

ІФЛА на ситуацію в Україні» (Відповідь Правління IFLA..., 2022). Відповідь ІФЛА містить наступні тези, що викликають негативну оцінку з боку України та її зарубіжних партнерів: «IFLA визнає, що коли держави ініціюють застосування зброї, жертвами стають звичайні громадяни з усіх сторін», «Правління IFLA обговорила листування та вимоги про виключення російських членів IFLA. Відповідно до Статуту, умов для виключення наразі немає і відсутні необхідні докази того, що поведінка членів є поважною причиною для їхнього виключення» (Відповідь Правління IFLA..., 2022). Пояснення позиції Федерації ґрунтується на підтвердженні своїх цінностей – свободи вираження поглядів, доступу до інформації, високої якості послуг і цінності різноманітності та інклюзивності в усіх формах, – «Тому не може бути наміру виключити чи ізолювати бібліотеки та бібліотекарів за громадянством. Це особливо важливо, коли індивідуальна свобода слова знаходиться під великим особистим ризиком» (Відповідь Правління IFLA..., 2022). В умовах «ситуації» в Україні, «нападів на Україну», «конфлікту» (терміни «війна», «російська агресія» не вживаються) ІФЛА закликає до солідарності з українськими колегами, їх підтримки, вона «не братиме участі в жодних заходах, віртуальних чи фізичних, що проводяться в Російській Федерації до тих пір, поки ситуація не буде вирішена мирним шляхом» (Відповідь Правління IFLA..., 2022). Подібна відповідь була негативно оцінена УБА, яка звернула увагу на те, що «навіть з першого погляду на цей документ складається враження, що Правління IFLA знаходиться під впливом маніпуляційних наративів російської федерації, оскільки на початку йде мова про відповідальність обох сторін та жертви цивільного населення з усіх боків» (Відповідь Правління IFLA..., 2022). Про солідарність з Україною, зокрема, УБА, яка 7 квітня 2022 р. на своїй сторінці у фейсбуці розмістила заяву із закликом блокувати будь-які відносини з російськими бібліотекарями, бібліотеками, бібліотечними об'єднаннями, свідчать підписи, які поставили

під цією заявою поряд з українськими бібліотечними працівниками представники Польщі, Німеччини, США, Ізраїлю, Канади, Данії, Латвії, Литви, Естонії, Грузії та інших країн (Библиотекари!..., 2022). Під час виступу Оксани Бояринової 28 липня 2022 р. на сесії Конгресу ІФЛА, польські колеги ще раз звернулись до Правління IFLA про виключення російських установ з членів IFLA (The IFLA World Library..., 2022).

На постер-сесії Конгресу IFLA завдяки Національній бібліотеці Польщі Україна представила постер про українські бібліотеки в період війни (2014–2022), який створили працівники Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Польські колеги надали підтримку з розроблення, розміщення та друку постеру, а також у організації поїздки представниці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського Тетяни Батанової на Конгрес (The IFLA World Library..., 2022).

В останній день роботи Конгресу співробітниками відділів ІФЛА та запрошеними спікерами було приділено увагу питанням цілей, структури та повсякденної роботи Центрив збереження та консервації ІФЛА: учасники підкреслили регіональні та культурні нюанси, які можуть впливати на їхню роботу, а в дискусіях з аудиторією наголосили на нагальній потребі співпраці з іншими установами, такими як музеї, архіви та освітні заклади, для забезпечення збереження та охорони важливих і цінних колекцій; розглянуто розвиток і відповідні бібліотечні заходи, спрямовані на забезпечення прав, кодифікованих у статті 19 Загальної декларації прав людини («Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження...»), та їх взаємодію з іншими ключовими фундаментальними правами. З останнього питання було представлено кілька презентацій; було обговорено вплив пандемії на бібліотеки та послуги доступу до інформації, а також ініціативи, спрямовані на пошук рішень, вплив національних та міжнародних політичних проблем і криз на

бібліотекарів, бібліотеки та доступ до інформації, цензуру, маніпуляції з інформацією, дезінформацію та інформаційне забруднення (IFLA WLIC 2022: Day three highlights).

Під час заключної сесії Президент ІФЛА Барбара Лизон говорила про важливість побудови стійкої федерації, зосереджуючись на майбутньому, а також створюючи інфраструктуру, яка підтримує нових лідерів і нові ідеї для процвітання (IFLA WLIC 2022: Day three highlights).

Загальні підсумки діяльності ІФЛА у 2022 р. будуть представлені у річному звіті, що міститиме також аналіз поступу на шляху реалізації чотирьох стратегічних напрямів.

Висновки. Отже, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ є потужною неурядовою міжнародною організацією, яка відіграє важливу роль у процесах міжнародного порозуміння та співпраці. Вона представляє інтереси надавачів бібліотечних та інформаційних послуг та їхніх користувачів, бібліотечну та інформаційну професії в цілому. Реалізація стратегічних напрямів та ініціатив організації буде сприяти підвищенню ролі бібліотек в сучасному світі, більш ефективному використанню їх потенціалу, підвищенню освітнього та загальнокультурного рівня населення. Діяльність ІФЛА протягом 2019–2022 рр. засвідчує поступ у реалізації чотирьох напрямів діяльності, визначених у «Стратегія ІФЛА на 2019–2024 роки»: зміцнення голосу бібліотек на глобальному рівні; розвиток та вдосконалення професійної практики; об'єднання та зміцнення професійної галузі; оптимізація організації ІФЛА. Найвиразнішими кроками цих напрямів в стали реорганізація системи управління ІФЛА (2020–2021 рр.); постійна робота з досягнення ЦСР; співпраця з міжнародними організаціями (ООН, ЮНЕСКО, Всесвітня організація інтелектуальної власності, ЄС тощо); активне використання інтернет-платформ і ресурсів, зокрема, запуск нового вебсайту (2021 р.), присутність Федерації в соціальних мережах Instagram і LinkedIn; перегляд і створення стандартів (перегляд маніфестів

публічних і шкільних бібліотек, 2020; затвердження «Рекомендацій ІФЛА для освітніх програм з бібліотечної справи та інформології», 2022 р.); підтримка адвокації; об'єднання і зміцнення зв'язків між професіоналами бібліотечної галузі зокрема через проведення Всесвітніх бібліотечних інформаційних конгресів (2021 – онлайн, 2022 – офлайн), вебінарів, телеконференцій тощо; забезпечення спонсорської підтримки та налагодження роботи волонтерів, спільні проекти з міжнародними фондами (Фондом Вікімедіа, 2020; Фондом Аркадії, 2022). Різноманітність комунікаційних інструментів ІФЛА, відкритий доступ до її ресурсів створюють для бібліотечних асоціацій різних країн можливості постійного розвитку, обміну досвідом, оволодіння актуальними практиками бібліотечної, інформаційної діяльності, що сприятиме зростанню впливовості бібліотек у налагоджування суспільного діалогу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Агаркова В. В. Нова парадигма розвитку бібліотек з урахуванням цілей сталого розвитку суспільства. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні* : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол. : Н. В. Федотова (гол. ред.) та ін.]. Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2018. Ч. 1. С. 9-14.

2. Библиотекари! Держитесь с Украиной! / Библиотекари! Ура с Украиной! 07 квітня 2022. *Офіційна сторінка УБА у соціальній мережі «Фейсбук»*. URL: <https://www.facebook.com/ula.org.ua/posts/pfbid0QCNSmpoYwjL69D5WQMoZeFSkz2yr9q8eKG41sfpeaxaF7sGzNVLPIgVd4NiKhA8Y1> (дата звернення: 20.03.2023).

3. Відповідь Правління IFLA на ситуацію в Україні, 21.03.2022. *Офіційний вебсайт УБА*. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5001-vidpovid-pravlinnia-ifla-na-sytuatsiiu-v-ukraini-21-03-2022> (дата звернення: 20.03.2023).

4. Коваль Т. М., Лопата О. М. Нормативно-правові ініціативи Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій щодо адаптації бібліотек до умов цифрового суспільства. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1090> (дата звернення: 06.03.2023).

5. Пашкова В. С. Інтелектуальна свобода та доступність інформації в демократичному суспільстві. Етика бібліотечного працівника: посіб. для тренерів за прогр. підвищ. кваліфікації. Київ : Самміткнига, 2012. 68 с. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00JZN4.pdf.

6. Прокопенко Л. С. Актуальні питання бібліотечно-інформаційної освіти на порядку денному Секції освіти і підготовки кадрів ІФЛА. *VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційнобібліотечна освіта: європейські орієнтири»*: збірник матеріалів / Укр. бібл. асоц. ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. Електрон. вид. Київ : УБА, 2017. С. 19-24. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84467168.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).

7. Прокопенко Л. Джерельна база дослідження діяльності ІФЛА. *Вісник Книжкової палати*. 2003. № 7. С. 14-16.

8. Прокопенко Л. С. Міжнародні бібліотечні організації і бібліотечно-інформаційна освіта: діяльність та здобутки. *Інформаційна освіта та професійнокомунікативні технології XXI століття*: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 10-12 верес. 2015 р. / під заг. ред. В. Г. Спрінсяна. Одеса, 2015. С. 102-113.

9. Прокопенко Л.С. Міжнародні бібліотечні організації як форма міжнародного бібліотечного співробітництва. *Міжнародна діяльність бібліотек як складова європейського вибору держави* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 22-23 вересня 2016 р.) / М-во культури України, Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. С.Г. Сердюк ; відп. ред. Л.В. Арюпіна ; ред. : Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. Одеса, 2017. С. 45-48.

10. Прокопенко Л. С. Основні напрями діяльності відділу ІФЛА «Освіта та наукові дослідження». «Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань»: у 2 ч. : матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 26-27 лют. 2009 р. / [ред. кол. В. М. Шейко та ін.]. Харків : ХДАК, 2009. Ч. 2. С. 144-146.

11. Прокопенко Л.С. Основні напрями діяльності секції бібліотечних журналів ІФЛА (1978 – 2005 рр.). *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 19–21 трав. 2009 р., м. Київ / М-во культури і туризму України, ДАКККіМ, Ін-т держ. упр. та інформ. діяльн. К., 2009. С. 73-75.

12. Ускова Н. К., Фоміна С. О. Бібліотечні асоціації: вплив на діяльність бібліотек в умовах глобалізації. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 641-644.

13. Філіпова Л. Я. Стратегічні міжнародні тенденції розвитку безперервної інформаційно-бібліотечної освіти в проектах ІФЛА. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 8-9 верес. 2016 р. / М-во освіти і науки України [та ін.]. Одеса, 2016. С. 109-113.

14. Халецька Л.П. «Стратегія ІФЛА на 2019–2024 рр.»: основні напрями та перші результати. Інформація, комунікація, суспільство 2022 [електронний ресурс] : Матеріали 11-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2022. Львів, 2022. С. 59-60. URL: http://skid.lpnu.ua/wp-content/uploads/2022/05/ICS2022_Proceedings.pdf (дата звернення: 06.03.2023).

15. The IFLA World Library and Information Congress 2022: з перших вуст. *Офіційний вебсайт УБА*. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5034-the-ifla-world-library-and->

information-congress-2022-z-pershykh-vust (дата звернення: 20.03.2022).

16. Celebrating success, looking forward: IFLA General Assembly 2021. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/news/celebrating-success-looking-forward-ifla-general-assembly-2021/> (дата звернення: 06.03.2023).

17. Gerald Leitner IFLA, Secretary General IFLA. Governance Draft Proposal: No Decision About You Without You. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/news/ifla-governance-draft-proposal-no-decision-about-you-without-you/> (дата звернення: 06.03.2023).

18. Draft Proposal. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/draft-proposal/> (дата звернення: 06.03.2023).

19. IFLA Annual Report 2018. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/annual-reports/2018.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).

20. IFLA Annual Report 2020. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/annual-reports/2020.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).

21. IFLA Annual Report 2021. *Official IFLA website*. URL: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2344> (дата звернення: 06.03.2023).

22. IFLA Governance Proposal Working Paper. 11 august 2020. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/documents/gov-working-paper.pdf> (дата звернення: 20.03.2022).

23. IFLA GOVERNANCE REVIEW. No decisions about you without you. First Draft - 19 June 2020. *Official IFLA website*. URL: <https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/documents/governance-draft-proposal.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).

24. IFLA response to the situation in Ukraine. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/news/ifla-response-to-the-situation-in-ukraine/> (дата звернення: 20.03.2023).

25. IFLA Statement on Libraries and Open and Good Governance (2020). *Official IFLA website*. URL: https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/ifla_statement_on_libraries_and_open_and_good_governance.pdf (дата звернення: 20.03.2022).

26. IFLA Strategy 2019-2024. *Official IFLA website*. URL: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/25/1/ifla-strategy-2019-2024-en.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).

27. IFLA: World Library and Information Congress- Day 1 Highlights! *Official The Librarian Times website*. URL: <https://www.thelibrariantimes.com/2021-august/ifla-world-library-and-information-congress-day-1-highlights/> (дата звернення: 08.03.2023).

28. IFLA: World Library and Information Congress- Day 2 Highlights! *Official The Librarian Times website*. URL: <https://www.thelibrariantimes.com/2021-august/ifla-world-library-and-information-congress-day-2-highlights/> (дата звернення: 08.03.2023).

29. IFLA: World Library and Information Congress- Day 3 Highlights! *Official The Librarian Times website*. URL: <https://www.thelibrariantimes.com/2021-august/ifla-world-library-and-information-congress-day-3-highlights/> (дата звернення: 08.03.2023).

30. IFLA WLIC 2022: Day two highlights. *Official IFLA website*. URL: <https://2022.ifla.org/day-two-summary/> (дата звернення: 10.03.2023).

31. IFLA WLIC 2022: Day three highlights. *Official IFLA website*. URL: <https://2022.ifla.org/day-three-summary/> (дата звернення: 10.03.2023).

32. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). Response 29 January 2021. *Official IFLA website*. URL: https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/right_to_development_and_means_of_implementation_-_ifla_response.pdf (дата звернення: 15.03.2023).

33. Libraries building a sustainable future: WLIC 2021 President-elect's session. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/news/libraries-building-a-sustainable-future-wlic-2021-president-elects-session/> (дата звернення: 08.03.2023).

34. Making the Decisions that Matter Better: IFLA Releases Statement on Open and Good Governance. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/news/making-the-decisions-that-matter-better-ifla-releases-statement-on-open-and-good-governance/> (дата звернення: 20.03.2022).

35. New Opportunities: Working with the IFLA Strategy for a Strong and United Library Field. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/news/new-opportunities-working-with-the-ifla-strategy-for-a-strong-and-united-library-field/>(дата звернення: 06.03.2023).

36. 2021 Extraordinary General Assembly. *Official IFLA website*. URL: <https://www.ifla.org/general-assembly-2021-extraordinary/>

37. WLIC Newsletter, Issue 10, 19 August 2021. URL: <https://us17.campaign-archive.com/?u=11aa3992359a62bbc70725767&id=b6f04f82dc> (дата звернення: 06.03.2023).

38. WLIC 2022: Day one highlights. *Official IFLA website*. URL: <https://2022.ifla.org/day-one-summary/> (дата звернення: 10.03.2023).

REFERENCES

1. Aharkova, V. (2018). Nova paradyhma rozvytku bibliotek z urakhuvannyam tsiley staloho rozvytku suspil'stva [A new paradigm of library development in line with the goals of sustainable development of society]. *Stan ta perspektyvy rozvytku kul'turolohichnoyi nauky v Ukrayini : zb. tez dopovidey IV Vseukr. nauk.-prakt. konf.* [The state and prospects of development of cultural studies in Ukraine : collection of abstracts of the IV All-Ukrainian scientific and practical conference]. Retrieved from: http://libs.mfkukim.mk.ua/bitstream/123456789/814/1/%D0%90%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_9-14.pdf [in Ukrainian].

2. Bibliotekari! Derzhites s Ukrainoi! / Bibliotekari! Ura s Ukrainoi! (2022). [Librarians! Hang in there with Ukraine! / Librarians! Hooray with Ukraine]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/ula.org.ua/posts/pfbid0QCNSmpoYwjL69D5WQMoZeFSkz2yr9q8eKG41sfpeaxaF7sGzNVLpigVd4NiKhA8YI> [in Russian].

3. Vidpovid' Pravlinnya IFLA na sytuatsiyu v Ukrayini (2022). [IFLA Board's response to the situation in Ukraine]. Retrieved from: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5001-vidpovid-pravlinnia-ifla-na-sytuatsiiu-v-ukraini-21-03-2022> [in Ukrainian].

4. Koval', T. & Lopata, O. (2020). Normatyvno-pravovi initsiatyvy Mizhnarodnoyi federatsiyi biblioteknykh asotsiatsiy shchodo adaptatsiyi bibliotek do umov tsyfrovoho suspil'stva [Regulatory initiatives of the International Federation of Library Associations on the adaptation of libraries to the conditions of the digital society]. Retrieved from: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1090> [in Ukrainian].

5. Pashkova, V. (2012). *Intelektual'na svoboda ta dostupnist' informatsiyi v demokratychnomu suspil'stvi. Etyka biblioteknoho pratsivnyka* [Intellectual freedom and access to information in a democratic society. Ethics of a librarian]. Kyiv : Sammitknyha [in Ukrainian].

6. Prokopenko, L. (2017). Aktual'ni pytannya bibliotekno-informatsiynoi osvity na poryadku dennomu Sektsiyi osvity i pidhotovky kadriv IFLA [Topical issues of library and information education on the agenda IFLA Education and Training Sections]. *VII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Suchasna informatsiynobibliotekna osvita: yevropeys'ki oriyentyr»: zbirnyk materialiv*. [VII International Scientific and Practical Conference «Modern Information and Library Education: European Guidelines»: collection of materials]. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/84467168.pdf> [in Ukrainian].

7. Prokopenko, L. (2003). Dzherel'na baza doslidzhennya diyal'nosti IFLA [Source base for the study of IFLA activities]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 7, 14-16 [in Ukrainian].

8. Prokopenko, L. (2015). Mizhnarodni bibliotechni orhanizatsiyi i bibliotechno-informatsiyna osvita: diyal'nist' ta zdobutky [International library organisations and library and information education: activities and achievements]. *Informatsiyna osvita ta profesiyokomunikatyvni tekhnolohiyi KhKhI stolittya: zb. materialiv VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Odesa, 10-12 veres. 2015 r.* [Information Education and Professional and Communication Technologies of the XXI Century: Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference, Odesa, 10-12 September 2015] [in Ukrainian].

9. Prokopenko, L. (2017). Mizhnarodni bibliotechni orhanizatsiyi yak forma mizhnarodnoho bibliotechnoho spivrobotnytstva [International library organisations as a form of international library cooperation]. *Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 22-23 veresnya 2016 r.)*. [Materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Odesa, 22-23 September 2016)] [in Ukrainian].

10. Prokopenko, L. (2009). Osnovni napryamy diyal'nosti viddilu IFLA «Osvita ta naukovi doslidzhennya» [Main activities of the IFLA Education and Research Department]. «*Sotsial'ni komunikatsiyi v stratehiyakh formuvannya suspil'stva znan'*» : u 2 ch. : *materialy mizhnar. nauk. konf., Kharkiv, 26-27 lyut. 2009 r.* [«Social Communications in the Strategies of Knowledge Society Formation: in 2 parts: materials of the international scientific conference, Kharkiv, 26-27 February 2009] [in Ukrainian].

11. Prokopenko, L. (2009). Osnovni napryamy diyal'nosti sektsiyi bibliotechnykh zhurnaliv IFLA (1978-2005 rr.) [Main activities of the IFLA Library Journals Section (1978-2005)]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiyna diyal'nist' : problemy nauky, osvity, praktyky : materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 19–21 trav. 2009 r., m. Kyiv.* [Documentary studies. Library science. Information activity: problems of science, education, practice : materials of the VI International scientific and practical conference, 19-21 May. 2009, Kyiv] [in Ukrainian].

12. Uskova, N. & Fomina, S. (2021). Bibliotechni asotsiatsiyi: vplyv na diyal'nist' bibliotek v umovakh hlobalizatsiyi [Library associations: impact on library activities in the context of globalisation]. *Nauka ta suspil'ne zhyttya Ukrayiny v epokhu hlobal'nykh vyklykiv lyudstva u tsyfrovu eru (z nahody 30-richchya proholoshennya nezalezhnosti Ukrayiny ta 25-richchya pryynyattya Konstytutsiyi Ukrayiny) : u 2 t. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 21 trav. 2021 r.)*. [Science and Public Life of Ukraine in the Era of Global Challenges of Humanity in the Digital Age (on the occasion of the 30th anniversary of the Declaration of Independence of Ukraine and the 25th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine): in 2 volumes: materials of the International Scientific and Practical Conference (Odesa, 21 May 2021)] [in Ukrainian].

13. Filipova, L. (2016). Stratehichni mizhnarodni tendentsiyi rozvytku bezperervnoyi informatsiyno-bibliotechnoyi osvity v proektakh IFLA [Strategic international trends in the development of continuing information and library education in IFLA projects]. *Informatsiyna osvita ta profesiyno-komunikatyvni tekhnolohiyi KhKhI stolittya : materialy IKh Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Odesa, 8–9 veres. 2016 r.* [Information education and professional and communication technologies of the XXI century : materials of the IX International scientific and practical conference, Odesa, 8-9 September 2016] [in Ukrainian].

14. Khalets'ka, L. «Stratehiya IFLA na 2019–2024 rr.»: osnovni napryamy ta pershi rezul'taty. *Informatsiya, komunikatsiya, suspil'stvo 2022 [elektronnyy resurs]* [«IFLA Strategy 2019-2024»: main directions and first results. *Information, Communication, Society 2022 [electronic resource]*]. Materialy 11-yi Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi ICS-2022. [Proceedings of the 11th International Scientific Conference ICS-2022]. Retrieved from: http://skid.lpnu.ua/wp-content/uploads/2022/05/ICS2022_Proceedings.pdf [in Ukrainian].

15. The IFLA World Library and Information Congress 2022: z pershykh vust [The IFLA World Library and Information Congress

2022: first-hand accounts]. Retrieved from: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5034-the-ifla-world-library-and-information-congress-2022-z-pershykh-vust> [in Ukrainian].

16. Celebrating success, looking forward: IFLA General Assembly 2021. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/news/celebrating-success-looking-forward-ifla-general-assembly-2021/> [in English].

17. Gerald Leitner IFLA, Secretary General IFLA. Governance Draft Proposal: No Decision About You Without You (2020). *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/news/ifla-governance-draft-proposal-no-decision-about-you-without-you/> [in English].

18. Draft Proposal (2020). *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/draft-proposal/> [in English].

19. IFLA Annual Report 2018. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/annual-reports/2018.pdf> [in English].

20. IFLA Annual Report 2020. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/annual-reports/2020.pdf> [in English].

21. IFLA Annual Report 2021. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2344> [in English].

22. IFLA Governance Proposal Working Paper. 11 august 2020. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/documents/gov-working-paper.pdf> [in English].

23. IFLA GOVERNANCE REVIEW. No decisions about you without you. First Draft - 19 June 2020. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/documents/governance-draft-proposal.pdf> [in English].

24. IFLA response to the situation in Ukraine (2022). *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/news/ifla-response-to-the-situation-in-ukraine/> [in English].

25. IFLA Statement on Libraries and Open and Good Governance (2020). *Official IFLA website*. Retrieved from: https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/ifla_statement_on_libraries_and_open_and_good_governance.pdf [in English].

26. IFLA Strategy 2019-2024. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/25/1/ifla-strategy-2019-2024-en.pdf> [in English].

27. IFLA: World Library and Information Congress- Day 1 Highlights! (2021). *Official The Librarian Times website*. Retrieved from: <https://www.thelibrariantimes.com/2021-august/ifla-world-library-and-information-congress-day-1-highlights/> [in English].

28. IFLA: World Library and Information Congress- Day 2 Highlights! (2021). *Official The Librarian Times website*. Retrieved from: <https://www.thelibrariantimes.com/2021-august/ifla-world-library-and-information-congress-day-2-highlights/> [in English].

29. IFLA: World Library and Information Congress- Day 3 Highlights! (2021). *Official The Librarian Times website*. Retrieved from: <https://www.thelibrariantimes.com/2021-august/ifla-world-library-and-information-congress-day-3-highlights/> [in English].

30. IFLA WLIC 2022: Day two highlights. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://2022.ifla.org/day-two-summary/> [in English].

31. IFLA WLIC 2022: Day three highlights. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://2022.ifla.org/day-three-summary/> [in English].

32. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). Response 29 January 2021. *Official IFLA website*. Retrieved from: https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/right_to_development_and_means_of_implementation_-_ifla_response.pdf [in English].

33. Libraries building a sustainable future: WLIC 2021 President-elect's session. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/news/libraries-building-a-sustainable-future-wlic-2021-president-elects-session/> [in English].

34. Making the Decisions that Matter Better: IFLA Releases Statement on Open and Good Governance (2021). *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/news/making-the-decisions-that-matter-better-ifla-releases-statement-on-open-and-good-governance/> [in English].

35. New Opportunities: Working with the IFLA Strategy for a Strong and United Library Field (2021). *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/news/new-opportunities-working-with-the-ifla-strategy-for-a-strong-and-united-library-fiel/> [in English].

36. 2021 Extraordinary General Assembly. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://www.ifla.org/general-assembly-2021-extraordinary/> [in English].

37. WLIC Newsletter, Issue 10, 19 August 2021. URL: <https://us17.campaign-archive.com/?u=11aa3992359a62bbc70725767&id=b6f04f82dc> [in English].

38. WLIC 2022: Day one highlights. *Official IFLA website*. Retrieved from: <https://2022.ifla.org/day-one-summary/> [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються роль, ініціативи та стратегічні напрями діяльності Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (далі – ІФЛА) у 2019–2022 рр. Встановлено, що зазначений період став новим етапом у діяльності організації, яка в цей час провела низку важливих заходів та прийняла стратегічні програмні документи. Так, у 2019 р. на Всесвітньому інформаційному та бібліотечному конгресі в Афінах була прийнята «Стратегія ІФЛА на 2019–2024 роки», в якій були сформульовані чотири стратегічні напрями діяльності: зміцнення голосу бібліотек на глобальному рівні; розвиток та вдосконалення професійної практики; об'єднання та зміцнення професійної галузі; оптимізація організації ІФЛА. У 2020 р. був прийнятий

важливий документ – «Заява про бібліотеки та відкрите та ефективне управління», яка підкреслює роль бібліотек у прийнятті ефективних державних рішень.

Здійснено спробу проаналізувати діяльність Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ з реалізації головних напрямів «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 роки». Протягом 2020–2022 рр. зусилля ІФЛА концентрувалися на проведенні самостійно чи у співпраці з міжнародними партнерами заходів, спрямованих на виконання Цілей сталого розвитку ООН, розвиток адвокації, розширення своєї присутності у роботі міжнародних організацій і на засіданнях міжнародного рівня (партнерство з ЮНЕСКО, участь у засіданнях ООН, сесіях Всесвітнього форуму міст тощо). Спостерігалось активне використання інтернет-платформ і ресурсів, розширена присутність Федерації в соціальних мережах (Instagram, LinkedIn), у 2021 р. запущений новий вебсайт. Значне місце у здійсненні комунікацій ІФЛА зі своїми членами належало проведенню вебінарів, телеконференцій, повідомленням новин на вебсайті, електронному листуванню. Головною інформаційною платформою для підтримки бібліотечного руху, ознайомлення з досвідом бібліотек світу залишається портал «Бібліотечна мапа світу», яка постійно поповнюється новими історіями. 17–19 серпня 2021 р. вперше у режимі онлайн був проведений Всесвітній бібліотечний та інформаційний конгрес, який розглянув хід виконання «Стратегії ІФЛА на 2019–2024 роки» та актуальність її принципів. Значна увага приділялася перегляду і створенню стандартів: перегляд маніфестів публічних і шкільних бібліотек, 2020; затвердження «Рекомендацій ІФЛА для освітніх програм з бібліотечної справи та інформології», 2022 р. Протягом 2020–2021 рр. відбулася реорганізація системи управління ІФЛА, спрямована на збільшення прозорості її діяльності, підвищення ефективності та розвитку партнерських зв'язків; розширення регіонального представництва; підвищення фінансової та

організаційної стійкості; створення більш різноманітних можливостей для участі; посилення підтримки волонтерів.

Основною комунікаційною платформою залишився Всесвітній інформаційний бібліотечний конгрес, щорічне проведення якого відновилося у 2021 р. (у 2020 р. внаслідок пандемії COVID-19 не відбувся). Під час його роботи у 2021 та 2022 рр. були представлені щорічні підсумки діяльності ІФЛА з реалізації основних стратегічних напрямів. На Всесвітньому інформаційному та бібліотечному конгресі, який відбувся 26–28 липня 2022 р. у Дубліні, Ірландія, Україну представила член Президії ВГО Українська бібліотечна асоціація Оксана Бояринова. Вона виступила на трьох сесіях Конгресу ІФЛА, познайомивши учасників з українським досвідом підтримки молоді та розвитку лідерства, співпраці ВГО Українська бібліотечна асоціація з Міністерством цифрової трансформації України у національному проєкті з підвищення цифрової грамотності населення «Дія. Цифрова освіта», а також долю та діяльність українських бібліотек в умовах російської широкомасштабної війни з Україною.

Проведене дослідження встановило, що діяльність ІФЛА протягом 2019–2022 рр. засвідчує поступ у реалізації чотирьох стратегічних напрямів, сприяє підвищенню ролі бібліотек в сучасному світі, більш ефективному використанню їх потенціалу, підвищенню освітнього та загальнокультурного рівня населення.

Ключові слова: асоціація, бібліотека, конгрес, міжнародна організація, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ, стратегія.

УДК 378.147:001.891

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-255-269>

**CHARITY AS AN ELEMENT OF PROFESSIONAL AND
PEDAGOGICAL CULTURE IN THE SYSTEM OF
SCIENTIFIC AND RESEARCH TRAINING OF STUDENTS**

**ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ**

Людмила Шимченко,
*кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри
соціальних комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності,
E-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>,
Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401*

Liudmyla Shymchenko,
*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of the
Department of Social
Communications,
Documentation and Information
Activity,
E-mail: ShymchenkoL@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>,
Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401*

Тетяна Левченко,
*доктор філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
соціальних комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності
E-mail:
tanyalevchenko2010@ukr.net*

Tetiana Levchenko,
*Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor of Social
Communications,
Documentation Science and
Information Activities
Department*

ORCID: [https://orcid.org/0000-](https://orcid.org/0000-0002-4275-7701) E-mail:

0002-4275-7701 Університет tanyalevchenko2010@ukr.net

Григорія Сковороди в

ORCID: [https://orcid.org/0000-](https://orcid.org/0000-0002-4275-7701)

Переяславі,

0002-4275-7701 Hryhorii

вул. Сухомлинського, 30,

Skovoroda University in

м. Переяслав, Київська обл.,

Pereiaslav,

Україна, 08401

30, Sukhomlynskyi Str.,

Pereiaslav, Kyiv region,

Ukraine, 08401

ABSTRACT

The publication examines the procedure for the formation of integrity as an element of professional and pedagogical culture in the process of training future teachers, as the elite on which hope for the revival of Ukraine is placed. Considering integrity as one of the main values of modernity, an important element of professional and pedagogical culture in the formation of the future Ukrainian elite, social capital capable of putting new technologies at the service of the nation, the procedure of formation of integrity in higher education institutions of Ukraine was considered.

We analyzed the element of «partnership» in the system of ensuring the quality of education and in the process of forming integrity as an important component of the professional culture of the pedagogical elite of Ukraine. We considered the process of forming integrity through the mechanism of problem presentation of the material in the educational process and in the conditions of scientific research work. Following the process of formation of the culture of a teacher-scientist, the components were considered: culture of thinking, culture of communication, textual and stylistic culture, bibliographic culture of the researcher, which ensure the formation of skills for working with a scientific text, polemical skills, language culture and the culture of writing various texts.

Through the prism of the listed components of the culture of a teacher-scientist, integrity was considered as a foundational element. Attention was drawn to plagiarism as a violation of the

principle of integrity in the educational and scientific process; followed the procedure of ensuring the principle of integrity in the higher education institutions of Ukraine through the mechanism of adoption of Regulations, Codes and Declarations on academic integrity.

Keywords: *professional and pedagogical culture, integrity, plagiarism, scientific research, work with a scientific text, thinking culture, textual and stylistic culture, bibliographic culture.*

Постановка проблеми. Для України в трансформаційних умовах, посилених пандемією COVID-19, широкомасштабною війною, особливо важливим постає формування еліти, здатної нові технології поставити на службу відродження України. Хто, як не освітяни, є тою елітою, на яку покладена надія України. Вимоги суспільства до еліти – це відповідальність, добросовісність, безкорисливість, глибока обізнаність в проблематиці та відданість справі нації в її становленні. В зону відповідальності еліти повинен бути закладений знанневий компонент, помножений на вміння ризикувати в ім'я швидшого відновлення добробуту людей.

В основі використання знаннево-відповідального компоненту закладена глибока професійна культура, як та якість людини, що пов'язана з відчуттям задоволення від власної творчої самореалізації, від комунікації в процесі діяльності, від реалізації ціннісних переконань. Відчуття задоволення стає стимулом до творчих звершень, що забезпечують трансформаційні процеси, але постійно потребують удосконалення науково-дослідницької підготовки та поглиблення знань. Добросовісність, як елемент професійної культури, у всіх даних процесах, повинна стати гарантом якості проведення науково-дослідної роботи, використання знань при формуванні майбутньої української еліти, здатної нові технології поставити на службу нації.

Формування, вироблення елементів добросовісності, як гаранта майбутніх якісних відкриттів та нововведень,

покладається переважно на освіту. Тому при підготовці майбутніх педагогів професійного навчання вища педагогічна освіта покладає завдання на ЗВО по формуванню у студентів навичок доброчесної професійно-педагогічної діяльності як в науково-дослідницькому ракурсі, так і безпосередньо в фаховій майстерності.

Працівника нової генерації – симбіоз професійного фахівця та творчої особистості, чесного, добросовісного і відповідального відновлювача економічної стабільності України потребує наше суспільство. Тому проблеми підготовки майбутнього педагога професійного навчання, що власним прикладом, знаннями і вміннями забезпечить формування навичок працівників нової генерації, є актуальними і потребують дослідження в нинішніх умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незмінним завданням державної освітньої політики України є культивування академічної доброчесності як елементу педагогічної культури. Питанню становлення професійно-педагогічної культури приділена увага в публікаціях таких науковців: І. Д. Беха (Бех, 2018), Демченко Н. І. (Демченко, 2015), Джджери К. (Джджера, 2019), Ничкало Н. Г. (Ничкало, 2016) та ін. Питанням академічної доброчесності в освітньому процесі приділено велику увагу науковцями: Артюховим А. Є. (Артюхов, 2016), Буркало Н. І. (Буркало, 2018), Марініною В. М. (Марініна, 2018), Фініковим Т. (Фініков, 2016) та ін. Вважаємо, що варто звернути увагу на проблему доброчесності як елементу педагогічної культури в системі науково-дослідницької підготовки студентів.

Мета написання статті: прослідкувати процедуру формування доброчесності як елементу професійно-педагогічної культури в процесі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в ЗВО України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаючи академічну доброчесність довгостроковою інвестицією, педагогічні ЗВО України, особливо в системі підготовки

майбутніх педагогів професійної освіти, забезпечують систему якісної освіти як основу формування соціального капіталу та функціонування ринкової економіки. Якість освіти включає декілька складових: знання, компетенції, навички та високу професійну культуру, що базується на чесності, довірі, справедливості, повазі та відповідальності. Складові якості освіти, і в цілому, і кожен компонент окремо, вміщують такий елемент як партнерство: співпраця між педагогічним та студентським колективами в системі досягнення поставлених цілей на основі довіри, спільної праці, взаємної зацікавленості позитивним результатом. Партнерство забезпечує переконання в об'єктивності співпраці, в гарантуванні підтримки по досягненню поставленої мети, в відчутті правильності дій з обов'язковим якісним результатом.

Партнерство обов'язковим елементом має довіру, що забезпечує своєрідну сміливість студентства в їх освітньо-дослідницькому процесі з першого року навчання. В освітньому процесі це проявляється через чітку організацію навчального процесу, зрозумілу та прозору систему оцінювання студентських знань; постійну діалогічну комунікацію з кураторами груп та студентським самоврядуванням; періодичну систему зустрічей у формі обміну думками з керівництвом кафедр, факультетів, університету. Для студентів це є розумінням того, що їх чують і реагують на їх пропозиції чи побажання; їм пояснюють ситуацію; з ними радяться. Відразу формується відчуття партнерства з якими надалі як ефективним зразком комунікації майбутній педагог професійної освіти йде на практику, а потім і на робоче місце в освітній заклад. Партнерську основу молодий педагог переміщує в клас, закладаючи основу відносин доброчесності в учнівському колективі.

Отже, партнерство, як своєрідний елемент забезпечення доброчесності в освітньому процесі, поступово зі студентської лави у вигляді складової професійно-педагогічної культури студента – молодого вчителя переходить до освітнього середовища школи, училища чи коледжу.

Партнерство, як принцип доброчесного освітнього процесу, дає можливість з перших семінарських занять проводити науково-дослідну діяльність. Запропонована викладачем система проблемних питань по темах вимагає більш глибокої системи підготовки з аналізом суджень науковців та спеціалістів-практиків, з власною обґрунтованою при обговоренні думкою. Готуючись до обговорення проблемного питання, студент аналізує та систематизує велику кількість інформації; при захисті власної думки по даному питанню – пропонує власне бачення вирішення проблеми, спираючись на опрацьовану наукову інформацію.

Принцип партнерства дає можливість співпраці викладач-студент в період проведення дослідження проблематики, в період обговорення, так як свою аргументовану думку висловлює і викладач, а можливо і запрошені на проблемне обговорення практики. В процесі підготовки та проведення таких проблемних обговорень (можливо у формі круглих столів, дискусійних студій чи гостьових зустрічей (при залученні практиків) і відбувається перше глибинне знайомство студента з науково-дослідною діяльністю. Даний тип діяльності забезпечує реалізацію творчих можливостей людини, набуття професіоналізму; розпочинає формуватися професійна культура – культура відношення до праці, культура комунікації в процесі праці, культура перенесення досвіду в майбутню трудову діяльність.

Оскільки освітній процес в ЗВО передбачає урізноманітнення форм проведення навчальних занять з пріоритетним проблемним напрямком, то в результаті це поетапно впливає на формування наукового світогляду та набуття навичок зі складними прийомами роботи; забезпечується професіоналізація мислення з засвоєнням творчого підходу при вирішенні пізнавальних і практичних завдань; випрацьовується індивідуальний стиль діяльності під впливом удосконалення індивідуальної системи життєвих та професійних цінностей; з набуттям досвіду відбувається формування стійкої професійної позиції.

З засвоєнням правил ведення науково-дослідної роботи при вивченні освітнього компоненту «Основи наукових досліджень та академічного письма» студентство, на основі поєднання пізнавальної, вольової та мотиваційної сфер особистості, отримує навик проведення більш глибокого наукового дослідження та переходить до написання перших наукових праць професійного спрямування.

Написання студентами наукових статей, виступи на наукових конференціях сприяють поглибленню розуміння основ наукової діяльності, формують культуру дослідника та комунікатора. Таким способом закладається суттєвий фундамент формування культури науковця; за рахунок засвоєння соціального досвіду удосконалюється особистісний розвиток майбутнього педагога професійного навчання. Проводячи дослідження, студент заглиблюється в концентрований досвід наукових поколінь, засвоює його і своїми поглядами намагається його примножити – тим самим урізноманітнюючи власну професійну культуру.

Для освітнього закладу, як вказують Фініков Т. В. та Артюхов А. Є.: «здорова академічна культура є безцінним символічним капіталом навчального закладу, що знаходить своє вираження у писаних і неписаних нормах, які визнаються університетською спільнотою. Вони творять неповторний профіль того чи іншого університету» (АЧЯОС, 2016).

Набуваючи навиків педагогічної культури за рахунок вивчення достатньо великої кількості педагогічного спрямування освітніх компонентів, проходячи практику в школах, професійно-технічних навчальних закладах та коледжах, студенти удосконалюють свій професійний рівень та професійно-педагогічну культуру. Розуміючи, що учитель є своєрідним носієм для своїх учнів матеріальних і духовних цінностей, студент, майбутній педагог професійного навчання, своєю науково-дослідницькою діяльністю забезпечує накопичення досвіду, який в майбутньому як цінність передасть своїм підопічним. Займаючись науково-дослідною діяльністю

студент привчає себе до постійної роботи над собою, над поглибленням своїх знань протягом життя. Учитель є цікавим своїм учням до того часу, поки він працює над собою, допоки в ньому горить вогонь бажань на всі питання учнів надати максимум відповідей.

Елемент педагогічної культури – передача знань через наукові роботи, потребує відповідної підготовки. Тому така підготовка в навчальному процесі зводиться до отримання знань на основі вивчення освітнього компоненту «Основи академічного письма» та на магістерському рівні – «Академічне письмо та доброчесність», «Методологія та організація наукових досліджень». Завдяки поглибленим знанням студенти мають можливість з власними науковими доробками приймати участь в наукових конференціях, працювати в наукових проектах, проводити дослідження, з результатами яких виходити на рівень написання кваліфікаційних робіт, приймати участь в наукових дискусіях різного рівня, оформлювати у вигляді статті та публікувати в наукових виданнях.

На даному етапі важливим постає вироблення умінь створювати фаховий текст (для статті – письмовий, для дискусії – усний), враховуючи при цьому структурно-сміслові та мовно-стилістичні особливості, формуючи культуру мислення. Формуючи текст ми навчаємо підбирати аргументи на користь висловленої гіпотези; вчимося переконувати, інтонаційно та емоційно впливати через усний текст на аудиторію. В педагогічному ЗВО вивчення освітніх компонентів, пов'язаних з психологією та педагогікою, забезпечує формування комунікативних умінь: розуміти людей, оцінювати під час виступу емоційний стан співбесідників, визначати мотиви поведінки опонентів. В свою чергу, такі знання та навички сприяють впливу на людей під час проголошення тексту, в певній мірі гарантують уникнення конфліктів чи непорозумінь – отже, набуваються навички полемічних умінь.

При створенні письмового тексту звертаємо основну увагу на формування умінь дотримуватись правильності та чистоти, точності й виразності мови; концентруємо увагу на формуванні вмінь, пов'язаних з володінням граматичними нормами, лексичним та синтаксичним рівнями мови. В певній мірі забезпечуються навички редакторської майстерності: вичитування, скорочення, обробка, при потребі – переробка. Взагалі, редагування варто вважати творчою працею над текстом для покращення: змісту і форми, логічного викладу матеріалу, аргументованості висновків. Дотримання всіх норм написання якісного наукового тексту забезпечить формування текстової культури, дотримання норм будувати стилістично конкретні наукові тексти різних жанрів – забезпечує формування стилістичної культури.

Одною з вагомих складових тексту є бібліографічна інформація, яка забезпечує ідентифікацію джерела знань в статтях, рефератах, кваліфікаційній роботі тощо. Постійно акцентуючи увагу на правильності проведення бібліографічного запису, на відповідності стандарту оформлення бібліографічних покликань – забезпечуємо формування бібліографічної культури дослідника. Написання різних текстів, де забезпечується гармонійна єдність змісту і форми науково-дослідницького тексту, формується наукова мовна культура студента та закладається основа професійного становлення дослідника. Наукова мова тексту забезпечується культурою праці з науковим текстом, тому завданням освітнього процесу ЗВО є: створити умови, навчити культури праці з науковим текстом, закласти любов і відповідальність до такої праці.

В системі проведення дослідження, на рівні представлення результатів через текст, в процедурі захисту обов'язково супроводжуваним елементом повинна бути доброчесність. За Законом України «Про освіту» академічна доброчесність – це «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники

освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (ЗУ, 2023).

Найбільшими проблемами, що вказують на порушення принципу доброчесності, є плагіат: недобросовісне запозичення чужої інформації без належного оформлення в курсових та кваліфікаційних роботах, при написанні доповідей і статті, під час виконання будь-яких письмових робіт тощо. Тому необхідним є навчити робити всі посилання правильно, переконати в дотриманні законності при виконанні всіх завдань, чітко проводити в усній формі захист любого рівня робіт, для отримання диплому застосувати зовнішнє незалежне оцінювання по прикладу випуску із шкіл, коледжів та училищ... Прийом на любую роботу по знаннях або легкості процедури навчання. Плагіат як проблема потребує викорінення і тоді зміниться професійна культура працівників любой сфери.

В навчальних закладах України, відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, затверджені Положення про академічну доброчесність та Кодекси доброчесності студента і працівника, підписуються з кожним студентом і співробітником Декларації про академічну доброчесність. В даних та інших нормативних документах ЗВО закріплюють методичні рекомендації щодо підготовки контрольних, екзаменаційних, курсових та випускних кваліфікаційних робіт; впроваджена процедура обов'язкової перевірки студентських робіт (курсівих, кваліфікаційних робіт) на плагіат.

У нормативних документах є попередження про форми покарання за плагіат – попередження та відрахування із ЗВО, публічний розголос прізвищ студентів, що допустили і не виправили ситуацію з допущеним плагіатом. Частина викладацького складу ЗВО пропонують не карати за плагіат, а так формулювати завдання, щоб студент задіяним був у

дослідницьку діяльність разом з викладачем, співпраця не дозволяла б вдаватися до плагіату. Посилення саме дослідницьких, аналітичних видів робіт, в яких обмежується можливість «викрадення чи запозичення» чужих текстів стає основою для формування академічної культури. Моральним ядром такої академічної культури і є академічна доброчесність.

ЗВО використовують програмні продукти для перевірки студентських робіт на плагіат, спрямовують всі зусилля на забезпечення високих етичних стандартів в освітньому процесі. Є пропозиції, і з цим варто погодитися, про єдині, утверджені на державному рівні, програмні продукти для перевірки студентських робіт.

Варто погодитися з науковцями Буркало Н. І. та Марініною В. М., що «дотримання засад академічної доброчесності є двостороннім процесом, в який включені викладачі та студенти. Саме викладачі є прикладом та взірцем для наслідування молодого покоління. Втілення в життя ідеалів доброчесності та високого професіоналізму надихає молодь розвиватися, створювати власні наукові проекти та досягати нових вершин в освіті та науці на принципах академічної доброчесності. Відсутність єдиної позиції викладачів щодо порушень академічної доброчесності дезорієнтує студента, наштовхує на сумніви щодо вартості зусиль дотримання академічної доброчесності, адже це важчий шлях, підриває цінність проголошених загальноосвітніх стандартів академічного життя» (Буркало, Марініною, 2018).

Академічна доброчесність, як елемент професійно-педагогічної культури майбутнього педагога професійного навчання, випрацьовується у студента лише в співпраці з викладачем, коли останній є прикладом чесного відношення до науково-викладацької діяльності; коли педагог сам «горить» науковою роботою і в систему власних досліджень долучає студента як партнера; коли нормою для всіх викладачів, в однаковій мірі, є чіткі правила наукової діяльності і їх дотримуються, лише ними керуються, цінують себе та інших в чіткій системі наукової праці.

Висновки. На основі проаналізованої системи формування педагогічної культури майбутніх педагогів професійної освіти можемо вказати, що на кожному з етапів навчального процесу, при використанні проблемних методів навчання, формуючи навички навчальної та дослідницької діяльності, забезпечуючи можливості для оформлення отриманих науково-дослідницьких результатів через механізм написання статей, рефератів, тез на конференції та кваліфікаційних робіт, прослідковується пріоритет всього навчально-розвивального процесу ЗВО – напрацювання доброчесності як основної цінності сучасності. Вважаємо, що доброчесність як елемент професійно-педагогічної культури майбутнього педагога професійного навчання ґрунтується на авторитеті дій викладацького складу ЗВО, на системі партнерських відносин в науково-дослідницькій діяльності; проявляється в дотриманні державою прийнятих норм як в чисто науково-дослідницькій діяльності, так і в загальному навчальному процесі. Але найбільшою досяжністю має бути закладення норми доброчесності у всю послідовуючу педагогічну діяльність і весь подальший життєвий шлях.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. АЧЯОС – Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / *Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»*; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
3. Буркало Н. І., Марініною В. М. Значення академічної доброчесності в сучасному освітньо-науковому просторі. *Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян* (Республіка Польща, Варшава, 1-13. 10. 2018). Варшава, 2018. 162 с.

4. Демченко Н. І. Особливості особистісно-творчого компоненту професійно-педагогічної культури викладача вищої школи. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка, Психологія*, 2015. № 6.

5. Джеджеря К. Академічна добросесність як моральний орієнтир професійної підготовки майбутніх вихователів. *Іноватика у вихованні*, 2019. Вип. 10. С. 157-164.

6. Ничкало Н. Г. Методологічна культура у науковому зростанні педагога-дослідника. URL : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3074/2501>

7. ЗУ – Закон України «Про освіту». № 2145- VIII, редакція від 28.05.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

REFERENCES

1. T. V. Finikova, A. Ye. Artiukhova (2016). Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu [Academic honesty as the basis of sustainable development of the university]. *Mizhnarod. blahod. Fond «Mizhnarod. fond. doslidzh. osv. polityky»*. Kyiv: Takson, 2016. 234 s. [in Ukrainian].

2. Bekh I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti: monohrafiia [Personality on the way to spiritual values: monograph]. Kyiv-Chernivtsi : «Bukrek», 2018. 320 s. [in Ukrainian].

3. Burkalo N. I., Marinioiu V. M. (2018). Znachennia akademichnoi dobrochesnosti v suchasnomu osv. itno-naukovomu prostori [The importance of academic integrity in the modern educational and scientific space]. *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti / Zbirnyk naukovykh ese uchasnykiv naukovoho stazhuvannia dlia osv. itian* (Respublika Polshcha, Varshava, 1-13. 10. 2018). Varshava, 2018. 162 s. [in Ukrainian].

4. Demchenko N. I. (2015). Osoblyvosti osobystisno-tvorchoho komponentu profesiino-pedahohichnoi kultury vykladacha vyshchoi shkoly [Peculiarities of the personal and creative component of the professional and pedagogical culture of a higher

school teacher]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya : Pedagogika, Psykholohiia*, 2015. № 6. [in Ukrainian].

5. Dzhedzhera K. (2019). Akademichna dobrochesnist yak moralnyi oriientyr profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv [Academic integrity as a moral guideline for the professional training of future educators]. *Innovatyka u vykhovanni*, 2019. Vyp. 10. S. 157-164. [in Ukrainian].

6. Nychkalo N. H. Metodolohichna kultura u naukovomu zrostanni pedahoha-doslidnyka [Methodological culture in the scientific growth of a teacher-researcher]. URL : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3074/2501> [in Ukrainian].

7. ZU – Zakon Ukrainy «Pro osvitu». № 2145- VIII, redaktsiia vid 28.05.2023 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

В публікації розглянуто процедуру формування доброчесності як елементу професійно-педагогічної культури в процесі підготовки майбутніх педагогів, як тої еліти, на яку покладена надія по відродженню України. Вважаючи доброчесність одною з основних цінностей сучасності, вагомим елементом професійно-педагогічної культури в формуванні майбутньої української еліти, соціального капіталу, здатного нові технології поставити на службу нації, розглянули процедуру формування доброчесності в ЗВО України.

Проаналізували елемент «партнерства» в системі забезпечення якості освіти та в процесі формування доброчесності як вагової складової професійної культури педагогічної еліти України. Розглянули процес формування доброчесності через механізм проблемного викладу матеріалу в освітньому процесі та в умовах проведення науково-дослідної роботи. Прослідковуючи процес формування культури педагога-науковця, розглянули складові: культуру мислення, культуру комунікації, текстову та стилістичну культуру, бібліографічну культуру дослідника, що забезпечують

формування навичок роботи з науковим текстом, полемічних умінь, мовної культури та культури написання різних текстів.

Через призму перерахованих складових культури педагога-науковця, розглянули доброчесність як фундаментуючий елемент. Звернули увагу на плагіат, як порушення принципу доброчесності в навчально-науковому процесі; прослідкували процедуру забезпечення принципу доброчесності в ЗВО України через механізм прийняття Положення, Кодексів та Декларацій про академічну доброчесність.

Ключові слова: професійно-педагогічна культура, доброчесність, плагіат, наукові дослідження, робота з науковим текстом, культура мислення, текстова та стилістична культура, бібліографічна культура.

УДК 316.77:316.658–049.5

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-270-286>

**MANIPULATIVE TECHNOLOGIES IN TERMS OF
INFORMATION SECURITY**

**МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АСПЕКТІ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

Тетяна Шинкар,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних
комунікацій,*

*документознавства та
інформаційної діяльності*

E-mail:

tatianapanchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0704-0059>

Researcher ID: A-3147-2019

Університет Григорія

Сковороди в Переяславі,

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав, Київська обл.,

Україна, 08401

Tetiana Shynkar,

Ph.D. in Philological Sciences,

Associate Professor of

Department of Social

Communications,

Documentation and Information

Activity

E-mail:

tatianapanchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0704-0059>

Researcher ID: A-3147-2019

Hryhorii Skovoroda

University in Pereiaslav,

30, Sukhomlynskoho Str.,

Pereiaslav, Kyiv region,

Ukraine, 08401

Тетяна Левченко,

доктор філологічних наук,

доцент, доцент кафедри

соціальних комунікацій,

документознавства та

інформаційної діяльності

E-mail:

tanyalevchenko2010@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4275-7701>

0002-4275-7701

Tetiana Levchenko,

Doctor of Philological Sciences,

Associate Professor, Associate

Professor of Social

Communications,

Documentation Science and

Information Activities

Department

E-mail:

tanyalevchenko2010@ukr.net

Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4275-7701>
*Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401*

Василь Дудар,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри
соціальних комунікацій,
документознавства та
інформаційної діяльності,
E-mail:

dudarvasyl2013@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6064-9408>

Університет Григорія
Сковороди в Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Vasyl Dudar,
*Ph.D. in Historical Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor of Department of
Social Communications,
Documentation and Information
Activity*

E-mail:
dudarvasyl2013@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6064-9408>

*Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav,
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401*

ABSTRACT

The article examines how manipulative elements can influence people's perception and behavior in the field of communication technologies, in particular through the mass media, where manipulative elements can be present in news content, advertising and other programs; through social networks (fake news, speculation, manipulation of content or the use of psychological techniques to attract attention or change users' opinions); through advertising, in particular through the use of emotional manipulation, hidden messages or manipulative techniques,

It is determined that there are various techniques that can be used for psychological manipulation: emotional manipulation, information manipulation, social norms and environmental influence, manipulation of the sense of need or deficit, manipulation of authority or status.

It is found that an important task of modern society is to combat manipulative technologies, which is relevant in the era of rapid development of technology and social networks, where fake news, disinformation and other forms of manipulation are spreading to influence public opinion. Manipulation is an element of socio-political governance and the struggle for power in society.

It is concluded that it is important to develop media literacy and critical thinking in order to recognize manipulative techniques and protect oneself from them. The fight against manipulative technologies requires a comprehensive approach and the involvement of various spheres of society. The ways of combating manipulative technologies are identified: media literacy and education, development of legal regulation, engagement of social media and support of independent media, civic education and active participation in society, international cooperation and development of technological solutions.

Keywords: *manipulation, communication technologies, public opinion, media education, media literacy, information security, information management.*

Постановка проблеми. До недавнього часу комунікація вважалася окремою галуззю теорії і не була предметом прикладних досліджень. Водночас наукові теорії, які нині існують, не можуть повною мірою пояснити комунікаційний досвід пострадянських країн, пов'язаний із системністю ідеологічних структур пострадянських суспільствах, у яких активно вживаються прийоми маніпулювання суспільною свідомістю.

Необхідність повномасштабних реформ у пострадянських державах ставить комунікаційні стратегії як

практичне питання, важливість якого важко переоцінити, оскільки перед реформуванням суспільства потрібна трансформація форм комунікації, яку можна використовувати в процесі реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікацію та комунікативні стратегії сучасних письменників досліджують С. Дацюк, К. Каландаров, Ю. Пирогова, А. Дмитрієв, В. Донецька, Г. Почепцов. Поняття маніпуляції та техніки маніпулювання розглядається в роботах з теорії психології, лінгвістики, соціології, політології та масової комунікації (Т. Андрущенко, Д. Арабаджиєва, В. Воротинського, О. Гойман, О. Дяченко, Н. Єфтені, К. Захаренко, М. Костельнюка, Ю. Калюжної, Г. Лавриненко, В. Максимець, Д. Мошак, О. Шевчук, Т. Ярошенко та багатьох інших). Для переходу від маніпулятивної комунікаційної стратегії, яка домінує в сучасному суспільстві, до якісно нового рівня комунікації – умовного – необхідно насамперед з'ясувати причини використання маніпулятивної стратегії та її основні характеристики. Враховуючи особливості сучасного періоду життя українського суспільства, виникає нагальна потреба в дослідженні змін, створенні нових векторів розвитку маніпулятивних технологій, та визначенні їхнього місця й ролі у сучасних політичних і соціальних процесах, у чому вбачаємо **актуальність** проблеми.

Метою цієї статті є визначення місця маніпулятивних елементів у комунікаційних технологіях та їхнього впливу на формування на сприйняття проблем сучасного світу, а також у з'ясуванні шляхів боротьби з маніпуляціями.

Завдання розвідки полягають у тому, щоб визначити поняття маніпуляції та розглянути її види; виокремити комунікаційні технології, через який відбувається вплив на суб'єкт і маси, розкрити механізми психологічного захисту від маніпуляції; з'ясувати можливі шляхи боротьби з маніпулятивними технологіями.

Виклад основного матеріалу. У рамках інформаційного суспільства різноманітні інформаційні технології є частиною комунікаційних механізмів, за допомогою яких переважно здійснюється управління суспільством. Цьому є декілька причин, зокрема надзвичайна складність і суперечливість взаємодії різних суб'єктів суспільних процесів. Оскільки ці суб'єкти зазвичай не досягають згоди щодо найважливіших суспільно-політичних питань, єдина державна ідеологія допускає ситуативне використання певних технологій для вирішення конкретних завдань.

Ще одна причина – раптова зміна культурної парадигми, перехід від модернізму до постмодернізму, що означає, серед іншого, відсутність загально визнаної світоглядної системи координат, розмаїття світоглядів; і що межі між об'єктивною та віртуальною реальністю стираються в результаті швидкого розвитку інформаційних технологій.

Н. Отрешко зауважує, що «маніпуляція соціальна – це спосіб соціального управління, що полягає у прихованих (найчастіше через формування ілюзорних уявлень) впливах на масову свідомість і поведінку людей з метою примусити їх діяти (або не діяти) в інтересах певних соціальних сил» (Отрешко, 2018). На думку Н. Бутенко, «поведінка, що виражається в неусвідомленій спробі контролювати ситуацію, підкоряти собі волю інших людей для досягнення власних цілей, є маніпулятивною» (Бутенко, 2005: 196). В. Степанов вважає, що «маніпуляція суспільною свідомістю стала технологією та вийшла на професійний рівень» (Степанов, 2010: 129). Дослідник визначає маніпуляцію як «спосіб панування шляхом духовного впливу на людей через програмування їхнього поведіння» (Степанов, 2010: 129). Маніпулятор – це особистість, яка свідомо або несвідомо вдається до різних хитрощів, щоб контролювати ситуацію та досягти своєї мети.

І. Магдиш виокремлює такі види маніпуляцій:

1) адміністративні маніпуляції, що посилюються під час виборів;

2) фінансово-економічні маніпуляції, що охоплюють технології від маніпулювання цінами до маніпулювання курсом акцій;

3) рекламні маніпуляції, засновані на фінансових, інформаційних та лінгвістичних маніпуляціях, спрямованих на реальну фінансову вигоду;

4) міжособистісні маніпуляції, спрямовані на одну особу (чи декілька осіб), а не на маси, як раніше, що проявляється у сімейній тиранії, тиск на роботі;

5) інформаційні маніпуляції, освоєні у сфері масової комунікації. Їхня відмінність від фінансово-економічних маніпуляцій полягає в тому, що маніпулятивне управління інформаційним потоком майже повністю неконтрольоване. На рівні урядових каналів комунікації це успішно роблять високопосадовці, які вбачають у маніпуляції органічну та необхідну частину політики й управління;

6) маніпулювання мовою, що використовується як один із засобів маніпулювання інформацією. Від обраного стилю викладу залежить ставлення громадськості до певної події, а отже й реакція на цю подію. З багатьма альтернативними джерелами інформації, що залежать від різних об'єктів, лінгвістичну маніпуляцію неважко розпізнати, хоча споживачі часто консервативні у своїх уподобаннях і тому стають легкою здобиччю для маніпуляторів (Магдиш, 2003).

Маніпуляції впливають на різні аспекти комунікаційних технологій. Так, об'єктом, що має потужний вплив на формування громадської думки, є засоби масової інформації, у яких маніпулятивні елементи можуть бути присутні в змісті новин, рекламі та інших програмах. Наприклад, використання емоційного забарвлення, недостовірної інформації або приховування певних фактів може впливати на сприйняття та реакцію глядачів, слухачів або читачів.

Важливим каналом комунікації для багатьох людей стали соціальні мережі. Тут можуть зустрічатися маніпулятивні елементи: фейкові новини, спекуляції, маніпуляція з контентом

або використання психологічних технік, щоб залучити увагу або змінити думку користувачів. Алгоритми соціальних мереж також можуть зміцнювати фільтрування інформації та створювати «інформаційні бульбашки», що обмежують доступ до різноманітних поглядів. Соціальні мережі як маніпулятивні технології застосовують для залучення й утримання користувачів, наприклад, використання лайків, коментарів або алгоритмів, що підтримують показ вмісту, що сприяє взаємодії, може створювати залежність від соціальних мереж та сприяти маніпуляціям.

Може містити маніпулятивні елементи з метою впливу на споживачів реклама, у якій використовують емоційне маніпулювання, приховані повідомлення або маніпулятивні техніки, щоб збудити бажання або сприяти отриманню недостатньої інформації про реальні наслідки покупки. В онлайн-торгівлі присутні психологічні техніки, які надають вигляд обмеженості або необхідності негайної дії для збільшення продажів або стимулювання споживачів до покупки.

Широко застосовує маніпулятивні елементи політика: маніпуляція інформацією, розповсюдження фейкових новин або використання психологічних технік для впливу на голосування або громадську думку. Інформаційні технології в політичній сфері, з одного боку, відіграють роль у зміцненні інтелектуального потенціалу лідерів, а з іншого – мають сприяти налагодженню регулярної комунікації між владою та суспільством; таке спілкування, яке відбувається на основі отримання від його сторін актуальної, вичерпної і, головне, достовірної інформації. Однак у сучасній публічній комунікації переважно використовується маніпулятивна комунікаційна стратегія, яка спричиняє втрату довіри громадськості до держави, уряду громадян і зрештою призводить до конвенціоналізації. Політичне маніпулювання є системою засобів ідеологічного та духовно-психологічного впливу з метою нав'язування масовій свідомості певних уявлень і

цінностей; а також цілеспрямовано впливати на громадську думку та політичну поведінку, спрямовуючи їх у потрібне русло. Політичне маніпулювання функціонує як частина технології влади, суть якої полягає в програмуванні думок, настроїв і навіть психічних станів мас для забезпечення поведінки людей, які підкоряються маніпуляції.

Серед маніпулятивних технологій розрізняють психологічне маніпулювання, або маніпуляцію свідомістю, коли можуть використовуватися різні психологічні техніки для впливу на емоції, думки та поведінку людей. Наприклад, використання кольорів, звуків або дизайну інтерфейсу з метою залучення уваги або створення сприятливого настрою може бути маніпулятивним.

Існують загальні техніки, які можуть бути застосовані для психологічного маніпулювання:

1) емоційне маніпулювання, коли емоції викорисовують з метою впливу на особу, зокрема, спеціально створюються ситуації, які викликають певні емоції, або зміну настрою, щоб вплинути на прийняття рішень.

2) маніпуляція інформацією, тобто вплив на інформацію, що надається, з метою створення певного сприйняття або переконань. Сюди належить приховування певних фактів, виділення важливої інформації або перекручення фактів для досягнення бажаного результату.

3) соціальна норма і вплив оточення, що впливають на формування бажаної поведінки, тобто створюється, що багато людей вже зробили певну дію або мають певні переконання, щоб змусити людину діяти або думати так само.

4) маніпуляція відчуттям необхідності або дефіциту, коли створюється враження, що щось є обмеженим або необхідним, щоб збудити бажання або змусити людину діяти;

5) маніпуляція авторитетом або статусом, коли використовуються авторитетні чи впливові особи або символи для засвоєння певних ідей або дій.

Важливо пам'ятати, що психологічне маніпулювання не є етичною або моральною практикою в комунікаціях. Розпізнавати маніпулятивні техніки та захищати себе від них може розвиток критичного мислення, самосвідомості та медійної грамотності.

Зазначені маніпулятивні елементи можуть мати значний вплив на сприйняття та поведінку людей у сфері комунікаційних технологій. Причиною широкого розповсюдження інформаційних технологій є суперечність між складністю сучасної суспільної, зокрема і політичної системи, перенасиченість інформаційного поля та невідповідність цій складності інтелектуальному потенціалу реальних людей. Причому, це стосується не лише політичних діячів або чиновників, а й пересічних громадян, яким важко адекватно сприймати та оцінювати інформацію та робити з неї раціональні висновки.

Одним із найважливіших правил маніпуляції є те, що успіх залежить від уміння повністю ізолювати адресата від зовнішнього впливу. Ідеальною ситуацією для цього була б комбінація впливів – повна відсутність альтернативних, неконтрольованих джерел інформації та думок.

Складність реалізації цього правила полягає в тому, що існує необхідність у створенні в адресата ілюзії незалежності та ілюзії плюралізму інформаційних каналів. Наприклад, створюється велика кількість телевізійних каналів (залежно від типу організації, політичних уподобань, жанрів і стилів), але за умови, що вони підпорядковані одному параметру та виконують єдині установки. Ідеальний варіант – створити (точніше дозволити створити) радикальні опозиційні джерела інформації, але вони обмежать свою інформаційну боротьбу питаннями, які не торкаються суті основних маніпуляційних програм.

Фейкові новини, зокрема поширення неправдивих інформаційних повідомлень, спекуляцій або приховування певних фактів з метою зміни переконань або створення

конфліктів, служать для зміни громадської думки та сприйняття певних подій або проблем, для маніпулювання політичними настроями та результатами виборів, для підживлення ненависті, створення напруженості та сприяння соціальним конфліктам, фінансового обману або шахрайства тощо.

Реклама з використанням психологічних методів створює відчуття необхідності, боязні втрати або створення ілюзії успіху, що спонукає споживачів до покупок, навіть якщо це не відповідає їхнім реальним потребам.

Маніпуляція інформацією, зокрема свідоме вилучення важливих деталей, зміна контексту або використання прихованих повідомлень, для формування певного сприйняття або переконань у людей, також є однією з основних маніпулятивних технологій, використовуваних у сучасному інформаційному середовищі. Вона передбачає систематичне зміщення, спотворення або обмеження доступу до інформації з метою впливу на переконання, уявлення або поведінку людей.

Важливо розвивати медійну грамотність та критичне мислення, щоб розпізнавати маніпулятивні техніки та захищати себе від них. Крім того, платформи соціальних мереж можуть вживати заходи для боротьби з маніпуляційним використанням їхніх послуг та забезпечувати більшу прозорість для користувачів.

Боротьба з маніпулятивними технологіями вимагає комплексного підходу та залучення різних сфер суспільства. Існує кілька можливих шляхів боротьби з маніпулятивними технологіями:

1. Медійна грамотність та освіта. У нинішньому суспільстві важливо розвивати медійну грамотність серед населення, починаючи з освітніх програм у школах та університетах. Люди повинні навчитися критично аналізувати інформацію, розпізнавати маніпулятивні техніки та перевіряти достовірність джерел.

Відповідно до концепції ЮНЕСКО, медіа та інформаційна грамотність поєднує три групи взаємопов'язаних

компетентностей: інформаційна грамотність, що включає вміння знаходити, аналізувати та використовувати інформацію; медіаграмотність, тобто доступ до ЗМІ, а також уміння створювати контент для самовираження та спілкування; технологічна або цифрова грамотність, що належить до здатності використовувати сучасні інформаційні технології та програмне забезпечення, враховуючи всі можливості. Освіта та інформаційна грамотність передбачає не лише навчати людей критично мислити, аналізувати та перевіряти інформацію перед тим, як їй вірити, але й розпізнавати правдиві та фейкові факти та думки, розуміти загальну структуру новин та джерела інформації.

2. Розвиток правового регулювання. На державному рівні потрібно створити ефективні правові механізми для боротьби з маніпулятивними технологіями. Це можуть бути закони, що регулюють розповсюдження дезінформації та фейкових новин, захист персональних даних, а також накладання санкцій на організації, що використовують маніпулятивні методи.

В Україні у травні 2010 року було розпочато реалізацію «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», затвердженої постановою президії НАПН України. Основна ідея цієї концепції полягає в тому, щоб сприяти створенню ефективної системи медіаосвіти в Україні для забезпечення загальної підготовки дітей та молоді до безпечного та ефективного спілкування із сучасною медіасистемою. Три етапи реалізації концепції включав пілотний період (2010 – 2013 рр.), поступове впровадження медіаосвіти та стандартизацію її вимог (2014 – 2016 рр.), а також подальший розвиток медіаосвіти та завершення масового впровадження (2017 – 2020 рр.). З 2011 року в семи областях України було розпочато експеримент із запровадження в навчальний процес медіаосвіти.

За сприяння Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України також реалізується медіа-навчання вчителів, які проходять курси підвищення кваліфікації. Згідно з цією концепцією, медіаосвіта – це частина освітнього процесу,

спрямована на формування медіакультури в суспільстві, підготовку особистості до безпечного та ефективного спілкування з традиційними (друк, радіо, кіно, телебачення) та сучасними медіа (Інтернет, мобільний зв'язок), враховуючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

Медіаграмотність – це використання інформаційно-комунікаційних технологій, самопрезентація та спілкування через ЗМІ, свідоме сприйняття та критичне осмислення інформації, уміння відрізнити реальність від її віртуальної імітації, тобто рівень медіакультури.

3. Залучення соціальних медіа та підтримка незалежних ЗМІ. Компанії соціальних мереж повинні прийняти відповідальність і вжити заходів для боротьби з маніпулятивними технологіями на своїх платформах. Це можуть бути вдосконалення алгоритмів, щоб уникнути підсилення фільтрованої реальності, боротьба зі штучним інтелектом та ботами, які розповсюджують дезінформацію, а також збільшення прозорості щодо реклами та збору даних. Забезпечення свободи преси та підтримка незалежних ЗМІ є важливим кроком для боротьби з маніпулятивними технологіями. Незалежні мас-медіа можуть виконувати функцію факт-чекінгу, перевіряти достовірність інформації та розкривати маніпуляційні схеми.

Розвиток соціальних медіа, функціонування особистих інтернет-блогів, спільнот соціальних мереж дозволяє громадськості контролювати теми та питання, що висвітлюються широкою аудиторії. Соціальні мережі зацентровують увагу на успішному спілкуванні з аудиторією, тобто прагнуть створити спільноту, об'єднану за спільною метою або інтересами. Онлайн-спілкування теж має свої особливості. З одного боку, завжди можна зберегти анонімність або частково приховувати інформацію, а з іншого боку – виражати індивідуальність автора через фотографії, ілюстрації, лексику, популярність. І правила поведінки користувачів є загальноприйнятими. Це позитивно впливає на дотримання

свободи слова і на творення нової реальності громадянське суспільство. Тому роль соціальних мереж не обмежується інформацією та активним поширенням інформації. Важливою є інтеграція громади навколо важливих питань політичного чи суспільного життя, участь в освітніх заходах, просвітницьких проектах, зокрема й тих, що стосуються медіаграмотності.

4. Громадянська освіта та активна участь: Важливо підтримувати громадську освіту та активну участь у суспільному діалозі. Громадяни повинні бути свідомими про маніпулятивні технології та їх вплив, спілкуватися зі своїми представниками влади, вимагати прозорості та етичності у використанні технологій. Важливим є проведення кампаній, семінарів та інших заходів, спрямованих на поширення усвідомлення про маніпулятивні технології та їхні наслідки, популяризація знань про різні форми маніпуляцій та методи, якими можна їх виявляти; заохочення розвитку критичного мислення серед людей у всіх сферах життя, тобто розвивати здатність формулювати запитання, аналізувати аргументи та розуміти зміст певної інформації.

5. Міжнародне співробітництво: Боротьба з маніпулятивними технологіями потребує спільних зусиль на міжнародному рівні. Країни повинні співпрацювати, обмінюватися найкращими практиками та координувати свої дії для ефективної боротьби з маніпулятивними технологіями. Відтак, у листопаді 2001 року було підписано перший міжнародний документ у сфері боротьби з інтернет-злочинністю та комп'ютерною злочинністю – Конвенцію про кіберзлочинність, або Будапештська конвенцію, розроблену Радою Європи в Страсбурзі за активної участі держав-спостерігачів Ради Європи: Канади, Японії, Філіппін, Південної Африки та США.

У лютому 2016 року ЄС та НАТО було підписано технічну угоду, яка регламентує посилення сприятливих умов під час оперативного обміну інформацією та досвідом між командами екстреного реагування НАТО «Computer Incident

Response Capability» (NCIRC) та ЄС «Computer Emergency Response Team of the European Union» (CERT-EU), які мають на меті протидіяти кібератакам, комплексно протистояти сучасним викликам у кіберпросторі.

6. Розробка технологічних рішень, які допомагають виявляти та боротися з маніпулятивними технологіями. Це можуть бути алгоритми розпізнавання фейкових новин, фільтри для спаму та дезінформації в соціальних мережах та інші інструменти, які забезпечують безпеку інформаційного простору.

Висновки. Отже, боротьба з маніпулятивними технологіями є важливим завданням сучасного інформаційного суспільства. Особливо в епоху швидкого розвитку технологій та соціальних мереж, де поширюються фейкові новини, дезінформація та інші форми маніпуляцій з метою впливу на громадську думку. Маніпуляції є елементом соціально-політичного управління та боротьби за владу в соціумі. У сучасному суспільстві маніпулятивні технології відрізняються за формою, змістом, призначенням і цілями. Сучасні техніки політичного маніпулювання мають ознаки динамічності, високої активності, адаптивності.

Медійна грамотність та освіта, розвиток правового регулювання, залучення соціальних медіа та підтримка незалежних ЗМІ, громадянська освіта та активна участь, міжнародне співробітництво, розробка технологічних рішень – основні шляхи, які допомагають виявляти та боротися з маніпулятивними технологіями. Але важливо пам'ятати, що це складне завдання, яке потребує постійної уваги та оновлення стратегій, оскільки технології також швидко розвиваються.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

3. Магдиш І. Маніпульована демократія. *Незалежний культурологічний часопис “І”*. 2003. № 30. URL : <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/N30-manipul.htm>.

4. Отрешко Н. Б. Маніпуляція соціальна. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL : <https://esu.com.ua/article-63456>.

5. Сивоканьєва О. Сучасні технології маркетингових комунікацій. *Маркетинг в Україні*. 2019. №2. С. 42–50.

6. Степанов В. Ю. Інформаційна політика: маніпулятивні технології у суспільстві. *Економіка та держава*. № 4. 2010. С. 129–131.

REFERENCES

1. Butenko, N. Yu. (2005). *Komunikatyvna maysternist' vykladacha: [Communication skills of the teacher]*. Kyiv : KNEU. [inUkrainian].

2. Nayd'onovoyi, L. A., Slyusarevs'koho, M. M. (Ed.) (2016). *Kontseptsiya vprovadzhennya mediaosvity v Ukrayini (nova redaktsiya) [The concept of implementing media education in Ukraine (new edition)]*. Kyiv : Instytut sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi NAPN Ukrayiny. [inUkrainian].

3. Mahdysh, I. (2003). *Manipul'ovana demokratiya. [Manipulated democracy]*. *Nezalezhnyy kul'turolohichnyy chasopys “Yi”*, 30. Retried from <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/N30-manipul.htm>. [inUkrainian].

4. Otreshko, N. B. & Dzyuba, I. M., Zhukovs'kyu, A. I., Zheleznyak, M. H. (Ed.). (2018). *Manipulyatsiya sotsial'na. [Social manipulation]*. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny*. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny. Retried from <https://esu.com.ua/article-63456>. [inUkrainian].

5. Syvokan'yev,a O. (2019). *Suchasni tekhnolohiyi marketynhovykh komunikatsiy. [Modern marketing communications technologies]*. *Marketynh v Ukrayini*, 2, 42–50. [inUkrainian].

6. Stepanov V. Yu. (2010). Informatsiyna polityka: manipulyatyvni tekhnolohiyi u suspil'stvi. [Information policy: manipulative technologies in society]. *Ekonomika ta derzhava*, 4, 129–131. [inUkrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто, як маніпулятивні елементи можуть впливати на сприйняття та поведінку людей у сфері комунікаційних технологій, зокрема через засоби масової інформації (ЗМІ), де маніпулятивні елементи можуть бути присутні в змісті новин, рекламі та інших програмах; через соціальні мережі (фейкові новини, спекуляції, маніпуляція з контентом або використання психологічних технік, щоб залучити увагу або змінити думку користувачів); через рекламу, зокрема через використання емоційного маніпулювання, прихованих повідомлень або маніпулятивних технік, щоб викликати в споживача бажання придбати товар або сприяти отриманню недостатньої інформації про реальні наслідки покупки; через політику (маніпуляція інформацією, розповсюдження фейкових новин або використання психологічних технік для впливу на голосування або громадську думку), через онлайн-торгівлю.

Визначено, що існують різні техніки, які можуть бути застосовані для психологічного маніпулювання: емоційне маніпулювання, маніпуляція інформацією, соціальна норма і вплив оточення, маніпуляція відчуттям необхідності або дефіциту, маніпуляція авторитетом або статусом.

З'ясовано, що важливим завданням сучасного суспільства є боротьба з маніпулятивними технологіями, що актуально в епоху швидкого розвитку технологій та соціальних мереж, де поширюються фейкові новини, дезінформація та інші форми маніпуляцій з метою впливу на громадську думку. Маніпуляції є елементом соціально-політичного управління та боротьби за владу в соціумі.

Зроблено висновки, що важливо розвивати медійну

грамотність та критичне мислення, щоб розпізнавати маніпулятивні техніки та захищати себе від них. Боротьба з маніпулятивними технологіями вимагає комплексного підходу та залучення різних сфер суспільства. Визначено шляхи боротьби з маніпулятивними технологіями: медійна грамотність та освіта, розвиток правового регулювання, залучення соціальних медіа та підтримка незалежних ЗМІ, громадянська освіта та активна участь у житті суспільства, міжнародне співробітництво та розробка технологічних рішень.

Ключові слова: маніпуляція, комунікаційні технології, громадська думка, медіаосвіта, медіаграмотність, інформаційна безпека, управління інформацією.

To the authors of Bulletin

Dear authors!

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav accepts for publication in the scientific collection «Society. Document. Communication» articles on current issues of historical science, archeology, historiography, source studies and special historical disciplines (original research results in the field of document science, library and publishing, social communications and socio-humanities at the national and international levels), research theory and practice modern educational and methodical technologies of training specialists.

In order to be able to submit articles to the collection and check the current status of your submissions, you must log in to the website <https://sdc-journal.com> or register.

Requirements for design of the publication

The article is submitted in the original language (Ukrainian or English).

If the article is written in English, it is necessary to submit a translation (in Ukrainian) to the Editorial Board!

The main body of the article (*without annotations and literature*) should be at least 10 pages long. The total volume of the article should not exceed 25 pages.

Manuscripts undergo mandatory «blind» review.

Technical requirements for the article: **Margins:** lower, upper - 2 sm; right - 1.5 sm; left - 3 sm.

Editor: MS Word.

Headset: Times New Roman, *pins (size)* 14, *spacing* – 1.

The text is typed without hyphenation.

Regarding the characters: only the following text should be quoted in the text: «», a dash is a short dash: «–». You do not need to put extra spaces, especially in front of square brackets or in parentheses. To prevent this, use the «Unprinted» function.

Tables in the text should be executed in Excel or Word without filling. Drawings made in Word should be grouped together and be a single graphic object. All illustrations must be in black and white or in grayscale, you can use other fill modes (pattern).

The scientific article should contain the following necessary elements:

- statement of the problem in general form and connection with important scientific or practical tasks; relevance of the topic;
- analysis of the latest research and publications in which the problem is solved and which the author relies on, the selection of previously unresolved parts of the general problem to which the article is devoted;
- formulating the goals (goals) of the article, setting the task;
- presentation of the main research material with full justification of the scientific results;
- conclusions and prospects for further exploration in this direction.

The article is formulated as follows:

In the upper left corner: UDC code;

In the middle:

- title of the article (in English, capital letters, bold);
- title of the article (in Ukrainian, capital letters, bold).

In two columns:

On the left (in Ukrainian):

- *name, surname of the author (authors) (italics, bold);*
- academic rank, academic degree, position;
- e-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- place of work;
- postal address of the institution where the author (s) works.

On the right (in English):

- *name, surname of the author (authors) (italics, bold);*
- academic rank, academic degree, position;
- E-mail;

- ORCID;
- Researcher ID;
- place of work;
- postal address of the institution where the author (s) works.

Width alignment:

Abstract of the article (in English, *italics*, volume - not less than 1800 characters without spaces (230-250 words)). **Keywords** (in English, *italics*, 6-8 words)

Article text in original language (as required).

SOURCES AND LITERATURE (title in center, bold)

...

...

REFERENCES (title in center, bold)

....

...

Abstract of the article in Ukrainian (*italics*, volume - not less than 1800 characters without spaces (230-250 words)). **Keywords** (in Ukrainian, *italics*, 6-8 words);

Citation and in-text references to literary sources are made in the **APA** style, for example (Petrenko, 2008); if the source page is specified, it is given through a colon, for example (Petrenko, 2008: 125).

Literature design

The literature is designed in accordance with the requirements of «DSTU 8302: 2015. Bibliographic reference. General Terms and rules of assembly», of July 1, 2016)

References are made according to the APA standard

For transliteration of the Ukrainian text into Latin the free site <http://www.slovnnyk.ua/services/translit.php> is used (we choose the American variant);

Articles whose authors do not have a scientific degree are additionally accompanied by a review of Ph.D., Doctor in the field of publication or an extract from the protocol of the meeting of the department on the recommendation of the article for

publication. The review or extract from the protocol is submitted in the original or in scanned form by e-mail.

Tel.: (097) 758-40-85; (093) 534-12-58; (095) 460-98-24

Website of the collection of scientific works: <https://sdc-journal.com>

E-mail: redkolegiasdk@gmail.com

Editorial Board

**До авторів збірника
Шановні автори!**

Університет Григорія Сковороди в Переяславі приймає до друку в науковому збірнику «Соціум. Документ. Комунікація» статті з актуальних питань історичної науки, археології, історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін (оригінальні результати досліджень у галузі документознавства, бібліотечної та видавничо-поліграфічної справи, соціальних комунікацій та соціогуманітаристики на національному та міжнародному рівнях), теорії та практики досліджень у галузі сучасних навчально-методичних технологій підготовки фахівців.

Для того, щоб мати можливість подавати статті до збірника та перевіряти поточний статус своїх подань, необхідно увійти на сайт <https://sdc-journal.com> або зареєструватись.

Вимоги до оформлення публікації

Стаття подається мовою оригіналу (українською або англійською).

Якщо стаття написана англійською мовою, необхідно представити до редакції її переклад (українською мовою)!

Обсяг основного тексту статті (*без анотацій та літератури*) має становити не менше 10 стор. Загальний обсяг статті не повинен перевищувати 25 сторінок.

Рукописи проходять обов'язкове «сліпе» рецензування.

Технічні вимоги:

Поля: *нижнє, верхнє* – 2 см; *праве* – 1,5 см; *ліве* – 3 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New

Roman, *кегель* (розмір) 14, *інтервал* – 1.

Текст набирається без переносів.

При наборі тексту слід дотримуватися таких загальних норм:

- між словами ставити тільки один пробіл;

- розрізняти тире (–) та дефіс (-). Тире у тексті обов’язково з обох боків відділяють пробілами;
- не відділяти від попередньої цифри знак градуса, мінути, секунди, процента (25°; 5'; 30"; 77%);
- відділяти нерозривним пробілом (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+Пробіл) знаки і літери на означення томів, частин, параграфів, пунктів, номерів сторінок тощо від наступної цифри (Т. 2; ч. 15; § 7; № 17; С. 28–29); загальноприйняті позначення одиниць виміру від попередньої цифри (120 грн; 30 км; 7 млн; 40 тис.);
- відділяти нерозривним пробілом ініціали та прізвище (П.П. Петренко); скорочення після переліків (і т. п., і т. д.), перед іменами та прізвищами (П. Петренко, ім. В. Винниченка), перед географічними назвами (м. Київ, с. Моринці, р. Дніпро);
- скорочення типу 90-ті, 2-го друкувати через нерозривний дефіс (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+Дефіс);
- лапки використовувати парні лапки («»);
- апостроф має виглядати так – ’;
- дати подавати через тире без пробілів. Перед скороченнями р., рр., ст. –ставити нерозривний пробіл. Якщо дати наводити в дужках, то «рр.» не писати. У сполученнях на означення десятиліть між датами ставити тире з пробілами: 40-х – 50-х рр., 1940-х – 60-х рр. Роки, що не збігаються з календарними, подавати через похилу риску (2018/19 навчальний рік);
- часові та числові інтервали оформляти через тире без пробілів (36–44; липень–серпень);
- у цифрових даних, що включають більше п’яти цифр, після кожних трьох цифр ставити нерозривний пробіл (11 111; 111 111);
- таблиці в тексті мають бути виконані в Excel або Word без заливання. Малюнки, виконані у Word, мають бути згруповані і являти собою один графічний об’єкт. Усі ілюстрації треба подавати в чорно-білому варіанті або у градаціях сірого кольору, можна використовувати інші способи заливки (узор).

Наукова стаття повинна містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; актуальність теми;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор (**обов'язково з покликаннями на праці цих авторів і внесенням їх до загального списку літератури!**), виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей (мети) статті, постановка завдання;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Стаття повинна мати таку структуру:

У верхньому лівому кутку: Шифр УДК;

По центру:

- назва статті (англ. мовою, великими літерами, напівжирним шрифтом);
- назва статті (українською мовою, великими літерами, напівжирним шрифтом).

У двох колонках:

З лівого боку (українською мовою):

- *ім'я, прізвище автора (авторів) (курсивом, напівжирним шрифтом);*
- *вчене звання, науковий ступінь, посада;*
- *E-mail;*
- *ORCID;*
- *Researcher ID;*
- *місце роботи;*
- *поштова адреса установи, де працює автор (автори).*

З правого боку (англійською мовою):

- *ім'я, прізвище автора (авторів) (курсивом, напівжирним шрифтом);*

- вчене звання, науковий ступінь, посада;
- E-mail;
- ORCID;
- Researcher ID;
- місце роботи;
- поштова адреса установи, де працює автор (автори).

Вирівнювання по ширині:

Анотація статті (англійською мовою, *курсивом*, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів)). Ключові слова (англійською мовою, *курсивом*, 6-8 слів)

Текст статті мовою оригіналу (відповідно вимог).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА (назва по центру, **напівжирним шрифтом**)

...

...

REFERENCES (назва по центру, **напівжирним шрифтом**)

....

...

Анотація статті українською мовою (*курсивом*, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів)); **Ключові слова** (українською мовою, *курсивом*, 6-8 слів);

Цитування та внутрішньо текстове покликання на літературні джерела здійснюються за стилем **APA**, наприклад (Петренко, 2008); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Петренко, 2008: 125).

Оформлення літератури

Література оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив в дію 01.07.2016)

References оформлюється згідно стандарту APA

Для транслітерації українського тексту на латиницю використовується безкоштовний сайт <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> (вибираємо варіант *американська*).

Статті, автори яких не мають наукового ступеня, додатково супроводжуються рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається в оригіналі або в сканованому вигляді електронною поштою.

**Довідки за телефоном: (097) 758-40-85; (093) 534-12-58;
(095) 460-98-24**

Сайт збірника наукових праць: <https://sdc-journal.com>

Електронна адреса: redkolegiasdk@gmail.com

Редакційна колегія

Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація.
зб. наук. праць. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2023. Вип. 19. 296 с.

Наукове видання

Society. Document. Communication **Соціум. Документ. Комунікація**

Серія «Соціальні комунікації»

Випуск 19

Редакція не несе відповідальності за погляди, судження, результати та висновки, зроблені авторами статей і надруковані в збірнику. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ **несуть автори матеріалів.**

Статті приймаються до друку лише після їх обговорення на засіданні редколегії збірника при наявності позитивної рецензії рецензента та підтримки їх більшістю членів редколегії.

У разі передруку посилання на «Соціум. Документ. Комунікація» **обов'язкове.**

Підписано до друку 21.08.2023 р. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.
Зам. № 44. Ум. друк. арк. 11,3
Виробник ФОП Домбровська Я.М Свідоцтво про внесення
суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців
ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макаріївський р-он., с. Вільне,
e-mail: devis519@ukr.net
